

Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta

Alenka Morel

Kritična analiza diskurza pri tolmačenju za skupnost v Sloveniji

Doktorska disertacija

Ljubljana, 2015

Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta

Alenka Morel

Kritična analiza diskurza pri tolmačenju za skupnost v Sloveniji

Doktorska disertacija

Mentor: red. prof. dr. Vojko Gorjanc

Študijski program: Humanistika in družboslovje
Področje: Prevodoslovje

Ljubljana, 2015

Zahvala

Vsi, ki ste me osebno spremljali pri ustvarjanju tega raziskovalnega dela, ste v nekem trenutku prispevali k temu, da je danes končano. Za vzpodbudo sem hvaležna vsakemu posebej.

Na prvem mestu se najtopleje zahvaljujem mentorju, prof. dr. Vojku Gorjancu, ki me je skrbno uvedel v raziskovalno delo in mi omogočil nabiranje akademskih izkušenj in strokovnega znanja doma in v tujini – za vse to in za njegove napotke, posluh in stalno spremljanje iskrena hvala.

Najlepša hvala vsem posameznikom in predstavnikom institucij ali organizacij, ki so se kdaj odzvali na prošnje za informacije o medjezikovnih stikih in skupnostnem tolmačenju, izpolnjevali vprašalnike, delili svoje izkušnje in dovolili vpogled v tovrstno interakcijo. Prav vsak predstavlja pomemben kamenček celote, skupaj pa zbrani podatki predstavljajo jedro in obenem tudi dodano vrednost raziskave.

Posebna hvala študijskim kolegom, predvsem Jani, Senji in Damjanu, za iskanje rešitev na razne jezikovne, znanstvene in druge dileme, za nenehno spodbudo pri ubadanju z delovnim procesom in za nešteto ostalih koristnih nasvetov, ki ste jih plemenito delili.

Družina in prijatelji ste mi vsakodnevno lajšali in lepšali pot. Preveč vas je, da bi vas omenjala poimensko, a vsakemu pristrčna hvala za bodrilne besede, za to, da ste se trudili razumeti moja nihanja in mi pomagali pri iskanju ravnovesja med delom in sprostitvijo. Brez vas bi bilo praktično nemogoče.

Največjo zahvalo izrekam staršema – hvala za vajino srčno podporo vedno in povsod ne glede na vse. To delo posvečam vama.

Doktorska disertacija je nastala s pomočjo sofinanciranja po »Inovativni shemi – generacija 2010, Univerza v Ljubljani« v okviru sredstev Evropskega socialnega sklada in Ministrstva za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo.

IZVLEČEK

Doktorska disertacija raziskuje skupnostno tolmačenje v Sloveniji in značilnosti tolmačene interakcije v javnih službah. V luči naraščajočega števila medjezikovnih stikov je njen namen podati pregled področja in prikazati pomembnost tolmačevega dela in strokovnih kompetenc ter razumevanje tega procesa za uspešno sporazumevanje.

Delo se osredotoča na tri glavne hipoteze, in sicer da: a) tolmačenje in institucionalni diskurz nase medsebojno vplivata, b) tolmačena interakcija spreminja ustaljeno porazdelitev sporazumevalnih vlog in c) prisotnost tolmača posega v razmerje moči tako, da zmanjša prisotno asimetrijo moči v korist šibkejšega udeleženca, tj. tujega govorca. Raziskava je potekala s kritično analizo diskurza dejanske tolmačene interakcije iz opazovanih osebnih razgovorov v postopkih mednarodne zaščite, za primerljivost rezultatov, razširitev na ostala področja in vpogled v vidik uporabnikov pa smo uporabili še intervjuje in vprašalnike.

Rezultati naše raziskave v glavnem potrjujejo izhodiščne hipoteze in rezultate študij iz tujine o posebnostih tolmačene interakcije. V praksi so tolmaške storitve organizirane in urejene le delno, in sicer z legalističnim pristopom. Rezultati potrjujejo medsebojni vpliv tolmačenja in institucionalnega okolja, dinamiko prevzemanja vlog glede na trenutne sporazumevalne potrebe in stalna pogajanja o delitvi odgovornosti za izrečeno. Glede razmerij moči izsledki nakazujejo razlike med reguliranimi službami z usposobljenimi tolmači in drugimi okolji, kjer je medjezikovno sporazumevanje večinoma rešeno z improvizacijo in s pomočjo priložnostnih tolmačev. Medtem ko gre v uradno tolmačenih primerih predvsem za zagotavljanje zakonske pravice do enakosti pred zakonom in izenačevanje tolmačenih postopkov z enojezičnimi, rezultati kažejo, da drugod priložnostni tolmač kot medjezikovni posrednik pogosto deluje tudi kot zastopnik. Svoji stranki sicer s tem omogoča vzpostavitev uspešne komunikacije in jo dodatno opolnomoči, vendar lahko zaradi nepoznavanja tolmačeve vloge in njenih omejitev obema primarnima udeležencema odvzame besedo in s tem moč v razgovoru.

Disertacija prinaša vpogled v slovensko realnost posebnosti tolmačene interakcije v institucionalnem okolju in s tem spodbuja celostno ureditev skupnostnega tolmačenja v Sloveniji. Ponuja nekaj osnovnih korakov za izboljšanje medjezikovnega sporazumevanja, ki bi poleg dolgoročnih ukrepov na državni ravni doprinesli k razvoju področja in zagotavljanju jezikovnih pravic ter enakih možnosti za vse.

Ključne besede: skupnostno tolmačenje, medjezikovni stik, tolmačena interakcija, kritična analiza diskurza, razmerja moči

ABSTRACT

The thesis explores community interpreting in Slovenia with special regard to the specifics of interpreter-mediated interaction and the role of interpreting in institutional settings. The doctoral project aims to present the field and show the significance of interpreters' work, their professional competence and the understanding of this process in facilitating successful communication.

The study argues that: a) interpreting and institutional discourse influence each other reciprocally; b) interpreting changes the usual role and responsibility distribution; and, especially c) the presence of the interpreter affects power relations in a way that benefits the weaker participant, i.e. the foreign-speaking party. Research was conducted with critical discourse analysis of real-life data from observations of international protection interviews as the main method and triangulated with interviews and questionnaires to gain participant insight and extend it to other settings.

The data principally confirms the hypotheses and previous research abroad about the specifics of interpreter-mediated interaction. Practice shows that the service is only partly organised and regulated, mostly according to the legalistic attitude. The results confirm that the institutional setting affects interpreting and vice-versa, and that role boundaries are subject to constant change and negotiation. Regarding power relations, our results point to the differences between regulated settings with skilled interpreters and other environments, where interlingual communication mostly occurs by improvisation through ad-hoc interpreters. Whereas interpreters in regulated procedures mainly guarantee the legal right to equality before the law and provide a comparable footing to monolingual procedures, the results show that impromptu interpreters giving linguistic help often act as intermediaries. They help their clients to better exercise their rights and empower these weaker participants; however, unfamiliar with the interpreter's role and its boundaries, they may also diminish the power of both primary participants by taking over their role.

This thesis contributes with an insight into the Slovenian situation of interpreter-mediated interaction and thereby promotes a comprehensive organisation of community interpreting in Slovenia. It proposes basic steps to enhance interlingual communication, which should, besides long-term measures being implemented at the national level, progress the field and its profession and guarantee linguistic rights and equal opportunities for all.

Keywords: community interpreting, interlingual contact, interpreter-mediated interaction, critical discourse analysis, power balance.

KAZALO VSEBINE

1	UVOD	1
1.1	Raziskovalni okvir in izhodišče.....	1
1.2	Namen.....	2
1.3	Hipoteze	2
1.4	Metode.....	3
1.4.1	Varovanje osebnih podatkov	4
1.5	Kažipot	4
2	SPORAZUMEVANJE V VEČJEZIČNI DRUŽBI	6
2.1	Uspešnost sporazumevalnega dogodka	6
2.2	Institucionalni diskurz	7
2.3	Jezikovna podoba Slovenije.....	10
2.3.1	Narodna pripadnost	11
2.3.2	Priseljevanje in tuji državljani.....	12
2.3.3	Materni jeziki.....	15
2.3.4	Tuji jeziki v Sloveniji.....	17
2.3.4.1	Znanje tujih jezikov	17
2.3.4.2	Umestitev srbohrvaščine	18
2.3.4.3	Sprejemljivost tujega jezika ali Slovenščina kot tuji jezik	18
2.4	Medjezikovni stik.....	19
2.5	Tolmačenje kot jezikovna pravica	21
2.6	Pravnoformalna podlaga	22
2.7	Skupnostno tolmačenje.....	24
2.7.1	Značilnosti	26
2.7.2	Poimenovanje in obseg	28
3	ŠTUDIJE TOLMAČENEGA DISKURZA.....	31
3.1	Skupnostno tolmačenje kot ločena veja.....	32
3.2	Tolmačeva vloga	34
3.3	Mikrodinamika tolmačenega diskurza	35
3.4	Področja skupnostnega tolmačenja	37
3.5	Usposabljanje in izobraževanje.....	38
3.6	Slovenski raziskovalni prostor	38
4	METODE	40
4.1	Pristop mešanih metod	40

4.2	Kritična analiza diskurza	41
4.2.1	Izbor gradiva.....	43
4.2.2	Tolmačenje v postopkih mednarodne zaščite	46
4.2.3	Potek postopka mednarodne zaščite.....	49
4.2.4	Opazovani vzorec: osebni razgovor v postopku mednarodne zaščite.....	50
4.2.5	Transkripcija	53
4.2.6	Aplikacija KAD na tolmačeno interakcijo	55
4.3	Triangulacija: intervjuji, poizvedbe, vprašalniki	58
4.3.1	Intervjuji	59
4.3.2	Poizvedbe in vprašalniki	60
4.3.2.1	Uradne službe	61
4.3.2.2	Uporabniki	62
5	KRITIČNA ANALIZA DISKURZA TOLMAČENIH RAZGOVOROV.....	65
5.1	Izhodišča za analizo	65
5.1.1	Tolmačenje kot svojevrsten način interakcije.....	66
5.1.2	Naslavljanje, premi in poročani govor	67
5.1.3	Integriteta	69
5.1.4	Vloge v tolmačeni interakciji.....	71
5.1.5	Razmerja moči.....	74
5.1.5.1	Asimetrija v znanju jezika	75
5.2	Ilustracija institucionalnega diskurza	76
5.2.1	Zapisnikar v tretji osebi	79
5.3	Vpliv tolmačenja na jezik	83
5.3.1	Tolmačenje za zapisnik.....	83
5.3.2	Spremenjen register.....	86
5.3.3	Težave v razumevanju.....	88
5.3.4	»Vprašaj ga, ...« in »Pravi, da ...« – Poročani govor	90
5.4	Razmejitev vlog in delitev odgovornosti.....	93
5.4.1	Tolmač kot kulturni mediator	93
5.4.2	Prezemanje tuje vloge.....	96
5.4.2.1	Tolmačeva samoiniciativa.....	96
5.4.2.2	Uradna oseba prevaja in tolmači.....	99
5.4.3	Zaščita lastne vloge ob občutku ogroženosti.....	102
5.4.4	Vzpostavljanje distance.....	103
5.5	(Ne)ravnovesja moči.....	104
5.5.1	Interne menjave in vodenje interakcije	105
5.5.1.1	Vodenje razgovora.....	107
5.5.1.2	Izbira posredovane vsebine	110

5.5.2	Nemoč uradne osebe	111
5.5.3	Dominantnosti v razgovoru	113
5.5.3.1	Tvorjenje partnerstev	113
5.5.3.2	Empatija	115
6	PREGLED STANJA SKUPNOSTNEGA TOLMAČENJA V SLOVENIJI	118
6.1	Področja s tolmačeno interakcijo	119
6.1.1	Upravni organi in javne službe	119
6.1.2	Zdravstvo	121
6.1.3	Šolstvo	122
6.1.4	Sodstvo	124
6.1.4.1	Sodni tolmači	124
6.2	Udeleženci večjezične komunikacije	126
6.3	Uspešnost medjezikovnega stika	129
6.3.1	Celovitost tolmačene vsebine	133
6.3.2	Tujgovoreči v pravnem postopku	134
6.3.3	Kratek stik v komunikaciji	135
6.4	Stik med primarnima udeležencema tolmačene interakcije	136
6.5	Razmejitve vlog in moč institucionalnega udeleženca	139
6.5.1	Kdo usmerja razgovor?	140
6.5.2	Solidarnost s tujgovorečo osebo	142
6.6	Etični pomisleki v tolmačeni interakciji	144
7	SKLEP: ZAGOTAVLJANJE ENAKIH MOŽNOSTI V DRUŽBI	147
8	SUMMARY	155
9	POVZETEK	158
10	LITERATURA IN VIRI	161
10.1	Literatura	161
10.2	Pravni viri	169
10.3	Sekundarne reference	170
10.4	Uradna in statistična poročila	170
11	PRILOGE	172
	Priloga 1: Dvojezični angleško-slovenski glosar uporabljene terminologije	172
	Priloga 2: Vprašalnik za uradne službe 1ka20557	176
	Priloga 3: Vprašalnik za tujgovoreče osebe 1ka22672	179
	Priloga 4: Seznam pogovorov	183

Kazalo slik

Slika 1: Etnična pripadnost prebivalcev Slovenije, popisi 1961–2002.....	12
Slika 2: Slovenija, meddržavne selitve, letno 1961–2014.....	13
Slika 3: Število prebivalcev po državljanstvu – tujci, Slovenija.....	14
Slika 4: Tuji prebivalci Slovenije po državljanstvu, 2014.....	15
Slika 5: Obseg skupnostnega tolmačenja po Roberts (1997: 9).....	29
Slika 6: Prostorska razporeditev osebnega razgovora v Azilnem domu.....	51
Slika 7: Prikaz triade udeležencev v tolmačeni interakciji.....	76

Kazalo tabel

Tabela 1: Prebivalstvo Slovenije po maternem jeziku, Popis 2002.....	16
Tabela 2: Primerjalni pregled zakonodaje, ureditve in usposabljanja skupnostnega tolmačenja v Sloveniji, brez tolmačenja za slovenski znakovni jezik in tolmačenja za manjšine.....	23
Tabela 3: Oznake v transkripciji za KAD.....	54
Tabela 4: Oznake za udeležence v tolmačenem razgovoru, po abecednem redu.....	54
Tabela 5: Orodje za analizo: opisni seznam vedenja udeležencev v diskurzu.....	57
Tabela 6: Raziskovalna vprašanja za analizo.....	58
Tabela 7: Taksonomija menjave perspektive po Bot (2005: 46) – izvirna izjava: »Šel sem v šolo.«.....	68
Tabela 8: Institucije, ki so jih obiskale tujegovoreče osebe.....	119
Tabela 9: Pogostost medjezikovnega stika v uradnih službah (UE in CSD).....	127
Tabela 10: Sprememstvo tujegovoreče osebe pri opravi v uradnih službah.....	128
Tabela 11: Dojemanje uspešnosti medjezikovnega sporazumevanja v javnih službah.....	130

Kazalo zgledov

Zgled 1: R-06 170–185.....	77
Zgled 2: R-06 340–345.....	78
Zgled 3: R-05 (farsi) 218–219.....	78
Zgled 4: R-03 (dari) 97–98.....	78
Zgled 5: R-06 940–941, 992–995.....	78
Zgled 6: R-06 25.....	78
Zgled 7: R-02 51.....	79
Zgled 8: R-07 54–55, 172–175, 199.....	79
Zgled 9: R-07 350.....	79
Zgled 10: R-06 383.....	80

Zgled 11: R-06 889–894	80
Zgled 12: R-06 39–41, 49, 63–65, 73	80
Zgled 13: R-06 123	81
Zgled 14: R-06 271–273, 339, 525–526	81
Zgled 15: R-06 223	81
Zgled 16: R-06 216–217	82
Zgled 17: R-06 230	82
Zgled 18: R-06 919–920, 925	82
Zgled 19: R-06 274–277	82
Zgled 20: R-06 462–466	82
Zgled 21: R-06 629–632	82
Zgled 22: R-06 85–87	83
Zgled 23: R-06 243, 302, 637–639, 670	84
Zgled 24: R-07 238	85
Zgled 25: R-07 347–348	85
Zgled 26: R-02 246	85
Zgled 27: R-06 811–814	86
Zgled 28: R-06 830–833	87
Zgled 29: R-06 979–981, 987	87
Zgled 30: R-06 558–568	88
Zgled 31: R-06 482–489	89
Zgled 32: R-06 612–619	89
Zgled 33: R-06 720–725	90
Zgled 34: R-06 847–853	90
Zgled 35: R-05 (farsi) 40	91
Zgled 36: R-06 906	91
Zgled 37: R-02 52	91
Zgled 38: R-02 48–49	91
Zgled 39: R-06 148, 197–198	92
Zgled 40: R-03 (dari) 55, 77, 83, 155	92
Zgled 41: R-05 (farsi) 23, 43, 86	92
Zgled 42: R-03 (dari) 22–28	94
Zgled 43: R-05 (farsi) 107	95
Zgled 44: R-05 (farsi) 15, 76	95
Zgled 45: R-03 (dari) 36–42	95
Zgled 46: R-06 306–310	96
Zgled 47: R-06 508–519	97
Zgled 48: R-06 598–611, 620–627	97
Zgled 49: R-03 (dari) 107–110	98
Zgled 50: R-03 (dari) 59	98
Zgled 51: R-03 (dari) 52–53	99
Zgled 52: R-03 (dari) 161	99
Zgled 53: R-06 901–906	100
Zgled 54: R-06 742–751	100
Zgled 55: R-06 83–87	101

Zgled 56: R-06 997–1001	101
Zgled 57: R-07 61–62	101
Zgled 58: R-06 521–522	102
Zgled 59: R-06 729–730	102
Zgled 60: R-05 (farsi) 27	103
Zgled 61: R-02 79–80, 91	103
Zgled 62: R-06 109–110, 115–116	104
Zgled 63: R-06 1019	106
Zgled 64: R-07 119–121	106
Zgled 65: R-06 440	106
Zgled 66: R-02 15–45	107
Zgled 67: R-06 162–166	108
Zgled 68: R-06 624–627	108
Zgled 69: R-06 634–636	108
Zgled 70: R-06 648–649	108
Zgled 71: R-07 78–79	109
Zgled 72: R-02 289–290	109
Zgled 73: R-03 (dari) 83.....	109
Zgled 74: R-03 (dari) 136–138.....	109
Zgled 75: R-06 542–544	110
Zgled 76: R-06 873–874	110
Zgled 77: R-03 (dari) 70–78.....	110
Zgled 78: R-06 153–157	111
Zgled 79: R-05 (farsi) 185.....	112
Zgled 80: R-06 25	113
Zgled 81: R-06 508–509	113
Zgled 82: R-06 118–119	114
Zgled 83: R-06 5–6	114
Zgled 84: R-03 (dari) 111–112.....	115
Zgled 85: R-06 1027	116
Zgled 86: R-06 189–191, 267–269	116
Zgled 87: S-01 (OkraLj-Iran)	133
Zgled 88: S-01 (OkraLj-Iran)	134
Zgled 89: S-02 (OkraLj-Hu)	137
Zgled 90: S-02 (OkraLj-Hu)	140
Zgled 91: S-02 (OkraLj-Hu)	140
Zgled 92: S-01 (OkraLj-Iran)	141

1 UVOD

Vsakdo ima pravico, da pri uresničevanju svojih pravic in dolžnosti ter v postopkih pred državnimi in drugimi organi, ki opravljajo javno službo, uporablja svoj jezik in pisavo na način, ki ga določi zakon.

(Ustava Republike Slovenije, 62. člen)

Ustava Republike Slovenije zagotavlja svobodno izražanje narodne pripadnosti in pravico do uporabe svojega jezika in pisave v postopkih pred državnimi organi in javnimi službami. A sodobni svet z naraščajočimi migracijami v sporazumevanje prinaša vedno več izzivov. S stalnim pozitivnim selitvenim prirastkom tujcev so ti vedno bolj prisotni tudi v slovenskem družbenem prostoru. Pri doseganju uspešne vzpostavitve medjezikovnega in medkulturnega stika v uradnih okoljih nastopi skupnostno tolmačenje.

1.1 Raziskovalni okvir in izhodišče

O tolmačenju v uradnih službah in za potrebe članov skupnosti se v Sloveniji še vedno premalo govori. Raziskovalna dejavnost na področju tolmačenja v Sloveniji je bila namreč dolgo usmerjena predvsem v konferenčno in deloma sodno tolmačenje in se šele v zadnjem času usmerja tudi v skupnostno tolmačenje (Gorjanc 2010). Dosedanje raziskave v okviru skupnostnega tolmačenja v Sloveniji so omejene na posamezna področja, kot so sodstvo, zdravstvo in azilni postopek (npr. Morel 2009; Pokorn et al. 2009; Burjan 2012) oz. zorni kot integracijske politike (npr. Kejžar in Medved 2010). Vendar pa se skupnostno tolmačenje vpleta v vsa okolja družbe, kjer ljudje potrebujejo pomoč pri premagovanju jezikovnih ovir. Kot posebno vrsto sporazumevalne prakse (Wadensjö 1998) bi ga bilo dobro bolje razumeti in o tem ozavestiti tudi splošno in strokovno javnost, ki se z njim srečuje pri delu ali v svojem zasebnem vsakdanjiku. Razprave in predlogi za ureditev v praksi se sicer pojavijo šele ob nastopu težav, npr. ob prijavi kršitve pravice do enakosti pred zakonom, ali ko komunikacija ni možna v zdravstvenem posegu in je zaradi tega ogrožena zdravnikova pojasnilna dolžnost ali uresničitve privolitvene doktrine. Kljub navidezno manjši količini tolmačene interakcije so posledice neustrezne oz. neuspešne

komunikacije lahko večje in tudi dražje, kot bi bila zagotovitev ustreznega tolmačenja na prvem mestu.

Delo zato želi celostno raziskati tovrstne situacije z vidika analize diskurza in vpliva tolmačenja na govorne položaje, ob tem pa se opreti na dosedanji vpogled v slovenski družbeni kontekst.

1.2 Namen

V pričujočem delu bomo z ilustrativnimi primeri iz prakse pokazali posebnosti tolmačene interakcije in pregledali različna področja vsakdanjega življenja, kjer se srečujejo javni uslužbenci in tujegovoreče stranke.

Glavni namen disertacije je narediti sociolingvistični opis stanja in razčleniti celostno sliko situacij skupnostnega tolmačenja v Sloveniji ter s kritično analizo diskurza prikazati govorne položaje akterjev v okviru razmejitev vlog in razmerij moči. S podajanjem primerov iz dejanskih tolmačenih situacij analiza ni namenjena iskanju napak v prevodu, pač pa teži k opisni rekonstrukciji motivov za izjavami govorcev (Pöllabauer 2005: 14) in orisu celotnega dogajanja.

Raziskava se omejuje tako, da izključuje tolmačenje za znakovni jezik in specifiko dvojezičnosti na narodnostno mešanih območjih s tolmačenjem za manjšinska jezika.

Ugotovitve naj bi spodbudile nadaljnje študije znotraj skupnostnega tolmačenja in sprožile razmislek o celostni ureditvi v okviru jezikovne in integracijske politike. Ob jezikovnem stiku v uradnih postopkih bi bilo ključno udeležencem zagotavljati tolmačenje ne glede na jezik in okoliščine, s čimer bi jim omogočili enakovredno sporazumevanje in enake možnosti v družbi za vse.

1.3 Hipoteze

Osrednje vprašanje raziskave je, kako se akterji obnašajo v situacijah s skupnostnim tolmačenjem oz. kako jezikovni stik vpliva na razmejitve vlog, delitev odgovornosti in

govorne položaje s pozicije moči (Wadensjö 1998). Ob tem nas v danem institucionalnem okolju zanimata tudi struktura in raba jezika ter vpliv tolmačenja nanju.

Natančneje lahko študijsko polje razdelimo na tri hipoteze:

1) Institucionalna narava postopka vpliva na tolmačenje in obratno, tj. tolmačenje vpliva na jezikovno raven postopka.

Obstoječe raziskave kažejo, da institucionalizirano okolje vpliva na diskurz (Wadensjö 2004: 107) in da se tolmač prilagodi obstoječim vzorcem (Pöchhacker in Kolb 2009). Prek ilustrativnih primerov iz konkretnih situacij bi radi pokazali, na kakšen način to poteka, in prikazali medsebojni vpliv med tolmačenjem in jezikom, od jezikovne ravni do soočanja s težavami v sporazumevanju ter posebnosti zaradi pisanja zapisnika.

2) Tolmačena interakcija spreminja ustaljeno razmejitev vlog in delitev odgovornosti.

Zanima nas zunajjezikovna raven govorne situacije in njeni udeleženci. Kakšno vlogo igrata tolmač in uradna oseba? Sta njuni vlogi strogo ločeni ali se kdaj prekrivata? Kako se kaže odgovornost za povedano?

3) Prisotnost tolmača v interakciji z medjezikovnim stikom vpliva na potek postopka in na ravnovesje moči med primarnima udeležencema.

Predvidevamo, da tolmači izenačujejo ravnovesje moči in šibkejšim udeležencem zagotavljajo enake možnosti v družbi. Nadalje predpostavljamo, da so pozicije moči v situacijah z zakonsko urejenim tolmačenjem formalno bolj enakovredne, vendar priložnostni tolmači v nereguliranih okoljih pokažejo več solidarnosti in empatije do govorcev tujih jezikov, s čimer jim poleg uspešne vzpostavitve komunikacije omogočajo tudi boljši izid medjezikovnega stika.

1.4 Metode

V okviru sociolingvističnega pristopa in mešanih metod se kot osnovno orodje povezave med jezikom in družbenimi strukturami za analizo medsebojnega razmerja med diskurzom in širšimi družbenimi nesorazmerji v raziskovanje umešča kritična analiza diskurza. Raziskuje vlogo diskurza pri (vnovičnem) vzpostavljanju neenakosti v družbi in prikazuje

nesorazmerja ter razlike v procesu dominacije (Fairclough 2001), kar naj bi se še posebej pokazalo pri razlikah v znanju oz. rabi jezika. Primarni viri so konkretni primeri neposrednega dostopa iz opazovanj primerov skupnostnega tolmačenja. Za primerljivost rezultatov so se pri akterjih kot dodatni vir zbrale informacije posredne narave, osebni vpogledi, mnenja ipd. Zaradi posebnih pogojev dostopnosti je zbiranje osredotočeno na strukturirana okolja, v manjši meri smo skušali predstaviti druge vzorce, kjer je dostop otežen zaradi takojšnje odzivnosti ali intimnosti srečanj. Zato na teh področjih prevladujejo posredne informacije.

Raziskava je deskriptivne in prek kritične analize diskurza tudi kvalitativne narave. Nekatere situacije smo skušali delno predstaviti tudi kvantitativno. Že vnaprej opozarjamo na predvideno naključnost vzorcev, saj izbor narekujeta možnost dostopa in privolitev vseh udeležencev. Prav zaradi tega pa lahko predvidevamo, da so zbrani primeri vendarle do neke mere tudi reprezentativni.

1.4.1 Varovanje osebnih podatkov

Za zagotavljanje zaupnosti in varovanja osebnih podatkov so bili podatki anonimizirani v skladu z Zakonom o varovanju osebnih podatkov (ZVOP) in s smernicami pisarne informacijskega pooblaščenca¹, kar pomeni, da so iz zapisov odstranjeni vsi osebni in drugi podatki, ki bi omogočali identifikacijo. Soglasje k študiji je podala tudi Nacionalna komisija za medicinsko etiko (NKME) (več o tem v poglavju 4.2.1).

Zaradi jedrnatosti in anonimizacije je pri splošnem poimenovanju oseb uporabljena moška slovnična oblika ne glede na dejanski spol osebe, vendar velja za oba spola. Ko tako največkrat govorimo o tolmaču, imamo v mislih njega ali/in, v praksi še pogosteje, njo.

1.5 Kažipot

Pričujoče delo se v drugem poglavju nadaljuje s podrobnejšim pregledom raziskovalnega izhodišča: zanimajo nas posebnosti in pravnoformalna podlaga sporazumevanja v institucionalnem okolju v današnji spreminjajoči se večjezični družbi.

---

¹ <http://www.ip-rs.si/varstvo-osebni-podatkov/iskalnik-po-odlocbah-in-mnenjih/smernice/> (17. 3. 2011)

Po pregledu literature o skupnostnem tolmačenju s poudarkom na empiričnih študijah na podlagi analize diskurza in etnografskega pristopa v tretjem poglavju sta v četrtem poglavju obrazložena metodologija in potek raziskave. V pristopu mešanih metod prevladuje kritična analiza diskurza na vzorcu tolmačenih razgovorov v postopkih mednarodne zaščite, ki jo dopolnjujejo intervjuji, vprašalniki in poizvedbe.

Sledita osrednji poglavji raziskave. V petem poglavju najprej podrobneje predstavimo izhodišča za analizo iz obstoječih sorodnih študij, nato pa pokažemo rezultate in sočasno odpremo razpravo kritične analize diskurza z ilustrativnimi zgledi iz realnih situacij razgovorov v postopkih mednarodne zaščite, s poudarki na podobi institucionalnega diskurza, vplivu tolmačenja na jezik, razmejitvi vlog ter razmerjih moči.

Razprava se z razširitvijo na druga okolja skupnostnega tolmačenja nadaljuje v šestem poglavju, kjer z mislijo na ista raziskovalna vprašanja podaja pregled področja v Sloveniji. Razčlenimo udeležence večjezičnega sporazumevanja, jezike v postopku in preverimo uspešnost medjezikovnega stika. V smislu porazdelitve vlog se vprašamo o stiku med primarnima udeležencema, znova preverimo, kako je porazdeljena družbena moč, in se na koncu dotaknemo še posameznih etičnih vprašanj, ki se pojavljajo v tolmačeni interakciji.

Sedmo poglavje povzame raziskavo, predstavi sklepe in ponudi nekaj predlogov za raziskovanje in razvoj področja v prihodnje.

2 SPORAZUMEVANJE V VEČJEZIČNI DRUŽBI

V izhodiščnem poglavju predstavljamo motivacijo in izhodišča raziskave, s tem pa utemeljili izbor teme pričujoče doktorske disertacije in podrobneje pokazali sociolingvistično ozadje skupnostnega tolmačenja in dejavnike, ki vodijo do njegove problematike.

Izhajamo iz temeljnih načel sporazumevanja na splošno in osvetlimo še posebnosti komunikacije v javnem okolju, ki je ozadje skupnostnega tolmačenja. Do njega pride zaradi vedno bolj pestre jezikovne podobe prebivalstva Slovenije, ki botruje medjezikovnemu in medkulturnemu stiku. Slednji ne more biti razlog za nespoštovanje človekovih (jezikovnih) pravic, ki so zagotovljene s pravno podlago, uresničujemo pa jih s prevajanjem in tolmačenjem, v javnem okolju s skupnostnim tolmačenjem.

2.1 Uspešnost sporazumevalnega dogodka

Sporazumevanje, ali s tujko komunikacija,² je vsako posredovanje ali izmenjava sporočil s pošiljateljem in prejemnikom, ki se praviloma menjavata in z oblikovanjem ter sprejemanjem oba sočasno ustvarjata ta proces in krožni pretok informacij (Marc in Torkar-Papež 2006: 12, 14). Komunikacijsko dejanje pa je posamična realizacija komunikacijske prakse v okviru konkretnih časovnih in prostorskih (torej tudi zgodovinskih in družbenih) koordinat (Škiljan 1999: 22).

Posamezno sporazumevalno dejanje moramo razumeti v kontekstu njegovih značilnosti (Saville-Troike 1997: 142–143). Zanimajo nas vrsta dogodka, tema ali fokus, namen tako dogodka kot celote kot namere posameznih udeležencev. Nadalje na dejanje vplivajo čas, prostor in čustveni naboj, predvsem pa seveda udeleženci in vsi njihovi atributi – starost, spol, etnična pripadnost, družbeni status in medsebojni odnosi. Del sporazumevalnega dejanja je sporočilo: njegova vsebina in oblika, tako na besedni (jezik in jezikovna različica) kot nebesedni ravni; pozorni pa smo tudi na sosledje dejanj vključno z izmenjevanjem

---

² Za potrebe tega dela uporabljamo ta dva termina kot sopomenki, čeprav Marc in Torkar-Papež (2006: 11) opozarjata, da sta v natančnejši razlagi delno neprekrivna in ima sporazumevanje kot cilj vsake komunikacije ožji pomen.

besede (*turn-taking*) in prekrivanjem, na sporazumevalna pravila in norme pojmovanja s splošnim védenjem, kulturnimi predispozicijami ipd.

V pričujočem delu se ukvarjamo z različnimi sporazumevalnimi dogodki, vsem pa je skupno precej značilnosti. Prva je prostor, z njim pa delno tudi namen. V javnem, institucionalnem okolju je sosledje dejanj bolj ali manj določeno, večidel pa je jasen tudi namen dogodka. To komponento podrobneje razčlenjuje poglavje 2.2. Naslednja skupna značilnost je medkulturni ali/in medjezikovni stik, ki ga obravnava poglavje 2.4 in je zaradi številčnejših meddržavnih selitev vedno pogostejši pojav sodobne družbe (poglavje 2.3). Brez uspešne premostitve razlike v jezikovnem kodu pa komunikacija ni mogoča.

Uspešnost sporazumevanja lahko ocenimo tudi na podlagi konstitutivnih pravil (Searle 1969: 21; Beaugrand in Dressler 1992: 18), ki določajo in ustvarjajo vsako besedilo. Med njimi nas najbolj zanimata načeli namernosti in sprejemljivosti (Beaugrand in Dressler 1992: 84). O namernosti odloča tvorec besedila, v našem primeru stranka, ki ima neki cilj in izraža svoje hotenje. Nasproti mu stoji sprejemnik, ki izraža svojo pripravljenost za sprejetje, torej aktivno sodelovanje (prav tam: 97). Ti dve načeli določata območje tolerance in odgovarjata na vprašanje, ali je možno vzpostaviti povezavo med tvorcem sporočila in prejemnikom. Pri tem se kaže ključna vloga komunikacijskega konteksta na katerega vplivajo različni dejavniki, npr. kolikšna je smotrnost komunikacije (prav tam: 84), predvsem pa, koliko védenja je udeležencema skupnega in koliko posredovanega, kako udeleženci poskušajo situacijo spremljati ali usmerjati ter v kakšnem medosebnem odnosu so (prav tam: 100).

2.2 Institucionalni diskurz

Sporazumevalno dejanje se torej ravna po določenih pravilih, na katera vpliva tudi okolje. V nasprotju z zasebno sfero, kjer so glavne lastne potrebe in interesi, gre pri javni sferi za vprašanje skupnega interesa, skupnih stališč in hotenj, ki so deloma institucionalizirana kot posledica regulacije družbenega življenja (Škiljan 1999: 24); tako je institucionalni dogodek »zaokrožena celota in naj bi se ravnal le po sorazmerno strogih interakcijskih pravilih« (Verschueren 2000: 321). Javno sporazumevanje vključuje vse od književnosti in znanstvene produkcije do administrativnega in državopolitičnega diskurza.

Področji javne komunikacije, ki zanimata nas, sta predvsem administrativni in pravni diskurz. Administrativni diskurz je podaljšek političnega, ki ga rabi »za operativno normiranje in izvajanje sprejetih političnih sporočil« (Škiljan 1999: 91), vendar je manj nagnjen k spremembam in sorazmerno stalen, tudi administrativne vloge (sklopi obnašanj) so za razliko od političnih trajne. Jezikovna oblika je pogosto v pisani obliki in šablonska: večinoma jo predstavljajo obrazci in pogosto enosmerna komunikacija, ki je oddaljena od vsakdanje jezikovne rabe (prav tam: 93). Uniformirani sistem menjav vzpostavlja ta institucionalni karakter in (tudi s pravnimi določitvami) omejuje razpon sporazumevalnih možnosti za delovanje (Drew in Heritage 1995: 26). »[V]naprej določeno menjavanje govorcev in tipov menjav besed« (Verschueren 2000: 322) prav tako definira vloge udeležencev v institucionalnem govoru, ki pa se tega zavedajo (prav tam). V okviru tega se od predstavnika institucije pričakuje, da se bo vzdržal izrazov presenečenja, sočutja, strinjanja ali pripadnosti v odgovor na posameznikove opise, trditve idr. Nekoliko omiljeno je vse to v manj strogo določenih postopkih, kot so npr. v zdravstvu (prav tam).

Formalizirana in standardizirana zgradba ter določeno zaporedje faz so povezani z načinom reševanja problemov (prav tam: 43; Krajnc Ivič 2009: 131). V »enosmernih ožjeinteresnih dvogovorih oz. razgovorih«, kot take primere javnega diskurza poimenuje Krajnc Ivič (prav tam), je ravno reševanju problema oz. doseganju cilja podrejeno vse, kar lahko razpoznamo tudi v treh fazah institucionalnega diskurza po Agarju (Wadensjö 1998: 67): najprej se problem diagnosticira, tako da se ugotovijo težave stranke in jih strokovna oseba kategorizira v svoj sistem, sledi strokovnjakovo poročilo in priprava dokumentacije, na koncu pa neke vrste direktiva v obliki odločitve in priporočenih ukrepov, pri vseh treh fazah pa uradni okvir dopušča le omejen nabor diagnoz in možnih napatil, s čimer strokovnjak (uradnik) nadzoruje pretok informacij po pravilih institucije. Zato na uspeh pomembno vpliva tako zaupanje laika v moč in sposobnosti strokovnjaka kot sodelovanje med udeležencema, vendar pa je uspeh v veliki meri odvisen od strokovnjaka (Krajnc Ivič 2009: 131).

Za strokovnjaka je komunikacijsko dejanje z njegovim vedenjem rutina, za laika pa edinstven primer in posledica pomanjkanja znanja, zaradi katerega poišče pomoč (Drew in Heritage 1995: 44; Krajnc Ivič 2009: 131). Razlika v znanju je le ena od manifestacij večkratne asimetrije med udeležencema v institucionalni interakciji.

Neravnovesje med sogovornikoma poteka in se kaže na več ravneh, od neposredne povezave med močjo in statusom udeležencev do sporazumevalnih pravic in dolžnosti, npr. s kršitvami pri izmenjavi replik. Eden od vidikov je tudi neenakomerno porazdeljeno znanje, ki predstavlja dostop do sporazumevalnih praks, sodelovanja in interakcije, poznavanje organizacijskih postopkov. Pogosto je vedenje predstavnika institucije omejeno s strokovnimi določili in pravili znotraj organizacije, ki so laiku le površno znana ali pa povsem skrita (Drew in Heritage 1995: 23, 50). Pojav dobi še bolj zapletene razsežnosti pri srečanjih udeležencev, ki nimajo skupnih kulturnih ali jezikovnih virov (prav tam).

Vzorec vprašanj in odgovorov – prevladujoča oblika institucionalnega jezika – prav tako pomembno narekuje asimetrijo interakcije (prav tam: 39, 49). Ta pragmatična norma v ritmu soslednih parov zahteve in odziva nanjo udeležencema postavlja neenake omejitve pri pravicah v komunikaciji: predstavnik institucije – strokovnjak – ima strateški nadzor nad komunikacijo, vrstnim redom in temami razgovora, lahko določi prostor, čas in trajanje razgovora, ki ga lahko prekine in postavlja vprašanja, medtem ko odgovarjajočemu le redko dopušča možnost izjave na lastno pobudo (prav tam), ampak je ta zavezan k njihovim odgovorom (Krajnc Ivič 2009: 131) – še posebej poudarjeno je to v pravnem diskurzu.

Izrazite posledice navedenih značilnosti institucionalnega jezika so tako nesporazumi, ki izhajajo iz posrednega poizvedovanja, in težave zaradi omejenih pravic in sporazumevalnih priložnosti laika (Drew in Heritage 1995: 38). Administrativna funkcija ima s tem moč, da vzdržuje načine kolektivnega življenja in »lahko pomembno določi tudi individualne eksistence članov družbe« (Škiljan 1999: 94), kar kaže na družbeno pomembnost administrativnega diskurza (prav tam).

Pravni diskurz v ožjem smislu je še višje formaliziran, čeprav se pogosteje kot administrativni dogaja v živi besedi (prav tam: 95), in vsebuje tipične jezikovno-vedenjske vzorce (Krajnc Ivič 2009: 202), tj. vnaprej določene fraze, s katerimi se govorna dejanja odprejo, napredujejo in zaključijo. Zgradba zaslišanj na sodišču je na primer zelo natančno določena: v uvodnem delu se po pravnem pouku zberejo osebni podatki, osrednji del predstavlja izpoved priče ali zagovor obdolženca in postavljanje vprašanj, postopek pa se zaključi z ugotovitvijo, da ni več vprašanj, nakar so stranke pozvane k priglasitvi potnih stroškov, dokazil ipd., s čimer je zaslišanje končano in so izpolnjeni vsi pogoji za podpis zapisnika (prav tam: 182, 183, 195).

Za pravni diskurz je še prav posebej značilna razlika med strokovnimi in laičnimi vlogami in statusi (Škiljan 1999: 96), »ki se vzdržuje s 'strokovnostjo' diskurza, saj laični udeleženci pravzaprav nikoli v popolnosti ne obvladajo pravnih komunikacijskih dejanj« (prav tam). Posebnost v pravni komunikaciji so zato posredniki med strokovnimi in laičnimi udeleženci javne komunikacije, npr. v vlogi odvetnikov. Če tu pomislimo še na medjezikovno komponento, ugotovimo, da gre pri tem za dvakratno posredništvo, med dvema oblikama diskurza po strokovni ravni (pravni – vsakdanji) in glede na pripadnost določeni jezikovni skupnosti.

Kot za vsako okolje lahko pri tem tudi za institucionalni jezik rečemo, da je določen in določa družbene skupine ali komunikacijske kolektive, zato lahko iz njega razberemo družbene odnose (Škiljan 1999: 160) in porazdelitev moči v družbi (prav tam: 161).

2.3 Jezikovna podoba Slovenije

Podobo o medjezikovnem stiku v Sloveniji si lahko ustvarimo z različnimi statističnimi podatki. O jeziki v Sloveniji nam za potrebe sociolingvističnega opisa situacije največ povedo demografska poročila, ki jih o prebivalstvu redno spremlja in zbira Statistični urad Republike Slovenije (SURS),³ poleg njega pa tudi podatki Evropskega statističnega urada Eurostat.⁴ Najbolj nas zanimajo poročila in posebne publikacije o sestavi prebivalstva, maternem jeziku, tujcih in selitvenem gibanju v Sloveniji, med katerimi za poglobljeno obravnavo prebivalstva s podatki popisov priporočamo analizo Šircelj (2003).

Po zadnjih podatkih SURS je bilo 1. aprila 2015 v Sloveniji 2.061.952 prebivalcev⁵ (Razpotnik 2015c). Pred podrobno razčlenitvijo si za uvod in lažjo predstavo najprej

---

³ Spletna stran www.stat.si oz. področje prebivalstva na <http://www.stat.si/StatWeb/pregled-podrocja?id=17>. Več podatkov je zbranih na Podatkovnem portalu SI-STAT <http://pxweb.stat.si/pxweb/dialog/statfile2.asp>.

⁴ Spletna stran <http://ec.europa.eu/eurostat/help/new-eurostat-website> oz. področje prebivalstva na <http://ec.europa.eu/eurostat/web/population-demography-migration-projections/population-data/database>.

⁵ Z Uredbo o statistikah selitev in mednarodni zaščiti, ki jo je za boljšo primerljivost podatkov pripravila Evropska komisija, se je leta 2009 spremenila definicija za statistično spremljanje prebivalstva, ki jo je Statistični urad uporabljal od 30. 6. 1995. Po novi metodologiji štejejo med prebivalce Slovenije »osebe s prijavljenim prebivališčem v Sloveniji, ki v Sloveniji prebivajo ali imajo namen prebivati eno leto ali več in niso začasno odsotne v tujini eno leto ali več. Državljanstvo osebe pri tem ni pomembno.« Več o tem v posebni objavi SURS z dne 30. aprila 2008 »Nova definicija prebivalstva«.

poglejmo poskus klasifikacije etničnih skupnosti v Sloveniji s pravnega in političnega stališča. Žagar (2000: 88–89) jih razdeli na naslednje skupine:

- a) pripadniki večinskega slovenskega naroda;
- b) pripadniki avtohtone italijanske in madžarske narodne manjšine oz. skupnost;
- c) pripadniki (avtohtone) romske skupnosti v Sloveniji;
- d) manjšinske etnične skupnosti v Sloveniji, katerih pripadniki so državljani RS, vendar ne statusno urejene kot avtohtone: (zelo) majhne avtohtone etnične skupnosti, in neavtohtone (»priseljenske«, imigrantske) manjšinske etnične skupnosti;
- e) priseljenci (imigranti), ki niso državljani RS, imajo pa stalno ali začasno bivališče v RS.

Za pričujoče delo nas najbolj zanimajo tujgovoreče osebe, za katere lahko predvidevamo, da prihajajo predvsem iz zadnjih dveh skupin: manjšinskih etničnih skupnosti brez statusno urejenih pravic in priseljencev, ki niso nujno državljani RS. Področje tolmačenja za pripadnike avtohtonih italijanske in madžarske narodne manjšine je izvzeto iz našega raziskovanja.

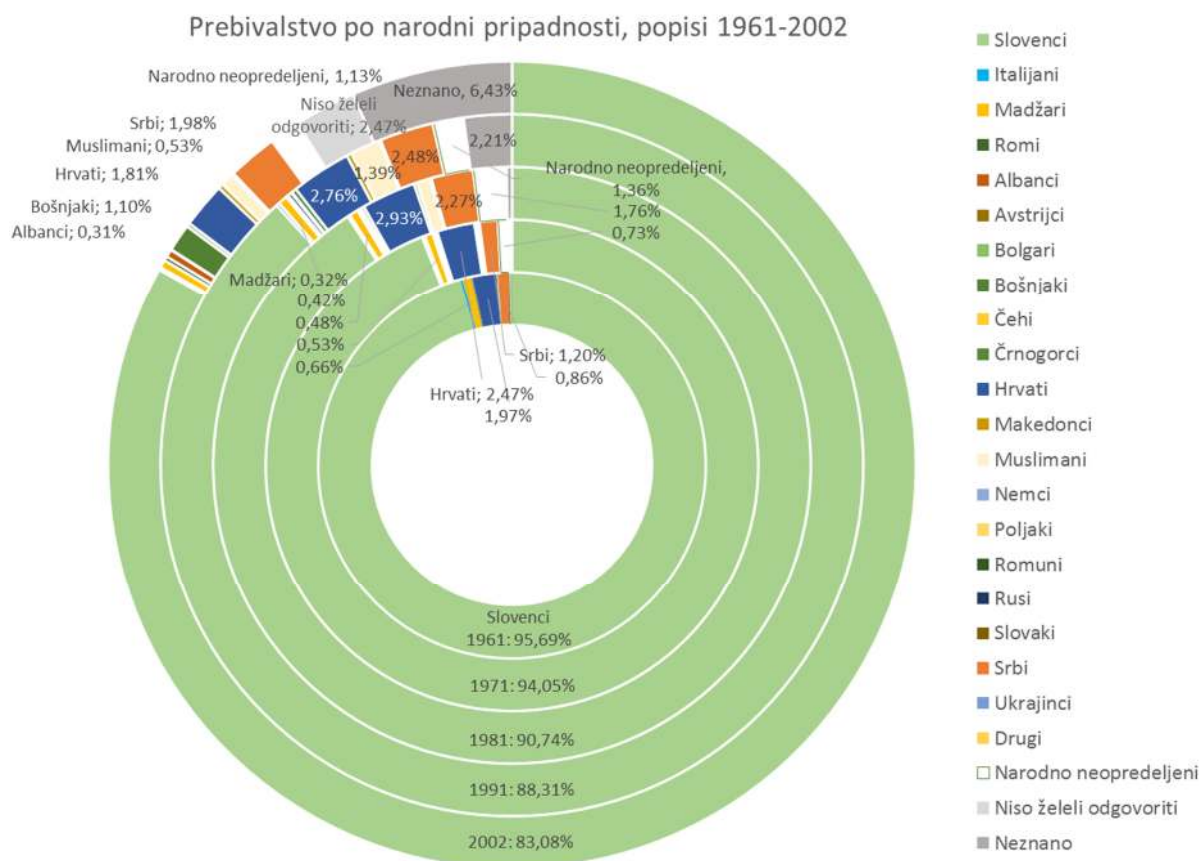
Že na tem mestu lahko omenimo, da so prav vse omenjene skupine zaščitene z Ustavo RS, saj ta zagotavlja enake človekove pravice in temeljne svoboščine vsem prebivalcem ne glede na njihovo narodnost (gl. poglavji 2.5 in 2.6).

2.3.1 Narodna pripadnost

Prebivalci Slovenije so se o narodni pripadnosti zadnjič opredeljevali ob Popisu prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj leta 2002, in sicer vse osebe po dopolnjenem 14. letu in samo po svoji volji – nihče se ni bil dolžan izreči o svoji narodni/etnični pripadnosti ali veroizpovedi – in po želji tudi anonimno (za več podrobnosti o metodologiji tega dela popisa gl. Dolenc et al. 2003: 29–32). Po statistični definiciji (prav tam) je narodna pripadnost:

pripadnost narodu ali narodnosti. Po načelih ustave o enakopravnosti narodov in narodnosti ima vsaka oseba pravico, da svobodno izrazi pripadnost narodu ali narodni skupnosti.
(Ustava Republike Slovenije, Uradni list RS, št. 33/91-I, člen 61)

Na rezultate Popisa 2002 so deloma vplivale tudi spremenjene politične razmere, pogostejše uveljavljanje pravice do neodgovarjanja in neopredeljevanja ter spremenjena klasifikacija (prav tam: 41), rezultati pa so predstavljeni v Sliki 1 skupaj z zgodovinskim pregledom prejšnjih popisov (1961–1991).

Slika 1: Etnična pripadnost prebivalcev Slovenije, ⁶ popisi 1961–2002⁷.

2.3.2 Priseljavanje in tuji državljani

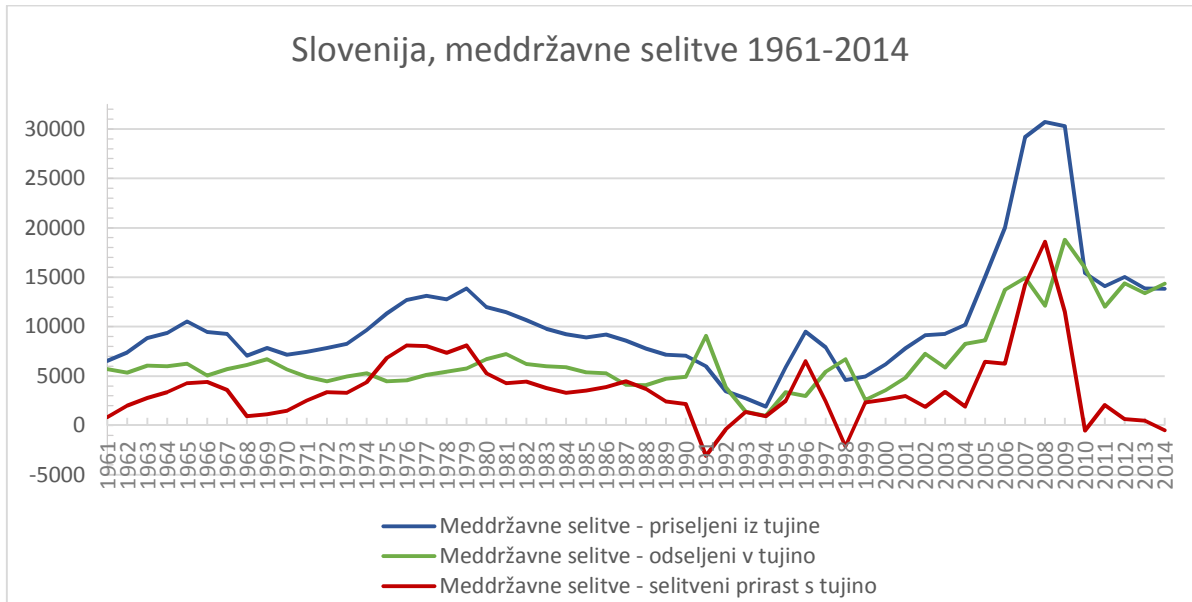
Dandanes v času vedno večje globalizacije in svetovnih kriz neprenehoma prihaja do migracij. V primerjavi z večjimi državami v Sloveniji ne moremo govoriti o poplavih priseljencev, a glede na trenutne valove beguncev na poti v Evropo lahko pričakujemo, da se trend sorazmernega povečevanja deleža tujih državljanov ne bo spremenil, ampak bo vztrajno vplival na sliko prebivalstva Slovenije.

V preteklosti je Slovenija veljala predvsem za deželo odseljevanja, temu pa je v 70. letih 20. stoletja sledilo obdobje večjega priseljavanja iz drugih republik nekdanje Jugoslavije

⁶ Posebej so označeni nizi opaznejših statističnih vrednosti, tj. 0,3 % in več.

⁷ Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj 2002. Statistični urad RS. Podatki so dostopni na www.stat.si/popis2002/si/default.htm (23. 2. 2015).

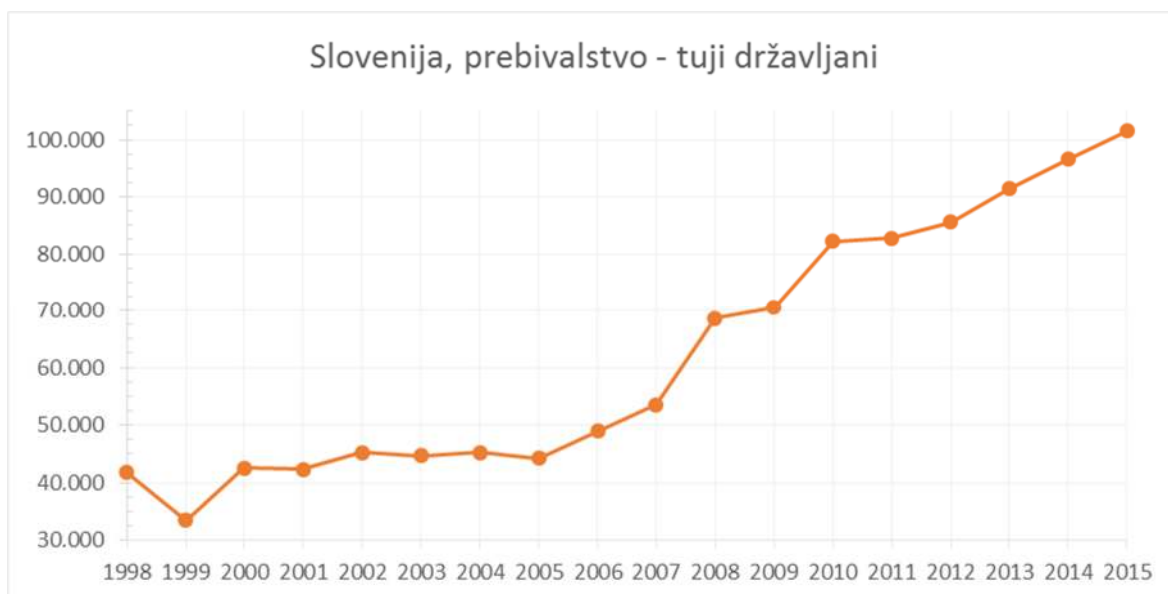
(Dolenc et al. 2003), po osamosvojitvi Slovenije pa so bili iz teh držav pogosti tudi vojni in ekonomski migranti. Naslednji visoki val priseljevanja je bil posledica vstopa Slovenije v Evropsko unijo (EU), predvsem po drugi veliki širitvi 2007, ko je selitveni prirast dosegel 127,4 % (Vertot 2009: 69), potem pa je ob gospodarski krizi priseljevanje močno upadlo (Slika 2, Razpotnik 2015a).

Slika 2: Slovenija, meddržavne selitve, letno 1961–2014 (Razpotnik 2015a).

Kljub upadu pa selitveni prirast tujcev⁸ že šestnajsto leto zapored ostaja pozitiven (Razpotnik 2015d): med priseljenimi prebivalci so tujci leta 2014 predstavljali 82 % (prav tam). Grafični prikaz prikazuje naraščanje števila tujcev v Sloveniji po letu 2000, ki se je s 42.279 leta 2001 več kot podvojilo na 96.608 leta 2014 (Slika 3). Po zadnjem poročilu o strukturi prebivalstva v Sloveniji se je število tujcev v Sloveniji povečalo in doseglo 5 %, kolikor je 1. aprila 2015 predstavljalo 102.550 tujcev (Razpotnik 2015c). Rast za 1 % samo v prvem četrtletju leta 2015 odraža stalnost tega trenda. Statistični podatki torej kažejo, da se kljub manjšim nihanjem celokupno število tujcev v Sloveniji povečuje.

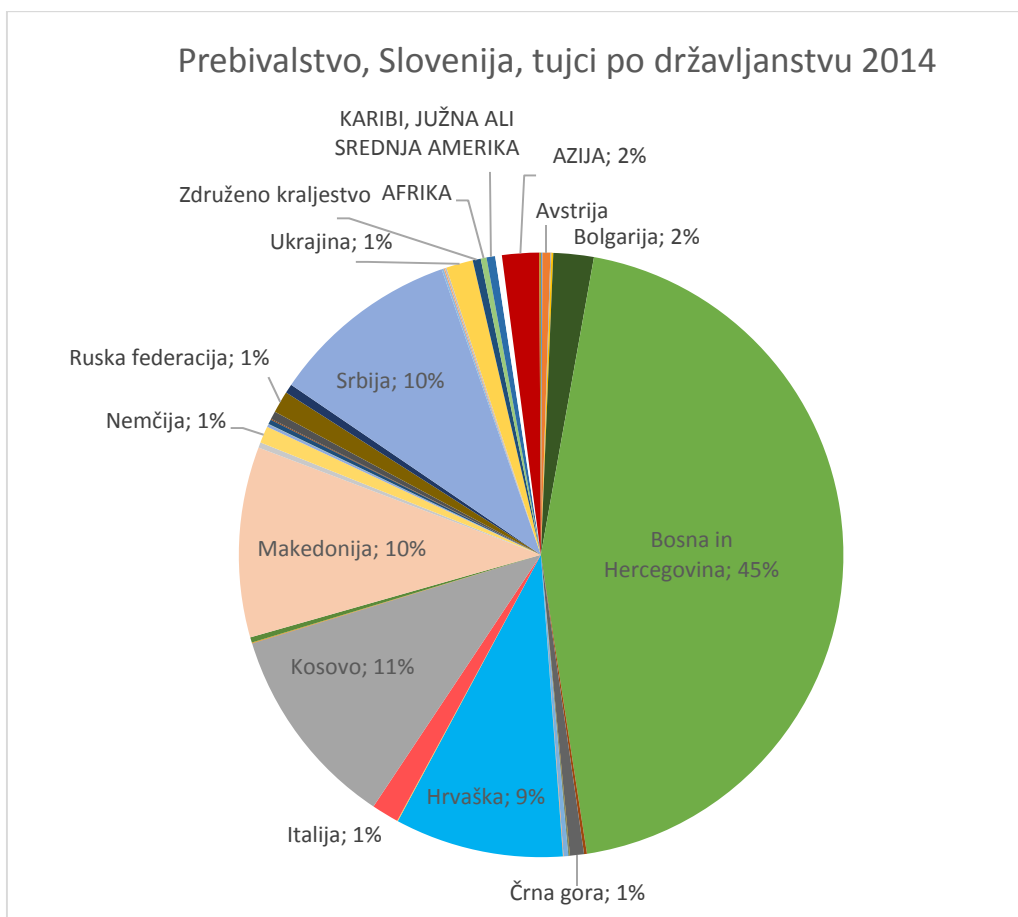
⁸ Po metodološki definiciji SURS: »Tujci, prebivalci Slovenije, so osebe z državljanstvom tujih držav, ki jih štejemo med prebivalce Slovenije«. http://www.stat.si/doc/metod_pojasnila/05-297-MP.pdf (23. 2. 2015).

Slika 3: Število prebivalcev po državljanstvu – tuji, Slovenija (Eurostat 2015a in Razpotnik 2015b).

Statistični podatki sicer postrežejo z informacijami o formalnem statusu prebivalcev, a lahko le nakazujejo, da se ti tuji ne sporazumevajo v slovenščini, kar pa ni medsebojno pogojeno. Predvidevamo lahko, da nam več o tem pove materni jezik (gl. poglavje 2.3.3), pa tudi njihova izobrazba (poglavje 2.3.4) oz. zaposlitvena dejavnost in namen priselitve. Največ od 11.621 tujih državljanov, priseljenih v Slovenijo leta 2013, je prišlo z namenom zaposlitve (47 %) in združitve z družino (43 %), medtem ko so bili redkejši drugi razlogi (npr. študij) (Razpotnik 2014a).

Na dan 1. januarja 2015 je bilo največ tujcev še vedno državljanov katere od držav, nastalih na območju nekdanje Jugoslavije (76,4 %), državljanov drugih držav Evropske unije (EU-27) je bilo 16,9 % (Razpotnik 2014b, Slika 4), pri čemer je opazna razlika v številu ob vstopu Hrvaške v EU leta 2014. Obenem je sestava tujcev po državljanstvu vedno bolj pestra (Povhe 2010) in leta 2014 predstavlja državljane že 152 tujih držav (Razpotnik 2014b); med njimi so nekateri iz geografsko precej oddaljenih in kulturno manj znanih držav, a je njihovo število večinoma majhno (prav tam; Povhe 2010).

Slika 4: Tujci prebivalci Slovenije po državljanstvu,⁹ 2014 (Razpotnik 2014b).

Če pogledamo z druge perspektive: v začetku leta 2014 je bilo med prebivalstvom Slovenije 235.310 ali 11,42 % prebivalcev rojenih v tujini (Eurostat 2015b). Zadnja dva podatka že bolj napovedujeta jezikovno znanje, zato v naslednjem podpoglavju pogledjmo sliko prebivalcev Slovenije po njihovem maternem jeziku.

2.3.3 Materni jeziki

Podatki o maternem jeziku so se zadnjič zbirali ob popisu prebivalstva leta 2002 (Čuk 2015), kasneje pa več ne. Materni jezik¹⁰ večine oz. 87,8 % prebivalcev Slovenije je slovenščina. Za narodni manjšini sta to italijanščina (0,2 %) in madžarščina (0,4 %). Deleži prebivalstva s

⁹ Označeni so nizi državljanstev pomembnejših statističnih vrednosti, tj. 1 % in več.

¹⁰ Definicija po metodologiji Popisa 2002: »Materni jezik je jezik, ki se ga je oseba naučila v zgodnjem otroštvu v krogu družine oziroma drugem primarnem okolju, kadar je otrok živel pri sorodnikih, v domovih ipd. Če se je oseba v zgodnjem otroštvu naučila več jezikov, je to jezik, za katerega oseba meni, da je njen materni jezik. /.../ Vsaka popisana oseba se je lahko svobodno odločila o maternem jeziku.«

slovenščino, italijanščino in madžarščino kot maternim jezikom so v Sloveniji v primerjavi s popisom prebivalstva ob osamosvojitvi leta 1991 v rahlem nihanju ali upadanju, narasla pa sta deleža oseb, katerih materna jezika sta romščina (0,2 %) ali albanščina (0,4 %). Po številčnosti sicer izstopajo jeziki nekdanje Jugoslavije s skupaj 8,1 % (Vertot 2009: 57). Natančnejša porazdelitev maternega jezika v Sloveniji ob popisu prebivalstva leta 2002 je prikazana v Tabeli 1.

Skupaj	slovenski	italijanski	madžarski	romski	albanski	bosanski	črnogorski	hrvaški	makedonski	nemški	srbski	srbsko-hrvaški	drugi	neznano
1.964.036	1.723.434	3.762	7.713	3.834	7.177	31.499	462	54.079	4.760	1.628	31.329	36.265	5.778	52.316
100 %	87,75	0,19	0,39	0,20	0,37	1,60	0,02	2,75	0,24	0,08	1,60	1,85	0,29	2,66

Tabela 1: Prebivalstvo Slovenije po maternem jeziku, Popis 2002 (gl. zg.).

Pri tem je treba upoštevati, da se uradni podatki pogosto razlikujejo od dejanskega stanja, o katerem lahko več povedo le pripadniki skupin sami ali različne nevladne organizacije, ki se ukvarjajo z njimi, in da nam podatki o maternem jeziku ne povedo izrecno, koliko oseb v Sloveniji dejansko ne razume oziroma govori slovensko. »Glede na to, da je slovenščina uradni jezik /.../, je število oseb s slovenskim maternim jezikom vedno manjše od števila oseb, ki slovenščino uporabljajo za sporazumevanje z ožjo in širšo okolico« (Šircelj 2003: 86). Nekaj o tem povedo tudi podatki o pogovornem jeziku v družini in o pogovornem jeziku, s katerim se posameznik sporazumeva v svojem okolju, na delu, v trgovini itd., kar je bilo doslej žal edinkrat vprašanje v popisu leta 1991 (prav tam: 111).

Znanje slovenščine vseh tujcev se brez dvoma močno razlikuje od posameznika do posameznika, vendar pa je med njimi gotovo večji delež takih, ki so vsaj ob prihodu negotovi pri svoji rabi slovenščine. Ta pa je kot uradni in državni jezik izhodiščna norma za vse ostale jezikovne prakse (Novak Lukanovič 2012: 331) in eno pomembnejših orodij, ki ga za svoje delovanje v družbi potrebujemo vsi v Sloveniji. Po drugi strani se lahko za medsebojno komunikacijo uporabi tudi (skupni) tuji jezik. Kakšne so razmere v Sloveniji s te perspektive, oriše naslednje poglavje.

2.3.4 Tuji jeziki v Sloveniji

Z vidika skupnostnega tolmačenja je znanje tujih jezikov pomembno zaradi sporazumevalne zmožnosti večinskega prebivalstva, ki sicer govori slovensko. Z boljšim oz. širšim znanjem tujih jezikov obstaja večja možnost, da se bosta govorec slovenščine in tujec sporazumela, če že ne v slovenskem, pa v skupnem tujem jeziku ali celo v maternem jeziku tujca. S tem bosta osebi v govornem dogodku prej prišli do točke razumevanja, četudi bo šlo samo za ugotovitev, da je treba za določen jezik poiskati tolmača.

2.3.4.1 Znanje tujih jezikov

Podatki o znanju tujih jezikov odraslih med 18. in 69. letom starosti (tj. oseb, ki niso več vključene v redno šolanje) so v Sloveniji na voljo šele zadnjih šest let, in sicer zahvaljujoč mednarodni anketi o izobraževanju odraslih, ki je bila prvič izvedena leta 2007 (Brenk 2010) in ponovljena 2011 ter je vključevala vprašanja o jezikovnih znanjih anketirancev (Tuš 2012). Izsledke spremljata tako Andragoški center Slovenije kot SURS.

Po podatkih ankete za leto 2011 je v Sloveniji znanje tujih jezikov v evropskem vrhu, saj 93 % oseb v starosti 18–69 let govori vsaj en tuji jezik, od tega jih 15 % govori en tuji jezik, 32 % dva tuja jezika in 45 % tri ali več tujih jezikov (prav tam). Znanje tujih jezikov je v veliki meri povezano z doseženo izobrazbo in s spremembami v osnovnošolskih in srednješolskih predmetnikih (prav tam). Tako je npr. v anketi zajeta tudi generacija, ki se je v osnovni šoli obvezno učila srbohrvaščino, ki sedaj velja za tuji jezik in je za angleščino (65 %) in nemščino (48 %) »tretji najpogostejši tuji jezik, ki ga govorijo [tj. razmeroma dobro obvladajo] prebivalci Slovenije v starostni skupini 18–69 let« (prav tam). Zanimivo sliko prikaže podatek, da »[a]ngleško govori 92 % višje- in visokošolsko izobraženih ter 79 % srednješolsko izobraženih prebivalcev med 18. in 69. letom starosti. Med osebami z osnovnošolsko ali s še nižjo izobrazbo pa delež oseb z znanjem angleščine zdrsne na 33 %« (prav tam). Sicer pa so po znanju višje uvrščene še italijanščina (14 %), španščina in ruščina (6 %) ter francoščina (5 %).

Iz tega lahko sklepamo, da je sicer zelo verjetno, da bodo osebe brez znanja slovenščine naletele na osebo, ki govori tuji jezik, vendar bo to lahko tudi jezik, ki ni skupen obema sogovornikoma.

2.3.4.2 Umestitev srbohrvaščine

Kot smo že ugotovili, je jezikovna zmožnost Slovencev v srbohrvaščini posledica šolanja in okolja, kjer je bil to sporazumevalni kod, kar je nekoč tako javno kot kompetenčno pripeljalo do posredne dvojezičnosti (Požgaj Hadži et al. 2009: 27; Stabej 2010: 141). Prebivalci nekdanjih republik skupne države so že od 70. let 20. stoletja naprej tudi pomembni ekonomski migranti in sporazumevanje z njimi zaradi skupne zgodovine doslej ni predstavljalo večjih težav (Šircelj 2003: 86; Gorjanc in Morel 2012a: 104).

Po drugi strani je v Sloveniji kot posledica načrtnega priseljevanja prisotnih precej govorcev hrvaščine oz. srbščine, katerih receptivna jezikovna zmožnost v slovenščini je (bila) pogosto omejena, kar pa je slovenska skupnost v preteklosti tolerirala v obliki dvosmernega sporazumevanja (Stabej 2010: 144). Čeprav se je odnos do tega po letu 1991 spremenil, jih ljudje, tako kot njihove jezike, dojemajo kot manj tuje, s čimer govorce bosanščine, hrvaščine, srbščine ipd. (BHS) postavljajo v privilegiran položaj v primerjavi z drugimi tujci (Šircelj 2003: 112). Vendar pa je znanje slovenščine tudi zanje postalo obveza za pridobitev slovenskega državljanstva. Kljub vrsti dejavnikov, od negativnega predznaka, upadanja znanja po osamosvojitvi in poudarjenemu razločevanju jezikov, je dojemanje jezikov nekdanje skupne države zaradi tega še danes drugačno in se jih dojemata kot bolj domače in »manj tuje« tuje jezike. Poleg tega današnje, četudi različne jezikovne standarde BHS prek srbohrvaščine še vedno obvlada ali vsaj razume večina slovenskega prebivalstva (Požgaj Hadži et al. 2009: 36; Stabej 2010: 143). Podrobne podatke o statusu, uporabi in znanju jezikov bivše skupne države kažejo rezultati raziskave Požgaj Hadži et al. (2009).

2.3.4.3 Sprejemljivost tujega jezika ali Slovenščina kot tuji jezik

Jezik kot komunikacijsko orodje simbolno skrbi za identifikacijo. Če je jezikovna zmožnost tujca v trenutku sporazumevanja omejena, ga avtomatično spremeni v manjvrednega govorca, zato je pomembno, da se okrepi komunikacijsko odprtost v družbi (Stabej 2010: 285). Status jezika v družbi je odvisen od družbenih odnosov, pojmovanja tujosti skozi zgodovino, stopnje sorodnosti, prisotnost jezikov v družbi itd. (Stabej 2010; Balažic Bulc 2009). Skupaj s stereotipi in jezikovnimi pojavi to posredno vpliva na (ne)naklonjenost sprejemnika do govorca tujega jezika in na razmerja moči, privilegije in diskriminacije v dominantni skupini (Balažic Bulc 2009: 182).

Za 13 % prebivalcev Slovenije je slovenščina tuji jezik (Tuš 2012). V tem kontekstu nas zanima, kako materni govorniki slovenščine sprejemajo govorce slovenščine kot tujega jezika. Ina Ferbežar (2009) v svojem raziskovanju ugotavlja sprejemljivost in razumevanje vmesnega jezika kot faze v procesu učenja neprvega jezika (prav tam: 202). Razlikuje med dvema načeloma: razumljivostjo in sprejemljivostjo. Medtem ko je razumljivost objektivnejše narave, tehničnojezikovno pogojena, je sprejemljivost subjektiven kriterij, ki predstavlja prejemnikovo pripravljenost, da sporočevalčevo besedilo sprejme kot tako. V študiji primera Ferbežar ugotavlja, da jezikovne napake sicer so moteče, a ne ovirajo razumevanja do te mere, da bi vplivale na sprejemljivost besedila, pač pa gre »vprašanje jezikovne strpnosti do od norme dostopajočih jezikovnih produkcij oz. vmesnih jezikov« (prav tam: 208). Na splošno pa so pričakovanja večinskih uporabnikov slovenščine do tujcev glede stopnje znanja slovenščine precej visoka (prav tam: 209). To bomo lahko opazovali tudi kasneje v rezultatih pričujoče raziskave (poglavje 6.1).

2.4 Medjezikovni stik

Najbolj določujoča med podobnostmi izbranih dogodkov sta udeleženca in posledično oblika njunega sporočila. Skupni imenovalec, ki združuje sporazumevalne dogodke, ki nas zanimajo v pričujočem delu, je medkulturni in/ali medjezikovni stik. V poglavju 2.3 smo ugotovili, da je prebivalstvo Slovenije dovolj pestro, da lahko govorimo o medkulturni družbi. »Pojem medkulturnosti pa s seboj poleg soobstoja in stika dveh kultur prinaša tudi vprašanja oblik in posledic tega stika« (Grosman 2005: 36). Ena ob oblik tega stika je komunikacija. V grobem jo lahko pogledamo z dveh vidikov: jezikovnega in zunajjezikovnega oz. medkulturne komponente.

Besedno raven ob stran, spremljajoča nebesedna, telesna govorica ravno tako vpliva na sporazumevanje. Z mimiko in s kretnjami pogosto pomaga pri reševanju težav v medjezikovnem stiku, predvsem pri stiku med zelo različnimi kulturami pa lahko neverbalna komunikacija povzroči tudi nerazumevanje. Zato je že samo »[z]avedanje medkulturnega položaja /.../ nujno za uspešno komunikacijo med kulturami« (Grosman 2005: 38). Za sporazumevanje je zunajjezikovno znanje ključno, saj družbeno-kulturna pravila vplivajo na vse ravni govorne produkcije in interpretacije, ne le na

skladenjsko zgradbo in izbiro med leksikalnimi in slovničnimi možnostmi, ampak tudi na abstraktno kulturno logiko (Gumperz 1997: 406). Poznavanje družbeno-kulturnih norm vpliva na zmožnost govorcev, da bodo uspešno procesirali besedna sporočila in prepoznali informacije v interakciji. Poleg tega je za udeležence ključno, da poznajo nenapisana pravila, ki jih potrebujejo, če želijo vstopiti v komunikacijo in ji slediti (prav tam: 407). Primer tega je npr. pogosta situacija, ko tujgovoreča oseba dovolj razume večinski jezik za vsakdanje sporazumevanje, medtem ko ima težave pri razbiranju situacij v uradniškem okviru, kjer ne obvladujejo birokratsko pričakovanega in sprejemljivega diskurza (Wadensjö 1998: 68).

Za sledenje pogovoru je nujno razumevanje oz. uspešnost sporazumevalnega kroga. Ta se »meri po tem, koliko je informacija, ki jo je želel oddati govorec, podobna informaciji, ki jo je sprejel poslušalec« (Marc 2006: 13). Pri interakciji v javni sferi, ki nas zanima, prihaja eden od udeležencev praviloma iz večinskega, lokalnega, drugi pa iz tujega okolja. Za sporazumevanje lahko uporabljata enak ali različni jezikovni kod, torej obstajajo naslednje kombinacije jezikovnega stika: 1) tujec govori jezik okolja in se s sogovornikom pogovarja v njegovem domačem jeziku; 2) tujec ne govori lokalnega jezika, vendar z drugim udeležencem najdeta skupen tuji jezik; 3) udeleženca interakcije ne najdeta skupnega jezika. Zanimivo pri prvi možnosti je, da sprejemljivo jezikovno znanje lahko določa, kdo je tujec oziroma kateri jezik se v nekem okolju doživlja kot tuji jezik (poglavje 2.3.4.3). Tolerantnost je tako odvisna od sprejemnika. Multikulturalnost ali soobstoj pogosto prinaša nižjo tolerantnost in stereotipe, medtem ko medkulturalnost, torej interakcija med kulturami predstavlja »pravo« tolerantnost višje stopnje, tudi pri uporabi lokalnega jezika s tujim naglasom (Požgaj Hadži in Balažic Bulc 2005: 251), pri čemer se ocenjuje tudi, da je »raba /.../ jezika odvisna tudi od samoocene kompetence v tem jeziku« (Mikolič 2003: 417). Pri obeh primerih, ko sogovornika vzpostavita stik, lahko kljub temu pride do rušenja jezikovnega sporazumevanja zaradi kršenja norm, in sicer iz preprostega razloga, da jih posameznik ne pozna (Škiljan 1999: 173). Vsak šum v kanalu, tj. odstopanje od pričakovane norme, pa zmanjšuje komunikacijsko učinkovitost sporočila, in »bolj ko je pošiljatelj pomembno, da sporočilo do prejemnika prispe 'nepoškodovano', težja je zanj ta implicitna sankcija« (prav tam: 185).

Pri tretji možnosti medjezikovnega stika udeležencema v komunikaciji nista skupna jezik ali jezikovna različica, zato diskurz ne more steči. V tem primeru tujegovoreča oseba, četudi je sicer polnopravni državljani določene države (Škiljan 1999: 153), ne more vzpostaviti komunikacijske zveze in vstopiti v javni prostor, s čimer pade v podrejen družbeni položaj, v katerem lahko svoje interese izraža »samo prek posrednika ali 'prevajalca'« (prav tam: 143).

2.5 Tolmačenje kot jezikovna pravica

Uspešno sporazumevanje je ključno v mnogih situacijah, zato so posamezniki ali skupine zaradi neznanja jezika pogosto v deprivilegiranem položaju, ko so jim zaradi jezika kršene temeljne človekove pravice (Gorjanc 2010: 139). Pri tem mislimo predvsem na Splošno deklaracijo o človekovih pravicah Združenih narodov,¹¹ ki med drugim varuje človekovo dostojanstvo in pravičnost (Gorjanc in Morel 2012b: 52), s čimer krepi zavedanje o neenakopravnem odnosu posameznikov zaradi različnih okoliščin, tudi jezika. Zato bi se morale jezikovne pravice razumeti kot temeljne človekove pravice (Phillipson et al. 1995: 1–2), in sicer tako na individualni kot kolektivni ravni. Z jezikovnimi pravicami so namreč pogosto predpostavljene kolektivne pravice, ki pripadajo posamezniku kot članu jezikovne skupnosti, vendar pa je to lahko problematično zaradi pogojevanja s pripadnostjo oz. pridružitvijo neki jezikovni skupnosti, s čimer so diskriminirani tujci in vse drugače govoreče osebe, ki ne govorijo jezika (ali jezikov) prisotnih v javni sferi, zato bi morali hkrati pravico do rabe lastnega jezika razumeti kot individualno pravico (Škiljan 1999: 206). Individualne pravice pa ščiti tako mednarodno kot nacionalno pravo (Žagar 2000: 86).

Spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin je podlaga zakonodajnih aktov Evropske unije in Republike Slovenije. Ustava Republike Slovenije¹² v 5. členu pravi:

Država na svojem ozemlju varuje človekove pravice in temeljne svoboščine. Varuje in zagotavlja pravice avtohtone italijanske in madžarske narodne skupnosti. /.../

---

¹¹ Slovenska različica je na voljo na več spletnih mestih, tudi na strani Urada visokega komisarja za človekove pravice pri Združenih narodih: <http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=slv> (13. 2. 2015).

¹² Zaradi jedrnatosti besedila so vse podrobnejše navedbe zakonodajnih virov navedene v poglavju Literatura in viri v posebnem podpoglavju Zakonodaja.

Slovenci brez slovenskega državljanstva lahko uživajo v Sloveniji posebne pravice in ugodnosti. Vrsto in obseg teh pravic in ugodnosti določa zakon.

Načelo enakosti je zapisano v 14. členu drugega poglavja Ustave:

V Sloveniji so vsakomur zagotovljene enake človekove pravice in temeljne svoboščine, ne glede na narodnost, raso spol, **jezik**, vero, politično ali drugo prepričanje, gmotno stanje, rojstvo, izobrazbo, družbeni položaj ali katerokoli drugo osebno okoliščino. [Poudarek A. M.]

V nadaljevanju Ustava z 62. členom zagovarja pravico do uporabe svojega jezika in pisave:

Vsakdo ima pravico, da pri uresničevanju svojih pravic in dolžnosti ter **v postopkih pred državnimi in drugimi organi**, ki opravljajo javno službo, **uporablja svoj jezik in pisavo na način, ki ga določi zakon**. [Poudarki A. M.]

Naj poudarimo, da Ustava človekove pravice in temeljne svoboščine ščiti vsem, kar je jasno zapisano v njenem 13. členu. Tujci imajo torej vse pravice, razen tistih, ki jih imajo le državljani Republike Slovenije (npr. volilno pravico ipd.).

Teoretično so torej jezikovne pravice že zapisane. Pri zagotavljanju jezikovnih pravic igrata pomembno vlogo prevajanje in tolmačenje, predvsem »če sta dejavnosti v tem smislu organizirani in dostopni« (Gorjanc 2010: 139). Ob vse večji jezikovni heterogenosti v evropskem prostoru se področje tolmačenja za potrebe skupnosti bolj sistematično postopoma uvaja šele zadnjih dvajset let, to pa se kaže tudi v zakonodaji, ki varuje jezikovne pravice, nalaga obveznosti in hkrati z večjo osveščenostjo splošne javnosti o človekovih pravicah ustvarja možnosti za dejansko izvajanje tolmačenja v praksi (Prunč 2012: 4).

2.6 Pravnoformalna podlaga

Slovenska zakonodaja, ki se ukvarja z jezikovnimi vprašanji v uradnih postopkih v Sloveniji, predstavlja izhodišče za zagotavljanje jezikovnih pravic, dejansko spoštovanje teh pa je v praksi lahko precej drugačno. Na tem mestu na kratko predstavimo predvsem dele splošnih zakonodajnih aktov, ki na to vplivajo.

Kot najsplošnejši Zakon o splošnem upravnem postopku (ZUP-UPB2) določa, da se upravni postopek praviloma vodi v slovenskem jeziku, na območjih lokalnih skupnosti pa poleg tega še v jeziku narodne skupnosti (italijanski oziroma madžarski jezik). Osnovna jezikovna pravica iz Ustave RS je povzeta v 7. odstavku 62. člena četrtega poglavja ZUP:

Stranke in drugi udeleženci postopka, ki ne znajo jezika, v katerem teče postopek ali ga ne more uporabljati zaradi invalidnosti, imajo pravico spremljati potek postopka po tolmaču. Organ jih je dolžan o tem poučiti.

V tem primeru je to zabeleženo tudi v zapisniku (določila 4. odstavka 76. člena), sicer pa lahko stranka na podlagi 237. člena kot razlog za pritožbo uveljavlja kršenje določbe o uporabi jezika v postopku.

Razmere v nekaterih upravnih postopkih na posameznih področjih regulirajo področni zakoni z natančnejšimi določili, ki prevladajo nad ZUP-om. V Sloveniji je tolmačenje podrobneje urejeno in zagotovljeno za pripadnike etničnih manjšin na narodnostno mešanih območjih na meji z Italijo in Madžarsko (področni zakoni v skladu z Ustavo RS in Zakonom o ratifikaciji Okvirne konvencije za varstvo narodnih manjšin, MKUNM) ter za gluhe in gluhoneme (Zakon o uporabi slovenskega znakovnega jezika, ZUSZJ), ki imajo najbolj celostno urejen segment skupnostnega tolmačenja, saj osnovno varovanje pravic gluhih v ZUSZJ dopolnjujejo pravila za njihovo uresničevanje, vendar pa sta ti dve področji izvzeti iz našega raziskovanja. Poleg tega so določila natančnejša tudi pri zagotavljanju jezikovnih pravic v sodnih in z njimi povezanih policijskih postopkih (npr. Zakon o kazenskem postopku, ZKP; Zakon o prekrških, ZP-1; Zakon o sodiščih, ZS; itd.) ter za bolj ranljive skupine, kot so prosilci za azil (Zakon o mednarodni zaščiti, ZMZ).

Pregled okolij, kjer predvidevamo pojavljanje skupnostnega tolmačenja, in značilnosti dejanske situacije je predstavljen v Tabeli 2, podrobna analiza pa sledi v nadaljevanju (poglavji 5 in 6):

Okolje	Zakonodaja	Trenutno stanje	Usposabljanje
Sodstvo	Posebna: Pravilnik o sodnih tolmačih	Akreditacija (Ministrstvo za pravosodje in javno upravo)	Splošno, o sodnem sistemu, jezikovni seminar odvisno od posameznega jezika
Mednarodna zaščita	Posebej omenja tolmačenje	Javni razpis (Ministrstvo za notranje zadeve)	Brez
Policija	Zrcali ZUP – prepozna jezikovne pravice	Notranja izbira	Brez
Splošna javna uprava, uradne službe		Improvizacija, neprofesionalni in priložnostni tolmači	Brez
Zdravstvo			
Šolstvo			

Tabela 2: Primerjalni pregled zakonodaje, ureditve in usposabljanja skupnostnega tolmačenja v Sloveniji, brez tolmačenja za slovenski znakovni jezik in tolmačenja za manjšine.

Tabela 2 kaže, da je situacija v Sloveniji posledica t. i. legalističnega pristopa k ureditvi tolmačenja (Ozolins 2010), kar pomeni, da so jezikovne storitve nastale iz pravnega (ustavnega) izpodbijanja in je ureditev sledila prioriteta pravnega ali sodnega sistema (prav tam 195). Druga okolja so bolj ali manj prezrta. V tem smislu naš najbolj splošni pravni akt, ZUP, predvideva, da se lahko njegova določila uporabijo tudi v vseh postopkih, za katere ni posebnega zakona, ki bi urejal posamezna vprašanja. To imenuje subsidiarna raba ZUP-a:

Na upravnih področjih, za katera je z zakonom predpisan poseben upravni postopek, se postopa po določbah posebnega zakona. Po določbah tega zakona pa se postopa v vseh vprašanjih, ki niso urejena s posebnim zakonom. (ZUP, 3. člen, 2. odstavek)

Upoštevajoč to subsidiarno načelo v pomanjkanju specifičnega zakona (t. i. »lex specialis«), bi morali 62. člen ZUP-a uporabiti tudi za tolmačenje. Posledično bi vsaka tujegovoreča oseba v Sloveniji morala imeti pravico do spremljanja upravnega postopka prek tolmača (Morel 2009: 35). V osnovi medsebojno razumevanje – in z njim tolmačenje – predstavlja nujni pogoj, da lahko uradna oseba opravi svojo dolžnost (Wadensjö 1998: 13), zaradi česar tolmačenje postavi v interes javnosti. Še več, tolmačenje v zdravstvu pa »bi morali razumeti tudi iz perspektive zmanjševanja tveganja« (Pokorn et al. 2009: 177), saj lahko prepreči tožbo, ko zdravnik ne more izpolniti svoje pojasnilne dolžnosti in pacientu obrazložiti njegovega stanja in/ali terapije, če zdravnik in pacient ne moreta vzpostaviti uspešne komunikacije.

Tolmačenje bi se tako moralo pojavljati v širokem spektru javnih služb, zaradi česar ima ta veja tolmačenja specifične značilnosti, označujejo pa jo tudi različna imena.

2.7 Skupnostno tolmačenje

Skupnostno tolmačenje je v osnovi najstarejša vrsta tolmačenja (Roberts 1997: 7), ki je prišla na dan s selitvami, pogajanji in blagovnimi menjavami v zgodovini (Markič 2009: 239), saj gre za preprosto posredovanje tretje osebe med dvema govorcema, ki ne najdeta skupnega jezika in se ne moreta sporazumeti. Vendar pa se tolmačenje na splošno ni povezovalo s posebnim poklicnim statusom, temveč je pogosto zajemalo različne vloge (Pöchhacker 2004: 28). Konferenčno in organizirano sodno tolmačenje sta se razvila šele v 20. stoletju (Roberts 1997: 7).

V primerjavi z obstojem dela se je profesionalizacija skupnostnega tolmačenja začela pojavljati relativno pozno in v valovih, začeni s sodnim tolmačenjem, za katerega zametki prvih določil segajo v 16. stoletje (Pöchhacker 2004: 29), sicer pa so se ljudje zanašali predvsem na priložnostne tolmače (prav tam). Od 20. let 20. stoletja na Danskem obstajajo pravna določila za sodno tolmačenje, testiranje in strokovna združenja, manjkalo pa je sistematično usposabljanje (prav tam). Kot pomembno in zgodaj urejeno področje se izpostavlja tolmačenje za znakovni jezik, vendar pa je iz te raziskave izvzeto.

Med prvimi državami, kjer so skupnostno tolmačenje pionirsko uredili v luči migracij in s tem omogočili migrantom dostop do javnih služb, sta bili Avstralija in Švedska (prav tam). Zaradi etnično in jezikovno zelo raznolike družbe so v Avstraliji v 70. letih prejšnjega stoletja začeli razvijati državne jezikovne storitve skupaj s priseljeniški skupnostmi (Pöchhacker 1999: 131). Verjetno najbolj celostno urejeno področje zajema tako akreditacijo kot standarde delovanja, čeprav bolj iz perspektive institucij, saj strokovnega združenja v samih začetkih še ni bilo in tako tolmači niso sodelovali pri vzpostavitvi sistema (prav tam). V skandinavskih državah tolmačenje v administrativnih in drugih javnih okoljih praviloma razumejo kot del integracijskega procesa, zato so določila o tolmačenju natančnejša in naprednejša. Na Švedskem je vsem, ki ne govorijo jezika (in gluhih ter naglušnim) zagotovljena pravica do tolmača v vseh zakonskih postopkih vključno z zdravstvom in socialnim varstvom, odgovornost za to nosijo uradniki, večinoma pa jih plača država (Wadensjö 1997: 36; Niska 2004: 8). Predvsem v Združenih državah se je poleg sodnega tolmačenja v smislu profesionalizacije poklica prav posebej razvilo še tolmačenje v zdravstvu, najbolj kot podpora usposobljenim tolmačem, kar je botrovalo zaposlovanju in ustanavljanju strokovnih združenj (Pöchhacker 2004: 30). Sicer pa je razvoj skupnostnega tolmačenja izredno neenakomerno in razpršeno prav zaradi raznolikosti okolij, političnih in demografskih okoliščin in zakonodajnih določil, kar vpliva na profesionalizacijo (prav tam; več v Wadensjö 1998: 54–60).

O pomenu, vlogi in raziskovanju skupnostnega tolmačenja se je poglobljeno in pospešeno začelo govoriti s prvo konferenco *Critical link* leta 1995 v Torontu v Kanadi, ki je prispevala prvi zbornik (gl. Carr et al. 1997), še danes pa *Critical Link* ostaja najpomembnejše združenje o raziskovanju skupnostnega tolmačenja z bienalnimi konferencami in pripadajočimi zborniki, ki prinašajo najnovejše raziskave s področja.

Razmere skupnostnega tolmačenja v Evropi obravnava zaključno poročilo posebne interesne skupine za prevajanje in tolmačenje v javnih službah v okviru Direktorata za tolmačenje pri Evropski komisiji (SIGTIPS 2011). Pregled stanja s poudarkom na zdravstvu (Pöllabauer 2008) je bil tudi del mednarodnega projekta »MedInt – Razvoj predmetnika za tolmače v zdravstvu«,¹³ v katerem je z univerzami v Mainzu, Gradcu in Tampereh med leti 2007 in 2009 pod vodstvom prof. dr. Nike K. Pokorn sodeloval Oddelek za prevajalstvo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

2.7.1 Značilnosti

Ob definiranju predmeta svoje raziskave Cynthia Roy (2000) izpostavi interakcijsko dimenzijo tolmačenja, ki je ključna tudi za našo raziskavo. Razlika je po njenih besedah naslednja (prav tam: 43):

tolmačen dogodek, v katerem se odvija sporazumevanje, si udeleženci izmenjavajo besedo, spreminjajo temo in v katerem je informacija le del komunikacijskega cilja, je opazno drugačen kot dogodek z enim govorcem, kjer je menjavanje besed minimalno ali ga sploh ni in je bistvo sporočila vsebina [Prevod A. M.]

Dogodke z enim govorcem in publiko, z manjšo možnostjo interakcije in osredotočenostjo na vsebino poznamo kot razmere konferenčnega tolmačenja. Pri konverzaciji pa se v okviru manjše skupine udeleženci običajno zberejo zaradi uresničitve določenih ciljev, pri čemer med pogovorom stalno predstavljajo svoja stališča in odsevajo razmerja med seboj (prav tam 43). Tolmač se temu samodejno prilagodi in sprejme bolj aktivno vlogo, prav to pa nas zanima v pričujoči raziskavi.

Skupnostno tolmačenje sicer lahko definiramo tudi po pristopu do tolmačeve vloge, vendar čistega konsenza glede tega vprašanj ni. Roy (2000: 6) izpostavlja aktivno udeležbo v razgovoru: tolmač je tretji aktivni udeleženec v sporazumevalnem dogodku, je aktivni govorec in aktivni poslušalec, ki lahko popravi težave v komunikaciji in ima možnost vpliva tako na smer pogovora kot na izid dogodka (prav tam). S tem je skupnostno tolmačenje v dialoških kontekstih bolj medosebno kot druge vrste tolmačenja, ki so bolj mehanske (Roberts 1997: 11). Značilnost dialoškega tolmačenja je delo v institucionalnem okolju v službi ljudi in predstavnikov organizacij, ko ti med seboj ne najdejo skupnega jezika

---

¹³ Več informacij in bogat nabor relevantne literature na <https://translationswissenschaft.uni-graz.at/de/medint/> (12. 2. 2015).

(Wadensjö 1998: 51), z jezikom se premostijo tudi kulturne razlike (Roberts 1997: 11), raznolikost jezikov pa je lahko zelo velika (Corsellis 2008: 29). Corsellis (2008) tako med vprašanji, kaj razlikuje skupnostne tolmače od tolmačev na drugih področjih, izpostavlja še značilnosti udeležencev v tolmačeni komunikaciji, katere posledica je ukvarjanje z neravnovesjem moči in razlikami v znanju (prav tam: 29). Kljub mnogim prepričanjem, da naj bi skupnostno tolmačenje zajemalo tudi zagovorništvo, aktivno pomoč stranki in mediacijo, pa te naloge presegajo delo tolmača (Roberts 1997).

Skupnostno tolmačenje se najpogosteje odvija v intimnih življenjskih okoliščinah, glede pomembnih dogodkov posameznikovega vsakdana: pri zdravniku, na centru za socialno delo, policiji, v sodni dvorani ipd. (Hale 2007: 26) Poleg tipičnih domen si te situacije delijo določene fizične posebnosti (Corsellis 2008: 25) – ne glede na okolje imajo vse veje tolmačenja nekaj skupnega in čeprav tolmačenje v različnih situacijah s seboj prinese posebnosti, po Garberju (2000: 16) obstaja pet določevalnih značilnosti skupnostnega tolmačenja. To so:

- situacija razgovora v strokovnem ali navidezno strokovnem okolju javnega izvajalca storitev, kjer posameznik (ali več njih) potrebuje ali želi neko storitev;
- neke vrste stiska v življenju stranke kot povod za tolmačenje;
- poglobljena stiska stranke v primeru neuspešne komunikacije in povečana odgovornost izvajalca storitev;
- ne le drug jezik, temveč pogosto tudi druga kultura udeležencev v komunikaciji;
- moč v rokah ponudnika, vključno z močjo izvedbe ali zaviranja želene storitve

(Garber 2000: 16, prevod A. M.)

Normalno kompetentne tujegovoreče osebe namreč običajno same zmorejo komunikacijo v vsakdanjem življenju, ne glede na to, kako dobro govorijo jezik okolice, kar pa se spremeni, ko se soočijo s težavo, kjer potrebujejo posredovanje uradnih služb, s tem pa tudi boljše poznavanje (uradnega) jezika. Za stranko je tako tolmačena interakcija navadno povezana z reševanjem problema, medtem ko uradna oseba s komunikacijo zbira podatke, ocenjuje upravičenost, kaj dokazuje, napotuje ali sporoča odločitev. Razgovor je pogosto povezan z močnim stresom, v katerem je zaradi svoje težave posameznik, saj uradna oseba ne more opraviti svojega dela brez govornega sporočanja, poleg tega se težava z napačnim razumevanjem lahko še poveča (prim. tudi Hale 2007: 33). Uradna oseba pa se prevečkrat

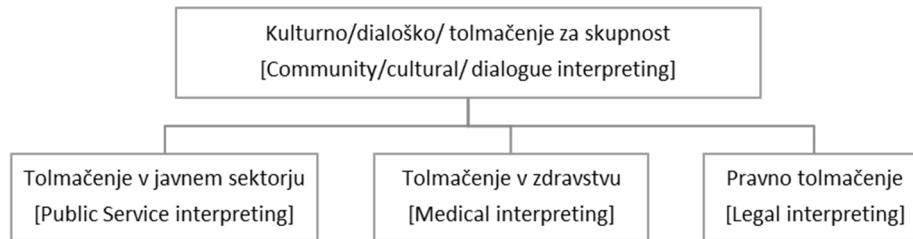
premalo zaveda, da s tveganjem slabšega razumevanja povečuje tudi svojo pravno odgovornost za nastalo škodo (Garber 2000: 16).

Za razliko od konferenčnega tolmačenja, ki je pogosto le znamenje statusa ali politične geste, v primerih s skupnostnim tolmačenjem uspešno sporazumevanje brez tolmača pogosto preprosto sploh ne bi bilo mogoče (Hale 2007: 26), kljub temu pa je status skupnostnih tolmačev neprimerljivo nižji ali celo nepriznan. Hale (prav tam: 27) meni, da temu botrujejo štiri med seboj povezani razlogi, in sicer neorganizirano in nestrukturirano poslovno področje stroke, odsotnost obvezne univerzitetne izobrazbe, pomanjkanje močne strokovne identitete in splošna neosveščenost kompleksnosti tega dela.

2.7.2 Poimenovanje in obseg

Za konferenčno tolmačenje poznamo le eno poimenovanje, za nekonferenčno tolmačenje pa se jih pojavlja več, večinoma odvisno od države, v kateri se pojavlja, in od razločevalnega dejavnika.

V angleščini, ki ponuja na voljo največ literature na to temo, so se pojavili izrazi 'dialogue interpreting' (Wadensjö 1998), kar poudarja umestitev tolmačenja v sporazumevalno izmenjavo (prav tam: 50), 'cultural interpreting' (Garber 2000), 'liaison interpreting', 'ad hoc interpreting' (po Hale 2007: 28) po priložnostnih tolmačih, ki so neredko pomembni akterji, najpogosteje pa 'public service interpreting (PSI)' in 'community interpreting'. PSI prevladuje predvsem v britanskem svetu (npr. de Pedro Ricoy et al. 2009), saj poudarja delovanje znotraj javnega sektorja. V Ameriki in Kanadi ter Avstraliji uporabljajo opredelitev 'community interpreting', ki naj bi nakazovala, da tovrstno tolmačenje služi širši družbi, v kateri se dogaja, in njenim članom, ne pa delegatom, diplomatom in drugim potujočim posameznikom (Mikkelsen 1996). Roberts (1997: 8) pri tem izpostavi namen skupnostnega tolmačenja, ki služi priseljencem, ki ne govorijo lokalnega jezika, da lahko pridobijo dostop do svojih zakonodajnih pravic (po Collard-Abbas 1989: 81). Hkrati termin 'community interpreting' uporablja kot krovni termin za tolmačenje v zdravstvu, sodstvu in ostalih javnih službah (Slika 5).

Slika 5: Obseg skupnostnega tolmačenja po Roberts (1997: 9).

V pričujočem delu bomo skupnostno tolmačenje razumeli v splošnem in širokem pomenu, kot ga opisuje Pöchhacker (1999: 126–127), namreč kot

tolmačenje v institucionalnem okolju neke družbe, kjer javni uslužbenci in posamezne stranke ne govorijo istega jezika. /.../

Termin 'skupnost' se pri tem nanaša tako na večinsko družbo kot na njej pripadajoče podskupnosti (etnične ali avtohtone skupnosti, jezikovne manjšine itd.) /.../

V tem širokem pomenu tolmačenje v okolju jezikovnega stika znotraj družbe ni omejeno na določene institucije ali na določene jezike ali kulturne skupine. [Prevod A. M.]

Z drugimi besedami, skupnostno tolmačenje uporabljamo kot krovni termin za tolmačenje v javnem sektorju, pred uradnimi organi, v zdravstvu, sodstvu, policiji, mednarodni zaščiti, šolstvu idr. Čeprav Pöchhacker (prav tam) obenem poudarja, da je ključen element skupnostnega tolmačenja institucionalno okolje oz. dejstvo, da en udeleženec razgovora deluje zase, drugi pa v imenu institucije, pa predvsem pri pregledu stanja ne želimo strogo izločiti parainstitucionalnih okolij, kot je npr. Ambulanta za osebe brez zdravstvenega zavarovanja ipd. Raje bomo upoštevali mnenje, da je poudarek na okolju nekoliko neposrečen, ampak sta kljub morebitnim prilagajanjem pri tehniki tolmačenja glede na okolje pomembnejša strokovnost in kakovost tolmaških storitev (Gentile 1993: 257 v Roberts 1997: 24).

V slovenščini je na voljo razmeroma malo literature o skupnostnem tolmačenju, ali pa je ta specializirana za ožje področje, kot je npr. sodno tolmačenje, vendar pa lahko prav tako najdemo kar nekaj različnih izrazov.

Zasledili smo imeni 'povezovalno' in 'dialoško' tolmačenje, ki se navezujeta zlasti na značilnost, da gre običajno za dialoško situacijo (Markič 2009: 240) in je tolmač člen, ki sogovornika povezuje. Posebej pa bi radi opozorili na razvoj poimenovanja, ki se je iz

nestabilnega opisnega termina razvezal v stalno besedno zvezo, kar smo v zadnjih letih spremljali prav med pripravo pričujočega dela. V preteklih raziskavah in ob prijavi teme smo uporabljali izraz 'tolmačenje za potrebe skupnosti' (Morel 2009) oz. 'tolmačenje za potrebe zdravstva'.¹⁴ Ob potrjevanju dispozicije in pisanju monografije *Slovensko tolmačeslovje* (Gorjanc 2013) je bil upoštevan še kriterij jedrnatosti, tako da smo termin oklestili v 'tolmačenje za skupnost' (prav tam; Morel 2013b). Do danes se je tako v študijskem sistemu na Oddelku za prevajalstvo FF UL kot tudi v strokovni literaturi (Gorjanc 2014; Maček 2014) v skladu z načeli in sistemom slovenskega jezika o uporabi levega prilastka uspešno prijela pridevniška zveza 'skupnostno tolmačenje', zato ta termin uporabljamo tudi v tem delu.

---

¹⁴ <http://www.prevajalstvo.net/raziskovalni-projekti> in <http://tinyurl.com/tolm-za-zdr-v-Slo> (12. 3. 2015). Vodja projekta je bil dr. Vojko Gorjanc, pri projektu sta poleg Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani (FF UL) sodelovala še Univerzitetni klinični center iz Ljubljane in ljubljanska Psihiatrična klinika.

3 ŠTUDIJE TOLMAČENEGA DISKURZA

Kot mlajša znanstvena veda se prevodoslovje v osnovi opira na mnogo različnih ved in deluje izrazito interdisciplinarno (Wadensjö 1998: 25), pri čemer lahko ločimo dve glavni usmeritvi: v kognitivno psihologijo, s pomočjo katere raziskovalci preučujejo miselne tokove in procesiranje podatkov v možganih; druga smer je sociološka: z orodji mikrosociologije, analize diskurza in etnografije sporazumevanja so pod drobnogledom družbeni procesi med prevajalcem oz. tolmačem in njegovimi prejemniki (prav tam: 26). Potek miselnih tokov in neposredno preklapljanje jezikovnih kodov običajno zanimajo raziskovalce konferenčnega tolmačenja, medtem ko nas v pričujočem delu zanima druga, sociološka smer, zato se tudi pregled obstoječih raziskav in literature osredotoča na raziskovanje skupnostnega tolmačenja, ki upošteva njegovo umestitev v procesu sporazumevanja kot delu družbenega dejanja.

Pregledana literatura je omejena z namenom pričujoče študije in se torej osredotoča na empirične raziskave z analizo diskurza, preučevanje tolmačeve vloge, razmerij moči v interakciji in povezave med tolmačenjem in postopkom, predvsem v azilnem postopku, pa tudi v drugih sorodnih okoljih.

Raziskovanje tolmačenja je izrazito interdisciplinarno in ponuja vpogled v različne aspekte tega procesa, pri čemer izbrana metodologija in pristop vplivata na nadaljnje delo. Zato za začetek omenimo nekaj del o raziskovanju samem, ki lahko uvedejo raziskovanje, npr. zbornika Daniela Gila *Getting started in interpreting research* (2001) in *Translation research and interpreting research* Christine Schäffner (2004) ter tematska številka revije *Linguistica Antverpiensia* prav o skupnostnem tolmačenju *Taking stock: Research and methodology in community interpreting* (Hertog in van der Veer 2006). Posamezne sekcije s prispevki o metodologiji so pomembno prisotne tudi v drugih zbornikih, npr. *The interpreting studies reader* (Pöchhacker in Shlesinger 2002), *Interpreting in the 21st century* (Garzone in Viezzi 2002) in Kainz et al. (2011, gl. zg.).

3.1 Skupnostno tolmačenje kot ločena veja

Prispevki o tolmačenju za skupnost segajo v zgodnje raziskave prevodoslovja in so sprva zajemali zgodovinski pregled (npr. Hermann 1956 v Pöchhacker in Shlesinger 2002) oz. predvsem področji zdravstva in sodstva (Hale 2007: 200; npr. Berk-Seligson 1988 v Pöchhacker in Shlesinger 2002; Kaufert in Putsch 1997). A področje skupnostnega tolmačenja se je kot samostojna veja tolmačeslovja začelo predvsem v okviru združenja Critical Link s prvo konferenco *The Critical Link: Interpreters in the Community, Interpreting in Legal, Health and Social Service Settings* v kanadski Orillii junija 1995. Pripadajoči zbornik (Carr et al. 1997) in tisti po naslednji konferenci (Roberts et al. 2000) sta uvedla temeljne prispevke in razmisleke o skupnostnem tolmačenju (npr. Roberts 1997), od razprave o poimenovanju in utemeljitve pojma '*community interpreting*' (Gentile 1997), obsega in posebnosti (npr. Garber 2000) do pregleda stanja skupnostnega tolmačenja v posameznih državah (npr. Pöchhacker 1997), predvsem npr. v Združenih državah, Kanadi in Avstraliji (npr. Ozolins 2000, glede na stopnjo razvoja), kjer se je zaradi velikega števila priseljencev tovrstno tolmačenje pojavilo med prvimi. Združenje Critical Link še vedno ostaja vodilna mednarodna skupnost na tem področju, ki z bienalnimi konferencami in zborniki (Brunette et al. 2003; Wadensjö et al. 2007; Hale et al. 2009; Schäffner et al. 2013) utrjuje skupnostno tolmačenje kot posebno vejo tolmačeslovja in skrbi za stalen razvoj ter diseminacijo najpomembnejših rezultatov.

Problematiko skupnostnega tolmačenja obravnava tudi Pöchhackerjev uvod v tolmaške študije (2004), a ker zajema vse vrste tolmačenja, boljši pregleden začetek študija skupnostnega tolmačenja predstavlja monografija Sandre Hale *Community interpreting* (2007). V njej zajame ključne teoretične koncepte, raziskovalna vprašanja in opravljene študije, predvsem v sodstvu in zdravstvu. Doda pregled kodeksov poklicne etike, usposabljanja in izobraževanja ter vključi posamezne povratne informacije iz prakse, zaključi pa z zbirko nadaljnjih virov na temo skupnostnega tolmačenja. Z vsem tem predstavlja bogat začetni nabor za raziskovanje, študij in usposabljanje skupnostnega tolmačenja.

Glede na razlike v ureditvi in praksi skupnostnega tolmačenja se del literature vedno znova posveča pregledu stanja v posameznih državah in primerjavi med njimi. Študijo primera uvajanja tolmaških storitev v javne službe v Združenem kraljestvu tako npr. poda Ann

Corsellis v delu *Public Service interpreting: The first steps* (2008) (prim. poimenovanji, gl. poglavje 2.7.2). Delo je zanimivo kot vpogled v dejavnike razvoja, strokovnost in potrebe po skupnostnem tolmačenju ter kot vir smernic dobre prakse. Pri mednarodni primerjavi bi radi izpostavili prispevek Ozolinsa (2010), ki v različnih nacionalnih ureditvah prepoznava vpliv makro dejavnikov in drugih vidikov, ki določajo jezikovno politiko in dejansko stanje. Ozolins (prav tam) ugotavlja, da je tolmačenje v javnem sektorju pogosto urejeno v legalističnem pristopu, kar pomeni, da so najbolj zagotovljene jezikovne pravice v sodnih in z njimi povezanih policijskih postopkih. Na doseg jezikovnih storitev vplivajo medsektorske potrebe po tolmačenju, ki so v navzkrižnem interesu z običajnim razvojem področnih politik (prav tam: 196), hkrati pa na izvajanje vpliva še povečini negativen odnos do priseljencev.

Z ureditvijo področja je povezana tudi profesionalizacija, ki je npr. tema celotnega zbornika *Critical Link 4* (Wadensjö et al. 2007). Pomembno vprašanje je, kdo sploh nastopa v vlogi skupnostnega tolmača in kdo v tej vlogi nastopi, kadar strokovne osebe ni na voljo. Kakšne so posledice sodelovanja priložnostnih tolmačev (Gutierrez 2013) oz. do kakšnih razlik pride med tolmačenjem strokovno usposobljene osebe ali laika. Raziskovalci pa ne opozarjajo le na nevarne implikacije tolmaške pomoči neusposobljenih oseb (npr. Cambridge 1999), temveč tudi otrok priseljencev, ki jezik okolja govorijo bolje od staršev in zato tolmačijo tudi celi skupini, kljub temu, da vlogi še niso dorasli (o obeh temah npr. v Grbić in Pöllabauer 2008).

Z razlikami med dialoškimi razgovori brez tolmačenja, prek skupnega jezika (bodisi tujega za zdravnika ali pacienta), in tolmačenimi razgovori v zdravstvu se podrobno ukvarja Valero-Garcés (2005, 2010). S primerjavo in analizo razlik med delom priložnostnih in profesionalnih tolmačev se dotakne tudi vprašanja tolmačeve vloge (gl. sp.).

Poleg začetnih razprav ob uvajanju skupnostnega tolmačenja kot samostojne veje raziskovanja, o ločnicah med skupnostnim in ostalih vrstah tolmačenja (npr. Prunč 2011), o ustreznem poimenovanju in obsegu (gl. zg.), kar smo omenili že zgoraj, in njegovih sociokulturnih posebnosti (npr. Pym et al. 2006) se raziskovalci vedno znova sprašujejo o razmejitvah do drugih sorodnih dejavnosti, kot so npr. zagovorništvo (npr. Barsky 1996), kulturno posredništvo (npr. Gustafsson 2013) in mediacija (npr. Pöchhacker 2008). Barsky (1996) med prvimi in bolj kontroverznimi raziskovalci tolmačenja v postopkih mednarodne

zaščite v nasprotju z običajnimi načeli poziva k večji angažiranosti tolmačev v smislu pomoči proslcem v njim nenaklonjenem sistemu. O mejah z mediatorstvom se veliko govori tudi predvsem v italijanskem prostoru, kjer je 'jezikovni' oz. 'kulturni mediator' poseben strokovni profil (npr. Merlini 2009). Pöchhacker (2008) pa pokaže, da je posredništvo več kot le tolmačenje, saj ima namen spodbujati medsebojno razumevanje (prav tam: 14). Vključevanje mediacije oz. posredništva zajema stalno izpraševanje tolmačevih strokovnih kvalifikacij in njegove vloge. Tolmačenje torej po mnenju Pöchhackerja ne more biti pogodbeni mediacija v pravnem smislu, pač pa je lahko le kognitivna in sporazumevalna, tj. jezikovna in kulturna mediacija.

Skupnostno tolmačenje kot specifično vrsto tolmačene interakcije že v samem začetku utemelji Cecilia Wadensjö v enem od najvplivnejših del področja, *Interpreting as interaction* (1998). V interdisciplinarnem delu med drugim s pomočjo sociolingvistike interakcije in analize diskurza pokaže, da tolmačenje vključuje dve ravni ukvarjanja z govorom: besedilne in sporazumevalne, tolmač pa ravno tako deluje na dveh ravneh kot aktivni udeleženec interakcije. Omenjena monografija predstavlja pomembno osnovo za pričujoče delo, zato so njeni izsledki obširneje predstavljeni v nadaljevanju (gl. poglavji 4.2.6 in 5.1.1).

3.2 Tolmačeva vloga

Trditev o aktivni tolmačevi udeležbi v interakciji nas pripelje do vprašanja tolmačeve vloge, ki vztraja kot ena najvidnejših tem raziskovanja skupnostnega tolmačenja vse od začetka do danes. Za razliko od konferenčnega tolmačenja je namreč teoretično nevidna in nevtralna vloga praviloma popolnoma v nasprotju s prakso, kar dokazujejo številni raziskovalci.

Podobno kot Wadensjö tolmača kot polnomočnega udeleženca označuje Cynthia Roy, ki v knjigi *Interpreting as a Discourse Process* (2000) sicer v okviru znakovnega tolmačenja ugotavlja, da je tolmačenje kot diskurzni dogodek situacija s tremi posamezniki, kjer eden tolmači, vsi pa so del sporazumevalnega procesa in aktivno prispevajo k smeri in izidu dogodka. Prav tolmač pa nosi odgovornost za dostop in pretok sporazumevanja in ima

kljub svoji navidezno sekundarni vlogi največkrat besedo, s čimer postaja vidni in aktivni udeleženec. S tem Roy na koncu postavi vprašanje tolmačeve nevtralnosti in odgovornosti.

Prav s konceptom nevidnosti se ukvarja Claudia Angelelli in ga v *Revisiting the interpreter's role* (2004a) kritično postavi pod vprašaj, vse skupaj pa ponazori z raziskavo o percepciji tolmačeve vloge v medkulturni komunikaciji v Amerikah in predlaga izboljšave v teoriji, praksi, izobraževanju in v okviru strokovnih organizacij.

Mason (2009) sicer verjame, da vlogo lahko bolje nadomesti termin 'položaj' (*positioning*) v okviru sodelovalnega statusa po Goffmanu, saj so položaji začasni in bolje opisujejo stalno razvijajoče se odnose med udeleženci, še posebej v znamenju kontekstualizacije, ki bistveno vpliva na dojetanje, izjave, vedenje in medsebojne odnose vseh vpletenih. Vendar pa se vloga tolmača vedno znova pojavlja kot osrednji predmet proučevanja. Med drugim je ena glavnih tem v zborniku *Crossing borders in Community Interpreting* (Valero-Garcés in Martin 2008), npr. s prispevki Mikkelson, Hale in Angelelli (prav tam). Hale ponudi pregled obstoječih vlog v sodnem tolmačenju v praksi in poudari zavedanje o pomenu jezika v postopku, ob tem pa razumevanje, pripravo in pričakovanja, ki jih prinesejo posamezne vloge. Podobne zaključke prinašata prispevka Pöchhackerja in Kolba (2009) in Sonje Pöllabauer (2004), ki skozi analizo tolmačenih razgovorov v azilu med drugim prikažeta tudi tolmača v vlogi asistenta uradni osebi pri pisanju zapisnika in prevzemanju odgovornosti za izid razgovora. Podrobneje bomo razmisleke o tolmačevi vlogi, posebej relevantne za naše delo, razčlenili v izhodiščih za analizo (gl. Poglavlje 5.1.4).

3.3 Mikrodinamika tolmačenega diskurza

Prav aktivna tolmačeva vloga in poleg prevajalske njegova funkcija koordinatorja razgovora (Wadensjö 1998) v tolmačeni diskurz vneseta posebnosti, ki se jih lotijo raziskovalci, npr. upoštevanje integritete udeležencev, menjavanje perspektive in spreminjanje naslavljanja prek poročanega govora, strategije ob reševanju sporazumevalnih problemov idr. Omenjene teme so sicer tudi del naše analize diskurza, zato nekatere tu obravnavamo bolj površno in več sledi v izhodiščih za analizo (gl. poglavja pod 5.1).

Naslavljanje kot pomemben vidik tolmačenega razgovora raziskuje Wadensjö (1997) in opozarja, da s tem tolmač ustvarja iluzijo direktne izmenjave med enojezičnima udeležencema. Sprva prevladujoče mnenje o moteči rabi poročanega govora namesto neposrednega prevoda brez menjavanja perspektive so sčasoma nadgradile analize vzrokov za takšno rabo in implikacije različnega naslavljanja. Hanneke Bot (2005) zagovarja tezo, da je poročani govor le ena od možnosti in oblik tolmačenega razgovora, ki ne vpliva na porazdelitev moči ali oddaljuje terapevta in pacienta, temveč preprosto služi strukturiranju razgovora in potrjuje interaktivnost te vrste sporazumevanja. Predstavi model štirih tipov perspektive (več v poglavju 5.1.2), ki ga povzame tudi Pittarello (2009) v preučevanju dinamike in prenašanja odgovornosti za izjave v tolmačenih zdravniških posvetov. Mason (2009) spreminjanje naslavljanja in perspektive uporabi za razlago dinamike sodelovalnih statusov in podlag udeležencev.

Teorija vljudnosti (Brown in Levinson 1987) je izhodišče za študije o integriteti in dejanjih, ki jo ogrožajo, s katerimi se sploh v pravnih postopkih na sodišču in v azilnem postopku tolmač večkrat sreča in jih tudi (podzavestno) ublaži, s čimer sočasno z drugimi ohranja tudi svojo integriteto. Kako se tolmač zaščiti z označevanjem avtorstva izjave, če zazna grožnjo, ilustrira Pöllabauer (2004, 2005), da strategije vljudnosti pri tem niso odvisne od siceršnjega sloga tolmačenja, pa dodatno pokažeta Mason in Stewart (2001). Jacobsen (2008) dodaja analizo vpliva tolmačevega pomanjkljivega ukvarjanja z integriteto na razlike v razmerju moči, kredibilnost primarnih govorcev in percepcijo njihove strokovne kompetence. Merlini (2013) privzame diametralno perspektivo in razišče strategije, ki podpirajo ali celo izboljšajo integriteto drugih in ugotavlja, da do njih prihaja, odvisne pa so od več dejavnikov, med njimi poznavanja institucionalnih ciljev, ravnovesja moči med udeleženci in tolmačevega statusa v interakciji.

Privzeti del dinamike srečanja v institucionalnem okolju in s tem tudi tolmačenega razgovora je neravnovesje moči, ki je zato stalno vprašanje raziskovanja, bodisi kot polnomočni udeleženci interakcije (npr. Roy 2000) ali ko so zaradi asimetrične porazdelitve moči tolmači primorani ali se odločijo za pristranskost (npr. Pöllabauer 2004) (več v poglavju 5.1.5).

Tolmaški proces temelji na sodelovanju (Horváth 2012: 27), ki ga pogosto koordinira tolmač (Wadensjö 1998, gl. zg.), hkrati pa je to dovolj bogata tema za celoten zvezek

raziskav (Baraldi in Gavioli 2012). Na praktičnem primeru tolmačenega sodnega postopka to lepo ilustrirata Martinsen in Dubslaff (2010): ključni cilj in namen vsakega tolmačenja je vzpostavitev komunikacije in uspešno sporazumevanje, četudi morajo zaradi nezadostnega tolmačenja na podlagi načela sodelovanja pri tem pomagati vsi prisotni.

3.4 Področja skupnostnega tolmačenja

Podrobni razvrstitvi študij glede na področje tolmačenja se bomo izognili, saj bi pomenila mešanje preveč različnih raziskovalnih vprašanj, vendarle pa izpostavimo nekaj obsežnejših del ali zbornikov glede na izbrana opaznejša tolmaška okolja.

Sodno tolmačenje je eno najbolj preučevanih in obsežnejšo bibliografijo je na primer najti na spletni strani AIIC-a¹⁵ v redakciji Ruth Morris. V Evropi zdaj za pregled in razvoj sodnega tolmačenja celostno skrbi združenje Eulita.¹⁶ Poleg zbornika Russel in Hale (2008) vidnejši monografiji predstavljata Sandra Hale (2004) in Mira Kadrić (2006). Prva obsežno preuči prakso sodnega tolmačenja v Avstraliji, posebnosti okolja in diskurza, nadzor in tolmačeve odzive v sodni dvorani ter empirično primerja slog tolmačenja pri angleščini in španščini. Kadrić (2006) te teme dopolni še z vidikom sodnikov in kritičnim pogledom na stanje v Avstriji.

Azilni postopek oz. mednarodna zaščita je pogosto ozadje tolmaških raziskav in za pričujoče delo so najpomembnejše med njimi tiste Cecilie Wadensjö (npr. 1998, 2004) in Sonje Pöllabauer (2004, 2005), ki ju podrobneje obravnavamo v sklopih glede na posamezno raziskovalno vprašanje, na splošno pa npr. Pöllabauer pri azilnih postopkih opozarja na konflikte in različna pričakovanja vlog, asimetrično porazdelitev moči in veljavnost obstoječega (tradicionalnega) sistema norm. V okviru mednarodne zaščite raziskuje tudi Katryn Maryns (2006), in sicer predvsem vpliv tolmačenja in izbiro samega jezika v azilnem postopku ter tudi občutku o prevajanju vnaprej pripravljene pripovedi prosilca.

Posebnosti tolmačenja v zdravstvu se lotita celotna monografija (Pöchhacker in Shlessinger 2007), ki je nastala po tematski številki revije *Interpreting* (7), in zbornik projekta MedInt

---

¹⁵ <http://aiic.net/page/235/a-bibliography-on-court-legal-interpreting/lang/1> (12. 2. 2015).

¹⁶ <http://eulita.eu/> (12. 2. 2015).

(gl. zg., Andres in Pöllabauer 2009), Angelelli (2004b) pa izprašuje tolmačevo umestitev v dialogu med zdravstvenim delavcem in pacientom.

3.5 Usposabljanje in izobraževanje

Prej omenjena zbirka materialov iz projekta MedInt je dober vir tudi za didaktične vsebine (Ertl in Pöllabauer 2010). Pedagoški vidik in poučevanje skupnostnih tolmačev na podlagi izsledkov raziskav je namreč pomemben izid za razvoj področja in napredovanje prakse. Vendar pa je ta vidik v našem delu le obrobne narave, zato omenjamo le majhen del razpoložljive literature. Zbornik de Pedro Ricoy in sodelavcev (2009) poveže ravno vidike tolmaških politik, prakse in poučevanja, zanimiva primera dobre prakse za morebitno posnemanje pa sta npr. Skaaden in Wattne (2009) z nejezikovnim izobraževanjem skupnostnih tolmačev s pomočjo spletnega okolja¹⁷ in projekt Perez in Wilson (2011) z univerzitetnim sodelovanjem s policijo pri poučevanju tolmačenja v policijskih postopkih. Zaradi geografske povezanosti izpostavljam še zbornik Simpozija CIUTI na temo izobraževanja in raziskovanja skupnostnega tolmačenja na univerzitetni ravni (Kainz et al. 2011), ki prinaša teoretične, raziskovalno utemeljene in praktično naravnane poglede na usposabljanje skupnostnih tolmačev, med njimi tudi specifiko slovenščine (Gorjanc 2011).

3.6 Slovenski raziskovalni prostor

Literatura o skupnostnem tolmačenju v Sloveniji in v slovenščini je sicer skladno z raziskovanjem skupnostnega tolmačenja, ki se je šele v zadnjem času pridružilo konferenčnemu (npr. Markič 1998), na voljo le v omejenem obsegu, a opazno narašča. Zahvala za to gre predvsem Oddelku za prevajalstvo FF UL, ki je z raziskovanjem v večji meri začel z evropskim projektom o tolmačenju v zdravstvu »MedInt – Razvoj predmetnika za tolmače v zdravstvu« (gl. poglavje 2.7), ki je prinesel pomemben akademski prispevek in v zborniku razprav (Andres in Pöllabauer 2009) osvetlil tudi slovensko situacijo

---

¹⁷ Pravzaprav ljubljanski Oddelek za prevajalstvo že sodeluje z raziskovalci iz Osla prav glede prenosa teh dobrih praks v slovensko okolje.

(Gorjanc 2009, Jurko 2009, Pokorn et al. 2009), nato pa z osveščanjem študentov tolmačenja spodbudil vrsto diplomskih in magistrskih del s tega področja (Morel 2009, Čater 2009, Lozar 2010, Urlep 2010, Chitrakar 2011). Nadaljevanje raziskovalnega dela v nacionalnem projektu (Gorjanc 2010; Morel et al. 2012) je vodilo v pomembno in celostno delo za slovenski raziskovalni prostor, monografijo *Slovensko tolmačeslovje* (Gorjanc 2013), saj predstavlja del raziskav tolmačenja z različnih področij: njegovega poučevanja, konferenčnega in skupnostnega tolmačenja.

Sicer lahko posamezne raziskave o medjezikovnih stikih v javnem sektorju najdemo tudi na drugih področjih. Deloma je to specifika narodnih manjšin (npr. Mikolič 2003; Novak Lukanovič in Mulec 2014), policije (Virjent 2002) in prava (Lipičar 2007; Galič 2008; Erbežnik 2010; iz veje sodnega tolmačenja tudi Burjan 2012), kjer gre za tolmačenje kot izvajanje procesne pravice do uporabe svojega jezika v postopku. Največ sorodnih študij izven prevodoslovja pa izvira iz povečanega zanimanja za učinke migracij (npr. Bešter et al. 2003; Medica et al. 2010), še posebej z vidika integracije v družbo (npr. Kejžar in Medved 2010), kjer večinoma kritizirajo strogo integracijsko politiko in opozarjajo na nerazumevanje tujih državljanov in posledično njihovo izredno šibko družbeno moč.

Želeli bi si, da bi se v slovenščini objavilo še več strokovnih prispevkov o medjezikovnem in medkulturnem stiku ter skupnostnem tolmačenju, s čimer bi lahko razširili polje vpliva in tako slovensko splošno kot akademsko javnost osveščali o pomenu skupnostnega tolmačenja.

4 METODE

Pričujoče poglavje predstavi izvedbo naše raziskave, opis raziskovalnega postopka in opazovani vzorec. Primarna metoda raziskave je kritična analiza diskurza (KAD), ker pa smo raziskovanje zastavili širše in želeli rezultate KAD tako primerjati kot tudi odpreti drugim področjem skupnostnega tolmačenja, smo si za metodološki okvir izbrali pristop mešanih metod. Poleg KAD tako vključuje še etnografske načine raziskovanja z intervjuji in vprašalniki. Pri posameznih metodah so opisani način pridobitve gradiva, kontekst in značilnosti opazovanega vzorca ter orodje za obdelavo.

4.1 Pristop mešanih metod

V skladu s primarnim namenom dela in obravnavanjem tolmačenja kot družbeno umeščene dejavnosti za deskriptivno študijo uporabimo različne tehnike in metode iz različnih disciplin.

Sprva je bila za celotno metodologijo predvidena študija primera, in sicer glede na Pöchhackerjev (2002: 106) poziv po vključevanju različnih perspektiv v raziskovalno delo. Vendar pa se s študijo primera, ki izvira v etnografskem raziskovanju, tradicionalno razume celosten in poglobljen vpogled v en sam dogodek/primer ali tolmaško okolje, še posebej z daljšim prizadevanjem za dobrobit družbe po drobnogledom (Hale in Napier 2013: 91). V našem primeru pa težimo k širšemu pregledu skupnostnega tolmačenja v Sloveniji, kar se ne sklada popolnoma s tem pristopom. Namesto tega namen dela kliče po širšem obsegu in s tem po različnih metodah. Zato je bil izbran pristop mešanih metod in koncept triangulacije. K temu ne stremimo le zaradi navzkrižnega preverjanja rezultatov (Flere 2000: 72), temveč tudi zato, da lahko na področje pogledamo iz različnih perspektiv (Hale in Napier 2013: 211), upoštevamo tolmaški proces, udeležence, okolja itd. Tako v raziskovanje vendarle vpeljemo tudi etnografski pristop.

Osrednji del študije je kritična analiza diskurza (KAD) po Faircloughu (2001) in van Dijku (2001). Primarne vire zanjo smo pridobili v neposrednem opazovanju postopkov mednarodne zaščite. Pridobljene rezultate dopolnjujejo podatki iz intervjujev oz.

pogovorov in (spletnih) vprašalnikov, ki analizi diskurza dodajajo vidik udeležencev in vpogled v druga tolmaška okolja in situacije.

4.2 Kritična analiza diskurza

Kritično analizo diskurza (KAD) kot pojem lahko razumemo na tri načine (Vezovnik 2009: 110): kot način pristopa k analizi besedila, kot skupino ali šolo takih pristopov in tudi samostojno kot pristop Normana Fairclougha. Poleg tega KAD ni teorija, saj je brez enotnega okvira, namesto tega pa združuje pristope, »ki se kritično opredeljujejo do analiziranih tekstov« (prav tam). Vsem je skupno ukvarjanje z oblastjo in s tem, kako se socialne in politične neenakosti kažejo in reproducirajo v diskurzu, fokusi znotraj KAD pa se delno razlikujejo. Fairclough npr. postavlja v ospredje predvsem neenakosti in konflikte, ki izhajajo iz družbenih dejavnosti in se odražajo v diskurzu, medtem ko van Dijk poudarja vlogo družbenih spoznanj in njihovega vpliva na govorne strukture, ki signalizirajo globlje predsodke, Wodak pa opozarja na širši kontekst sporazumevanja in njegove različne ravni, od dejanske rabe vse do družbenopolitičnega in zgodovinskega konteksta (Wooffitt 2005: 138). KAD preprosto pomeni, da prek tega, kar ljudje govorijo in počnejo, izluščimo njihov odnos do sveta, njih samih in drugih (Paltridge 2008: 183). KAD razširi svoje delovanje tudi na širše značilnosti produkcije in sprejemanja diskurza (Wooffitt 2005: 138). Raziskuje vloge v diskurzu pri produkciji in reprodukciji razmerij moči v družbenih strukturah ter način, kako se ta diskurz vzdržuje in legitimira družbene neenakosti. Izključujoča moč diskurza je namreč ena od temeljnih predpostavk KAD (Vezovnik 2009: 111). KAD torej zanima politična agenda, za podlago pa si vzame skrb za ugotavljanje nepravilnosti v strukturi družbe in izboljšati pogoje skupin, ki zaradi tega trpijo. Analitični fokus je prikazati nesorazmerja in razlike v procesu dominantnosti, cilj KAD so družbene spremembe s pomočjo orodja analize (Wooffitt 2005: 145).

Predvsem ta cilj pri izbiri KAD za pričujoče delo v osnovi pomeni, da želimo privzeti jasno pozicijo (van Dijk 2001: 352) o temi raziskave in razumeti ter razkriti družbene neenakosti prek razlage družbenega sporazumevanja (prav tam: 353) v tolmačenem diskurzu.

S poimenovanjem kritična analiza diskurza (KAD) v pričujočem delu mislimo predvsem na pristop Normana Fairclougha (2001) in Teuna van Dijka (2001). Strukture, strategije in

druge značilnosti besedila, govora, verbalne interakcije ali sporazumevalnih dejanj uporabimo za razumevanje in ugotavljanje vloge pri vzpostavljanju, vzdrževanju ali pa spreminjanju obstoječih razmerij moči med različnimi skupinami v družbi (Fairclough 2001: 138).

KAD razlikuje tri ravni besedilne¹⁸ analize (prav tam 91): opis, interpretacijo in razlago.

Model predstavlja spojitev treh različnih teoretskih tradicij: jezikoslovne analize, interpretativne ali mikrosociološke tradicije, ki družbene prakse pojmuje kot produkte družbenih akterjev, in makrosociološke tradicije analize družbenih praks v odnosu do družbenih struktur. (Fairclough 1992: 144 po Vezovnik 2009: 116)

Na prvi ravni se raziskovanje praktično loti jezikoslovnega opisa besedila po izkustvenih, odnosnih in izraznih vrednostih besedišča, slovnice in besedilnih struktur (Fairclough 2001: 92). Pri praktični aplikaciji si predvsem za prvo stopnjo raziskave pomagamo z jezikovno analizo besedila, kjer smo lahko pozorni na štiri osnovne kategorije: besedišče, slovnico, kohezijo in zgradbo besedila (Vezovnik 2009: 117). Z analizo besedišča ugotavljamo konotativne pomene, ki odražajo družbene vrednote in sodbe, med drugim tudi z izbirami za poimenovanje akterjev, ki razkriva odnos med imenujočim in imenovanim (prav tam: 118). Prek slovnice in skladnje lahko razberemo naravnost govorca, npr. z glagolskim načinom na (ne)izbiro akterja, s stavčnim vrstnim redom pa na usmerjanje pozornosti na akterje, proces ali okoliščine (prav tam: 122), s tem pa pripisovanje odgovornosti.

Druga, interpretativna raven analizira kontekst, pravila diskurza in morebitne spremembe tekom besedila (Fairclough 2001: 134), s tem pa razmerje med besedilom in interakcijo kot dogodkom. K temu sodi tudi ocena eksplicitno in implicitno izrečenega (Vezovnik 2009: 125) – domneva je namreč po Faircloughu (1995: 6) del besedilnega konteksta. Povezano s tem igra pri interakciji na ravni pomena pomembno vlogo smiselnost, o relevantnosti pa odloča tudi zaloga védenja nekega posameznika (Vezovnik 2009: 126). Če gre pri tem za pomen vsebine, nekaj podobnega velja za strukturo besedila. Glede na to, da je »interkontekstualnost /.../ domena analize *zgradbe teksta*« (prav tam), so v praksi to lahko npr. potek postopka, ki je udeležencem interakcije vnaprej znan (ali ne). Obenem igra kontekst ključno vlogo pri razumevanju, predvsem govornega

---

¹⁸ Pojem besedilo je tu uporabljen v širokem pomenu in vključuje tudi govorneni diskurz.

besedila, saj je lahko enostaven stavek izgovorjen na različne načine, kot pripoved, prošnja, grožnja itd. (prav tam).

Na najvišji ravni se raziskovanje usmeri v družbene dejavnike, ideologije in učinke diskurza, ki predstavljajo razlago v ozadju (prav tam: 138) ter analizira diskurz kot družbeno prakso (Vezovnik 2009: 116). Besedilo ima to medbesedilno lastnost, da se nanaša na (dele) drugih prej obstoječih besedil ali so ti v njem tudi prisotni bodisi neposredno ali posredno (prav tam: 127). Pri tem je lahko ključno, kako poteka prenos posameznega diskurza v njegovo reprezentacijo, to pa lahko opazujemo s pomočjo petih parametrov (Fairclough 1995: 83). Med njimi omenimo 'način' reprezentacije diskurza, ki je lahko neposredni ali poročani, 'ohranjanje meja' (*boundaries maintenance*), tj. razločevanje med primarnimi in sekundarnimi glasovi diskurza (prav tam), in 'postavitev' (*setting*), ki se ukvarja s tem, kako umestitev sekundarnega diskurza v kontekst vpliva na interpretacijo (Vezovnik 2009: 128). V primeru govornih dogodkov z medjezikovnim stikom bi pri tretji ravni analize kot druga besedila lahko upoštevali npr. druga srečanja istih udeležencev (vseh ali posameznikov) in morebitno vključevanje delov le-teh v interakcijo, npr. navajanje prejšnjih zapisnikov ipd. Za aplikacijo KAD skupnostnega tolmačenja potrebujemo vzorce iz tovrstnih realnih situacij. Naslednja poglavja opišejo potek izbire, dostopa do vzorca in njegovo obdelavo.

4.2.1 Izbor gradiva

Ob upoštevanju implementacije skupnostnega tolmačenja v Sloveniji, (ne)obstoječih predpisov in manjšega števila tolmačenih situacij, je bilo naše prvo vprašanje sama možnost opazovanja in dostop do dejanskih primerov za opazovani vzorec.

Tolmačeno sporazumevanje v javnih službah se najpogosteje odvija nenačrtovano, brez vnaprejšnjih dogovorov. Kdaj se bo tujegovoreča oseba oglasila v pisarni upravne enote ali drugega uradnega organa? Bo prišla sama ali jo bo zaradi morebitnih jezikovnih težav spremljala druga oseba? Bo ta spremljevalec govoril slovensko ali le drug tuji jezik bolje, npr. angleško? Z vidika uradne osebe bo jezikovni pomočnik že znatno olajšal njeno delo, posebej v primeru jezika iz manj znanega okolja (gl. poglavje 6.1.1).

V zdravstvu so primeri z medjezikovnim stikom še bolj nedostopni: okoliščine so zelo nepredvidljive, sporazumevanje se dotika intimnih vprašanj in poteka v manjšem krogu

(Hale 2007: 26). Bi udeleženci pogovora tretji osebi dali dovoljenje za opazovanje in raziskovanje? Vsako zbiranje ali snemanje pogovorov v medicini in s tem zdravstvenih podatkov mora odobriti Komisija RS za medicinsko etiko (KME), zato ji je bila julija 2011 oddana vloga za soglasje k raziskavi. KME je septembra 2011 ocenila, da je raziskava etično sprejemljiva in je izdala svoje soglasje. Obenem smo od člana KME (P-14)¹⁹ dobili dodatne informacije in posebno opozorilo na pravni vidik opazovanja. V primeru kakršnegakoli nepredvidenega poteka dogodkov lahko namreč opazovalec nosi zakonsko odgovornost, če je priča kazenskemu dejanju.

Zaradi nepredvidljivosti in pregovorne težavnosti dostopa do primerov tolmačenih srečanj, pa tudi zaradi morebitne soodgovornosti v zdravstvu, smo se odločili, da v zbiranje podatkov za KAD ne vključimo področij javnih služb in zdravstva. V poglavju o trenutnem stanju skupnostnega tolmačenja v Sloveniji bomo kljub temu vključili krajši pregled na področju zdravstva, in sicer na podlagi pogovorov (gl. poglavje 4.3.1) in enega opazovanja spremstva šolarke k zobozdravniku na Stomatološko kliniko maja 2011 v Ljubljani (oznaka v okviru ostalih pogovorov) v okviru preventivnega programa 'POMP – Psihosocialna pomoč družinam priseljencev',²⁰ ki ga izvaja Mladinsko informativno svetovalno središče Slovenije (MISSS).

Nadaljnja morebitna ovira pri zbiranju podatkov z opazovanjem je spremenjeno vedenje, zaigrano zaradi nelagodja ob prisotnosti tretje osebe (Wadensjö 1998: 95; Pöllabauer 2005: 133–134). Ali bi ta nenaravnost vplivala na proces sporazumevanja in/ali celo na izid srečanja? Ta vprašanja predstavljajo dodatne pogoje in omejujejo dostopnost do tolmačenih pogovorov v javnih službah. Premostili smo jih z izbiro bolj strukturiranih postopkov z vnaprej določenimi značilnostmi (Hale 2007: 83), kot so npr. sodni in azilni postopki. Strožji postopki sporazumevanja zmanjšajo potencialni učinek nenaravnosti zaradi prisotnosti opazovalca, saj laiki v tako izbranih postopkih ne morejo igrati poljubne vloge, temveč jih zanima in so obremenjeni predvsem s tem, da bodo »rešili svoje zasebne zadeve« (Wadensjö 1998: 95).

---

¹⁹ Za seznam pogovorov gl. Prilogo 4 in poglavje 4.3.1.

²⁰ www.miss.si/programi/preventivni-programi/pomp-psihosocialna-pomoc-druzinam-priseljencev (12. 3. 2015)

Glede na to, da je edino področje z akreditiranimi skupnostnimi tolmači sodstvo, smo z opazovanjem želeli poskusiti na sodišču. Za informacije in dovoljenje smo prosili na Okrožnem in Okrajnem sodišču v Ljubljani. Po besedah takratne predstavnice Okrožnega sodišča v Ljubljani za odnose z javnostjo (P-05) sama udeležba na sodni, sploh pa kazenski obravnavi ni težavna, saj so obravnave praviloma javne, kar je z ustavo priznana pravica državljanov, izjema so le sojenja mladoletnikom, kazniva dejanj spolne nedotakljivosti ipd. Vprašanje je le način dela s podatki. Za ta postopek je osnova prošnja in izjava oz. potrdilo o znanstvenoraziskovalnem delu z zagotovitvijo anonimizacije v skladu z ZVOP, po priporočilih informacijske pooblaščenke in načelih etičnega kodeksa.

Praktična izvedba opazovanja sodnih postopkov se je izkazala za trši oreh. Urnik obravnave je sicer javno objavljen na spletni strani sodišča, vendar nikjer ni zabeleženo, ali bo postopek potekal s pomočjo tolmača. V času poizvedovanja ni bilo posebne službe, ki bi nam lahko na enem mestu posredovala te podatke. Informacijo o tolmačenju imajo samo sodniki in ostali vpleteni v posamezni primer, tako da smo informacije o morebitnih obravnavah s tolmačenjem po prošnji za dovoljenje opazovanja dobili od službe za odnose z javnostjo oz. z urada predsednika ali predsednice sodišča. Pri tem nismo mogli izbirati jezika tolmačenja, nekajkrat pa je bila obravnava tudi odpovedana oz. prestavljena. Na koncu nam je uspelo opazovati tri primere iz kazenskega prava, in sicer za dve obravnavi na Okrajnem sodišču v Ljubljani s tolmačenjem v iranski (aprila 2011, označen S-01) in madžarski jezik (junija 2011, označen S-02), ter predobravnavni narok na Okrožnem sodišču v Ljubljani s tolmačenjem za srbohrvaški jezik (sic!) aprila 2013 (označen S-03). Opazovanje je potekalo s prostora za javnost v ozadju razpravne dvorane, o tem pa je bil vnaprej obveščen tudi sodnik ali sodnica, v posameznem primeru pa se je prisotnost raziskovalke zabeležila tudi v zapisnik. Čeprav navedenih primerov ne bomo vključili neposredno v korpus besedil za KAD, pa so nam prinesli nekatere vpoglede v okolje sodnega tolmačenja in jih bomo upoštevali pri iskanju odgovorov na naša raziskovalna vprašanja v pregledu v nadaljevanju (gl. poglavje 6).

Med vsemi področji se je za najbolj primerno za raziskovanje s KAD izkazala mednarodna zaščita. Po eni strani je sicer pojavnost osebnih razgovorov v azilnem domu odvisna od prihoda prosilcev za azil, kar niha tako v številu kot po jeziku. Po drugi strani pa tolmačenje predstavlja predpogoj za vodenje postopkov mednarodne zaščite (Hale 2007: 83) in delo v

azilnem centru. To pomeni, da so osebni razgovori terminsko vnaprej razporejeni in načrtovani in zaradi tega bolj pristopni za opazovanje.

Naslednja omejitev pri izbiri opazovanega vzorca je jezikovne narave. Za aplikacijo KAD moramo razumeti celotno sporazumevalno situacijo in zato torej vse jezike komunikacijskega dogodka. Glede na nabor jezikov, ki se najpogosteje pojavljajo v azilnih postopkih v Sloveniji – to so arabščina, angleščina, jeziki dari, farsi in urdu (več v poglavju 4.2.2), se je kot edina možna izbira za KAD izkazala angleščina. Pri vseh ostalih jezikih bi se namreč morali poslužiti dodatnega prevajanja ali tolmačenja. To bi pomenilo ne le dodatne stroške, ampak tudi dodatno tolmačenje podatkov (Pöllabauer 2005: 131). Kljub temu da smo za KAD izbrali samo postopke mednarodne zaščite s tolmačenjem za angleščino, smo opazovali tudi nekaj postopkov v drugih jezikih.

Postopke mednarodne zaščite vodita Sektor za statusne zadeve in Sektor za mednarodno zaščito pri Ministrstvu za notranje zadeve (MNZ), ki skrbi tudi za Azilni dom v Ljubljani. Po ZMZ je javnost zaradi zaupnosti postopka vedno izključena iz osebnega razgovora (47. člen, 1. odstavek), ki je glavni in najbolj relevanten del postopka za naše delo, saj vključuje največ tolmačenja, vendar pa izjemoma dopušča prisotnost druge osebe zaradi znanstvenega dela (prav tam, 4. odstavek), ob spoštovanju zaupnosti postopka (prav tam, 5. odstavek).

Tako smo novembra 2011 Sektor za mednarodno zaščito oz. MNZ zaprosili za in dobili dovoljenje za raziskovanje, tj. opazovanje, zbiranje podatkov, analizo in diseminacijo, pod pogojem, da se s sodelovanjem strinjajo vsi udeleženci posameznega osebnega razgovora in da so pri raziskovanju upoštevana vsa načela varovanja zasebnih podatkov. Udeleženci so imeli možnost na katerikoli točki razgovora preklicati svojo privolitev in prekiniti sodelovanje, a se to ni zgodilo.

4.2.2 Tolmačenje v postopkih mednarodne zaščite

Tolmačenje v postopkih mednarodne zaščite sodi v kategorijo varovanja pravic posebej ranljivih skupin, ki jih zakonodaja še posebej ščiti z uresničevanjem načela enakosti pred zakonom. Pravice in dolžnosti prosilcev za mednarodno zaščito in beguncev podrobneje določa Zakon o mednarodni zaščiti (ZMZ), med drugim tudi tolmačenje. ZMZ v 10. členu jasno predpisuje ne le pravico do tolmača, temveč tudi obseg te pravice:

(1) Če prosilec ne razume uradnega jezika, spremlja postopek v jeziku, ki ga razume. Pristojni organ zato prosilcu zagotovi spremljanje postopka preko tolmača ali tolmačke (v nadaljnjem besedilu: tolmač).

(2) Pomoč tolmača je prosilcu zagotovljena ob sprejemu prošnje, ob osebni razgovoru, v drugih utemeljenih primerih, ko bi to bilo zaradi razumevanja postopka s strani prosilca potrebno, pa po odločitvi pristojnega organa.

(3) Prosilec mora biti v jeziku, ki ga razume, seznanjen z vsebino pisne odločitve. V ta jezik se prevedejo le izrek, kratek povzetek obrazložitve, iz katerega izhajajo bistveni razlogi za odločitev, in pravni pouk. (ZMZ, 10. člen)

Za postopek izbire tolmačev skrbi Sektor za migracijo pri Ministrstvu za notranje zadeve.

V Azilnem domu v Ljubljani kot delu tega Sektorja je en uslužbenec zaposlen posebej kot prevajalec oz. tolmač za angleščino in francoščino, medtem ko za vse druge jezike izberejo pogodbene tolmače. Zakonska določila so precej splošna, z izjemo pogoja, da kandidat ne tolmači za diplomatsko ali konzularno predstavništvo države, katere jezik tolmači. Strokovnost je postranskega pomena, zato so izbrani tolmači večinoma brez kakršnega koli tolmaškega usposabljanja, hkrati pa ob vstopu v delovno okolje pristojni tega niti ne zahtevajo niti ne ponudijo.

Po izbirnem postopku ni urejenega nadzora kakovosti tolmačenja in je lahko le predmet posredne kontrole v primerih, ko uradna oseba, ki vodi postopek, razume jezik tolmačenja in ima pregled nad situacijo (Lozar 2010), kar se večinoma zgodi pri angleščini in kar potrjuje tudi analiza diskurza v našem delu.

Glede jezikovne pogostosti v azilnih postopkih uradne statistike ni (P-06); v času pogovorov je bil na prvem mestu jezik farsi, sledili so mu arabščina, angleščina in urdu. Za pogostejše jezike so tolmači praviloma vedno na voljo, v nasprotju s tem pa jih sploh ni za druge jezike, npr. za paštunski jezik, zaradi česar postopek lahko pristane na čakanje. Zaenkrat se še ni zgodilo, da bi med postopkom ugotovili, da bi bil za uspešno komunikacijo potreben drug jezik. Poseben primer je romski jezik, ki ima veliko različic, zato si npr. s tolmačem za romščino iz Prekmurja ne morejo pomagati pri Romih iz Bosne in Hercegovine. V zelo redkih primerih prosilci govorijo samo dialekt (npr. afriški lingalo, ibo, volof idr.), zato se včasih poslužijo posrednega tolmačenja ali se za vsakdanjo komunikacijo sporazumevajo posredno prek drugega prosilca, ki govori tudi npr. angleško. Opisana rešitev sicer sproža vprašanja etike in standardov (gl. razpravo, poglavje 6.6), vendar občasno predstavlja edino možnost za komunikacijo. Po besedah kontaktne osebe v Azilnem domu v Ljubljani

(P-06) se uradne osebe dobro zavedajo pomembnosti tolmača, saj je za potek postopka mednarodne zaščite osnova in je brez njega delo nemogoče (Hale 2007: 83), zato se vedno trudijo najti ugodno razmerje med potrebo po sporazumevanju in zagotavljanjem kakovosti. V primerjavi z drugimi državami, kjer za to obstajajo posebne mreže, so v Slovenji možnosti tolmačenja na daljavo prek videopovezave omejene in zahtevajo dodatne dolgotrajne postopke za izvedbo pogodb. Avdio-videoopreme za tolmačenje in snemanje v Azilnem domu ni, kljub temu pa smo slišali za en primer takega postopka tolmačenja (P-06):

Enkrat smo imeli primer tolmačenja na daljavo prek avdio opreme, in sicer v New Delhi, kjer je bila prosilka za mednarodno zaščito in tolmač iz tibetanščine v angleščino, v Ljubljani pa je sedel tolmač in prevajal iz angleščine v slovenščino. Postopek se je odvijal v Sejni sobi Ministrstva za notranje zadeve, kjer je za to na voljo oprema, in popolnoma brez problemov. Sicer na splošno pa je pri relayu vedno treba vzeti v zakup možne težave. (P-06)

V Azilnem domu zaenkrat tudi še nimajo opreme za snemanje, čeprav se zanjo borijo že več let, a pri realizaciji finančnega načrta zanjo še niso uspeli pridobiti sredstev, kljub temu da prinaša več prednosti. Kot vidik verodostojnosti je dokaz dogajanja: prosilcu za mednarodno zaščito tako v korist kot v breme glede na to, kaj natančno je izjavil. Pisanje zapisnika je namreč stvar odločitve uradne osebe: lahko ga tipka sama ali ima zapisnikarja, brez posnetka pa je to edini dokaz v postopku (prim. situacijo na sodiščih, kjer snemanje je možno, Tivadar in Tivadar 2015: 46). Hkrati posnetek predstavlja dokaz o avtentičnosti tolmača in omogoča tudi analizo jezika. Slednje pomeni izdelavo izvedeniškega mnenja, ali je prosilec za mednarodno zaščito dejansko iz okolja (države, pokrajine ipd.), za pripadnika katerega se izdaja. Uradne osebe namreč lahko naletijo na naslednji primer (prav tam):

Večkrat tolmač reče, veste, on pa ni iz te države, on je od tam. Nekateri tolmači poznajo in slišijo razlike. (P-06)

To dejanje lahko izpostavimo kot vprašljivo glede tolmaške etike, zaupnosti in nepristranskosti, a je preveč kompleksno, da bi o njem razpravljali na tem mestu.

Poleg uradnih postopkov in drugih po zakonu utemeljenih primerov, kot je npr. obisk pri zdravniku, tolmače naročijo tudi za uradne ure uradnih oseb in sestanke domske skupnosti.

4.2.3 Potek postopka mednarodne zaščite

Pogoje dodeljevanja mednarodne zaščite in njene postopke zelo natančno določajo mednarodni in nacionalni pravni akti. Po spremembi terminologije in odpravi pojma 'azil' to celotno področje v Sloveniji ureja Zakon o mednarodni zaščiti (ZMZ):

(1) Mednarodna zaščita v Republiki Sloveniji pomeni status begunca [po Ženevski konvenciji] in status subsidiarne oblike zaščite.

(2) Status begunca se prizna državljanu tretje države, ki se zaradi utemeljenega strahu pred preganjanjem, temelječem na rasi, veri, narodni pripadnosti, pripadnosti določeni družbeni skupini ali določenem političnem prepričanju, nahaja izven države, katere državljan je, in ne more ali zaradi takega strahu noče uživati varstva te države, ali osebi brez državljanstva, ki se nahaja izven države, kjer je imela običajno prebivališče, in se zaradi utemeljenega strahu ne more ali noče vrniti v to državo.

(3) Status subsidiarne oblike zaščite se prizna državljanu tretje države ali osebi brez državljanstva, ki ne izpolnjuje pogojev za status begunca, če obstaja utemeljen razlog, da bi bil ob vrnitvi v izvorno državo ali državo zadnjega običajnega bivališča, če gre za osebo brez državljanstva, soočen z utemeljenim tveganjem, da utрпи resno škodo, kot jo določa 28. člen tega zakona. (ZMZ, 2. člen)

Prošnjo za mednarodno zaščito mora tujec vložiti takoj ob vstopu v državo, skupaj z izjavo o razlogih, ki je priložena policijskemu zapisniku in registracijskemu listu.²¹ Nato zadevo prevzame Sektor za statusne zadeve pri Uradu za migracije v okviru Direktorata za upravne notranje zadeve, migracije in naturalizacijo, tujec pa se nastani v azilnem domu, kjer ostane v času celotnega postopka in pričaka na odločitev pristojnega organa. Osebni razgovor se opravi v tem času, pred sprejemom odločitve, in je del postopka ugotavljanja pogojev za pridobitev mednarodne zaščite v RS, ki ga s prosilcem individualno opravi uradna oseba. V vnaprej napovedanem razgovoru se ugotavlja predvsem istovetnost prosilca, razloge za iskanje zaščite in druga pomembna dejstva in okoliščine (45. člen ZMZ). Pogovor lahko traja od nekaj do več ur ali tudi ves dan, pri čemer se lahko prekine in nadaljuje drugič; vedno se zagotovi prisotnost tolmača.

Vsebina osebnega razgovora je zabeležena v zapisniku v slovenščini kot uradnem jeziku RS. Vse izjave in izpovedbe prosilca se zapišejo dobesedno in v prvi osebi (48. člen ZMZ), torej

---

²¹ Podrobno na spletnih straneh MNZ http://www.mnz.gov.si/si/mnz_za_vas/tujci_v_sloveniji/mednarodna_zascita_azil/ (15. 2. 2015) in v dokumentu Pravno-informacijskega centra nevladnih organizacij (PIC) v Osnovnih informacijah o poteku postopka pred in po podaji vloge za mednarodno zaščito na http://www.pic.si/images/stories/dokumenti/cpmednarodna_zascita/osnovne_informacije_o_poteku_postopka_pred_in_po_podaji_vloge_za_mednarodno_zaito.pdf (12. 7. 2012).

je zabeleženo tolmačeno besedilo. Ob koncu razgovora se zapisnik pred podpisom vseh prisotnih prebere, prosilcu ga tolmač na pogled prevede v jezik tolmačenja.

Prosilec se v postopku za mednarodno zaščito s tolmačem sreča vsaj dvakrat: ob prihodu v azilni dom in vlogi prošnje, ko mora informacije o postopku dobiti v razumljivem jeziku ter je poučen o pravicah in dolžnostih, in na osebni razgovoru. Vloga prošnje je dokaj omejena na gole podatke, zato je osebni razgovor primernejša izbira za analizo diskurza s tolmačenjem.

Osebnega razgovora v pisarni azilnega doma se pri tolmačenem razgovoru udeležijo najmanj tri osebe: prosilec za azil, uradna oseba in tolmač. Od osebne odločitve in načina dela uradne osebe ter od razpoložljivosti je odvisno, ali potek sproti zapisuje uradna oseba ali ima zapisnikarja. Prosilca za azil večinoma spremlja pooblaščenec oziroma zagovornik, ki je običajno iz Pravno-informacijskega centra nevladnih organizacij (PIC) Ljubljana.²² Pri mladoletnikih je obvezno prisoten še zakoniti zastopnik.

4.2.4 Opazovani vzorec: osebni razgovor v postopku mednarodne zaščite

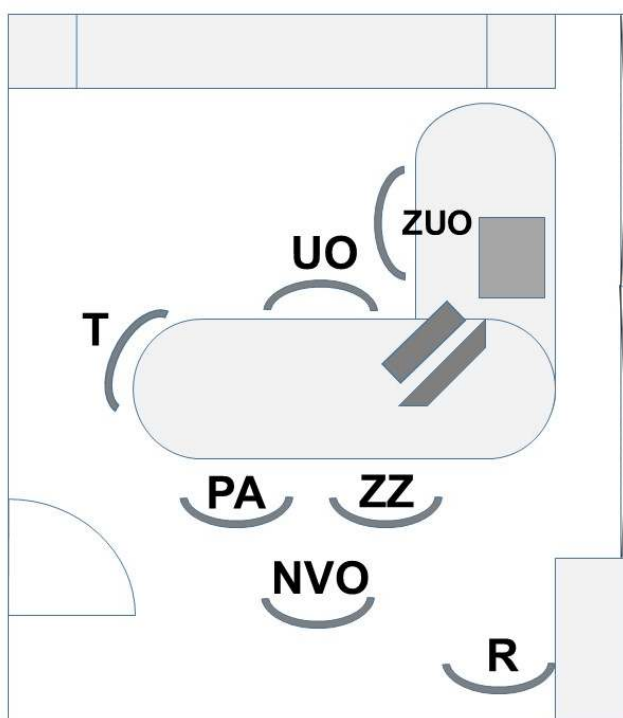
Med aprilom 2011 in januarjem 2012 smo v Azilnem domu v Ljubljani opazovali sedem osebnih razgovorov: štiri s tolmačenjem z angleščino ter po enega z jeziki dari (R-03), urdu (R-04) in farsi (R-05). Kljub temu da slednja opazovanja niso primerna za KAD in ne zajemajo transkripcije, so v pričujoče delo vključeni zapiski z opažanji, saj ponujajo zanimivo primerjavo zaradi tolmačenja z jezikom, ki je v našem okolju manj prisoten in ga uradna oseba, ki vodi razgovor, praviloma ne pozna, kar predvidoma prinaša bolj avtentično tolmaško situacijo kot uporaba angleščine.

Izbor opazovanih osebnih razgovorov je bil popolnoma naključen z vidika, da smo se udeležili razgovorov, ki so se v tem obdobju sploh odvili, predvsem v angleščini, in da je bilo možno časovno uskladiti prisotnost opazovalke. Najdaljši osebni razgovor je trajal več kot pet ur in pol, najkrajši pa dobre tri ure, kar je bilo tudi povprečno trajanje opazovanih razgovorov. V tem primeru je vmes le krajša pavza, pri daljših imajo prosilci za azil tudi polurni odmor za kosilo.

---

²² <http://pic.si/> – PIC izvaja program pomoči proslcem za mednarodno zaščito, tujcem ter osebam z mednarodno zaščito (<http://pic.si/clovekove-pravice/tujci-begunci-migranti/>, 22. 3. 2015).

Osebni razgovori se odvijajo v posebnih sobah, neke vrste pisarnah, ki pa niso matične pisarne uradnih oseb. Sedežni red je stalen (Slika 6): uradna oseba (UO) sedi za računalnikom za pisalno mizo, nasproti pred mizo sedi prosilec za azil (PA), tolmač (T) sedi ob stranskem robu mize, včasih bliže uradni osebi, drugič prosilcu. Če je prisoten tudi zapisnikar (ZUO), le-ta sedi zraven uradne osebe, za računalnikom. Ob prosilcu sedi njegov zagovornik iz nevladne organizacije (NVO), če gre za mladoletno osebo je zraven tudi zakoniti zastopnik (ZZ). Opazovali smo z zadnje strani prostora, tako da smo prosilca videli s strani in delno v hrbet. Z odmaknjenostjo opazovalke (R) smo želeli prosilcu poleg danega zagotovila dati tudi fizični občutek, da naša prisotnost nima povezave s sami postopkom in ne vpliva na potek dogodka.

Slika 6: Prostorska razporeditev osebnega razgovora v Azilnem domu.

Za KAD smo izbrali podatke iz treh osebnih razgovorov, označenih R-02, R-06 in R-07. Osebni razgovori so povprečno trajali več kot tri ure, z vmesnim krajšim odmorom. Primarni namen vseh razgovorov je isti (gl. poglavje 4.2.2). Kot je obrazloženo zgoraj, so bili pri navedenih intervjujih prisotni: prosilec za mednarodno zaščito (PA), njegov zagovornik – predstavnik nevladne organizacije (NVO), uradna oseba (UO) kot vodja intervjuja oz. izpraševalec in tolmač (T) ter opazovalka (R). Pri osebnem razgovoru R-06 je

potek beležil zapisnikar (ZUO). Tako uradne osebe kot tolmači in zagovorniki so bili pri razgovorih različni. Izbor ne more biti reprezentativen, velikost korpusa pa se nam zdi zadostna, saj v nasprotju z eksperimentalnimi raziskavami ne preučujemo pojavnosti določenega fenomena, temveč želimo predložiti deskriptivno študijo vzorca (Pöllabauer 2005: 131).

Jezik tolmačenja je angleščina, pri čemer naj opozorimo, da gre v vseh primerih za afriške prosilce z močnim in na trenutke težje razumljivim naglasom. Uradno in zato stresno okolje pogosto še okrepi hitrost ali požiranje zlogov, kar dodatno zmanjša razumljivost prosilčevega govorjenja. Obenem je angleščina v Sloveniji prvi tuji jezik, ki so ga vse uradne osebe obvladale (poglavje 2.3.4.1).

Pri opazovanem vzorcu se dotaknimo še dileme o vlogi opazovalca. Po eni strani želimo ugotoviti, kaj se pri skupnostnem tolmačenju v danih situacijah sploh dogaja, zato želimo priti do avtentičnih podatkov in nočemo vplivati na potek dogodkov. Po drugi strani pa prisotnost opazovalca po naravi sami spremeni dogodek in povzroči neke vrste paradoks opazovalca (Pöllabauer 2005: 133), saj se njegova prisotnost lahko prej ali slej, tako ali drugače prikrade v potek postopka. Tudi pri našem opazovanju smo se nekajkrat vprašali, ali bi predvsem uradna oseba ravnala tako v vsakem primeru ali je to storila (pod)zavestno zaradi informacije, da nas zanima tolmačenje, se začela vesti v skladu s pričakovanju in dala jezikovnemu vidiku več poudarka, kot bi ga sicer (Flere 2000: 85). Vendar mnogo raziskovalcev meni, da se s časom občutek pri opazovancih zmanjša in igrajo predvsem svojo vlogo (gl. zgoraj, Wadensjö 1998: 95). Obenem pa ob upoštevanju KAD privzemamo subjektivno vlogo raziskovalca in se postavimo na stran šibkejšega udeleženca (Wooffitt 2005: 145), zato je vsakršna udeležba v npr. azilnem postopku lahko etično vprašljiva, saj bi morala prispevati k izravnavanju družbenih neravnovesij (Blommaert in Slembrouck 2000: 33). Če smo že prej povedali, da opazovalec morda vendarle vpliva na postopek že samo s svojo prisotnostjo in običajno v pozitivnem smislu (Pöllabauer 2005: 134), lahko rečemo, da smo že s tem pripomogli k ozaveščanju o pomembnosti skupnostnega tolmačenja. Predvsem pa je ta prispevek v obliki kasnejšega, analitičnega delo in razkrivanja družbenih implikacij.

4.2.5 Transkripcija

Zapis govornega besedila predstavlja poseben izziv in hkrati temelj za nadaljnje delo s KAD. Pri uporabi za KAD so »bistvene detajlne informacije o okoliščinah in sobesedilu itd.« (Zemljarič Miklavčič 2008: 93). Zato zapis sledi potrebam analize diskurza: njegov namen je beleženje govora, ki se ne bo uporabljal za korpusne raziskave, zato ima po eni strani manj oznak, po drugi pa vsebuje posamezne za korpus manj pomembne oznake.

Zaradi zaupnosti postopka je besedilo anonimizirano in skladno z Zakonom o varovanju osebnih podatkov (ZVOP) so za analizo odstranjeni vsi določevalni podatki: osebna imena, spol, krajevna imena, datumi idr.

Osebni razgovori so ročno zapisani v razširjeni ortografski transkripciji (prav tam: 139). To pomeni, da je zapis bolj prilagojen govornemu jeziku kot pa pisni normi, ne toliko zaradi avtentičnosti korpusa kot zaradi prikaza zvrsti uporabljenega jezika (prav tam: 134), ki na primer vključuje izpustitve končnih samoglasnikov (npr. 'sam mal', 'povedat'), primere nestandardnega jezika ('pol', 'nam' za 'ne bom') ipd. Ločila so postavljena v smislu prozodičnega zapisa (prav tam: 138) za lažje branje in ponazoritev toka govora stavčne intonacije, prekinitvev, nedokončanih izjav ipd. Posebej so označene neverbalne in kontekstualne informacije opazovanih govornih situacij (prav tam: 155), saj prispevajo k razumevanju besedila za KAD, poleg tega pa pogosto neposredno vplivajo na potek govorjenja.

Omeniti velja še dve deloma specifični oteževalni okoliščini zapisa opazovanih osebnih razgovorov: prva je močan naglas in nerazločna izgovorjava prosilcev za azil ter slabša akustika prostora, zaradi česar je bilo precej delov besedila nerazumljivih ali pa smo lahko razbrali le posamezne besede in iz njih sklepali na celoto. Druga je sicer običajna značilnost govornega besedila – sočasnost izjav: pogosto se je zgodilo, da je tolmač še prevajal izjavo, ko se je prosilec spomnil, da bi nekaj dodal, ali pa je uradna oseba izjavo že začela narekovati zapisnikarju. Sočasnost smo se pri zapisu trudili označiti, a je mogoče, da je kdaj zmanjkala, vendar pa je gotovo prisotna in posebej označena v primerih, kjer je pomembno zaznamovala potek razgovora.

Pri transkripciji besedila za KAD se uporabljajo naslednje oznake:

Oznaka v transkripciji		Primer
XXX	nerazumljiv govor	<i>stanujejo XXX v isti soseski</i>
...	kratek premor	<i>poroke niso bile takšne ...</i>
°°°	premor z zvokom tipkanja	<i>k starešini °°° in mu povedal °°°</i>
	sočasne izjave	ZUO: <i>mesta [ime], pa tudi [ime]</i> UO: <i>Tako.</i>
((smeh))	značilnosti govora, nejezikovni dogodki, neverbalni in nekomunikacijski glasovi	• O ((narekuje)): <i>Pika.</i> • UO: <i>Okej. ((prebere z lista)) [datum]</i>
[ime]	anonimizacija	<i>Prihaja iz [države]</i>
[...]	izpustitev dolgega govora zaradi jedrnatosti	<i>No, my document is like [...]</i>
<u>zdaj</u>	zazan poudarek	<i>Ali lahko potni list dobite tudi <u>zdaj</u>, ...?</i>
,	nadaljujoča/naštevajoča intonacija	<i>Hodil sem v srednjo šolo,</i>
.	padajoča/zaključujoča intonacija	<i>Krščanske vere.</i>
–	nedokončana beseda/poved	<i>Prihaja iz [države]–</i>
?	rastoča intonacija, kot pri vprašanjih	<i>ima kakšen poklic?</i>
<u>Mi</u>	pozornost pri analizi	<i><u>mi</u> povejte in bomo naredili odmor.</i>

Tabela 3: Oznake v transkripciji za KAD.

Deli diskurza, ki nas v konkretnem zgledu posebej zanimajo, so valovito podčrtani.

Besedilo je segmentirano glede na izjave udeležencev. Ti so označeni z začetnicami po svojih vlogah (Tabela 4). Korpus je številčen samodejno po izjavah, v vsakem razgovoru od začetka.

NVO	Predstavniki nevladne organizacije
O	Obdolženec
PA	Prosilec za azil (mednarodno zaščito)
R	Raziskovalka
S	Sodnik
T	Tolmač
UO	Uradna oseba
Z	Zagovornik
ZUO	Zapisnikar (uradna oseba)
ZZ	Zakoniti zastopnik

Tabela 4: Oznake za udeležence v tolmačenem razgovoru, po abecednem redu.

Naj ponovimo, da so, z izjemo raziskovalke, zaradi jedrnatosti in anonimizacije spoli udeležencev ne glede na dejanske osebe postavljeni v moški spol; uradna oseba je v slovenščini privzeto v eni možni, ženski obliki.

Za KAD zapisani diskurz dopolnjuje opazovanje udeležencev med samimi razgovori, ki ni zabeleženo v posebnih dokumentih, temveč pripisano besedilu, kjer je opaženo relevantno. Dodatne informacije izhajajo iz osebnih pogovorov s posameznimi udeleženci.

4.2.6 Aplikacija KAD na tolmačeno interakcijo

Naše vprašanje je, kako KAD praktično uporabiti pri raziskovanju skupnostnega tolmačenja. Mason (2006: 106) potrjuje, da je KAD pri tem uporabno orodje, saj ponuja most med jezikoslovnimi in kulturološkimi študijami tolmačenja in se ukvarja ravno s temami, ki pridejo v skupnostnem tolmačenju najbolj do izraza, in upoštevajo celotni sporazumevalni okvir, ne le besedila samega.

Metoda za aplikacijo KAD za zbrane podatke iz tolmačenih razgovorov temelji na študijah skupnostnega tolmačenja v tujini, predvsem Wadensjö (1998) in Pöllabauer (2004 in 2005). Njuno delo predstavlja pomembno izhodišče za našo raziskavo, saj uporabita analizo diskurza za raziskovanje tolmačeve vloge, razmejitev med vlogami oz. odnosov med udeleženci in posledično razmerij moči.

S pomočjo omenjenih študij (Wadensjö 1998; Pöllabauer 2004 in 2005) je kot metodološko orodje sestavljen nedokončen opisen seznam vedenja udeležencev v diskurzu (v nadaljevanju, Tabela 5), ki služi kot smernica pri analizi in ponuja izhodišče za širši pogled na kakršne koli izstopajoče pojave v opazovanem besedilu. Seznam vsebuje predvsem vse vrste vedenja, ki odstopajo od tega, kar običajno razumemo pod tolmačenje (Wadensjö 1998: 103), tj. poskusa, da bi izvirne izjave prevedli kar se da točno (prav tam), in presegajo ustaljena pričakovanja glede procesov v tolmačeni interakciji.

V tolmačenem razgovoru obstajata dve vrsti izjav: izvirniki, tj. izjave primarnih udeležencev, in izjave tolmača (prav tam: 104). Predstavljamo si lahko idealen »normalen« tolmačen razgovor v institucionalnem okolju, pri katerem sodelujejo uradna oseba (UO), stranka (S) in tolmač (T). Wadensjö (prav tam) ga shematsko prikaže takole:

UO: Izjava 1 (v večinskem jeziku, jeziku UO)
T: Izjava 1' (= prevod izjave 1 v manjšinskem jeziku, jeziku S)
S: Izjava 2 (v jeziku S)
T: Izjava 2' (= prevod izjave 2 v jeziku UO)
UO: Izjava 3 (v jeziku UO)
T: Izjava 3' (= prevod izjave 3 v jeziku S)
ltd.

(Wadensjö 1998: 104)

Tolmaške norme pogosto predvidevajo prikazano strukturo, pri čemer je še posebej izpostavljeno, da ima tolmač vsako drugo besedo, ki je le različica prvotne izjave (prav tam).

Vendar pa Wadensjö (prav tam: 107) pokaže tudi, da tolmačevi izreki oz. prevodi (*renditions*) niso vedno enakovredni originalu, četudi jih primerjamo le v smislu besedila, izoliranega od svojega konteksta, in četudi upoštevamo dejstvo, da prevod že po definiciji predstavlja drugo, torej v osnovi novo različico izvirnika. Glede na medsebojno relacijo prevoda z izvirnikom tako Wadensjö naredi taksonomijo tolmačevih izrekov oz. prevodov (prav tam: 107–108), s katero si bomo občasno pomagali pri analizi izjav udeležencev. Najprej so predstavljeni tisti v razmerju ena proti ena (izvirnik napram prevodu), nato še tisti s kombiniranjem različnega števila izvirnikov oz. tolmačevih izjav (prav tam):

- Zaprti prevodi (*closed renditions*): prevod je relativno enakovreden izvirniku.
- Razširjeni prevodi (*expanded renditions*): informacije so izražene bolj eksplicitno kot v izvirniku.
- Skrčeni prevodi (*reduced renditions*): informacije so izražene v manjši meri kot v izvirniku.
- Nadomestni prevodi (*substituted renditions*): so mešanica razširjenega in skrčenega prevoda.
- Povzeti prevodi (*summarized renditions*): se ujemajo z dvema ali več izvirniki enega in istega ali različnih primarnih udeležencev.
- Dvo- ali večdelni prevodi (*two-part or multi-part renditions*): ena menjava izvirnika je sestavljena v dveh izjavah tolmača.
- Ne-prevodi (*non-renditions*): tolmačevi izreki, iniciative ali odgovori, ki niso prevod prejšnjega izvirnika.
- Nični prevodi (*zero renditions*): izvirnik ostane brez prevoda.

(Wadensjö 1998: 107–108)

Poleg tega dejansko stanje pokaže, da tolmačeve izjave ob primarni nalogi prevoda nosijo tudi druge funkcije, med katerimi je najpomembnejša koordiniranje izjav primarnih udeležencev (prav tam: 105). Ti dve glavni funkciji (torej prevajanje in koordiniranje) ne moreta biti ločeni, ampak potekata sočasno (prav tam: 106). Koordinirajoča funkcija tolmača (*coordinating talk*) je lahko izražena implicitno skozi prevedene izjave, ali eksplicitno, brez ustreznice v izvirnikih (prav tam: 109). Eksplicitni izreki upravljanja sporazumevanja lahko služijo premostitvi jezikovnih ovir z vidika prevajanja danega besedila ali so usmerjeni v sporazumevanje samo (prav tam: 110):

Izjave za premostitev jezikovnih ovir z vidika prevajanja besedila (monološki pogled):

- prošnje po razjasnitvi;
- prošnje po dodatnem času za prevod, prošnje za prekinitve govora;
- komentarji o prevodih.

Izjave usmerjene v interakcijo (dialoški pogled):

- prošnje po upoštevanju izmenjevanja besede;
- povabilo k začetku ali nadaljevanju govora, prošnje po prekinitvi govora;
- prošnje po terjanih, a še ne podanih informacijah.

(Wadensjö 1998: 110)

Podani seznam nakazuje problematiko tolmačeve vloge, s katero se bomo ukvarjali v nadaljevanju. Poleg tega in splošnih opažanj o tolmačenem razgovoru nas zanima še razmerje moči v interakciji, ki ga močno zaznamuje asimetričnost v družbeno-kulturnem, jezikovnem in védenjskem kapitalu (Prunč 2013) in običajno deluje v prid uradne osebe (Pöllabauer 2005: 180). Zato se opisi v seznamu zanimivih pojavov v opazovanem vzorcu osredotočajo na ravnanje teh dveh udeležencev (Tabela 5):

SPLOŠNO
Dva sporazumevalna partnerja se pogovarjata, ne da bi se ta vsebina prevedla, tretji je izključen.
Težave pri postavljanju ali razumevanju vprašanj.
Pojavljanje in morebitne težave zaradi kulturno-specifičnih izrazov.
Udeleženec se izrazi o prenosu vsebine pogovora (metakomentarji), npr. o potrebi prevajanja določenega dela.
Udeleženec zamenja register vljudnosti oz. uporabi druge jezikovne ravni/žargona/formalnega jezika.
TOLMAČ
Spremeni jezikovno obliko govora:
- uporabi poročani govor, prevodu doda uvod ali uporabi drugo slovnično osebo kot v večini ostalih primerov (npr. »Pravi, da ...« ali »She wants to know ...«);
- uporabi vključujoč osebni zaimek v množini namesto v ednini (npr. »we« namesto »I«).
Vpliva na tok pogovora in/ali uporabi lastno iniciativo:
- razbije daljše vprašanje na krajša;
- doda podvprašanja;
- sam prosi za ponovitev;
- sam ustavi tok govora;
- opozori na (svojo) napako.
Sam oceni pomembnost pridobljenih podatkov in jih le delno posreduje UO.
Prilagodi izražanje in sestavlja prevod za zapisnik, da je ta bolj podoben pisnemu besedilu.
URADNA OSEBA
Prevede odgovor prosilca v uradni jezik (tj. slovenščino):
- za zapisnik (npr. narekuje ali začne tipkati pred tolmačevo izjavo);
- za potrditev ali dopolnitev informacij.
Uporabi jezik tolmačenja (tj. angleščino):
- vzpostavi osebni stik s prosilcem;
- v pomoč tolmaču, npr. pri razumevanju imen ali težje razumljivega dialekta.
Pokaže neučakanost.

Tabela 5: Orodje za analizo: opisni seznam vedenja udeležencev v diskurzu.

Seznam smo vzeli kot nedokončen, da bi dopustili prostor za druge presenetljive pojavitve v danem besedilu. Besedilo je najprej podvrženo opisni in interpretativni ravni KAD – v njem iščemo vedenje iz Tabele 5, in sicer npr. s pomočjo osebnih zaimkov, razlik v prevodu, zunajjezikovnih oznak in sprememb v vrstnem redu menjave izjav ali jezikovnega režima. Kot pravi Fairclough (1992: 231), se v praksi analiza na treh ravneh neizogibno prekriva in ni pomembno, s katero začnemo pri analizi (prav tam), zato tudi pri raziskovalnem okvirju mestoma težko ločimo, ali ostajamo le pri opisni ravni besedila ali pa posegamo že v interpretacijo in razlago govornega dogodka.

Opisi vedenja udeležencev nas vodijo k temam, ki jih skušamo pojasniti v naši raziskavi (Tabela 6): od vpliva tolmačenja na jezik se pomaknemo k razmejitvi vlog in odnosom med udeleženci ter končno pogledamo še razmerja moči v interakciji.

I	VPLIV NA JEZIK
I-A	Tolmačenje za zapisnik/Želja pomagati in prirejeno izražanje
I-B	Spremenjen register
I-C	Težave v razumevanju
I-D	Uporaba tretjeosebne slovnične oblike (poročani govor)
II	RAZMEJITEV VLOG
II-A	Prezemanje tuje vloge v razgovoru
II-B	Zaščita lastne vloge/Občutek ogroženosti
II-C	Vzpostavljanje distance
III	RAZMERJA MOČI
III-A	VODENJE RAZGOVORA
	Metagovor, usmerjanje razgovora, izbira posredovane vsebine
III-B	DOMINANTNOSTI
	Tvorjenje partnerstev, empatija
III-C	Občutek nemoči

Tabela 6: Raziskovalna vprašanja za analizo.

Opazovano vedenje in posamezna diskurzna praksa je lahko pogosto znak več vprašanj in kaže na prekrivajoče se razlage v ozadju. Tako vodi v večplastno analizo, zato so posebej zanimivi deli besedila interpretirani individualno.

4.3 Triangulacija: intervjuji, poizvedbe, vprašalniki

Glavni del raziskave je podrobna analiza besedila za vpogled v vloge in razmerja moči v tolmačenih pogovorih. Za vzajemno primerljivost rezultatov oz. triangulacijo

(Flere 2000: 72) in razširitev raziskave na druga področja, kjer pride do skupnostnega tolmačenja, smo poskrbeli z vidikom udeležencev tovrstnih situacij. Podatki so zbrani s poizvedbami, z intervjuji in vprašalniki. Odprto raziskovanje z drugimi metodami je v skladu z načelom KAD o multidisciplinarnem pristopu (van Dijk 2001: 353).

4.3.1 Intervjuji

Pri dostopu in izboru gradiva se pojavijo podobna vprašanja kot pri opazovanju za KAD: kako vzpostaviti stik in omogočiti dostop do ciljne publike. Za raziskovalca je najlažji način za vzpostavljanje stika in iskanje osebnih mnenj neposredna komunikacija, za kar je nujen skupni jezik sporazumevanja. To je še posebej pomembno pri intervjujih, medtem ko igra pri vprašalnikih zaradi krajših segmentov manjšo vlogo. Obenem skupni jezik ustvarja zaupanje in je pripovedovanje brez vmesnega člana lažje za raziskovalne namene, saj je treba ustvariti vzdušje, ki omogoča iskrenost razgovora (Flere 2000: 114). Zato je bil prvi pogoj za izbrane intervjuje z uradnimi osebami ali njihovimi tujegovorečimi strankami skupni jezik, običajno angleščina ali slovenščina, v nekaterih primerih tudi hrvaščina ali nemščina. Poleg kontaktov z omenjenima skupinama oseb smo poiskali tudi posamezna mnenja oseb, ki se pri svojem delu srečujejo in imajo izkušnje s skupnostnim tolmačenjem ali z medjezikovnim stikom. S tem smo želeli predstaviti širšo podobo skupnostnega tolmačenja v Sloveniji, tako trenutno stanje kot potrebe v vsakdanjem življenju.

Intervjuji so potekali v nestrukturirani obliki, bolj v smislu globinskega razgovora (Flere 2000: 114), saj so bile vnaprej oblikovane teme in glavna vprašanja za občasno usmeritev toka pogovora, sicer pa smo sogovornecem prepustili besedo in jim dali možnost, da izrazijo svoje izkušnje in mnenja o vsebinah, ki so povezana z jezikom v uradnih postopkih, predvsem pri imigraciji in integraciji. V analizi smo pozornost posvetili vprašanju tolmačenega diskurza, še posebej glede solidarnosti in občutka izključenosti iz pogovora, ki kažeta na ravnovesje moči in razmejitve vlog, in sicer ne glede na to, ali so bile izkušnje povezane s profesionalnimi ali priložnostnimi tolmači.

Med aprilom 2011 in julijem 2015 je bilo opravljenih štirinajst pogovorov z različnimi predstavniki zainteresiranih skupin skupnostnega tolmačenja, in sicer so to (za podrobnejše podatke gl. Prilogo 4):

- 1) tujgovoreča prebivalka Slovenije, poročena s Slovencem
- 2) sodni tolmač
- 3) sodna izvedenka
- 4) odvetnica
- 5) takratna predstavnica Okrožnega sodišča v Ljubljani za stike z javnostmi
- 6) predstavnica Sektorja za mednarodno zaščito, MNZ, v Azilnem domu
- 7) predstavnica Sektorja za migracijo in integracijo, MNZ
- 8) strokovna direktorica Psihiatrične klinike Ljubljana
- 9) medicinska sestra in zdravnik v Ambulanti za osebe brez zdravstvenega zavarovanja, ProBono
- 10) vodja Info točke za tujce
- 11) predsednik Slovenske filantropije
- 12) zaposlena v Mladinskem informativnem svetovalnem središču Slovenije (MISSS)
- 13) prostovoljka MISSS, socialna delavka na spremstvu v Stomatološko kliniko
- 14) član Komisije za medicinsko etiko

Pogovori oz. intervjuji so označeni s črko »P« kot pogovor in zaporedno številko, npr. P-01. Tako kot besedilo za KAD so zapisani v razširjeni ortografski transkripciji, a z manj oznakami, saj njihova primarna naloga ni analiza besedila, temveč posredovanje vsebine.

Vsebina pogovorov je analizirana glede na raziskovalne teme, tako da smo iz zbranih podatkov izločili odgovore na posamezna vprašanja in jih v poglavju 6 primerjali tako med različnimi deležniki kot z rezultati KAD.

4.3.2 Poizvedbe in vprašalniki

Z vprašalniki smo vsaj delno želeli doseči mnenje širše populacije, ki se je osebno srečala s skupnostnim tolmačenjem v uradnih službah, in sicer na eni strani izkušnje služb (podpoglavje 4.3.2.1), na drugi pa mnenje njihovih uporabnikov oz. strank (podpoglavje 4.3.2.2). Večina vprašalnikov je bila izpolnjenih prek spletnega orodja »1ka«,²³ nekaj pa tudi v papirnati obliki, vendar smo v tem primeru podatke zaradi lažje celotne analize prenesli v elektronsko obliko.

O morebitnih zadevah glede skupnostnega tolmačenja v zdravstvu smo želeli dobiti tudi mnenje zastopnikov pacientovih pravic. Zaradi pričakovanega manjšega obsega odgovorov, smo ta del opravili s preprostim anketiranjem prek spletne pošte.

---

²³ »1ka« je brezplačno spletno orodje za kreiranje, izvedbo in analizo spletnih anket, ki ga je vzpostavil Centra za družboslovno informatiko pri Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani. Več informacij na www.1ka.si.

11 zastopnikov za pacientove pravice v Sloveniji²⁴ smo oktobra 2011 povprašali o morebitnih težavah, povezanih s sporazumevanjem. Odgovorilo je 8 zastopnikov.

Zanimale so nas tudi izkušnje sodnih izvedencev s področij, kjer bi bilo lahko aktualno skupnostno tolmačenje, in sicer: posegi v človekove pravice in omejitve človekovih pravic; psihologija; zdravstvo, s podpodročji: uporaba pooblastil in prisilnih sredstev policije in drugih represivnih organov; dodelitev otrok po razvezi zakonske zveze in primernost starševstva; klinična nevropsihologija; klinična psihologija; odrasla klinično psihološka problematika; otroška in mladostniška problematika; pričanje očividcev; ambulantna zdravstvena nega; bolnišnična zdravstvena nega; fizioterapija. Sporočilo smo marca 2013 poslali na 29 naslovov,²⁵ odzvalo se je le 13 izvedencev, ki niso imeli primerov s tolmačenjem za tujgovoreče stranke v sodnih postopkih.

4.3.2.1 Uradne službe

Za perspektivo uradnih služb in njihovih uradnikov do jezika v postopku smo se osredotočili na dve področji: upravne enote in centre za socialno delo po celi Sloveniji. Ta dva dela javne uprave smo izbrali z naslednjimi razlogi: ti dve okolji sta glede medjezikovnega stika manj regulirani in zato dopuščata več možnosti reagiranja na posebne situacije; drugič, v teh pisarnah se zaradi urejanja nujne dokumentacije praviloma oglasi veliko priseljencev, tj. tujgovorečih oseb, nazadnje pa smo predvidevali, da bi od teh služb lahko dobili razmeroma uporabno število odgovorov. Izkušnje osebja v zdravstvu smo zbirali že v prejšnji raziskavi (Morel 2009). V pravnih okoljih – sodstvu in policiji – podatke posredujejo le centralne službe za odnose z javnostmi, medtem ko nas zanimajo dejstva neposredno iz vsakdanje prakse, ki bi nam jih lahko dali le uslužbenci na lokalni ravni. Prejšnje študije pravijo, da se tolmačeno sporazumevanje v splošnih uradnih službah in zdravstvu praviloma odvija neformalno, s pomočjo priložnostnih tolmačev (Morel 2009: 66; Balažič Bulc in Požgaj Hadži 2013: 198), ne glede na to pa bi bile nadaljnje raziskave dobrodošle tudi za druga okolja, saj bi lahko dopolnile te podatke.

---

²⁴ Po seznamu na http://www.mz.gov.si/si/mz_za_vas/pacientove_pravice/zastopniki_pacientovih_pravic/ (3. 10. 2011).

²⁵ Seznam je bil sestavljen na podlagi javno objavljenega imenika MPJU na http://www2.gov.si/mp/tol_cen.nsf/%28WebIzvedenci%29?OpenView (25. 3. 2013).

Na elektronsko poslana vabila k sodelovanju v anketi, ki smo jih poslali na 62 naslovov lokalnih upravnih enot²⁶ in 59 centrom za socialno delo,²⁷ se je odzvalo 48 vodij oddelkov ali kadrovskih predstavnikov, ki so s podatki ustrezno izpolnili spletne vprašalnike s podatki za celotne svoje oddelke. Odgovori iz teh vprašalnikov so označeni s številko ankete, tj. 1ka20557, neponovljivo številko respondenta in oznako, ali gre za Upravno enoto (UE) ali Center za socialno delo (CSD). S tem podatkom smo želeli dodati kontekst odgovora, ki pa v celotni množici še vedno zagotavlja dovolj anonimnosti.

Vprašalnik sprva zajema podatke o sami uradni službi in področju dela, potem pa se osredotoči na znanje tujih jezikov zaposlenih, srečanja s tujegovorečimi osebami in medjezikovno sporazumevanje v določenih službah. Za natančen pregled glej Prilogo 2.

4.3.2.2 Uporabniki

Pri raziskovanju smo za vzorčni okvir in posledično vzorčno enoto identificirali bistveno značilnost oseb, ki jih potrebujemo za raziskavo: v našem primeru je bila to uporaba tujega jezika ob prihodu v Slovenijo oziroma natančneje pri urejanju administrativnih zadev v uradnih službah in pisarnah javne uprave. Za metodo vzorčenja, torej način izbire oseb, ki jih bomo raziskovali, smo izbrali neverjetnostni vzorec²⁸ (*non-probability sampling* – Hale in Napier 2013: 71), tako pa tudi rešili vprašanje sodelovanja. Neverjetnosti vzorec pomeni, da za neko enoto populacije ne moremo vnaprej reči, da obstaja verjetnost, da bo vključena v vzorec (prav tam). Neverjetnostni vzorec ne omogoča izračuna odstopanj ipd. ter posploševanja na celotno populacijo, vendar je pogost pri kvalitativnem raziskovanju, kjer je skoraj »nemogoče doseči resnično reprezentativen vzorec« (Hale in Napier 2013: 71). Pri vzorčnem načrtu smo kombinirali subjektivni vzorec na osnovi naše presoje za predstavitev opredeljene populacije in priložnostni vzorec, pri obojem pa smo za nadaljevanje uporabili verižno vzorčenje.

Interesne skupine so bile tako predvsem tujegovoreče osebe, ki so se srečale z opravki v uradnih službah javne uprave, zato smo za sodelovanje prosili skupine, v katerih smo

---

²⁶ Po seznamu na spletni strani <http://www.upravneenote.gov.si/> (20. 1. 2013).

²⁷ Po seznamu na spletni strani Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/sociala/izvajalci/csd/ (20. 1. 2013).

²⁸ Statistična terminologija je v slovenščini uporabljena s pomočjo priročnika: Košmelj, Blaženka et al., 2002: *Statistični terminološki slovar*. Razširjena izdaja z dodanim slovarjem ustreznikov v angleščini. Ljubljana: Statistično društvo Slovenije: Študentska založba.

predvidevali visoko število oseb s temi značilnostmi, in sicer: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, Center za izobraževanje Cene Štupar, Slovensko mednarodno združenje žensk Sila in nekatere raziskovalne ustanove.

V to skupino anketirancev nismo vključili prosilcev za azil iz Azilnega doma, saj jim po zakonu v času tega statusa pripada tolmač tudi izven Azilnega doma, če ga potrebujejo za obisk zdravnika ali podobno.

Naštetim skupinam (subjektivno vzorčenje) in posameznikom pri roki (priložnostno vzorčenje) smo torej poslali vabila za sodelovanje s prošnjo, da ga posredujejo znancem z istimi izkušnjami. S tem se ustvari učinek snežene kepe (Hale in Napier 2013: 73; Flere 2000: 79).

Vprašalnik prve, pilotne študije (1ka20517) je v ustrezni meri izpolnilo 79 oseb, potem pa smo delno spremenili vrstni red vprašanj in dodali eno vprašanje (1ka22672). Skupno je vprašalnike med novembrom 2012 in februarjem 2015 izpolnilo 130 oseb, vendar pa vsi vprašalniki niso izpolnjeni popolnoma, zato smo pri analizi upoštevali razmerje ustrezno izpolnjenih odgovorov.

Dvojezični slovensko-angleški vprašalniki so vključevali kombinacijo zaprtih oz. mešanih vprašanj s ponujenim naborom za izbiro enega ali več možnih odgovorov, in nekaj odprtih vprašanj z delom za komentarje, da bi v tem delu dobili osebna mnenja in morda nepredvidene vpogleda v situacije medjezikovnih stikov. Vprašanja z zaprtimi odgovori omogočajo lažjo kvantitativno obdelavo, tako da so bila razmerja med odgovori preprosto izračunana. Po prvotni dilemi so bili prosto oblikovani odgovori najprej posebej natančno prebrani, nato pa analizirani tako, da smo glavne misli kategorizirali glede na področja in polarnost izkušenj (pozitivne – negativne). S tem smo ponavljajoče se misli sešteli in jih delno predstavili tudi z odstotki glede na razmerje prosto zapisanih komentarjev. Prazen vprašalnik ankete 1ka22672 je v Prilogi 3.

Anketiranci kljub metodi neverjetnostnega vzorca prihajajo iz širokega kroga različnih okolij, tako da so postregli z raznolikimi podatki, še posebej v odprtem delu vprašalnika, kjer so lahko sami zapisali svoje vtise, izkušnje, mnenja ipd.

Rezultati vprašalnikov tujegovorečih oseb so označeni s številko ankete, pri posameznih primerih pa še z neponovljivo številko respondenta in oznako jezika, v katerem je odgovor zapisan ('sl' za slovenščino in 'an' za angleščino).

5 KRITIČNA ANALIZA DISKURZA TOLMAČENIH RAZGOVOROV

V osrednjem poglavju dela predstavljamo analizo tolmačenih osebnih razgovorov v postopkih mednarodne zaščite. Zanimajo nas rezultati kritične analize diskurza, ki so prepleteni z razpravo, ob tem pa bomo za izhodišče vzeli predhodne sorodne raziskave.

Za začetek bomo predstavili glavne teme in pojme v raziskovanju tolmačenja kot dejanja interakcije, vpetega v družbeni okvir, zaradi česar tolmačeslovje pri študiju upošteva različne vidike in discipline, povezane z diskurzom.

V nadaljevanju je analiza tematsko ločena po poglavjih glede na raziskovalna vprašanja. Pri vsakem tematskem sklopu in podsklopih prikazujemo najbolj značilne primere ali posebnosti iz opazovanega vzorca podpoglavju. Posamezni odseki besedila pogosto nakazujejo več načinov analize in različna družbena vprašanja, kljub temu pa postavljamo zglede tako, da v vsakem izpostavimo pojav, na katerega najbolj očitno kaže, ostale pa omenimo ali pozornost usmerimo k drugemu poglavju.

Po predstavljenih izhodiščih (poglavje 5.1) bomo začeli na navidezno površinski ravni besedila, z analizo oblikoslovnih značilnosti jezika. Najprej bomo z dejanskimi primeri prikazali posebnosti institucionalne interakcije (poglavje 5.2), kot smo jo obravnavali uvodoma (gl. poglavje 2.2), in zaznavali morebitne vplive tolmačenja na jezik v postopku (poglavje 5.3). Nato se bomo premaknili globlje proti razlagi in interpretaciji in razčlenili razmejitev vlog udeležencev (poglavje 5.4) ter se končno osredotočili na razmerja moči v razgovoru (poglavje 5.5).

5.1 Izhodišča za analizo

Analiza diskurza je v našem primeru širši okvir za raziskavo in analizo. Tolmačeni diskurz je družbeno in jezikovno dejanje, v katerega so vpete družbene vloge in cilji, zato je tolmačeslovje v svojih raziskavah interdisciplinarno: vključuje različne poglede na diskurz in vse, kar se v njem dogaja, z osnovami tudi v sociolingvistiki interakcije, konverzacijski analizi in etnografiji komunikacije. Preden začnemo z analizo opazovanega vzorca, bomo povzeli najpomembnejše ugotovitve vodilnih raziskovalcev tolmačenja v povezavi z

glavnimi temami, ki se bodo pojavljale med analizo in predstavljajo osnovo za naše nadaljnje razmišljanje.

Najprej bomo spomnili (gl. poglavje 4.2.6) na interakcijsko značilnost tolmačenja (poglavje 5.1.1), v katerem se besedilo vedno znova (po)ustvarja v kontekstu, pri čemer se menjava tudi perspektiva izgovorjenega, kar se kaže v naslavljanju ter premem in poročanem govoru (poglavje 5.1.2). S tem je povezana integriteta in skrb za samopodobo, ki se zrcali v interakciji (poglavje 5.1.3). V vlogi skrbnika pogovora in s tem integritete se veliko ukvarja tolmač, in zanima nas njegova vloga v interakciji (5.1.4). Na koncu se posvetimo še inherentni značilnosti skupnostnega tolmačenja, tj. da se že po definiciji (gl. poglavje 2.7.1) odvija v okolju z razlikami v posedovanju moči, ki so odvisne od mnogih elementov, zato je razmerje moči tekom razgovora pomemben vidik raziskovanja (poglavje 5.1.5).

Glede na raznolikost prevodnih ustreznih različnih avtorjev v slovenščini jezikoslovna terminologija ponekod še ni ustaljena, zato za boljšo preglednost in razumevanje ter prenos iz angleščine v slovenščino dodajamo glosar uporabljenih pojmov (Priloga 1).

5.1.1 Tolmačenje kot svojevrsten način interakcije

Temelje raziskovanja tolmačenja kot interakcije je v svoji monografiji *Interpreting as interaction* (1998) postavila Cecilia Wadensjö. Ta dialoški pristop k raziskovanju smo predstavili v poglavju 4.2.6 pri aplikaciji KAD na tolmačeni diskurz.

V skladu s sociologijo interakcije po Goffmanu (1981) Wadensjö (1998) razume govor kot dejavnost (*talk as activity*), umeščeno v družbeni okvir določene situacije. Prevod in pomen nista odvisna le od govora samega v smislu izoliranega besedila (*talk as text*), temveč se pomen stalno (po)ustvarja glede na udeležence v dejanski družbeni interakciji (prav tam: 24). Ob tem tolmač nima samo naloge prevajalca, temveč s svojimi izjavami (sočasno) tudi koordinira interakcijo (prav tam: 105). Predispozicija raziskovanja je, da so vsi udeleženi posamezniki del sporazumevalnega procesa in razumevanja, kako postopek poteka, ter aktivno prispevajo k poteku in izidu dogodka (Roy 2000: 122). Wadensjö to ponazori s plesnim elementom in poimenuje sporazumevalni *pas de trois* (1998: 12). Ob tem Angermeyer (2005) opozori na drugačno normo v sodnem tolmačenju, kjer je več udeležencev enega jezika v komunikaciji z enim udeležencem drugega jezika in zato težko

govorimo o dialoškem tolmačenju, kar lahko vodi v nadaljnje posebnosti, predvsem pri naslavljanju.

5.1.2 Naslavljanje, premi in poročani govor

Vloge udeležencev v interakciji se ločijo prek menjav (*turn*). V tolmačeni interakciji ima menjava še posebno vlogo, saj nosi v sebi dve funkciji: povod za reakcijo v smislu propozicije (vprašanje ali odgovor) in hkrati povod za tolmača, da to menjavo prevede (Wadensjö 1997: 37).

Nadalje se menjave ločijo med seboj s pomočjo naslavljanja in uporabo premega ali poročanega govora. Tolmači in uradne osebe pogosto uporabljajo oba načina. Wadensjö (1998) pri tem loči med štirimi vrstami neposrednega in posrednega naslavljanja (prav tam: 47): posredno, ko oseba uporablja tretjeosebno slovnično obliko (on, ona, oni, človek); posredno in neposredno sočasno, ko vključi govorca (mi); neposredno (ti/vi) in brezosebno naslavljanje v izjavah brez zaimka. Wadensjö ocenjuje, da razlike izhajajo iz preklapljanja med vrstami delovanja: gre za spraševanje, branje ali pisanje zapisnika (prav tam), vendar pa bomo v nadaljevanju o tem razpravljali še z drugega zornega kota.

Spremenjeno naslavljanje je hkrati znak spreminjanja podlage (*footing*), ki jo izbere tolmač za trenutno delovanje: pri spremembi iz prvoosebne v tretjeosebno obliko tolmač npr. spremeni sodelovalni okvir in tako določa (polni) sodelovalni status ostalih udeležencev (Goffman 1981: 137).

Prav neposredno naslavljanje je eno od najmočnejših orodij, s katerimi operira tolmač, saj krepi skupni fokus interakcije in ustvarja iluzijo neposredne izmenjave med primarnima, enojezičnima udeležencema (Wadensjö 1997: 49; 2004: 116). V tolmačeni interakciji, za katero bi mislili, da je triadna izmenjava, namreč tehnično ne gre za triado, pač pa za dve ločeni diadi (Mason 2009: 60): dve vzporedno tekoči dialoški interakciji. Prisotnost tolmača namreč spremeni okvir komunikacije, izključi intervjuvanca iz neposredne interakcije z izpraševalcem in ga postavi v vlogo opazovalca (prav tam). Obenem pa za intervjuvanca samega ni transparentno, ali ga izpraševalec naslavlja direktno ali ne (Pöllabauer 2005: 204). Kasneje bomo omenili posebno situacijo v primeru tolmačenja jezika, ki je vsaj delno skupen vsem udeležencem in pri kateri gre po našem mnenju za nekakšno kombinacijo med dvema diadnima in triadno interakcijo (gl. poglavje 5.1.5.1).

Ena od posledic izmenjevanja besede (*turn-taking*) je lahko menjava perspektive. Hanneke Bot (2005) ugotavlja, da dodajanje glagola poročanja poleg označevanju govorca služi še kot pripomoček pri organizaciji izmenjevanja besede in je manj problematičen, kot se pogosto domneva (prav tam: 239), saj le prepozna interaktivno resničnost te vrste pogovora.

Šolani tolmači so tradicionalno privzeto naučeni, da pri prevodu uporabljajo prvoosebno obliko in ponovijo izjavo, hkrati pa je od tega odvisna kulturna predispozicija o odgovornosti za dano izjavo: medtem ko je v zahodnem svetu lahko odgovorna oseba izven interakcije, v arabskem svetu za izjavo nosi odgovornost govorec sam (prav tam: 240). Paradoks nastane, ko tolmač z dodanim spremnim stavkom oz. uvodom »Pravi, da ...« prenese odgovornost na tretjo osebo in želi izpostaviti svojo vlogo prenašalca sporočila, hkrati pa ravno s tem dodatkom naredi odklon od strogega modela prenašalca sporočila (prav tam: 243).

Bot loči med štirimi kategorijami menjavanja perspektive po Haarhaisu (2003, v Bot 2005), in sicer glede na dva kriterija: uporabo uvoda za poročani govor in menjavo perspektive (naslavljanje):

Perspektiva Glagol poročanja	Enaka perspektiva	Spremenjena perspektiva
Da	2. 'Neposredna predstavitev' (<i>Direct representation</i>) <i>Pravi, šel sem v šolo.</i>	2. 'Posredna predstavitev' (<i>Indirect representation</i>) <i>Pravi, da je šel v šolo.</i>
Ne	3. 'Neposreden prevod' (<i>Direct translation</i>) <i>Šel sem v šolo.</i>	4. 'Posreden prevod' (<i>Indirect translation</i>) <i>Šel je v šolo.</i>

Tabela 7: Taksonomija menjave perspektive po Bot (2005: 46) – izvorna izjava: »Šel sem v šolo.«.

Preklapljanje perspektive označuje preklapljanje med podlagami (*footing*), ko je naslovljenec najprej eden, potem pa se spremeni, kar se lahko zgodi tudi znotraj ene izjave, kot pri neposredni predstavitvi (1.) v taksonomiji Bot. Wadensjö (2004: 116) analizira primer uradnika na sodišču, ki začne z nagovorom priče, potem pa spremeni perspektivo in nagovori tolmača, s čimer ga vabi v svoje zavezništvo in nanj prenese del svoje odgovornosti. Vendar pa se tolmač običajno umakne iz pričakovane pozicije 'odzivnika', saj pričo nagovori v prvi osebi in prejšnjega govorca postavi v vlogo vira (prav tam).

Pitarello (2009: 80) dodaja, da

preskok iz ene pronominalne oblike v drugo /.../ običajno nakazuje drugačno stopnjo vključenosti, na katero lahko vpliva osebna zgodba, občutljivost in enako mnenje.
[Prevod A. M.]

To je še posebej opazno pri tolmačenju v zdravstvu, ko je vsebina pogovora pogosto potencialno konfliktna, zato želi tolmač sebe ločiti od izvora izjave in razjasniti, da ni odgovoren za vsebino (prav tam: 82) ter doda glagol poročanja.

Po drugi strani pa Roy (2000: 117) opozarja, da je predstavitveni uvod, npr. »Pravi, da ...«, za nakazovanje poročanja nenavadna odločitev, saj se že skozi tolmačevo vlogo predpostavlja, da bo poročal besede primarnega udeleženca.

5.1.3 Integriteta

Koncept integritete (*face*) izvira iz sodelovalnega okvira (*participation framework*) Ervinga Goffmana (1981) in jo proučuje teorija vljudnosti (*politeness*, Brown in Levinson 1987) z namenom, da bi bolje razumeli, zakaj ljudje izrečejo nekaj in na določen način (Paltridge 2008: 72). Integriteta je posameznikova samopodoba, ki jo predstavlja drugim (Brown in Levinson 1987: 61). Ločimo jo lahko na dve dimenziji: negativno (*negative face*) in pozitivno integriteto (*positive face*) (prav tam). Pozitivna integriteta je posameznikova osebnost, za katero želi pozitivno prepoznavanje, odobravanje in občutek vključenosti, negativna pa potreba po svobodi in avtonomnem delovanju (prav tam). Posameznik si stalno prizadeva za ohranjanje (*face keeping*) javne samopodobe, hkrati pa stremi tudi k ohranjanju integritete²⁹ sogovornika/ov – v komunikaciji udeleženci stalno skrbijo za integriteto drug drugega, ker je od tega odvisna tudi njihova, zato sodelujejo v tem, da jo ohranjajo (Brown in Levinson 1987: 61).

Glede na notranje značilnosti govornih dejanj so nekatera lahko za integriteto koristna, saj skušajo posameznika predstaviti v pozitivni luči, s čimer krepijo integriteto (*face-enhancing act*), medtem ko druga govorna dejanja že privzeto ogrožajo integriteto (*face-threatening act*, Brown in Levinson 1987: 65) in celo povzročijo njeno izgubo (*face loss*), npr. z občutkom sramu. To so npr. ukazi (spodbijajo negativno integriteto) in kritike (spodbijajo

---

²⁹ Slovenski izraz najden v Praprotnik, Tadej, 2007: Pragmalingvistični vidiki računalniško posredovanega komuniciranja. *Monitor ISH IX/1*. 139–171. Dostopno na dLib (12. 5. 2015).

pozitivno integriteto) (prav tam: 66). Tretja govorna dejanja skušajo take grožnje minimizirati (*face-saving act*). Vendar pa teže grožnje ne določajo dejanja sama, temveč njihove okoliščine (prav tam: 74), in sicer razmerje med udeleženci – družbena razdalja, razlika v razmerju moči oz. položaj govorca nad prejemnikom, in prejemnikova percepcija stopnje grožnje.

Spreminjanje oz. potencialno ogrožanje integritete lahko omili uporaba posebnih sporazumevalnih strategij, ki sodijo med strategije vljudnosti (prav tam: 68), izbira pa je odvisna od družbene razdalje, moči, pomembnosti izjave ipd., seveda pa tudi od kulture, ki ji pripada govorec. Zato je razumljivo, da se v medkulturni in medjezikovni komunikaciji te med seboj lahko bolj ali manj razlikujejo.

V tolmačeni interakciji je vprašanje ohranjanja integritete relevantno zaradi posredovanja oz. prenašanja posameznikove skrbi za lastno podobo prek tolmača. Integriteta se odraža na več ravneh (Wadensjö 1998: 177). Primarni udeleženec lahko v svoji izjavi posredno izrazi želji po ohranitvi svoje integritete, ki jo mora tolmač prenesti drugemu primarnemu udeležencu. Tolmač želi ves čas pogovora ohranjati svojo strokovno tolmaško integriteto, torej skrbi za to, da ga bodo ostali udeleženci obravnavali kot kompetentnega v svojem poklicu, in enako si kot strokovnjak na svojem področju želi uradna oseba. Poleg tega lahko tolmač pazi še na podobo svoje družbene identitete (prav tam). Če upoštevamo tolmačevo prevajalsko funkcijo v dialoškem kontekstu, naj bi tolmač prenesel celotno sporočilo, torej tudi implicitno izraženo željo primarnega udeleženca po ohranitvi integritete. Pogoj za to je prepoznavanje, celoten proces pa zahtevna naloga, ki je hitro pomanjkljivo opravljena, kar lahko vpliva na smer govorne izmenjave, razliko v razmerju moči, kredibilnost primarnih govorcev in/ali percepcijo njihove strokovne kompetence (Jacobsen 2008: 155) in kar so ključna vprašanja tudi te analize.

V naši raziskavi si bomo s konceptom integritete pomagali pri opazovanju vpliva okoliščin v osebem razgovoru azilnega postopka. Zanima nas torej, kako razmerja med udeleženci in razlika v njihovi moči vplivajo na integriteto udeležencev oz. natančneje na uporabo strategij ohranjanja integritete, ki se kažejo skozi razgovor.

5.1.4 Vloge v tolmačeni interakciji

Vloga posameznika v interakciji je vloga delovanja, vnaprej določena na podlagi vzorcev in poklicnih nalog (Wadensjö 1998: 83). Že pri opisovanju značilnosti institucionalnega sporazumevanja smo razčlenili, kako pomembne so vloge in statusi pri definiciji in poteku tovrstne interakcije. V teoriji so vloge v sporazumevalnem dogodku razgovora jasno določene in od udeležencev se pričakuje delovanje v skladu z njimi.

Vloga tolmača, torej posrednika v interakciji lahko obstaja samo v skupini najmanj treh oseb (Goffman 2014: 166). Šele skupina namreč postavi referenčni okvir, znotraj katerega je posamezniku dodeljena njegova vloga. Čeprav ima interakcija v skupini svoje posebnosti, pa je bila v raziskovanju pogosto normativna prav 'naravnost' (*naturalness*) govora v monološkem smislu (*talk as text*, gl. zg. 4.2.6), s tem pa privzeta kot norma, ne le za razlikovanje interakcije v skupini od interakcije med dvema osebama, temveč tudi kot zgled, na podlagi katerega ocenjujemo uspešnost in učinkovitost vsakršne komunikacije (prav tam: 79). S tem se je predvsem v starejših raziskavah ustvaril pogled na tolmačenje kot napačno in škodljivo, tolmač pa naj bi bil kar se da nevtralni posrednik (Wadensjö 1998: 62). To se še danes odraža v kodeksih poklicne etike (Pöllabauer 2005: 181) in v metafori tolmača kot prevodnika (*conduit metaphor*), ki narekuje, da naj bi bil tolmač kar se da neviden in skrbel »le« za prenos besedila (npr. Roy 2000: 101), ter je prisotno predvsem v pričakovanjih v sodnem tolmačenju (npr. Wadensjö 1998: 74; Pöllabauer 2005: 181).

Pri razumevanju vlog v sporazumevalnem dogodku si bomo pomagali s sociologijo interakcije Ervinga Goffmana (1981). Goffman je razvil model sodelovalnega okvira (*participation framework*), ki pojasnjuje organizacijo govorne interakcije kot posledico nenehnega vzpostavljanja vlog (*role*) ali sodelovalnih statusov (*participation status*) na ravni izmenjevanja besede med poslušalci in govorniki. Ta sistem upošteva sodelovalne statuse in vloge dejavnosti (*activity role*), ki temeljijo na tipičnih vlogah v okviru nabora določenih situacijskih dejavnosti (Wadensjö 1998: 84). Razlikovanje med temi različnimi dimenzijami sodelovanja pomaga razumeti razdelitev odgovornosti in sporazumevalni red (prav tam: 86). V sodelovalnem okviru tako Goffman (1981: 144) loči med tremi tipi oblik produkcije (*production format*) oz. načinov govora (*modes of speaking*), glede na to, kakšno podlago (*footing*) si udeleženelec izbere za svojo izjavo – tj. kako je govorec naravnano do

ostalnih, kar se izraža v načinu, kako skozi govor izraža sebe, upravlja svojo govorno produkcijo in sprejema izjave drugih. Ta podlaga in z njo status sta vedno začasna, se stalno spreminjata in razvijata. Govorec je lahko 'animator' (*animator*), ki prevzame odgovornost le za izgovor in bi ga lahko predstavili s prisposodbo govorečega aparata. Če je poleg tega še agent, ki pripravi izjavo in njeno ubeseditev, ga označi kot 'avtorja' (*author*), v končni fazi pa tistega, ki deluje kot lastnik izgovorjenega in da razumeti, da njegove besede utrujejo njegov položaj in prepričanja, imenuje 'lastnik' (*principal*).

Goffmanov okvir je Wadensjö (1998) nadgradila z modelom sprejemanja (*reception format*) oz. treh tipov poslušanja in reagiranja (*modes of listening*), ki se razlikujejo glede na poslušalčev fokus in to, kako se med sprejemom obnašajo do izjav drugih (Wadensjö 1998: 91). Poslušalec je lahko le 'poročevalec' (*reporter*) besed, ki jih je memoriral. Najbolj običajna oblika v vsakdanjem neuradnem sporazumevanju je vloga 'odzivnika' (*responder*), ki se odzove s svojimi lastnimi prispevki in sodeluje v komunikaciji. Tretji tip je 'povzemalec' (*recapitulator*), ki podaja besede, ki jih je avtoriziral nekdo drug (prav tam: 92). Nekateri pari podajanja in sprejemanja so pogosteje povezani, npr. kdor posluša kot poročevalec, bo le animator, in odzivnik bo lastnik svojih izjav, vendar pa so vloge v sodelovalnem okviru v praksi stalno v procesu pogajanja.

V idealizirani teoriji je tolmač povezan s poslušanjem v vlogi 'povzemalca' in podajanjem v vlogi 'avtorja', medtem ko pri tolmačenju izjavi vloga 'lastnika' izgovorjenega ostane pri osebi, čigar govor tolmač povzema (prav tam: 93). Dejansko tolmač preklaplja med vsemi tipi reagiranja (Wadensjö 2004: 114) glede na konkretno situacijo. Njegova vloga se oblikuje znotraj interakcije same (Roy 2000: 123).

Že zaradi svoje najpogostejše besede – njihova je vsaka druga besedna menjava, so tolmači tisti, ki bdijo nad pogovorom (Wadensjö 2004: 109) in ga urejajo (Roy 2000: 6) kot oseba na sredini nekega dogodka. Tolmač namreč drugemu posodi glas in posluša v imenu drugega (Wadensjö 1997: 38). Pri tem nenehno prestavlja perspektivo in preklaplja podlago. Tolmač privzeto dekontekstualizira govor drugega, saj ga vzame iz enega konteksta in postavi v novo perspektivo (Wadensjö 2004: 121). Ker je interakcija dialoška, Wadensjö s tem razbija mit o možni nevtralnosti tolmačevega delovanja.

Nevtralnost predpostavlja tolmačenje govora kot prenos samega besedila brez konteksta sporazumevalnega dogodka, s približno enakostjo na obeh straneh primarnih udeležencev

in nevpletenostjo in nevidnostjo vmesne osebe (prav tam: 119–120; prim. metafora prevodnika zgoraj). Razumevanje diskurzne situacijskosti tolmačenja pa vodi v prepoznavanje tolmačevih nalog, da ustvarja, sodeluje, popravlja in omogoča pogovor, s tem pa kaže svojo vlogo tretjega, aktivnega in soodgovornega udeleženca v interakciji (Roy 2000: 6; Angelelli 2004a: 14). Primarni udeleženci tolmača kot udeleženca posredno priznavajo npr. s tem, ko svojo izjavo naslovijo direktno na tolmača (Roy 2000: 107), ne glede na to, da je izjava lahko pogojena z družbenimi normami in okoliščino, da je drugi primarni udeleženec trenutno izvzet iz pogovora in ni osredotočen na interakcijo (prav tam: 108). Še posebej za osebe, nevajene tolmačenih razgovorov, je tolmač v tem primeru preprosto smatran kot človek, sposoben interakcije, ki je trenutno na voljo za pogovor (prav tam: 109). Tudi tolmači sami pa se kljub morebitnim takim pričakovanjem ne čutijo kot nevidni, temveč kot vidni akterji v komunikaciji (Angelelli 2004a).

Čeprav koncept nevidnosti oz. njegovo razkrivanje ostaja močan posebej v raziskavah o konferenčnih in sodnih tolmačih (gl. zg., npr. Hale 2004), je danes tolmačeva vidnost in njene razsežnosti v obliki problematike tolmačeve vloge ena glavnih tem, s katero se ukvarjajo predvsem raziskave na področju skupnostnega tolmačenja (Pöchhacker 2004: 59), ki ga že v osnovi karakterizira neenakost. Vprašanja se tako osredotočajo npr. na način in upravljanje tolmačeve večopravnosti in na vlogo, ki mu je dodeljena, jo tolmač privzame ali kako jo dojema sam (gl. poglavje 3.2).

Hale (2008) ugotavlja, da prav glede razumevanja tolmačeve vloge v praksi še vedno vlada zmeda, predvsem zaradi na splošno neurejenega statusa skupnostnih tolmačev in nestrukturiranosti stroke v veliki večini držav, kjer se tolmači zaposlujejo pogodbeno ali so le redko plačani in niso poklicno priznani (prav tam: 100). Hale tako izpostavi pet različnih tolmačevih vlog (prav tam: 102), ki so trenutno prisotne predvsem v sodnem tolmačenju, vendar jih lahko prenesemo tudi na druga okolja skupnostnega tolmačenja. Obenem opomni na posledice, ki jo prinašajo v interakcijo in razmerje moči.

- 1) Tolmač kot zagovornik predstavnika manjšine (družbeno nemočnega udeleženca) – izhaja iz prevladujočega mnenja, da je tujegovoreča oseba tista, ki potrebuje pomoč pri sporazumevanju; se kaže v obliki pričakovanja tujegovorečih oseb do pomoči in kot izpopolnjevanje izjav s strani nešolanih priložnostnih tolmačev; predpostavlja, da so vsi tujegovoreči nešolani, neelokventni in nemočni in vnaprej privzame pravičnost manjšine ter diskriminatorno moč institucij; vlogo advokata v zaslišanjih beguncev zagovarja Barsky (1996). Posledica tolmačeve pomoči (gre res za pomoč?) je vmešavanje v naravno razmerje moči.

- 2) Tolmač kot zagovornik institucije ali ponudnika storitev (družbeno močnega udeleženca) – se kaže npr. kot neprevajanje delov sojenja samo v vednost tujgovorečega, izpuščanje irelevantnih delov ipd. (npr. Pöchhacker in Kolb 2009); predstavlja prihranek časa za uradno osebo. Poleg vpliva na strategijo tolmačenja je posledica izključitev tujgovorečega iz pogovora.
- 3) Tolmač kot družbeni 'vratar' (*gatekeeper*) in edini udeleženec z močjo – se kaže v tolmačevi izbiri relevantnih informacij tujgovorečega in razjasnjevanju odgovora preden ga prenese, kar ima za posledico ne le vmešavanje v potek postopka, ampak tudi odvzem moči obema primarnima udeležencema in tolmačev prevzem vloge strokovnjaka, ne da bi bil za to usposobljen.
- 4) Tolmač kot 'posrednik' (*facilitator*) pri komunikaciji (filter, pojasnjevalec, govorni pomočnik) – kombinira prvi dve vlogi in pomaga obema strankama ter skuša izboljšati komunikacijo, posledice pa so enake kot za prvi dve vlogi.
- 5) Tolmač kot zvesti prevajalec izjav drugih (izvirnikov) – se kaže v vseh kodeksih poklicne etike in je pogosto napačno razumljeno kot dobesedno namesto skrbno, tako da posreduje govornikovo sporočilo in namen in hkrati prevzame odgovornost za svoje izjave. Pogoj je tolmačevo zavedanje svoje zahtevne vloge in potrebe po nevtralnosti, posledica pa svoboda in pravica primarnih govorcev, da izrečejo, kar želijo, in slišijo, kar so ostali izbrali, da bodo povedali.

(Hale 2008: 102–115, prevod A. M.)

Navedeno opozarja, kako pomembno vlogo v uradnih postopkih imata jezik in pogled na tolmača, saj določena vloga vpliva na razumevanje, pripravo, pričakovanja in s seboj prinaša posledice (prav tam: 115).

Kljub glavnemu fokusu na tolmača pa je samo opazovanje tolmačevega dela ne zadostuje, saj so vsi udeleženci del interakcije in prispevajo k poteku in izidu dogodka (Roy 2000: 22), zato tudi v naši analizi posvetimo pozornost ravnanju vseh udeležencev.

5.1.5 Razmerja moči

Postopek za mednarodno zaščito s tolmačenjem je neločljivo povezan z neravnovesjem moči. Za začetek postopek kot primer institucionalnega diskurza (gl. poglavje 2.2) po definiciji predstavlja neravnovesje moči med statusom uradne osebe in prosilca. Nadalje razlika v moči definira in razločuje skupnostno tolmačenje od konferenčnega tolmačenja (poglavje 2.7.1). Končno je razmerje moči osrednji fokus teorije KAD (poglavje 4.2), ki nam služi kot metodološka podlaga. Tudi pri prejšnjih vprašanjih smo že sproti omenjali ugotovitve raziskovalcev o razlikah v razmerju moči, ki so pri tej vrsti tolmačenja privzete in vedno prisotne (Angelelli 2004a: 8). V pregledu študij tolmačeslovja (Pöchhacker in Shlesinger 2002) je članek, v katerem Hermann že leta 1965 (prav tam: 15–22) ugotavlja:

Edinstvena prvina tolmačenja v njegovem izvoru je, da se je zgodilo med dvema strankama, ki nista delili istega statusa. Ta razlika v moči in statusu že od svojega spočetja karakterizira področje, in te razlike v moči se spreminjajo iz ene situacije v drugo, tako kot narava vseh situacijskih praks. Vendar pa do zadnjih desetletij dvajsetega stoletja ne te razlike v moči ne razlike, ki izhajajo iz različnih situacijskih praks (tj. okolij kot so mednarodne organizacije, sodišča ali zdravstveni domovi) niso sestavljale sestavnega dela tolmačenega diskurza. (Hermann 1956/2002: 15, prevod A. M.)

Neravnovesje je v skupnostnem tolmačenju veliko močnejše prisotno kot pri konferenčnem tolmačenju, in sicer lahko govorimo celo o več asimetrijah, ki jih zaznamujejo različni dejavniki (Prunč 2013):

- jezikovni status govorca, ki se kaže v povzdignjenosti jezikovnega koda, je na institucionalni strani visok, na drugi nizek;
- kognitivno okolje in strokovno znanje;
- kulturne asimetrije, ki prinašajo dojemanje govorcev z razlikovanjem na visok ali nizek kontekst, na kar vplivajo stereotipi, kulturni spomin in razlike v hierarhiji vrednot.

Vsi ti dejavniki se pretvorijo v izrazito neravnovesje moči, ki se torej izraža na več nivojih (prav tam):

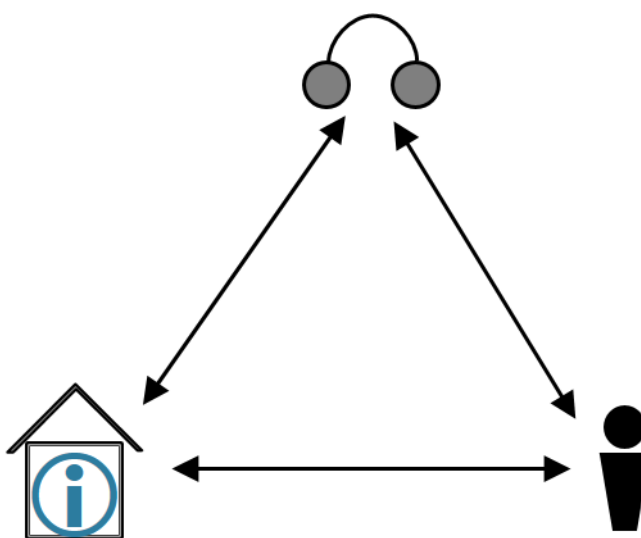
- položaj predstavnika institucije nasproti položaju posameznika;
- oseba iz dominantne nasproti osebi iz podrejene/dominirane kulture;
- oseba iz višjega družbenega statusa nasproti nepriviligirani osebi;
- različni položaj v hierarhiji etničnih skupin glede na kulturno sprejemljivost, stereotipe itd. (prim. zg.). (Prunč 2013)

V tolmačenem razgovoru se vse te asimetrije lahko kažejo še bolj poglobljeno, zato je ključno, kako se akterji z njimi soočijo. Vprašanje je, ali tolmač te asimetrije zmore, sme ali mora izravnati? Na to vprašanje smo prav tako že odgovorili, pri definiciji (poglavje 2.7.1) – funkcija zagovornika namreč presega tolmačevo delo (Roberts 1997), kljub temu da v razgovoru ni neviden in zato v svoji vlogi nikakor ne more delovati nevtralnno (gl. poglavje 5.1.4; Wadensjö 1998, 2004; Roy 2000; Angelelli 2004a). Tolmač je namreč edini udeleženec, ki pozna sporazumevalne strategije v obeh jezikih in lahko torej logično vzdržuje, prilagodi in po potrebi popravi razlike v strukturi in uporabi jezika (Roy 2000: 6).

5.1.5.1 Asimetrija v znanju jezika

Med zgoraj naštetimi dejavniki asimetrij posebej izpostavimo znanje, kamor štejemo tudi znanje jezika. V naši raziskavi smo za opazovani vzorec izbrali primere s tolmačenjem za angleščino in povedali smo tudi, da angleščino kot prvi tuji jezik v Sloveniji govorijo in razumejo vse uradne osebe, ki smo jih spremljali pri njihovem delu.

V poglavju 5.1.2 zgoraj smo odkrivali, da pri tolmačenem razgovoru pravzaprav ne gre za triadno interakcijo, pač pa za dve diadni, a v pravkar opisanem primeru se lahko o tem vprašamo znova. Če je jezik tolmačenja vsaj deloma znan in skupen vsem udeležencem v interakciji, ali lahko še vedno govorimo le o dveh diadah? Verjetno gre za posebno kombinacijo: namesto enega dvojezičnega udeleženca v komunikaciji, tolmača, in (najmanj) dveh enojezičnih (uradne osebe in stranke), je sedaj eden od njih dvojezičen in lahko interakciji vsaj delno sledi in jo tudi nadzoruje (Lozar 2010). V trikotnem prikazu udeležencev v tolmačeni interakciji bi tako lahko rekli, da so za komunikacijo odprte vse poti, in ne le tista prek tolmača (Slika 7):

Slika 7: Prikaz triade udeležencev v tolmačeni interakciji.

Najsi bo to uradna oseba, ki govori angleško, ali pa stranka, ki delno razume uradni jezik (Martinsen in Dubslaff 2010: 29), zaradi tega se vedenje tega udeleženca v interakciji in ostalih gotovo spremeni, spremeni pa tudi razmerje moči, in sicer sklepamo, da v korist dvojezičnega primarnega udeleženca.

5.2 Ilustracija institucionalnega diskurza

Za začetek si znova oglejmo okvir tolmaške situacije v kontekstu institucionalnega okolja, tokrat s praktičnimi primeri. V poglavju 2.2 smo ugotovili, da se jezik v javni sferi drži

nekaterih drugačnih zakonitosti kot v zasebni. V osebnih razgovorih smo večkrat naleteli na jasen prikaz tega.

Ena od posebnosti institucionalne interakcije je pomembnost natančne opredelitve, npr. časovne (Drew in Heritage 1995: 31–32), kar lahko opazujemo v Zgledu 1. Uradna oseba prosilca že od 162. menjave sprašuje po očetu, nakar želi izvedeti točen čas njegove smrti (290), tako da pridobivanje tega podatka skupno traja kar 35 menjav in se na trenutke spremeni v pravo zasliševanje:

Zgled 1: R-06 170–185³⁰

- 290 UO: Okej. Rekli ste, da vam je oče umrl– mi lahko poveste bolj natančno, kdaj je umrl?
291 T: *You mentioned your father's death, can you specify exactly, when he died?*
292 PA: *Like five years ago XXX Like*
293 T: *Can you specify exactly?*
294 UO: *Five years ago?*
295 PA: *Five years XXX*
296 |T: *Five year ago. From now?*
297 |UO: *2007?*
298 PA: *Five years XXX*
299 T: *Pred 5 leti. Približno.*
300 UO: *Se mogoče spomnite, koliko ste bili stari takrat, ko vam je oče umrl?*
301 T: *Do you remember what your age was at the time of your father's death?*
302 PA: *In August this year XXX*
303 |T: *Avgusta letos bom star 25 let.*
304 PA: *XXX*
305 |T: *Takrat sem bil star XXX dvajset*

Celotni del vključuje razčiščevanje med tolmačem in prosilcem (izjave 291, 293, 296), nato uradna oseba vprašanje zastavi še drugače in ta podatek poveže s starostjo prosilca (300), kar na koncu le pripelje do očitno sprejemljivega odgovora (305).

Vidimo torej, kako je merjenje časa običajno biografsko pogojeno in se nanaša na osebne izkušnje, kar je v zasebni komunikaciji popolnoma sprejemljivo, medtem ko v institucionalnem govoru ne zadošča potrebi po natančnih podatkih v smislu objektivnega, koledarskega merjenja časa (prav tam). Primer nanašalnega merjenja časa je lepo viden v Zgledu 2, kjer prosilec status glavnega mesta poveže s svojo starostjo in z vladajočo osebo (341), kar uradni osebi ni dovolj in želi bolj natančen čas (345).

---

³⁰ Izbrane transkripcije so priložene elektronski različici doktorske disertacije.

Zgled 2: R-06 340–345

- 340 T: *Do you know since when this [ime] was the capital?*
341 PA: *Then I was like 5 years, long time ago, it's been long time XXX, really, in time of [država] [ime]*
342 T: *Že dolgo časa nazaj je to, in to v času vladavine em [ime] ((se obrne k PA)) ... [...]*
[...]
345 UO: *Ampak dajmo definirat, koliko je to dolgo časa? Pet let, deset let, dvajset let, petdeset let.*

Tako natančnost zaradi zahtev postopka pokaže uradna oseba tudi v pogovorih s tolmačenjem v jezikih farsi in dari, medtem ko prosilcu očitno zadošča približnost:

Zgled 3: R-05 (farsi) 218–219

- 218 UO: *je bil več kot 3 mesece. Več kot tri?*
219 T: *Med tri in pet.*

Zgled 4: R-03 (dari) 97–98

- 97 T-PA-T: *Aha, v [mesto] naj bi bil približno en in pol do dva meseca.*
98 UO: *En ali en in pol?*

Natančnost je pomembna tudi lokacijsko (Zgled 5) in samo ime mesta ali pa podatek, da je nekaj oddaljeno dvajset minut vožnje, ne zadošča:

Zgled 5: R-06 940–941, 992–995

- 940 UO: *Kje konkretno?*
941 T: *Where exactly, at which location?*
[...]
992 PA: *In [kraj].*
993 T: *V [kraj]*
994 UO: *Kje, kje natančno?*
995 T: *Where exactly?*

V opazovanem vzorcu uradna oseba zase praviloma uporablja prvoosebni edninski zaimdek, včasih pa tudi množinskega, kot npr. v Zgledu 6:

Zgled 6: R-06 25

- 25 UO: *[...] naj kar napiše, zato da bomo hkrati popravili podatke, če je karkoli narobe.*

Drew in Heritage (1995: 30) izpostavljata, da strokovnjak oz. predstavnik institucije pogosteje uporablja prvoosebni množinski zaimdek 'mi' (ali končnico za prvo osebo množine), saj s tem namesto osebne »izpostavi institucionalno identiteto, s čimer pokaže, da govori v imenu organizacije« (prav tam; Krajnc Ivič 2009: 131).

5.2.1 Zapisnikar v tretji osebi

Na tem mestu bi radi izpostavili še en pojav, ki nam je vzbudil radovednost. Gre za pisanje zapisnika, za kar bi tudi lahko rekli, da je posebnost institucionalne interakcije. Sprva smo opazovali le osebne razgovore, kjer je vsebino za zapisnik beležila uradna oseba. Uradna oseba je morala torej istočasno oz. zaporedno postavljati vprašanja, jih natipkati, poslušati (tolmačene) odgovore in jih zapisati. Maratonske zahtevnosti usklajevanja in časovne obremenitve se je zavedala tudi sama – v enem od razgovorov namreč prosilcu vnaprej da vedeti (Zgled 7), s kakšnim razlogom kar naprej gleda v računalnik in tipka:

Zgled 7: R-02 51

51 UO: *Še to mu povej hitr, da bom jaz tukaj vprašanja pisal na računalnik in potem bom prebral vprašanje, potem ga boš pa ti prevedel.*

Stisko zaradi večopravnosti in časovnega napora zaznamo tudi med razgovorom, kar lepo vidimo v naslednjem, 8. zgledu, bodisi kot zahtevo po upočasnitvi (izjavi 54 in 199), ki jo tolmač posreduje tudi prosilcu (55) ali pa kot osredotočenost na drugo stvar in pomanjkanje zbranosti za poslušanje (174):

Zgled 8: R-07 54–55, 172–175, 199

54 UO: *Sam mal, sam mal.*

55 T: *He has to type at the same time.*

[...]

172 PA: *Yea. That's the address where I lived. I was living.*

173 T: *Da, to je naslov, kjer sem živel.*

174 UO: *Čak sam mal-* ((UO ni pozorna)) ******* ((odkrhanje)) *Ja, kaj je reku?*

175 T: *Ja, that's tukaj na naslovu Da tukaj na tem naslovu sem živel-* *******

[...]

199 UO: *Sam majčken. ... Kaj je reku?*

Na pritisk gotovo vpliva dejstvo, da je zapisnik kot uradni dokument podlaga za nadaljnji potek postopka mednarodne zaščite (Blommaert in Slembrouck 2000: 4) in torej popolnoma odvisen od natančnega zapisa, saj se razgovor ne snema (kljub temu da pravna podlaga to omogoča, a v času pogovorov z Azilnim domom te tehnike še ni bilo na voljo – gl. poglavje 4.2.2). Uradna oseba se tako večkrat posluži metapogovora (gl. tudi poglavje 5.5.1) s tolmačem in ga prosi za premor (Zgled 9):

Zgled 9: R-07 350

350 UO: [ime T] *sam mal ... Jaz moram še vprašanje napisat. Okej, daj povej.*

Da pisanje zapisnika med postopkom podaljša trajanje obravnave, ugotavljata tudi Tivadar in Tivadar (2015) in se med drugim sprašujeta, ali zvočni posnetek omogoča časovni prihranek. Ugotavljata, da kljub bistveno krajši obravnavi na račun izpuščenih ponavljanj ob narekovanju snemanje postopka ne prinaša tovrstnih koristi, saj je za kasnejše prepisovanje posnetka porabljenega »tudi do trikrat več časa« (prav tam: 47).

Mi smo se zaradi vsega naštetega, kajti dejansko je tipkanje vzelo veliko časa, večkrat vprašali, ali ne bi zadeve olajšala vsaj prisotnost zapisnikarja, pospešila zapis in uradni osebi omogočila, da se lažje osredotoči na vsebino razgovora.

Odgovor smo dobili s priložnostjo opazovanja osebnega razgovora, kjer je bil prisoten in je uradni osebi z beleženjem pomagal zapisnikar. To se je zgodilo le enkrat med vsemi opazovanimi sedmimi osebnimi razgovori. V Zgledu 10 je povzeta značilnost tega razgovora:

Zgled 10: R-06 383

383 |UO: *Capital city*, [ime], *is a special state, so it's 36 plus one. Em, okej.* ((→ ZUO)) *To kar pust. Gle–* ((spet se obrne k T)) *To, če mu lahko pojasniš, [...]*

Zgled 10 jasno kaže, kako uradna oseba svojo pozornost obrača na dve oz. celo tri strani: najprej posluša prosilca (predhodna izjava), nato spremlja tipkanje zapisnika in se ukvarja z zapisnikarjem, potem pa se za nadaljevanje obrne k tolmaču. Podobno podobo kaže tudi

Zgled 11:

Zgled 11: R-06 889–894

889 ZUO: *Kot v ...?*

890 UO: *Ne– Je dru-gače kot ... v ...* [ime] ((narekuje)) *Ne, ne, [ime] je ime plemena. Ne, piko narédi.* °°°°°°°°°° *Če ima ženska otroke je lahko čas, po katerem se poroči krajši.*

891 T: *Krajši, ja*

892 UO: *Spusti* ((narekuje))

893 ZUO: *Je lahko čas?*

894 UO: *–v katerem se lahko ponovno poroči krajši.* °°°°°°

V omenjenem razgovoru mrgoli primerov, ko se mora uradna oseba ukvarjati z zapisnikarjem. Prvi očitni razlog je črkovanje neznanih imen, kar kažejo Zgledi 12, 13 in 14.

Zgled 12: R-06 39–41, 49, 63–65, 73

39 |UO: ((istočasno za zapisnik)) *Moje ime je [ime], drugo ime je °°°°°°°°°°, drugo ime je*

40 ZUO: [ime]

41 UO: ((UO zloguje ime ZUO))

[...]

49 UO: ((UO črkuje ime ZUO))

- [...]
 63 PA: ((črkovanje))
 64 |T: ((skupaj črkujeta po angleško))
 ((črkuje po slovensko))
 65 UO: ((na koncu pridruženo črkuje)), *okej*, ((črkuje)) presledek, ((črkuje)).
 [...]
 73 UO: ((razlaga ZUO)) *Ja, XXX mesto [ime], pa tudi [zvezna država].*

Ponekod zapisnikar z vprašujočim ponavljanjem (izjava 40, tudi Zgled 14 spodaj) da znak, da rabi pomoč pri zapisu, ali pa uradna oseba kar samodejno začne s črkovanjem (49, 65, 123, spodaj 273, 339):

Zgled 13: R-06 123

- ¹²³ UO: ((narekuje)) *etnični skupini [ime]. °°°°°°°° Z ipsilonom. ((črkuje konec, dvakrat))*

Pri tem sproti opozori tudi na tehnični vidik zapisa (Zgled 12, izjava 65: »presledek«) ali posebnosti (Y ali J, izjavi 123 in 339).

Zgled 14: R-06 271–273, 339, 525–526

- 271 UO: S-U-R ((črkuje))
 272 PA: ((pomaga črkovati))
 273 UO: ((črkuje ZUO)) [X-Y-W]
 [...]
 339 UO: ((črkuje za ZUO)) [X-Y-W]-J – *kar navaden J*
 [...]
 525 ZUO: ((vprašujoče črkuje))
 526 UO: ((narekuje/črkuje))

Drugi razlog za ukvarjanje z zapisnikarjem je spremljanje razgovora na splošno. Včasih uradna oseba kar sama začne z narekovanjem, kot pri naslednjem, 15. zgledu:

Zgled 15: R-06 223

- ²²³ UO ((narekuje ZUO)): *Ali lahko potni list dobite tudi sedaj, če bi ga zahtevali? °°°°°°°°°°
Pa je odgovoru da ja.*

Narekovanje zapisnikarju lahko tudi poruši organizacijo izmenjevanja besed, o čemer poroča Pöllabauer (2005: 209), ko da primer uradne osebe, ki le ponovi vprašanje za zapisnikarja, kar pa narobe razume tolmač, ki se k besedi priglasi s ponovljenim odgovorom prosilca, ko za to ni nobene potrebe.

Če včasih uradna oseba sama zazna potrebo po navajanju za zapisnik, je spet drugič zapisnikar tisti, ki preveri, ali še sledi pogovoru (Zgled 16):

Zgled 16: R-06 216–217

²¹⁶ ZUO: *Sem napisal, da lahko pri rojstvu pridobiš ta dokument?*

²¹⁷ UO: ((takoj nadaljuje)) *če mati zaprosi zanj.*

Zapisnikar za tipkanje seveda potrebuje čas in te svoje omejitve se tudi zaveda. To lahko razberemo v njegovem opozorilu na časovni dejavnik zaporednosti posameznih izjav in prošnji za takojšen zapis (Zgled 17):

Zgled 17: R-06 230

²³⁰ ZUO: *Direktno magari, no, preden se to naprej, pol se pa jaz–*

Časovno komponento pisanja zapisnika omenita tudi Pöchhacker in Kolb (2009: 133), ko zapisnikar v svoji nujnosti po več časa prekine proces tako, da ponovi zadnje besede prejšnje izjave in s tem opomni, kje je ostal. Mi smo zaznali celo tožbo, da razgovor zanj poteka prehitro (Zgled 18):

Zgled 18: R-06 919–920, 925

⁹¹⁹ T: *When did you go ... to the second meeting?*

⁹²⁰ ZUO: ((ZUO in UO v ozadju)) *pogov– Jaz nimam časa zapisat–*
[... PA–T–PA–T ...]

⁹²⁵ UO: *Okej, to je mal razčistil– v redu. .... Pika. To bova dali XXX zdaj pa boš rekla*
((narekuje)) *sestanki,*

Vendarle pa so taki primeri redki in bolj pogosto se zgodi, da zapisnikar prosi za pomoč, ko ni prepričan in želi narediti pravilni zapis, predvsem ko gre za podatke (Zgledi 19, 20 in 21):

Zgled 19: R-06 274–277

²⁷⁴ ZUO: *A to isto*

²⁷⁵ UO: *Isto ja*

²⁷⁶ |ZUO: *XXX*

²⁷⁷ UO: *Isto ja ja, isti priimek imajo vsi. °°°°°°°°°° ..... Rojena [mesec] [leto] °°°°°°°°°° [...]*

Zgled 20: R-06 462–466

⁴⁶² UO: *It's not? Okay. .... Tole smo, [ime]*

⁴⁶³ |ZUO: *Vse skupi.*

⁴⁶⁴ |UO: *Ne, tole posebi,*

⁴⁶⁵ |ZUO: *Tole so trije?*

⁴⁶⁶ UO: *Ja, trije, okej, ((črkuje)) ((3s)) ((narekuje)) ((2s)) okej, ja–*

Zgled 21: R-06 629–632

⁶²⁹ UO: *Prenesli na mojo družino al na–*

⁶³⁰ UO: *Ne ne, na njihovo, se pravi nanjga, pa na sestro pa na mamo.*

⁶³¹ ZUO *dru-ži-no °°°°°°°°°°*

⁶³² UO: *Gremo naprej. Se pravi mami je skušala to uredit, zdaj pa da slišimo naprej*

Če si dovolimo zavestno spregledati dialoškost tolmačene interakcije in karikirati, nas je potek sporazumevalnega kroga, čeprav bi moral biti bolj podoben štafeti, ki ves čas nosi isto palico (sporočilo), tako večkrat bolj spomnil na otroško igro 'telefončki', kjer prosilec pove izvirno različico, tolmač jo prevede, uradna oseba jo sprejme, zapisnikar pa jo zapiše, morda celo po nareku uradne osebe, ki je lahko identičen ali pa rahlo moderiran v primerjavi s tolmačevo različico. Pomoč zapisnikarju je tako morda skoraj tolikšna časovna obremenitev, kot bi bil lasten zapis uradne osebe (prim. Tivadar in Tivadar 2015). Spreminjanje sporočila med prenašanjem sicer ni presenetljivo, saj vsak prenos obenem pomeni interpretacijo (gl. zg.; npr. Wadensjö 1998: 107), kar je dejstvo že pri tolmačenju in presega predmet razprave na tem mestu. Kljub temu pa so nas navedeni primeri navedli k dvomu, ali je prisotnost zapisnikarja v postopku resnično boljša rešitev kot dvojna naloga uradne osebe.

5.3 Vpliv tolmačenja na jezik

Predpostavljamo lahko, da »vprašanje pravzaprav sploh ni, ali prisotnost tolmača spremeni intervju, temveč kako« oz. na kakšen način ga spremeni (Valero-Garcés in Martin 2008: 2). V tem podpoglavju nas zanima, kako tolmačenje vpliva na strukturo in rabo jezika in tolmač pusti svoj pečat v razgovoru, hkrati pa, kako se tolmač prilagodi že prisotnim vzorcem v danem diskurzu.

5.3.1 Tolmačenje za zapisnik

Tolmačeni razgovori v postopkih mednarodne zaščite imajo v primerjavi z manj strukturiranimi postopki, npr. na upravni enoti ali tudi pri zdravniku, to posebnost, da je njihova vsebina oz. slovenski del diskurza natančno zabeležen v zapisniku. Občasno lahko spremljamo, kako uradna oseba pripravi govornjeno besedilo za zapis, kot se to zgodi v Zgledu 22 spodaj:

Zgled 22: R-06 85–87

⁸⁵ UO: *Ampak prihaja– your family come from [ime]?*

⁸⁶ PA: *Ya.*

⁸⁷ UO: *Naprej. ((narekuje za zapisnik)) Moja družina prihaja iz države [ime].*

Iz da-ne vprašanja in pritrdilnega odgovora je uradna oseba sestavila polno poved kot poročilo – v obliki, primerni za zapisnik. Na tem mestu pa nas predvsem zanima, kako se pri postopku zapisa, ki smo ga razčlenili v prejšnjem poglavju, odraža tolmačeva vloga.

V primerjavi s sodnimi postopki potekajo osebni razgovori v azilnem postopku v veliko manjšem prostoru z manj udeleženci, in tipkanje, bodisi uradne osebe same ali pa zapisnikarja, je stalno prisotno. Tolmač se tako nenehno zaveda, da bo njegov slovenski prevod zapisan in poleg sredstva za vzpostavljanje uspešne komunikacije predstavlja tudi osnovo za uradni dokument.

Zavedanje tolmača o pomembnosti prevodne različice v uradnem jeziku se vedno znova kaže v tolmačenih razgovorih, in sicer na več načinov. Najpogosteje opazovani fenomen v našem primeru je narekovanje v smislu ustavljanja, v pogovorih z angleščino in ostalimi jeziki (dari, farsi). Tolmač med ubeseditvijo namenoma dela premore, da ima uradna oseba ali zapisnikar dovolj časa za tipkanje (Pöchhacker in Kolb 2009: 126). Ali pa v trenutku, ko zazna, da bo uradna oseba pisala, začne govoriti počasneje in v bolj sestavljenih stavkih. To kaže več izjav v Zgledu 23:

Zgled 23: R-06 243, 302, 637–639, 670

243 T: *So, obstajajo še drugi družinski člani, vendar z njimi ... nimam ^{*****} veliko stikov oziroma dosti opravka ^{*****}*

[...]

302 T: *Se pravi, ko so se začeli ti problem, je odšla s svojim, ... em, ... partnerjem, fantom, ... in to je tudi razlog ... zaradi česar jaz ^{****} ne morem pridobiti ..... dokumentov ((opazno dela pavze za zapisnik))³¹ ^{*****} ((4s))*

[...]

637 T: *Torej potem smo šli ponovno na sestanek, da bi se pogovorili o tem premoženju. ^{****} Tam so nam pripravili hrano, ^{*****} ((T z nadaljevanjem izrazito čaka ZUO)) nato smo se pa vrnili domov, ^{*****} okrog okrog polnoči je bilo, in nato je mama začela kašljati.*

638 |UO: *Pa še rekel je ... bruhat kri. ^{*****}*

639 |T: *in bruhati.*

[...]

670 T: *Se pravi, ... zapustil je dom, živel je na različnih koncih države, ^{****} enako je storila tudi sestra ^{****} ... Prepričan je, ^{****} da bi mu bili tako in tako vedno za petami, da bi ga poskušali ubiti. ^{*****}*

---

³¹ Poleg simbolne oznake za premor v obliki tropičja (ali za tipkanje) je v zapis diskurza o tem dodana tudi opomba, kadar je pojav še posebej izrazit.

Pöchhacker in Kolb (2009: 125) v tem ustavljanju, ponavljanju, pa tudi črkovanju imen in nakazovanju ločil (gl. sp.) vidita tolmačevo željo po izboljšani učinkovitosti, s čimer tolmač prevzame del odgovornosti za uspešnost razgovora (Roy 2000: 123).

V izjavi 638 lahko mimogrede opazimo še intervencijo uradne osebe, ki je posledica tega, da je jezik tolmačenja angleščina in uradna oseba lahko nadzira delo tolmača (Lozar 2010; gl. poglavje 5.1.5.1 zgoraj).

Poleg premorov tolmač občasno tudi ponovi kak del, ne da bi ga uradna oseba za to prosila, in tako še opazneje uporabi samoiniciativo v korist pisanja zapisnika (Pöchhacker in Kolb 2009: 123):

Zgled 24: R-07 238

238 |T: *vem le da tisti, ki preživijo iniciacijo ***** imajo na hrbtu znamenja .....*
((zavestno počaka)) *od noža ali rezila. Od noža ali rezila.* ((ponovi za zapisnik))

Uradna oseba tak način govora večinoma spodbuja, ne le s svojim sprejemanjem, temveč občasno tudi izrecno:

Zgled 25: R-07 347–348

347 UO: *[ime T] sam mal ... Jaz moram še vprašanje napisat. .... Okej, daj povej.*
348 T: *Pravi, vedno sem si želel biti član [...]*

V tem primeru opazimo tudi, da tolmač pred nadaljevanjem doda uvod za orientacijo in vzpostavi poročani način. Že v Zgledu 24 lahko opazimo, da je prevod zelo skladen, oblikovan celo preveč pravilno za govorjeno besedo. To še bolj pride do izraza v Zgledu 26, kjer tolmač govor slišno podaja na način, ki je prirejen pisni obliki jezika, upošteva konvencije transkripcije in s tem soustvarja zapisnik (Pöchhacker in Kolb 2009: 124):

Zgled 26: R-02 246

246 T: *Aha. Pokazal mi je, kako bi lahko služil denar vejica [sic!], šlo je za mamila ne. Jaz tega nisem hotel.*

Omenjeni fenomen zaznavajo praktično vsi raziskovalci skupnostnega tolmačenja, npr. Mason in Stewart (2001: 66), Pöllabauer (2005: 210) ter Pöchhacker in Kolb (2009). Slednja ugotavljata, da tolmač ustvari bolj literaren, pisni slog govora (prav tam: 124) in razširi izjave v popolne in slovnično pravilne stavke (prav tam: 125). Če uporabimo taksonomijo tolmačevih izjav po Wadensjö (1998: 109; gl. zg. poglavje 4.2.6) lahko take primere analiziramo kot razširjene prevode (*expanded rendition*), ki naj bi služili natančnejši

referenci. Wadensjö sicer kot možni razlog za podaljševanje prevodov navaja tudi upočasnitev izmenjevanja besed, še posebej v zdravstvu, ko je govor prehiter (prav tam: 122). Vsaj v primeru razgovora v postopku mednarodne zaščite pa težko govorimo o upočasnjevanju tempa, saj je razgovor strukturiran drugače in bolj trdno kot pogovor med zdravnikom in pacientom.³² Tempo v primeru razširjenega prevoda v naslednjem zgledu je že zaradi poudarka dovolj zmeren, da bi zahteval dodatno upočasnitev:

Zgled 27: R-06 811–814

811 UO: *Še enkrat vas bom vprašala: je bil lastnik tega premoženja ... ki naj bi ga podedovali, oče ali pleme?*

812 T: *So who exactly was the owner of this property: your father or the tribe?*

813 PA: *My father.*

814 T: *To je bila očetova lastnina.*

Čeprav je bilo vprašanje uradne osebe (811) zaprtega tipa in ga je tolmač na ta način tudi prevedel (811) ter je prosilec ustrezno odgovoril z izbranim odgovorom (813), je tolmač njegov prevod 'obogatil' in ga pretvoril v poved (814).

Pri razširjanju izjav Hale (2008) ugotavlja, da so pogosto kazalec nešolanih, priložnostnih tolmačev, in opozarja, da olepševanje odgovorov, predvsem omahujočih, ponavljajočih se in nemočnih v neposredne, jedrnate in koherentne izjave, služi ohranjanju integritete (prav tam: 105), vendar pa to predstavlja vmešavanje v naravno razmerje moči (prav tam: 106). Hale se sprašuje, ali gre res za pomoč, ali gre le za predpostavko in predsodek, da si vsi tujegovoreči nešolani, neelokventni in nemočni zaslužijo zmagati (v primeru sodnega procesa) (prav tam).

Ob tem pripomnimo, da potek spreminjanja besedila iz govorne v zapisano oblike lahko spremljamo prav zaradi tega narekovalnega načina posredovanja prevoda, sicer bi nam bil dostopen prek zapisnika, kjer pa je zabeležen le govor v uradnem jeziku, torej slovenščini brez izvornika, zato trenutek spremembe ni jasen.

5.3.2 Spremenjen register

Jezikovne različice, ki se pojavljajo v osebnih razgovorih, se lahko med seboj zelo razlikujejo. V prejšnjem poglavju (5.3.1) smo razčlenili, kako tolmačenje skuša približati govorni jezik pisni normi. Pogosto gre pri tem za tendenco tolmača, da dvigne raven

---

³² Za podrobnejšo razčlenitev strukture razgovora med zdravnikom in pacientom gl. Krajnc Ivič 2009.

formalnosti, še posebej ko tolmači v jezik zapisnika ali jezik sodišča (Pöchhacker 2004: 146) in npr. izpušča diskurzne označevalce, mašila, ponovitve, uvode ipd. (Hale 2004: 156). Uradna značilnost dogodka pa se lahko kaže tudi v uporabi tujega jezika, jezika tolmačenja. Najpogosteje je tolmač šolan v določenem tujem jeziku, v našem primeru v angleščini, zato pozna in lahko uporablja dokaj visoko jezikovno raven. Predpostavljamo, da tudi uradna oseba pogovor lahko spremlja na tej ravni. Vprašamo pa se lahko, kakšno je jezikovno znanje prosilca, sploh kadar jezik tolmačenja ni njegov materni jezik, četudi je jezik okolja, kar je dejstvo pri afriških prosilcih v našem primeru. Hitro se lahko zgodi, da se tolmač odloči za leksikalni ali skladenjski izbor, ki ga prosilec ne razume in vpliva na uspešnost sporazumevanja (Pöllabauer 2005: 397). Zelo jasno lahko to vidimo v Zgledu 28: v tolmačev precej bolj teoretični prevod o pojmu širše družine (izjava 830) se vključi uradna oseba s preprostejšim vprašanjem o njenih članih (831):

Zgled 28: R-06 830–833

- 830 T: *When you say head of family, we know now who head is, what about your family, what does the concept of family ... erm XXX the total ... XXX*
831 |UO: *XXX family members, from your father's side, from your mother's side?*
832 |T: *XXX*
833 PA: *From my father's side.*

Zaradi slabšega znanja jezika oz. strokovnosti jezika tolmačevega prevoda torej pride še do dodatnega neravnovesja moči med prosilcem in drugima udeležencema.

Včasih tolmač, morda podzavestno, sam od sebe uporabi parafraziranje, ne da bi čakal na odgovor ali pa že med tolmačenjem začuti, da je vprašanje pretežko in v previsokem registru (Zgled 29):

Zgled 29: R-06 979–981, 987

- 979 T: *Do you know, if your father and mother were married officially, and with the consent of both families?*
980 UO: *Če ve mogoče?*
981 T: *Okay, I'll rephrase the question. Your father and mother were married. Did both families agree with their marriage?*
[...]
987 T: *Given the fact that you didn't seek the assistance of the police, did you perhaps try to find help from somebody else, from another person, authority?*

Enako se zgodi v zadnji izjavi (987), kjer tolmač v nadaljevanju spremeni začetno dokaj formalno frazo. O prosilčevih težavah pri razumevanju vprašanja oz. celo eksplicitno izraženem nerazumevanju poroča tudi Pöllabauer (2005: 215–217), pri čemer

nerazumevanje vodi v razjasnjevanje prek dialoga med tolmačem in prosilcem, ki skupaj iščeta uporaben odgovor (prav tam).

Izbor jezikovnega registra je sicer zelo subjektivne narave in odvisna od tolmača samega. V razgovoru R-06 tolmač npr. za prevod vprašanja »*Koliko ste bili stari*« oz. »*Koliko je stara vaša sestra*« konstantno uporablja ustreznico »*What was your/her age*«, čeprav bi se lahko odločil tudi za bolj vsakdanjo »*How old were you*« (gl. npr. Zgled 1 zgoraj).

5.3.3 Težave v razumevanju

Že zgoraj smo pri nekaterih delih opazili potencialne šume v komunikaciji, do katerih ni prišlo zaradi pravočasne reakcije uradne osebe (Zgled 28) ali tolmačevega dodatka v smislu popravljene in poenostavljene izjave (Zgled 29). V opazovanih razgovorih smo še nekajkrat lahko opazili težave v razumevanju kot posledica različnih dejavnikov.

Neenako jezikovno znanje kot ena od asimetrij moči se lahko razodene tudi v navidezno preprostih besedah, če jih prosilec ne razume in tolmač tega (vsaj sprva) ne razpozna (Pöllabauer 2005: 387), kot v Zgledu 30:

Zgled 30: R-06 558–568

- 558 UO: *Obstajajo v [mesto] statu kakšni nebotičniki?*
559 T: *Are there any scyscrapers in [mesto]?*
560 PA: *No.*
561 T: *Ni.*
562 PA: *No, sky–? ((opazno ne razume))*
563 T: *Skyscrapers–*
564 |UO: *High buildings*
565 |T: *Tall buildings?*
566 PA: *Ah, yes yes–*
567 |T: *going up to the sky. Are there any in [mesto]?*
568 PA: *Yes, yes.*

Če ne bi bilo tako vidno, da prosilcu ni čisto jasno, za kaj gre, bi obveljal njegov odgovor v izjavi 560, kar bi bil napačen odgovor, saj bi očitno spodbijal njegovo trditev, da mesto pozna. Na srečo pa uradna oseba pokaže dovolj senzibilnosti, da razbere prosilčev jezikovni primanjkljaj in mu ponudi razlago (564), čemur se pridruži še tolmač (565, 567), nakar prosilec dojame in pritrdi opisu (566, 568). V osebni razgovoru postopka mednarodne zaščite prosilec nima nadzora ali priložnosti za popravljanje morebitnih nesporazumov, zato ima načeloma tolmač osrednjo vlogo, saj lahko spreminja psihološko strategijo in izpraševalno taktiko uradne osebe (Pöllabauer 2004: 147). Zgled 30 pa je primer, ko bi

prosilec lahko pristal v neenakopravnem položaju, a se to ne zgodi zahvaljujoč uradni osebi in ne tolmača.

Za težave v sporazumevanju je pogosto kriv nerazločen govor. Lahko se pojavi v vseh oblikah in nad njim se v Zgledu 31 pritoži tolmač (izjava 488):

Zgled 31: R-06 482–489

- 482 T: *Imagine me wanting to visit [mesto] as a tourist. Are there any places you would recommend to me you know to visit as a tourist – what places would you recommend?*
- 483 PA: *Erm, XXX food XXX [ime] Highlands XXX*
- 484 T: *[ime] Highlands.*
- 485 PA: *XXX like lot of XXX area*
- 486 |UO: *Aha*
- 487 T: *Aha ee ((prekrivajoč govor UO in T))*
- 488 T: *v bistvu– Ne, zelo slabo artikulira, se opravičujem– ..... Can we go step by step again if we go step by step once again. So what would be if I'm a tourist in [mesto] you recommend to me a certain place–*
- 489 PA: *[ime] Highlands ((sočasno potem vsi skušajo to razbrati))*

V daljšem odseku Zgleda 31 tolmač skuša razbrati odgovor (482–487), a mu nekaj ne gre v račun, zato se opraviči (488) za slabo razumevanje in posledično slabo opravljeno delo in hkrati sam odloči, da bo to temo začel od začetka in ponovil vprašanje (488), v razbiranje odgovora pa se potem samodejno vključijo še ostali prisotni (uradna oseba, zapisnikar, zagovornik iz nevladne organizacije).

Seveda je to možno samo v primeru, ko tolmač ni edina dvojezična oseba interakcije, temveč je jezik tolmačenja znan tudi drugim oz. predvsem uradni osebi, kar je najbolj pogosto pri angleščini. Sodelovanje udeležencev v tolmačeni interakciji v sodni dvorani sta med drugim raziskovali Martinsen in Dubslaff (2010), ki ugotavljata, da se stranke trudijo za medsebojno pomoč pri razumevanju in sodelovanje, da bi v skladu z Griceovim načelom sodelovanja dosegle uspešnost komunikacije (prav tam: 24). Naslednji trije zgledi v tem smislu prikazujejo, kako skupni cilj razumevanja tolmača in uradno osebo združi v iskanju pravega pomena prosilčevih besed.

Zgled 32: R-06 612–619

- 612 T: *Who, who told you that?*
- 613 |PA: *XXX me my family asking because they have the family asking XXX*
- 614 |T: *((močno prekrivajoč govor)) XXX*
- 615 |UO: *[Slow down slow down] Okej, step by step.*
- 616 T: *Se pravi, če prav razumem, je šlo za neko širšo družino, ki se je sestala potem po očetovi smrti, in ta jim je sporočila*
- 617 |UO: *Okej*

- 618 |T: *da niso upravičeni do premoženja, lahko pa preverim če*
619 |UO: *XXX zato bom pa pustila, da bo povedal, pa bom potem*

V Zgledu 32 tolmač ni prepričan v svoje razumevanje, kar označi z uvodom v izjavo 616, in ponudi preverjanje informacije (618), česar uradna oseba ne dopusti (619). Če je bilo v tem primeru sporočilo še dokaj jasno, si v Zgledu 33 tolmač in uradna oseba nista enotna, ali je prosilec razumel vprašanje oz. ali enako razumeta odgovor:

Zgled 33: R-06 720–725

- 720 |T: *Mislim, da zdaj on– on na splošno našteva.*
721 |UO: *XXX To zdaj on našteva težave XXX Govorimo o tem premoženju, ki*
722 |T: *We are talking about–*
723 |UO: *Saj je prav povedal.*
724 |T: *Zdaj mislim, da je razumel na splošno, kaj je razumu kot premoženje XXX*
725 |UO: *A, ne ne, dajte ga še enkrat vprašat za to premoženje, ki je bilo vir– bom rekla teh težav,*

V naslednjem zgledu (Zgled 34) tolmač sicer uvede svoj prevod (848), a z obotavljanjem, tako da ga prehití uradna oseba (849):

Zgled 34: R-06 847–853

- 847 |PA: *My father? ((UO pritrdi)) XXX*
848 |T: *Se pravi–*
849 |UO: *Se pravi, oče po njegovem očetu je imel–je bil trikrat poročen.*
850 |T: *((sočasno z UO)) oče po njegovem očetu je bil trikrat poročen.*
851 |PA: *XXX*
852 |UO: *oziroma je imel tri žene.*
853 |T: *tri žene in zato veliko otrok. °°°°°*

Pri tem smo se celo vprašali, ali ni morda uradna oseba bolj navajena na poslušanje in razumevanje te različice angleščine, saj pogosteje dela s prosilci z močnim naglasom kot nekateri tolmači, ki se s tem ukvarjajo le priložnostno. Prav močan naglas verjetno še potencira težave z razumevanjem. Vseeno lahko predvidevamo, da so te pogostejše, ko se kot dodatna komponenta pojavi medjezikovni stik ali tolmač kot dodatni člen v sporazumevalnem krogu (Wadensjö 1998: 232).

5.3.4 »Vprašaj ga, ...« in »Pravi, da ...« – Poročani govor

V opazovanem vzorcu je bilo opaziti, da uradna oseba na splošno precej poljubno menjava slovnično nanašanje med neposrednim nagovarjanjem prosilca in posrednim, prek tolmača, z omenjanjem v tretji osebi ednine (Paulsen Christensen 2008: 123), medtem ko

tolmač to večinoma popravi in prenese v prvoosebni obliki (Pöllabauer 2004: 163). Spreminjanje perspektive lahko lepo vidimo v izjavi iz razgovora z jezikom farsi v Zgledu 35:

Zgled 35: R-05 (farsi) 40

40 UO: *Pri podaji ste navedli [...] On je povedal prej [...]*

Uradna oseba menja perspektivo iz nagovora v tretjeosebni opis. Prej omenjeno nenačrtnost lahko sprva do neke posplošimo in ugibamo, da direktni nagovor prevladuje v naprej pripravljenih vprašanjih, povezanih z osebnimi podatki in formalnostmi, medtem ko se pri sprotnih dilemah večkrat pojavi tretja oseba ednine, posebno takrat, ko uradna oseba istočasno počne kaj drugega. Takrat tolmaču mimogrede naroči, naj prosilca vpraša to in ono ali pa prekine s svojim direktnim nagovarjanjem prosilca in ponovno vzpostavi tolmačeni red (Zgled 36):

Zgled 36: R-06 906

906 UO: [...] *Vprašte ga, sestanki so vedno prvo nedeljo v mesecu če sem jaz prav razumela*

Povedali smo, da udeleženci skupaj s svojo hkrati ohranjajo tudi integriteto ostalih udeležencev: tako tolmač hkrati varuje svojo s tem, da uporabi poročani govor. Včasih se na ta način »oddalji od sekundarnega diskurza« (Vezovnik 2009: 128) tudi iz čisto praktičnih razlogov, kot v naslednjem zgledu, kjer primarna izjava uradne osebe omenja tudi tolmača:

Zgled 37: R-02 52

52 T: *Actually, I will first type the question, and then she will ask the question, I will translate it, and so on.*

V Zgledu 37 tolmač v isti izjavi zamenja neposredni prevod ('*I will first type*') s posrednim ('*she will ask*'), četudi gre za isto osebo, vendar pa sledi njegova lastna vloga, tako da spremeni perspektivo iz uradne v svojo, kot podlago v sodelovalnem okviru si izbere svoj položaj tolmača ('*I will translate*').

Zanimivo pa je, da je tolmač malo pred to izjavo zamenjal podlago in položaj pri ravno tako tehničnem vprašanju:

Zgled 38: R-02 48–49

48 UO: *Okej. Se razumete s prevajalcem?*

49 T: *Do you understand the interpreter?*

Tolmač v Zgledu 38 ohrani prvoosebno perspektivo uradne osebe (48) in obdrži neposredni prevod (49). Vsi tolmači v opazovanih razgovorih s tolmačenjem v angleščini so se vsaj v

določeni meri usposabljali za tolmačenje, kjer sploh tradicionalno načelo neposrednega, prvoosebne govora velja za normativno (npr. Pöchhacker 2004: 152), tako da je uporaba tretje osebe množine pri njih bolj izjema kot pravilo, vendarle pa tolmač tretjeosebno obliko dokaj pogosto uporablja tudi brez posebnega razloga:

Zgled 39: R-06 148, 197–198

148 T: *Se pravi, imel je nek identifikacijski dokument kot učitelj.*

[...]

197 PA: *I did not plan XXX [...]*

198 T: *Ni načrtoval, da bi pridobil dokument na uradu, [...]*

Enako lahko opazujemo v delu Zgleda 23 (gl. zg., poglavje 5.3.1):

Zgled 23a: R-06 670

670 T: *Se pravi, ... zapustil je dom, živel je na različnih koncih države, °°°° enako je storila tudi sestra °°°° ... Prepričan je, °°°° da bi mu bili tako in tako vedno za petami, da bi ga poskušali ubiti. °°°°°°°°*

Zdi se, kot bi v Zgledu 39 ta spremenjeni položaj izviral iz tolmačeve negotovosti (148) v svoj prevod, težje bi to trdili za Zgled 23. Takih zgledov bi lahko prikazali še več, a bi prišli do podobnih zaključkov: najverjetneje je to »nezavedna odločitev tolmača, ali bo govoril v imenu udeležencev (prva oseba) ali o njih (tretja oseba)« (Pittarello 2009: 80).

Naključnost zavedanja perspektive se lepo pokaže pri opazovanih razgovorih s tolmačenjem v jezika dari in farsi. Tam smo lahko pogosto zaznali tako menjavo perspektive in posledično uporabo posredne predstavitve ali posrednega prevoda po taksonomiji Bot (2005, gl. zg. poglavje 5.1.2), kot tudi menjavo v isti perspektivi, a z neposredno predstavitvijo, tj. uvodom za poročani govor:

Zgled 40: R-03 (dari) 55, 77, 83, 155

55 PA–T: *Prav da, prodajalci, ki so me pripeljali v Slovenijo °°°°°°°° so večkrat prihajali tukaj*
[...]

77 T–PA–T–PA–T: *Aha, prav, v prvo sem bil popolnoma neobveščen o RS, [...]*

[...]

83 T–PA–T–PA–T: *On prav, po naključju sem se usedel na vlak brez vozovnice. [...]*

[...]

155 T–PA–T: *Pravi, stric je rekel naj odidem naprej [...]*

Zgled 41: R-05 (farsi) 23, 43, 86

23 T: *Prav, sestra mi je poslala [...]*

[...]

43 T: *On pravi tukaj sem omenil samo da pridobim [...]*

[...]

86 T: *Pravi, v začetku mi je dal samo [...]*

Tolmač je tako veliko menjav začel z uvodom »Pravi, da ...« (Pöllabauer 2005: 337) in nadaljeval v prvoosebni pripovedi. Žal ne moremo vedeti, ali je tolmač enako strategijo uporabljal tudi v obratni smeri, torej da je prosilcu besede uradne osebe tolmačil z uvodom za poročani govor, lahko pa to predvidevamo. Upoštevajoč Bot (2005) predpostavljamo, da gre pri tem za odmik od sprejemanja odgovornosti govorca za svojo izjavo in označuje kulturno specifikko ne le arabskega sveta (prav tam: 240), pač pa celotnega Bližnjega vzhoda, kjer je še posebej pomembno, da se v sodelovalnem okviru v smislu oblike produkcije po Goffmanu oz. Wadensjö (1998: 88) tolmač kot izjavitelj loči od lastništva izjave in tako jasno označi, da ni 'lastnik' (*principal*), temveč le 'avtor' ali celo samo 'animator' posamezne izjave.

5.4 Razmejitev vlog in delitev odgovornosti

V izhodiščih smo videli, da prisotnost tolmača spremeni komunikacijski tok in da meje med vlogami vendarle niso tako nepremične, kot bi si lahko mislili (npr. Wadensjö 1998; Pöllabauer 2005). Pogosto se zgodi, da udeleženec prevzame tujo vlogo (5.4.2), npr. uradna oseba začne uporabljati jezik tolmačenja in prevajati izjave ali pa se tolmač postavi v vlogo izpraševalca in dodaja lastna vprašanja. Kot aktivni govorec in aktivni poslušalec hkrati lahko popravi težave v komunikaciji in ima možnost vpliva tako na smer pogovora kot na izid dogodka (Roy 2000: 6). Po drugi strani včasih omeji svoje delo in postavi jasno mejo med svojo nalogo in delom uradne osebe (5.4.4). Na koncu je vprašanje razmejitve vlog še občutek ogroženosti lastne vloge in njena zaščita (5.4.3), za začetek pa si pogledajmo primere, ko tolmač svojo vlogo razume širše in deluje kot neke vrste mediator med kulturami tolmačenih jezikov, še posebej takrat, ko gre za jezike iz povsem tujih okolij.

5.4.1 Tolmač kot kulturni mediator

Prevajanje in tolmačenje se občasno označita tudi kot dejavnosti medjezikovnega posredovanja.³³ Posredovanje v tem primeru običajno razumemo kot slovenski prevod angleškega izraza '*mediation*'. Tako kot slovenski izraz 'mediacija' pa ima tudi angleška

---

³³ Gl. prvostopenjski študijski program Medjezikovno posredovanje na Oddelku za prevajalstvo FF UL, <http://www.prevajalstvo.net/studij-medjezikovno-posredovanje> (18. 6. 2015).

beseda prvotno predvsem pravni pomen alternativnega reševanja sporov, tj. posredovanja med dvema strankama v konfliktu, kjer tretja stranka s soglasjem prvih dveh pomaga pri iskanju skupne rešitve (Pöchhacker 2008: 10). Če imamo v splošnem pomenu medjezikovno mediacijo ali posredovanje za premagovanje jezikovnih razlik med primarnima strankama, je tolmač še vedno v položaju vmesnega člana in tolmačenje podvrsta mediacije, vendar pa ima mediacija ali posredništvo širši namen spodbujanja medsebojnega razumevanja in predstavlja več kot le tolmačenje, ali kot pravi Pöchhacker (2008: 14):

Vsak tolmač je mediator (med jeziki in kulturami), ni pa vsak mediator tudi tolmač.
(Pöchhacker 2008: 14, prevod A.M.)

Vendarle se tolmačevi funkciji prevajalca in koordinatorja interakcije v imenu sporazumevalne mediacije lahko pridruži še funkcija medkulturnega posrednika (prav tam), ki razlaga in spodbuja razumevanje med kulturami. Pri razgovorih s tolmačenjem med jeziki in strankami znotraj enega kulturnega sveta, npr. zahodnega, so taki primeri redkejši, kar lahko vzporedimo z dejstvom, da se za tolmačenje s pogostejšimi jeziki večkrat uporablja strokovno šolane tolmače kot za manj razširjene jezike, ko velikokrat tolmačijo samouki, ki so si izkušnje nabirali v praksi. Pri obojih, a predvsem slednjih, se uradna oseba zaveda in obenem boji možne težave, »da tolmač, ki že dolgo tolmači, interpretira stvari po svoje« (P-07).

V kontekstu našega opazovanja lahko o prvem primeru govorimo pri angleščini, kjer je razširjen jezik sicer resda v uporabi za prosilce iz ravno tako tujega afriškega sveta, vendar pa je z njim zaradi frekvence pojavnosti in svojih priprav na razgovor uradna oseba običajno seznanjena, včasih še bolj kot tolmač (gl. zg. poglavje 5.3.3, npr. Zgled 34). Prav tako ima zaradi podrobnih priprav večinoma zelo izostreno uho za imena, kraje ipd., ki jih zato prepozna že med pripovedovanjem prosilca, četudi gre za tuji jezik. V naslednjem zgledu z jezikom dari je tako na primer uradna oseba tista, ki kljub neznanju jezika ve več kot tolmač:

Zgled 42: R-03 (dari) 22–28

- 22 T: [...] *ki pomeni tisoč ljudi.* °°°°°°°°°°°°°°°° *Zanimivo ne?* °°°°°
23 UO: *Ne, sej vem, saj sem vedel.*
24 |T: *Jaz nisem vedu.*
25 |UO: *Tisoči in tisoči je blo to* ((UO doda informacije – kratke opombe))
26 T: *No no, sam je reku, da prvo tisoč, pol so pa še– ... ja ja ja ...*

- 27 |UO: *Tolk jih je prhjal, XXX je blo, pol so pa genocid delal konec 19. stoletja nad njimi in so jih več kot pol so jih XXX ... tko da ...*
- 28 T: *XXX Se opravičujem, jaz nisem vedu, res.*

Tolmač iz govora prosilca izve nekaj novega in to ubesedi (22), medtem ko je za uradno osebo to znana informacija (23), saj se je na intervju temeljito pripravila na podlagi prosilčeve prijave in izbrskala tudi zelo podrobna dejstva (27), da bi lažje opravila svoje delo. Tolmač le izrazi svoje neznanje in se opraviči (24, 28). Zgled 42 lahko tako predstavimo tudi kot izraz asimetrije znanja in podlago za neravnovesje moči.

Uradna oseba torej s pripravami močno izboljša svoje spremljanje razgovora in se vsaj delno trudi izvajati kontrolo nad tolmačevim delom (poglavji 5.5.1.2 in 5.5.2 spodaj), vendar pa je za spremljanje razgovora od njega odvisna. Tu navajamo nekaj zgledov, kjer tolmač razširi prevode z razlagami o navadah in kulturi tolmačenega jezika, npr. samo mimogrede navrže obrobno dejstvo, kot v Zgledu 43:

Zgled 43: R-05 (farsi) 107

- 107 T: *kje smo, samo --- to je pa zelo pogosto ime ((dodatno razloži))*

Ali pa obširneje razloži določeno specifiko, ki se pojavi v danem odgovoru:

Zgled 44: R-05 (farsi) 15, 76

- 15 T: *ker to imajo oni navado, da vpisujejo ((T doda info za pojasnilo))*
 [...]

76 T: *[...] pri nas so obvezni [...]] ((T razloži univerzitetni sistem/vpis))*

Kakor zaradi tujega jezika sicer ne moremo natančno vedeti, ali so bile te izjave popolnoma samoiniciativne oz. v kolikšni meri smo jih dojeli kot tolmačeve dodatke. Obenem pa med opazovanjem nismo zaznali, da bi uradna oseba nanje reagirala karkoli drugače ali zavračajoče. Nasprotno, med tolmačenjem z darijem v Zgledu 45 je tolmač prevodu dodal podatek, ki je uradno osebo presenetil:

Zgled 45: R-03 (dari) 36–42

- 36 T: *[...] To je pač ... °°°° verzija farsija oziroma ... naj bi bilo podobno farsiju °°°°°°*
 37 UO: *Ja ja, to je v redu. °°°°°°°°°°*
 38 T: *Sej XXX, da iz darija izšel v farsi XXX*
 39 UO: *Aja? ((začudeno))*
 40 T: *Ja. Da tam je v bistvu ta izviren jezik–*
 41 |UO: *XXX ((znak začudenja))*
 42 |T: *To sm slišu, to sm slišu. Da so tam to Iranci zavijal XXX °°°°°°°°°°*

Tolmačevi dodatni sprotni razlagi o domnevnem izvoru jezika (38) je uradna oseba komaj verjela (39, 41), zato je tolmačeva končna izjava (42) neke vrste omilitev in se sliši že skoraj kot opravičilo. V skladu z opažanji pa lahko v vsakem primeru ugotovimo, da je medkulturno posredovanje pogostejše pri tolmačenju z manj razširjenimi jeziki in kulturami – v našem vzorcu pri jezikih dari, farsi in urdu – v smislu širjenja novega in neznanega predvidoma še neukim strankam v postopku.

5.4.2 Prezemanje tuje vloge

O prepletenosti vlog v tolmačeni interakciji smo že govorili uvodoma, na tem mestu pa pogledjmo nekaj zgledov iz dejanskih pogovorov. Najbolj nas zanimata dva primera: tolmačeva vloga koordinatorja, ki si sam vzame besedo, in uradno osebo, ki začne prevajati oz. tolmačiti.

5.4.2.1 Tolmačeva samoiniciativa

Z izkušnjami v istovrstnih tolmaških situacijah si tolmač pridobiva izkušnje in vedno bolj spoznava, kaj uradna oseba želi in predvsem, kateri odgovori zadoščajo zahtevi po informacijah in kdaj so navedbe pomanjkljive (npr. Pöllabauer 2004: 154). Pri orisu nekaterih značilnosti institucionalne interakcije v poglavju 5.1.2 smo omenili potrebo po natančnosti in objektivni vrednosti predvsem časovnih in krajevnih podatkov. V naslednjem primeru (Zgled 46) lahko opazimo naslednje:

Zgled 46: R-06 306–310

306 T: *Živeli smo skupaj.*

307 PA: *XXX.*

308 T: *At this address?*

309 PA: *Yeah.*

310 T: *Na tem naslovu. XXX*

Tolmač je sčasoma spoznal, da mora odgovor zajemati natančno informacijo, zato sam doda vprašanje (308), da uradni osebi lahko ponudi primeren odgovor (310) (prav tam). Uporabi torej lastno pobudo, postane neke vrste moderator ali animator razgovora (Mason in Stewart 2001: 64). To lahko ocenimo kot željo, da bi kar najbolje izpeljal svojo nalogo in omogočil uspešno komunikacijo (Pöchhacker in Kolb 2009: 123; Gorjanc in Morel 2013: 146), in nekaj podobnega se zgodi v nadaljevanju. Zgled 47 je vzet iz pogovora

po desetih menjavah besede, ko tolmač in uradna oseba iz prosilčevega odgovora še kar ne moreta izpeljati pravega pomena:

Zgled 47: R-06 508–519

- 508 UO: *Aha, dajva ga vprašat, a to misli, da so predeli, kjer živijo revni ljudje, da se tam dogajajo pretepi, da ljudje spijo na ulici, če je to mislu?*
- 509 T: *Are those areas that you have described erm ..... ((3s)) is the population that lives there poor, are these poor people who live in these areas?*
- 510 PA: *No XXX not poor like that XXX people who want to get a life XXX*
- 511 T: *Aha, tam se odvija življenje, tam se dogajajo stvari, niso samo revni tam, ampak iz različnih*
- 512 |PA: *XXX*
- 513 T: *like for entertainment?*
- 514 |PA: *yees*
- 515 |T: *Street musicians and performance?*
- 516 |PA: *Yee XXX.*
- 517 |UO: *Okej. –se dogajajo stvari ((sočasno s T))*
- 518 |T: *Se opravičujem, da sem posredovala tule, sam gre za razumevanje.*
- 519 UO: *Je že v redu, se pravi da gre za, v bistvu, kako bi temu rekli, [...]*

Menjave 508–516 v Zgledu 47 se odvijajo samo med prosilcem in tolmačem, ko tolmač doda podvprašanja (513, 515) in želi razčistiti nejasen odgovor oz. uporabi lastno iniciativo za razločevanje (*disambiguation*) (Wadensjö 1998: 127). Na koncu te serije celo ozavesti, doda neprevodno izjavo (*non-rendition*) in prizna, da je presegel svoje delo (518), s tem pa prevzel dodatno vlogo v pogovoru, tj. vlogo pomožne uradne osebe (Pöllabauer 2005: 212; 249). Uradna oseba, čeprav je bila izključena iz razgovora, na to sploh ne reagira in se s tem ne obremenjuje (519). Njeno tolerantno reakcijo si lahko razložimo z asimetrijo v jezikovnem znanju (gl. poglavje 5.1.5.1): jezik tolmačenja je angleščina, ki jo uradna oseba razume in lahko sledi tolmačevim samoiniciativnih vložkom.

Podobno sliko kot Zgled 48 kaže daljši del razgovora, kjer prosilec že razlaga ozadje svojih razlogov za iskanje mednarodne zaščite:

Zgled 48a: R-06 598–611

- 598 UO: *Mi lahko poveste malo več o teh družinskih težavah?*
- 599 T: *Can you tell me a bit more about these ... family problems that you had in [država]?*
- 600 PA: *When XXX everybody fights ... XXX dead XXX*
- 601 T: *Just a second. ... Okay, so your father died a long time ago? And, what happened after five years after his death?*
- [...]
- 608 PA: *XXX*
- 609 T: *In January 2011 they told you this?*
- 610 PA: *Yes.*
- 611 UO: *In kdo vam je to povedal?*

Uradna oseba začne s splošnim vprašanjem (598), nato pa se prosilčeva zgodba zaplete in tolmač se odloči za posredovanje in doda vprašanje (601). Nato v dveh menjavah sledita odgovora s prevodom, še eno tolmačevo podvprašanje (609) in šele nato se ponovno oglasi uradna oseba (611), ki pa ves čas vendarle pozorno spremlja dialog, kar nakazuje z občasnim medmetom »Mhm« ali pritrdilnim »Okej«. Malo kasneje uradna oseba tolmaču celo prepusti delo izpraševalca in vodenje krajšega dela pogovora (622, 623), ko mu predlaga, naj gre spet po korakih, a si to vlogo zelo hitro tudi vzame nazaj (627):

Zgled 48b: R-06 620–627

- 620 T: *Okay, so– they told you that you are not entitled to your property. Okay, go on now.*
621 PA: *Yes. XXX it was like XXX two or five visits XXX*
622 UO: ((šepetaje)) *Step by step.*
623 T: *Step by step. .... Mamo je najprej omenil– .... What did your mother ask or require or what did your mother do– when they told you that you were not entitled to the property.*
624 PA: *XXX*
625 |T: *Se pravi–*
626 |PA: *XXX*
627 |UO: *Okej, kar probite to prevest.*

Zadnjo izjavo uradne osebe bi lahko označili tudi kot izraz bojazni pred prepuščanjem svoje vodilne moči, kar bomo raziskali v nadaljevanju (gl. poglavje 5.5). Razjasnjevanje podatkov med tolmačem in prosilcem se je posebej očitno pokazalo v razgovorih s tolmačenjem v jezikih farsi in dari. Tolmač si je velikokrat vzel pravico, da najprej posluša daljši del zgodbe, po potrebi vpraša po dodatnih informacijah in šele nato vse posreduje naprej:

Zgled 49: R-03 (dari) 107–110

- 107 T PA T PA T ((T preverja razumevanje – dolg segment, imena, skupina /grup/ ...?))
Oče je bil pripadnik [...]
108 T ((dari)) PA T [...] *član skupine*
109 T PA T: *V pogovorih s talibani o premirju [...] je prišlo [...]*
110 UO: *Kdaj pa je blo to?*

Tolmač in prosilec si tako večkrat izmenjata besedo, kar uradna oseba dopušča in šele ob manjkajočem podatku postavi dodatno vprašanje (izjava 110). Če je v tem primeru tolmač gladko sledil toku, pa mu v naslednjem zgledu (Zgled 50) slabše:

Zgled 50: R-03 (dari) 59

- 59 T–PA–T–PA ((dolg odgovor)) –T–PA–T: *To se prav, kaj smo rekli–*

Tolmač v Zgledu 50 celo tako dolgo posluša in preverja zgodbo, da sploh ne ve več, na katero vprašanje odgovarja, ki pa ga uradna oseba brez očitkov ponovi. Zgled 51 je še

en prikaz tolmačeve samoiniciative pri preverjanju, a podrobneje ga obravnavamo v poglavju 5.5.2 o nemoči uradne osebe, ki se tu odzove drugače:

Zgled 51a: R-03 (dari) 52–53

⁵² T–PA–T–PA–T ((zelo dolg del odgovora, T vmes očitno preverja razumevanje?))

⁵³ UO: ((prekine oz. vskoči)) *Dejmo prevest*

Tudi v tem razgovoru, kot v Zgledu 47 zgoraj, tolmač odkrito omenja svoje posredovanje:

Zgled 52: R-03 (dari) 161

¹⁶¹ T: *Sem ga vprašal, je zamenjal tovornjak [...]*

Razlika je v tem, da tu ne vemo, ali se mu zdi to njegova dolžnost kot del tolmačeve vloge ali ali se zaveda, da s tem prestavlja meje vlog v razgovoru.

Tako sliko pokaže opazovano realno stanje, vprašanje pa je, kako to tolmačevo ravnanje vpliva na razmerje moči. Angelelli (2004b) poda primer iz zdravstva, kjer razjasnjevanje odgovora poteka med tolmačem in tujegovorečim, ne pa z zdravnikom, kar lahko vodi v zmedo, predvsem pa s tem tolmač odvzame moč obema primarnima udeležencema (Hale 2008: 112). Posledica tega ni le poudarjeno neravnovesje moči, temveč tudi vmešavanje v potek postopka, morebitno izpuščanje relevantnih informacij in dejstvo, da tolmač prevzame vlogo zdravnika (ali odvetnika ipd.) in nudi nasvet, ne da bi bil za to ustrezno usposobljen (Pöchhacker 2004: 152).

5.4.2.2 Uradna oseba prevaja in tolmači

Omenili smo že, da angleščina kot jezik tolmačenja v postopkih predstavlja posebnost, saj predstavlja še dodatno asimetrijo in neravnovesje moči med prosilcem in uradno osebo, ki angleško zna in tako lahko spremlja vse, kar se dogaja, ter nadzoruje tok pogovora (gl. zg. poglavje 5.1.5.1; Lozar 2010). Zato te postopke težko primerjamo s postopki v drugih, v Sloveniji manj razširjenih jezikih, kot so npr. urdu, farsi in dari, ko jih uradna oseba ne razume. Hkrati pa prav to znanje uradne osebe predstavlja ugoden poligon za preverjanje, kako se razvijajo meje posameznih sporazumevalnih vlog. Uradna oseba namreč lahko ravno zaradi tega kadarkoli poseže v komunikacijo in se dejansko vede kot vodja ali nadzornik interakcije oz. k svoji doda še vlogo tolmača, ko vstopi v razgovor v angleščini.

Zgled 53 je primer take prekinitve. Prosilec odgovarja na vprašanje in razlaga svojo zgodbo, ko ga uradna oseba prekine v angleščini (902), ker mu očitno ne sledi oz. želi dodatne

informacije. Namesto da bi počakala na konec menjave in dodatno vprašanje zastavila prek tolmača, uradna oseba sama začne s spraševanjem v angleščini (prim. Pöllabauer 2005: 212). Prosilcu se to seveda ne zdi vprašljivo, saj jezik razume in mu je vseeno, kdo točno ga sprašuje. Uradna oseba vztraja nekaj menjav, potem pa se zdi, da jezik prosilca zanjo postane prevelik zalogaj in se obrne na tolmača (906).

Zgled 53: R-06 901–906

- 901 PA: [...]
902 UO: Wait wait wait wait. *You had two meetings. On the 1st meeting you were said that you are not entitled to–*
903 |PA: XXX
904 UO: *Okay, then you go back and have– I want to know about this 2nd meeting when your mother was poisoned. Can you explain it to me a bit more about this.*
905 PA: *Yea, every XXX meeting [...]*
((UO v ozadju stalno pritrjuje z OK))
906 UO: ((v smehu)) Slow down, slow down. *So, meeting– Dejte raj vi, da nam jaz narobe. Vprašte ga, sestanki so vedno prvo nedeljo v mesecu če sem jaz prav razumela*

Pri tem tolmaču posredno da priznanje, da je prevzela njegovo vlogo (906), ki ji ne pripada, in hkrati želi zaščititi svojo, saj se zaveda povezanih jezikovnih omejitev. Tega pa ne razberemo v naslednjih primerih, kjer uradna oseba želi preveriti ravnokar pridobljene informacije. V Zgledu 54 želi natančne podatke in na koncu se zdi, da uradni osebi spet zmanjka potrpljenja z uporabo tujega jezika, zato preskoči na slovenščino (750) in posredno nakaže tolmaču, da potrebuje njegovo pomoč (751):

Zgled 54: R-06 742–751

- 742 |UO: *In [kraj] you have two houses?* ((ja, UO v angleščini))
743 PA: *Yes yes XXX*
744 |UO: *One of them is–*
745 |PA: *XXX home town*
746 UO: *In [kraj 2] ... you have another house*
747 |PA: *Yes*
748 UO: *One house is here in [ime],*
749 |PA: *Yes*
750 UO: *The other one is in? I need a place ... kraj*
751 |T: Town

Podobno v Zgledu 55 uradna oseba preverja državo porekla, ki jo je pred tem navedel prosilec in prevedel tolmač, zato po isti informaciji še enkrat direktno vpraša prosilca (Zgled 55: 83):

Zgled 55: R-06 83–87

- 83 UO: *You came from this state?*
84 PA: *That's right. That's where I sleep ((?)) before I XXX*
85 UO: *Ampak prihaja– your family come from [ime države]?*
86 PA: *Ya.*
87 UO: *Naprej. ((narekuje za zapisnik)) Moja družina prihaja iz države [ime].*

V začetku menjave 85 vidimo, da uradna oseba sicer najprej želi ponovno vzpostaviti tolmačen razgovor, a si premisli in nadaljuje v angleščini. V nadaljevanju pa se vidi, kako lahko jezikovno znanje uradne osebe pride do izraza tudi v nasprotni smeri. Uradna oseba odgovore prosilca potrebuje v slovenščini kot uradnem jeziku za zapisnik, beležila naj bi tolmačeve prevode. Tu pa smo priča temu, da uradna oseba uporabi svoj prevod, čeprav je sestavljen tudi iz prejšnjih replik, ki jih je prevedel tolmač. Nekaj podobnega lahko opazimo tudi v Zgledu 56:

Zgled 56: R-06 997–1001

- 997 |UO: *Okay, ((med poslušanjem)) ... ja ..... this is few minutes from your home?*
998 PA: *few minutes*
999 UO: ((narekuje ZUO)) [ime] ((kaže ZUO na papirju imena)) v [kraj] *nekaj minut od hiše, kjer sem živel.*
1000 PA: *This is our XXX*
1001 |UO: *This is your like district– You lived at the school– [...]*

Včasih je to izraženo zelo nedvoumno, kot npr. v sledečem Zgledu 57. Po odgovoru prosilca je tolmač pokazal obotavljanje s prevodom njegove izjave, uradna oseba pa je hkrati dala vedeti, da razume in ne potrebuje prevoda in nadaljevala s svojim spraševanjem (62):

Zgled 57: R-07 61–62

- 61 T: ((?))
62 UO: *Saj razumem [ime T]. Mi zna povedat zakaj [...]*

Če je v tem primeru odkrito, čigav prevod bo v zapisniku, pa je včasih to lahko predmet dvoma. Četudi bo tolmač prevedel vse, se kljub temu zlahka zgodi, da bo uradna oseba podzavestno uporabila svoj prevod in ne tega, kar sliši (Pöllabauer 2005: 379). Ne glede na to, v kako majhni meri, lahko tako v zapisniku pride do sprememb in možnosti, da se vanj prikradejo osebne sodbe in se zmešajo z dejstvi v času, ko je osebni razgovor še v teku in prosilec svojih razlogov še ni povedal do konca. Povratni prevod zapisnika, ki ga prosilcu na koncu razgovora, preden se podpiše, ustno na pogled pove tolmač, sicer teoretično predstavlja nadzorni mehanizem, a je bolj kot ne le formalnost, ki mu »spodleti vloga varnostnega mehanizma« (Pöchhacker in Kolb 2009: 132). Tudi pri opazovanju smo naleteli

na primere, ko so prosilci izrecno prosili, naj se branje zapisnika izpusti – časovno namreč predstavlja nemajhen del razgovora in po več urah izpraševanja niso več zbrani ali zainteresirani za poslušanje – vendar se njihova prisotnost zahteva, saj je ta del procesno obvezni del postopka. Po nekem izredno dolgem razgovoru je uradna oseba tako željo pametno rešila s ponovitvijo zahteve (v nasprotju z izsledki Pöllabauer 2005: 219) in z napovedjo, da potrebuje še nekaj časa za jezikovni pregled zapisnika. S tem je tolmača in prosilca obvezala k prisotnosti in jima dala čas, ki ga je tolmač pričakovano izkoristil za tolmačenje zapisnika na pogled. Večinoma pa je rezultat v vsakem primeru ta, da tolmač monotono odbrzi čez besedilo, tako da bi bilo kakršne koli manjše spremembe v besedilu ali prevodu naknadno zelo težko najti (Pöchhacker in Kolb 2009: 132).

5.4.3 Zaščita lastne vloge ob občutku ogroženosti

Ob prevzemanju tuje vloge v razgovoru lahko opazujemo različne posledice tega vedenja. Ena od njih je prisotna posebej v primerih, ko uradna oseba prevzame razgovor v angleščini in tolmaču odvzame njegovo delo. Slednji sicer običajno počaka in nadaljuje, ko dobi besedo, včasih pa si jo vzame kar sam, kot v naslednjem zgledu (Zgled 58):

Zgled 58: R-06 521–522

521 |UO: *Okej. ***** And this is which part of [mesto] where this happen, this entertainment?*

522 T: *Which part of [mesto] is that? This entertainment area?*

Tolmač tu vprašanje ponovi v skoraj identični obliki (522), kot ga je postavila uradna oseba, čeprav mu tega zaradi sporazumevalne potrebe sploh ne bi bilo treba. Vendar pa zaradi menjave uradne osebe, ki je v angleščini direktno nagovorila prosilca (521) in tako prevzela njegovo delo, tolmač čuti, da je njegova prevajalska integriteta ogrožena, zato se brani in jo hoče ohraniti, tako da izjavo ponovi (522). Enako vidimo v Zgledu 59:

Zgled 59: R-06 729–730

729 UO: *Okej. Anything else?*

730 T: *Anything else?*

Tolmačeva ponovitev kot znak občutka ogroženosti mu uspe tudi kot poskus, da bi znova zasedel svoje mesto v razgovoru (Pöllabauer 2005: 222).

5.4.4 Vzpostavljanje distance

Že v poglavju o poročanem govoru (poglavje 5.3.4) smo zapisali, da tolmač lahko menja perspektivo, da bi se oddaljil od vsebine izjave, lahko pa tudi neposrednemu prevodu samo doda uvod (Pöllabauer 2005: 337), kar Bot (2005: 46) v svoji taksonomiji označi kot neposredno predstavitev (poglavje 5.1.2). V praksi smo to pogosto opazili v dveh razgovorih s tolmačenjem v jezika dari in farsi (gl. zg. poglavje 5.3.4), še en primer je tukaj:

Zgled 60: R-05 (farsi) 27

27 T: *Pribl– Se opravičuje on–* ((T hoče razjasnit da se PA opravičuje in narobe razume))

Naslednji, 61. zgled, je vzet z začetka razgovora, kjer je pod vprašajem prosilčeva identiteta. Uradna oseba prosilca sprašuje po razlogih, zakaj ne more predočiti svojih osebnih dokumentov. Vse skupaj ta tema zavzame približno trideset menjav, kjer se vztrajno ponavlja vprašalnica 'zakaj' in zahteva po primernem odgovoru, ton govora pa je dokaj oster in napadalen.

Zgled 61: R-02 79–80, 91

79 O: *Jaz sem ga vprašala zakaj ga ni takrat vzel s sabo.*

80 T: *She – I want to know, when you travelled from [država 1], why didn't you take the passport with you? For the trip. For the–*
[...]

91 T: *I'm not asking you to bring your passport now here, but she, I want to know, when you left [država 1], why didn't you take it with you, to travel–*

V tem razgovoru uradna oseba pogosto naslavlja prosilca posredno, prek tolmača in uporablja tretjo osebo ednine, kar tolmač navadno samodejno popravi v direktni govor (Pöllabauer 2004: 163). A v relativno kratkem razmaku lahko kar dvakrat opazimo deviacijo. Tolmač doda osebni zaimsek (80, 91) in začne s poročanim govorom (Pöllabauer 2005: 337), potem pa se v trenutku popravi. Zdi se, kot da bi podzavestno reagiral z empatijo do prosilca in se oddalji od agresivnega tona uradne osebe, s čimer nakazuje prosilcu, da on le prevaja njene besede, ampak sam ne nastopa v vlogi zasliševalca. Enako poroča Pöllabauer (2005: 211), ki v izjavi »*The officer wants to know*« razbere eksplicitno menjavo perspektive v nasprotju s siceršnjo prakso, s čimer odgovornost za vprašanje prenese na uradno osebo. Z drugimi besedami: če tolmač zazna, da je njegova integriteta ogrožena, jasno označi avtorstvo izjave (Pöllabauer 2004: 164) in, kot pravi Bot (2005), »definira svoj položaj kot 'poročevalec'« (prav tam: 259). Po taksonomiji Wadensjö (1998)

torej želi izpostaviti, da ni 'lastnik' izjave. S svojim dejanjem morda želi uravnovesiti razmerje moči. Tako lahko izražanje empatije vidimo kot vprašanje vloge in moči hkrati.

5.5 (Ne)ravnovesja moči

Že v prejšnjih poglavjih smo vedno znova omenjali (ne)uravnoteženost in nihanje moči udeležencev v tolmačenem razgovoru, najsi je šlo za uporabo višje jezikovne ravni (poglavji 5.3.2 in 5.3.3), za tolmačevo 'vmešavanje' v obliki razširjanja izjav (5.3.1), prevzem vloge strokovnjaka (5.4.2.1), ali pa je uradna oseba svojo družbeno vlogo še okrepila s preklapljanjem jezikovnega koda (5.4.2.2). Na tem mestu bomo izpostavili primere, ki izrazito kažejo na (ne)posredni vpliv družbene moči govorcev na potek postopka.

Za uvod si oglejmo Zgled 62. Vzet je z začetka razgovora, ko uradna oseba pridobiva osebne podatke in ugotavlja dejstva o prosilcu. Prvotno vprašanje je vključevalo tri podvprašanja: o narodnosti, veroizpovedi in državljanstvu, kar je tolmač ustrezno prevedel, prosilec pa je začel z odgovorom na zadnje vprašanje, o državljanstvu. Nato se je za potrditev tega odgovora zgodilo 17 besednih menjav, za njimi pa sta umeščeni naslednji:

Zgled 62a: R-06 109–110

109 UO: *Okej. In živi v [ime]. ***** Niste mi odgovorili na vprašanje, kaj ste po veroizpovedi?*

110 T: *What about your religious background, your religious conviction?*

V vprašanju uradne osebe (109) se izraža moč vodilnega, da opozori na pomanjkljiv odgovor, ga zahteva in ponovi vprašanje. Lahko rečemo, da obtožujoči uvod v vprašanje ogroža prosilčevo integriteto, in ker smo rekli (gl. zg. poglavje 5.1.3), da je ohranjanje integritete povezano za vse udeležence, je s tem ranljiva tudi tolmačeva. To je verjetno razlog, da tolmač v svojem prevodu spusti uvod in le ponovi vprašanje brez uvoda (prim. Mason in Stewart 2001: 63). Nenazadnje ve, da je vprašanje že postavil, a je bilo del sklopa in zato se je en del razumljivo izgubil. Enako se zgodi po nadaljnjih nekaj menjavah:

Zgled 62b: R-06 115–116

115 UO: *Okej. Ni mi pa tudi še odgovoril, kaj je po narodnosti, katerem plemenu pripada, etnični skupini, če mi mogoče razloži.*

116 T: *Can you explain what is your national ethnic origin, is there a certain tribe that you are member of?*

Znova uradna oseba opominja na manjkajočo informacijo na način, ki deluje ogrožajoče za integriteto prosilca, čeprav tokrat sploh ne nagovori njega, temveč spremeni perspektivo v posredno komunikacijo. Možna razlaga je tudi preprosto to, da uradna oseba s pomočjo posebnega obrazca z zahtevanimi podatki preverja pridobljene in to izraža naglas. Moč uradne osebe izhaja iz vloge njene vloge v interakciji, zato si lahko privošči ogrožajoči izjavi brez posebne škode za svojo integriteto. Po drugi strani pa tudi tolmačeva vloga aktivnega udeleženca s funkcijo koordinatorja interakcije omogoča določeno moč, ki jo izrazi s svojima izjavama, v katerih omili grožnjo prosilčevi integriteti.

Naslednja podpoglavja obravnavajo razmerja moči v tolmačeni interakciji, raziskujejo načine, kako se ta manifestirajo v razgovoru in kako se pozicija moči premika med udeleženci sporazumevalnega dogodka.

5.5.1 Interne menjave in vodenje interakcije

Moč udeležencev sporazumevalnega dogodka se kaže tudi v tem, v kolikšni meri vplivajo na razgovor. Teoretično smo že povedali, da je v institucionalnem okolju uradna oseba tista, ki nosi največjo moč (poglavja 2.2, 5.1.5), tu pa si poglejmo, ali in kako se to dejansko odraža v analiziranih razgovorih.

Eden od pokazateljev vodenja in usmerjanja pogovora so interne izjave, zato jih bomo uvodoma prikazali nekoliko natančneje. Izjave, v katerih se posamezni udeleženci komunikacije neposredno izrazijo o poteku ali prenosu vsebine govora, imenujemo metagovor ali metakomentarji (Pöllabauer 2004: 160). V tolmačeni interakciji redko pride do njihovega prevoda (prav tam), večinoma gre za menjavo med dvema udeležencema, zato bi to lahko označili tudi kot trenutno partnerstvo in izključitev tretje osebe iz pogovora (gl. poglavje 5.5.3.1). Obenem so take izjave pogosto tehnične narave in včasih resnično obstranskega pomena. En tak primer je znova Zgled 9, v katerem uradna oseba prosi za premor, da bo končala s tipkanjem:

Zgled 9: R-07 350

³⁵⁰ UO: [ime T] *sam mal ... Jaz moram še vprašanje napisat. Okej, daj povej.*

Tolmač in uradna oseba lahko metakomentarje izmenjata tudi o prosilcu in njegovem odgovarjanju, pogosto v njegovo škodo, kar ostane neprevedeno (Pöllabauer 2004: 161), vendar pa prav posebej takih primerov kot Pöllabauer (prav tam) v naši analizi nismo

opazili. K metagovoru lahko štejemo tudi skoraj vse izjave o pisanju zapisnika, ki smo jih obravnavali posebej v poglavju 5.2.1: uradna oseba in zapisnikar se pogovarjata o prenosu vsebine iz govornice v pisno obliko, kot npr. v Zgledu 20:

Zgled 20: R-06 462–

- 361 UO: *It's not? Okay. .... Tole smo, [ime]*
362 |ZUO: *Vse skupi,*
363 |UO: *Ne, tole posebi,*
364 |ZUO: *Tole so trije?*
365 UO: *Ja, trije, okej, ((črkuje 3s)) ((narekuje 2s)) okej, ja–*

Primeri opaženih internih menjav niso omejeni z udeleženci: zgoraj smo opazovali pogovor uradne osebe s tolmačem in z zapisnikarjem. Spodaj (Zgled 63) se uradna oseba obrne neposredno na prosilca, pri čemer seveda uporabi angleščino:

Zgled 63: R-06 1019

- 1019 UO: *Just write, I'll give you another paper, okay?*

Izjava je vezana samo na tehnično plat izmenjave besede in ni vsebinska. Z nagovorom v angleščini je to še en primer prevzemanja tolmačeve vloge in s ponudbo za dodaten list papirja hkrati tudi prikaz empatije do prosilca. V naslednjem podpoglavju (5.5.1.1) pa bomo primer metagovora s prosilcem videli tudi kot prikaz vodilne vloge v razgovoru.

Tudi tolmač se lahko med svojim delom posluži metakomentarjev, npr. z namenom razjasniti vprašanje, za katerega ni prepričan, da ga je pravilno razumel, kot v Zgledu 64:

Zgled 64: R-07 119–121

- 119 UO: *Mogoč veste s čim se je ukvarjal vaš oče, kaj je delal vaš oče?*
120 T: *Do you know what did your father do, what– was he doing in life –mislíš to, kaj je delal?* ((tolmač razčiščuje vprašanje z UO))
121 UO: *Na kakšen način se je preživiljal, v kakšno službo je hodil–*

Navidezno preprosto vprašanje uradne osebe (119) se lahko v nekem trenutku tolmaču zdi dvoumno, zato ga preveri še enkrat (120). Pogosto pa so tolmačevi metakomentarji namenjeni prosilcu, ko ga način prosilčevega govora ovira pri tolmačenju:

Zgled 65: R-06 440

- 440 T: *Can you slow down please?*

Prek metagovora se tako izraža tolmačeva koordinirajoča funkcija po Wadensjö (1998: 109), npr. o premostitvi prevajalskih težav v smislu monološkega pogleda na komunikacijo (Zgled 65).

S svojim koordiniranjem tolmač že posega v potek interakcije. Zato lahko med metakomentarje pravzaprav štejeemo vse nadaljnje zglede v poglavju o vodenju in usmerjanju razgovora, kjer se udeleženci pogovarjajo o prenosu vsebine in ne sledijo sporazumevalnemu cilju (tj. ugotavljanju razlogov in upravičenosti prosilca do mednarodne zaščite). Vendar pa te izjave izraziteje kažejo na druge pojave, zato jih razčlenjujemo podrobneje.

5.5.1.1 Vodenje razgovora

Razgovor formalno vodi in ga usmerja uradna oseba. Pri tem upošteva sporazumevalne cilje, tj. v primeru osebnega razgovora predvsem ugotavljanje osebnih okoliščin in upravičenosti prosilca do mednarodne zaščite (gl. poglavje 4.2.3). V komunikaciji se to izraža s postavljanjem vprašanj po deloma vnaprej določeni strukturi in odločanju o tem, v katere podrobnosti se bo spustil razgovor in v katere ne. Še pred omembo načina beleženja brez zapisnikarja, ki smo ga omenili v Zgledu 7, uradna oseba v uvodnem delu razgovora jasno napove potek razgovora (Zgled 66):

Zgled 66: R-02 15–45

15 UO: *A, moje ime je [ime priimek], jaz bom vodila osebni razgovor, tole je [ime priimek], on bo prevajal v angleščino.*

[...]

27 UO: *OK. Dobro. Zdaj bom pa jaz samo seznanila, kaj je sploh to. Se pravi, em, vaša naloga je, vaša dolžnost je, da vi sami predložite vse dokaze, kolikor jih pač imate, za obravnavo vaše prošnje.*

[...]

41 UO: *Zdej bom pa jaz še enkrat povedala, kako bo ta osebni razgovor potekal. Jaz mu bom najprej postavila nekaj vprašanj o poti, kako je prišel v Slovenijo, nekaj takih splošnih vprašanj, potem bo on, boste vi imeli priložnost, da sami razložite vaše razloge, zakaj ste zapustili [državo], potem vam bom jaz dodatno postavila še kakšno vprašanje, in potem bosta imela še vaša dva zakonita zastopnika in pa pooblaščenka možnost, da vas kaj vprašata.*

[...]

43 UO: *Zaradi mene – imate mogoče še kakšno vprašanje?*

[...]

45 UO: *Se dobro počutite, boste lahko odgovarjali na vprašanja?*

Že v predstavitvi (15) uradna oseba izrazi svoj status in vodilno vlogo v interakciji. Nadaljuje z omembo podrejene vloge prosilca, ki s tem razgovorom izpolnjuje dolžnost (27), ona pa je tista, ki ima pravico do spraševanja (41). Na koncu se zdi, da uradna oseba s svojim vprašanjem o počutju (45) še enkrat poudari svoj nadzor nad situacijo.

Vodenje razgovora se nadalje kaže v narekovanju, iskanju in prepoznavanju pomembnih informacij, kot v naslednjem zgledu (Zgled 67), kjer uradna oseba ne želi mimogrede prepustiti oz. izgubiti določenega podatka:

Zgled 67: R-06 162–166

- 162 PA: *I never had a chance XXX XXX strange before I ask XXX before*
163 T: *Mhm, se pravi oče je umrl že veliko pred tem tako da sploh ni imel možnosti it z njim po dokument drugih oseb–*
164 |UO: *Kar bolj počas*
165 |ZUO: *Oče je umrl že veliko pred tem–*
166 |UO: *Kar povejte, ja*

S tem določa tudi tempo razgovora. Prosilci svoje obrazložitve pogosto pripovedujejo brez premora, ki bi dovoljeval tolmaču čas za prevod. Včasih si ga ti priborijo sami, kar bomo omenili v nadaljevanju (gl. npr. Zgled 71 v nadaljevanju), drugič jim to ne uspe, kot v Zgledu 68, kjer tolmač želi prekiniti tok pripovedi (izjava 625), a mu to ne uspe in prosilec nadaljuje, ko ga končno ustavi uradna oseba (627):

Zgled 68: R-06 624–627

- 624 PA: *XXX*
625 T: *Se pravi–*
626 |PA: *XXX*
627 |UO: *Okej, kar probite to prevest.*

Očitno je s svojo avtoriteto in tonom govora uradna oseba za prosilca tudi v njemu tujem jeziku dovolj jasna s prekinitvijo, da ji to uspe. Tudi v naslednjem primeru (Zgled 69) je uradna oseba tista, ki ponovno zaustavi prosilčevo pripoved:

Zgled 69: R-06 634–636

- 634 PA: *XXX*
635 |T: *Aha.*
636 UO: *Stop here.*

V nadaljevanju se vodilna pozicija uradne osebe kaže na dva načina v eni menjavi Zgleda 70: v dialogu z zapisnikarjem uradna oseba jasno izrazi, da je ona tista, ki narekuje tempo, in nato da besedo tolmaču (izjava 649):

Zgled 70: R-06 648–649

- 648 ((v ozadju)) |ZUO: *Moraš mal razbit vprašanja*
649 |UO: *Veš kaj, hočem pustit, da mal govori. .... Probite prevest, če ste XXX*

Že v poglavju 5.4.1 o prevzemanju vlog smo ugotovili, da meje niso fiksno postavljene, ampak se dinamično premikajo z interakcijo. Prav tako se spreminja tudi vodenje

razgovora. V skladu s tolmačevo funkcijo koordinatorja interakcije (Wadensjö 1998: 109–110) je pogosto tudi on tisti, ki dirigira, kdaj je kdo na vrsti oz. kdaj je na vrsti premor, kot v Zgledu 71:

Zgled 71: R-07 78–79

78 PA: [...]

79 T ((s krenjno ustavi tok pripovedi, da lahko pretolmači)) *Pravi da, [...]*

Tudi v 72. zgledu, je tolmač tisti, ki ustavi prosilčevo pripoved, ker zazna potencialno preobremenitev sprejemanja in procesiranja informacij (Pöllabauer 2004: 155):

Zgled 72: R-02 289–290

289 PA: *Burning churches, burn houses and they say Christian come to XXX*

290 T: *Slow slow, you are going too fast!*

Wadensjö (1998: 130) ugotavlja, da je tolmačeva vmesna ustavitev razgovora, da lahko prevede izjavo, znak njegove strokovnosti.

Po drugi strani tolmač poskuša sam peljati razgovor v smer, za katero predvideva, da si jo želi uradna oseba (npr. Pöllabauer 2004: 156), s čimer nedvomno opravlja funkcijo koordinatorja interakcije. Na tem mestu dodajmo dva zgleda iz razgovorov s tolmačenjem v jezikih dari in farsi. Zgled 73 je primer samoiniciativne odločitve o nadaljevanju razgovora:

Zgled 73: R-03 (dari) 83

83 T: [...] *Jaz sam še preverim, prebereva, da ne bo pol preveč–*

Tolmač se sam odloči in celo napove, da bo prosilca sam vprašal nekaj, da bi preveril določeno informacijo. Uradna oseba nima vpogleda v njuno razumevanje, a očitno mu zaupa in verjame v njegovo željo po zagotavljanju učinkovite komunikacije (prav tam). Včasih pa tolmaču lastno vodenje ne uspe. V Zgledu 74 uradna oseba postavi vprašanje, ki mu sledi krajši dialog tolmača s prosilcem in tolmačev odgovor, ki pa ne odgovarja na vprašanje uradne osebe:

Zgled 74: R-03 (dari) 136–138

136 UO: *A njegov stric še vedno živi v Pakistanu ((gleda PA))?*

137 T–PA–T: *Aha, kaj smo rekli ... iz strahu–*

138 UO: *Ne, če še živi [...]*

Tolmač je izbral drugo vsebino za posredovanje, kot jo je želela slišati uradna oseba. Verjetno se je v tem primeru to zgodilo predvsem nehote, včasih pa je izbor prenesenega sporočila povsem zavesten, kar si bomo ogledali v nadaljevanju.

5.5.1.2 Izbira posredovane vsebine

Še en način demonstracije moči je odločitev o izboru prenesene vsebine. Ponekod se to zgodi implicitno, kot smo pokazali v poglavju 5.4.2.2, ko uradna oseba sama prevaja in s tem izbere njej bližjo različico, s čimer odloči, kaj bo v zapisniku, in na ta način že izkazuje svojo dominantnost. Primer tega je tudi Zgled 75, v katerem smo priča izmenjavi med uradno osebo in zapisnikarjem:

Zgled 75: R-06 542–544

542 UO: *Aha.*

543 ZUO: ((v ozadju)) *Zapišem?*

544 UO: *Ni treba.*

Znova pa lahko z Zgledom 76 prikažemo tudi primer, ko hoče na potek razgovora vplivati tolmač, ki želi po svoji presoji preprosto izpustiti del prevoda (Wadensjö 1998: 128; Pöllabauer 2005: 209), a najprej glasno komentira svoj dvom o potrebi prevajanja določenega za uradno osebo predvidoma redundantnega dela besedila:

Zgled 76: R-06 873–874

873 T: *Se pravi, še enkrat je povzel tisto od prej.*

874 |UO: *Kar povejte.*

Tolmačeva opisna in neprevodna izjava (873) – deloma verjetno tudi posledica tega, da tolmač ve, da uradna oseba tako in tako lahko spremlja dialog v angleščini – pa ne naleti na odobravanje, temveč se uradna oseba odzove negativno. S svojo močjo vodilnega v postopku zahteva celotni prevod (874). Na ta način ravnanje uradne osebe očitno deluje kot kontrolni mehanizem za tolmačevo delo (Pöllabauer 2004: 160). Vprašanje je, kaj se zgodi v primeru, ko jezik tolmačenja uradni osebi ni poznan, kot v naslednjem izseku iz postopka z jezikom dari:

Zgled 77: R-03 (dari) 70–78

70 UO: *V redu, v redu. Zakaj pa ste pri [...] navedli [...]*

71 T: *V bistvu sta izjavi zelo podobni–*

72 UO: *Ne vprašate ga, zakaj je pri podaji druge prošnje [...]*

73 T–PA–T: *Kot sem prej povedal, prvič sem slišal za Slovenijo – v prejšnjem stavku je tud to povedal.– in nisem vedel sploh kje se nahajam, nisem poznal nič ...*

74 UO: *Zakaj ste pri podaji prve prošnje navedli [...]*

75 T: *V prvi ?*

76 UO: *Ja, v prvi*

77 T–PA–T–PA–T: *Aha prav, v prvo sem bil popolnoma neobveščen o Republiki Sloveniji, kot sem že povedal [...]*

78 UO: *To je to?*

Tolmač kar izenači dve prosilčevi izjavi (71), vendar pa uradna oseba s tem ni zadovoljna in še naprej išče odgovor na svoje vprašanje (72), in ker prvi tolmačev prevod (73) ne zadosti potrebam, vztraja še naprej (74), dokler po še eni vrsti izmenjav besede med tolmačem in prosilcem (7577) dokončno ne preveri, ali gre res za vse povedano (78). Ker zaradi tujega jezika tolmačenja tako kot uradna oseba ne moremo spremljati dialoga med tolmačem in prosilcem, tudi mi lahko le ugibamo, a ne vemo natančno, ali je tolmač posredoval celoto ali le izbor povedanega.

Znova pri tem poudarjamo pomen izbranega jezika tolmačenja: če gre za angleščino ali kakšen drug tuji jezik, ki ga uradna oseba zna vsaj na osnovni ravni, je mogoč sproten nadzor, pri manj razširjenih jezikih, kot so v primerih postopkov mednarodne zaščite v Azilnem domu v Ljubljani npr. arabščina in jeziki dari, farsi ter urdu, pa lahko dopustimo možnost, da se del informacij tudi izgubi (Pöllabauer 2004: 160).

5.5.2 Nemoč uradne osebe

Večkrat smo že ugotovili, da uradna oseba kaže veliko deklarirane moči v razgovoru in kljub občasnim samostojnim tolmačevim pobudam ohranja glavno vlogo ter vodi intervju. Vendarle pa lahko v razgovorih opazimo tudi primere, ko uradna oseba začasno izgubi ta svoj položaj in občuti nemoč, ki jo morda ravno zaradi kontrasta še bolj moti (gl. zg.). Čeprav smo pokazali, da v naših primerih, kjer uradna oseba razume jezik tolmačenja, sprejme tudi tolmačevo intervencijo, pa mestoma to ne drži, kot npr. v Zgledu 78:

Zgled 78: R-06 153–157

153 PA: *In my country, you can only have document you need somebody to be something like a person like XXX then XXX [...]*

154 |T: *So like a person who can vouch for you, who can guarantee?*

155 |PA: *Yes, a person like my father, mother XXX*

156 |T: *Se pravi da ne moreš dobit–*

157 | UO: *Saj kar prevedite, jaz ne slišim dobr*

V tem primeru sicer ne moremo zagotovo vedeti, ali uradna oseba resnično ne sliši prosilca ali je to le pretveza, s katero želi prevod težje razumljivega dela besedila. Slabša akustika je možna, saj so prosilci nagnjeni k tišjemu govoru, še posebej pri pripovedovanju svojih zgodb in opisovanju težkih trenutkov. Po drugi strani gre verjetno za kombinacijo tega in malce nestrpnosti, ko se ji zdi, da tolmač predolgo sam vodi pogovor s prosilcem, kljub temu pa ne preklopi jezikovnega koda, kot poroča Pöllabauer (2005: 220).

Primeri neučakanosti uradne osebe pridejo še mnogo bolj do izraza v razgovorih z jeziki, ki so uradni osebi tuji, kot sta bila npr. opazovana vzorca z jezikoma dari in farsi. Takrat uradna oseba večkrat pokaže svojo nestrpnost (Wadensjö 1998: 173):

Zgled 51a: R-03 (dari) 52–53

- 52 T–PA–T–PA–T ((zelo dolg del odgovora, T vmes očitno preverja razumevanje?))
53 UO: ((prekine oz. vskoči)) *Dejmo prevest*

V tem primeru se tolmač ne pusti preveč zмести, temveč želi zaključiti smiselno enoto (prav tam: 174), četudi to pomeni, da ignorira navodilo uradne osebe in si vzame dodaten čas:

Zgled 51b: R-03 (dari) 54–55

- 54 T: Aha, ((nekaj kratkega v dariju)) *Sam da pove do konca* ((dari)) *aha aha*
55 PA– T: ((ca. 10 s)) *Prav da, prodajalci, ki so me pripeljali v Slovenijo ^{oooooooo} so večkrat prihajali tukaj zraven Azilnega doma*

Tovrstno izvajanje koordinirajoče vloge tolmača v razgovoru verjetno vpliva tudi na to, kako ga uradna oseba dojema v nadaljevanju. Spet drugič uradna oseba pokaže dvom, ali je tolmač prevedel vse, kar je prosilec povedal:

Zgled 77a: R-03 (dari) 78

- 78 UO: *To je to?*

Negotovost uradne osebe nam ta omeni tudi v pogovoru (P-06):

Za prevajalca se ne ve, kaj reče: včasih dobiš občutek, da se prevajalec ne obnaša kot bi se moral, kot da bi prilagajal izjave, pomagal, ali podobno. (P-06)

Zato je kljub predpisani strokovnosti tolmača bojazen, da bi kaj izpustil, očitno vedno znova prevelika, da je uradna oseba ne bi izpostavila:

Zgled 79: R-05 (farsi) 185

- 185 UO: *Je še kaj takega rekel?*

V omenjenih zgledih (Zgleda 77 in 79) lahko jasno opazujemo, kako pomemben dejavnik je za uradno osebo znan jezik tolmačenja. V nasprotju z netransparentnostjo postopka tolmačenja (Martinsen in Dubslaff 2010: 56) zanjo predstavlja varnostni mehanizem in možnost izvajanja kontrole nad tolmačevim delom.

5.5.3 Dominantnosti v razgovoru

Pozicija moči se torej kaže predvsem pri dveh udeležencih interakcije, uradni osebi in tolmaču, in na različne načine, ki jih spoznavamo prek raznih vidikov, omenjenih doslej. K njim lahko dodamo še neravnovesje, ki se vzpostavi ob sodelovanju dveh udeležencev, in pa nasprotje temu: izkazovanje empatije, predvsem do prosilca kot najšibkejšega člana komunikacijskega dogodka.

5.5.3.1 Tvorjenje partnerstev

V razgovoru s tremi udeleženci vsako sodelovanje med dvema udeležencema ustvari dodatno neravnovesje moči proti tretjemu, ki mu vsebina ostane nedostopna (Pöllabauer 2005: 219). Primer tega je že vsak metagovor (gl. poglavje 5.5.1), v katerem sodelujeta le dva udeleženca, pri čemer se tvori neke vrste notranja skupina (*in-group identity*, Brown in Levinson 1987: 20, 107), s katero se govornik identificira. Za izravnavo neenakosti v osebnih razgovorih je sicer poleg uradne osebe, tolmača in prosilca običajno prisoten še predstavnik nevladne organizacije. Ta naj bi deloval v imenu prosilca in poskrbel ravno za to, da se njegov že v osnovi šibkejši položaj ne bi še dodatno poslabšal. Kljub temu pa se le redko meša v pogovor in tako v razgovoru prevladuje razmerje med tremi udeleženci.

Uporabo prvoosebnega množinskega zaimka 'mi' (ali ustrezne glagolske končnice) pri predstavniku organizacije smo že izpostavili v podpoglavju 5.1.2 kot eno od značilnosti institucionalnega diskurza. Na tem mestu jo omenimo še enkrat kot izraz dominantnosti v razgovoru. Primer tega lepo vidimo v Zgledu 80:

Zgled 80: R-06 25

186 UO: [...] naj kar napiše, zato da homo hkrati popravili podatke, če je karkoli narobe.

Včasih to vključi tudi pri napovedi vprašanja, kakor v začetku Zgleda 48, ki smo ga že obravnavali zgoraj (poglavje 5.4.2.1):

Zgled 81: R-06 508–509

508 UO: Aha, dajva ga vprašat, a to misli, da so predeli, kjer živijo revni ljudje, da se tam dogajajo pretepi, da ljudje spijo na ulici, če je to mislu?

509 T: Are those areas that you have described erm ..... ((3s)) is the population that lives there poor, are these poor people who live in these areas?

Vendar pa lahko uporabo dvojine po daljšem razbiranju odgovora tu razumemo kot glasni izgovor želje uradne osebe, da pride zadevi do dna, pri čemer ji pomaga tudi tolmač, kar je lepo vidno v razpletu tega izseka, na tem mestu pa tolmač omenjeni uvod izpusti.

Uporaba množinskega zaimka in spremembe deiktike v tolmačenih razgovorih kaže tudi na identificiranje z določenim udeležencem (Pöllabauer 2004: 169). Tako se tolmač včasih počuti kot del institucionalne identitete in v izjavo vključi sebe (poleg uradne osebe seveda), kjer stavčni agent v primarni izjavi sploh ni bil definiran (prav tam: 170):

Zgled 82: R-06 118–119

118 UO: *Em, bom drugače vprašala: v [državi] vsak pripada nekemu plemenu, neki etnični skupini, zato me zanima, kateri etnični skupini pripada.*

119 T: *As far as we know, in [država] each person belongs to a certain ethnic group, a certain tribe or–*

Ali pa zaimek ni nujno vključeval tudi tolmača:

Zgled 2a: R-06 345–346

345 UO: *Ampak dajmo definirat, koliko je to dolgo časa? Pet let, deset let, dvajset let, petdeset let*

346 T: *Give us a guess, how long is that, five years, ten years ago, fifteen years, fifty years–*

Če smo Zgled 2 tu ponovili z drugim fokusom, pa je še en primer, kjer je tolmač zamenjal prvoosebni zaimek z dvojniskim (oz. množinskim) in sebe vključil v zasliševalno ekipo (Zgled 83):

Zgled 83: R-06 5–6

5 UO: *V redu– Zaslišanje, predvidevam, da bo trajalo kar nekaj časa, v primeru, da potrebujete odmor, mi povejte in bomo naredili odmor; [...].*

6 T: *It is expected that this interview will take quite some time, now if you need a a break, just let us know in the meantime, [...].*

S tem se tolmač postavi na stran uradne osebe in na stran institucije, s čimer ustvarja partnerstvo in močnejši pol v interakciji. V danem primeru sicer to ne pride prav do izraza, saj gre le za formalnost ob začetku intervjuja, kljub temu pa vsaj psihološko verjetno vendarle deluje na prosilca in mu sporoča, da tolmač ni njegov zaveznik, pač pa stoji na strani uradnega organa (prim. npr. Pöllabauer 2005: 249).

Vendarle pa tolmač zaradi svoje naloge in vloge v razgovoru želi »vzdrževati pozitiven sporazumevalni odnos z obema strankama, in s premikanjem svoje lojalnosti to tudi doseže« (Pöllabauer 2004: 162). Primeri zvestobe do uradne osebe in institucije so

predvsem zgoraj, tolmačev pristop do prosilca pa lahko v nadaljevanju razumemo tudi kot razumevanje in sočutje do njegovega položaja.

5.5.3.2 Empatija

Empatija je sposobnost, da se vživimo v čustva nekoga drugega. Gutierrez (2013) v svojem prispevku o asimetriji udeležencev v zdravstvu ugotavlja, da zdravstveno osebe uporablja izraze empatije v okviru strategije za zmanjševanje neenakosti, z namenom, da signalizira in ustvarja zaupanja vredno okolje, ki omogoča uspešno sporazumevanje med zdravnikom in pacientom (prav tam: 182). Toda teh izrazov je pri sporazumevanju s tujci manj kot z maternimi govorci, še manj jih je ob prisotnosti priložnostnih tolmačev. V nasprotju z večjim številom strokovnih terminov pri domačih pacientih se ob priložnostnih tolmačih pojavlja tudi več razlag, v razgovorih s tujci pa celo manj ponovitev (prav tam), čeprav bi to morda pričakovali zaradi preverjanja razumevanja.

V postopkih mednarodne zaščite je tega manj, a kljub temu nas zanima, do kakšne mere se v razgovoru izražata solidarnost in empatija do prosilca kot udeleženca z najmanjšo družbeno močjo.

Iz prejšnjih poglavij bi kot empatično dejanje lahko razumeli vzpostavljanje distance (poglavje 5.4.4), s katero se tolmač oddalji od povedanega in podzavestno želi pokazati prosilcu, da razume njegov (napadeni) položaj (Pöllabauer 2004: 164). Še en tak primer je iz že uporabljenega Zgleda 8 v poglavju o pisanju zapisnika:

Zgled 8a: R-07 54–55

⁵⁴ UO: *Sam mal, sam mal.*

⁵⁵ T: *He has to type at the same time.*

Tolmačeva izjava na tem mestu je popolnoma samoiniciativna in ni potrebna v sporazumevalnem smislu. Gre za obrazložitev prosilcu, kaj se dogaja, s čimer se mu tolmač približa in podzavestno pokaže, da mu ni vseeno za njegova čustva.

Po drugi strani je tudi uradna oseba zmožna pokazati empatijo do prosilca, predvsem kadar pokaže razumevanje pri pomanjkljivih informacijah v Zgledu 84:

Zgled 84: R-03 (dari) 111–112

¹¹¹ T–PA–T–PA–T: *Takrat sem bil še otrok in ne vem kdaj točno*

¹¹² UO: *Tolk mu povejte, jaz vem, če ne ve, saj vem, moram pa ga sprašat. Če lahko nadaljuje–*

Ali pa to pomeni le ponujen odmor ali kozarec vode:

Zgled 85: R-06 1027

1027 UO: *Okay. [...]* °°°°°°°° *You need a break, you need a glass of water?*

Pomembno pri zadnjem je, da uradna oseba s to svojo izjavo (1027) želi doseči prosilca neposredno, zato zamenja jezikovni kod.

Včasih se zdi, da uradna oseba empatijo izrazi z drugim, prikritim namenom. Ko začuti, da prosilec izgublja zaupanje in ne odgovarja dovolj odprto, kar lahko ogrozi celoten razgovor, se ravno tako odloči, da bo preklopila jezikovni kod in ga naslovi direktno, da bi lažje vzpostavila osebni stik (Pöllabauer 2004: 162):

Zgled 86a: R-06 189–191

1028 | UO: *Okay. Don't be afraid.*

1029 | PA: *No I'm not.*

1030 | UO: *Just– Okej. [...]*

Tudi nadaljevanje Zgleda 86 kaže na pomirjujočo gesto, da ni nič hudega, če prosilec ne pozna natančnega odgovora (primerjaj z Zgledom 84 zgoraj):

Zgled 86b: R-06 267–269

267 T: *Okay, so the sister's date of birth or if you don't know it, just her age.*

268 PA: *I don't remember, just her age.*

269 UO: *Okay, it's okay. ((UO bere)) Okay, she's younger than you.*

Pričujoči zgledi so eni od mnogih, ki pričajo, da je izjava lahko po eni strani znak empatije, po drugi pa hkrati prikaz jezikovnega znanja v funkciji asimetrije moči: uradni osebi znanje jezika tolmačenja omogoča preklapljanje jezikovnih kodov, s čimer vpliva na običajni potek komunikacije prek tolmača – v tem primeru ga obide – in razgovor oblikuje po lastnih željah (Pöllabauer 2005: 378). Na splošno pa že Mason in Stewart (2001: 65) ugotavljata, da je ton govora uradne osebe načeloma nevtralen do solidaren, enako pa lahko glede na naša opažanja dodamo tudi za govor tolmača.

Z rezultati kritične analize diskurza tolmačenih razgovorov v postopkih mednarodne zaščite torej na splošno pritrjujemo dosedanjim študijam v tujini, preverjamo hipoteze in odgovarjamo na glavna raziskovalna vprašanja o jeziku, vlogah in razmerjih moči.

Uvodoma smo pokazali, da postopek, jezik in tolmačenje nase medsebojno vplivajo: tolmačeni jezik postane bolj formalen in »literaren«, jezikovni register se zviša, kar lahko negativno vpliva na prosilčevo razumevanje, pojavijo se zlasti naključne spremembe v perspektivi, naslavljanju in uporabi poročanega govora. Pri postopkovni zahtevi po pisanju zapisnika nas je deloma presenetil sam proces pisanja, ki je ob prisotnosti zapisnikarja kljub predvideni manjši obremenitvi uradne osebe postal le bistveno bolj zapleten, a kljub temu nič krajši, zato ga glede na naše rezultate in razmišljanja ne priporočamo.

Tolmačeva vloga je kompleksna, kljub temu pa v opazovanem vzorcu nismo opazili izrazite tendence h kulturnemu mediatorstvu, tudi zaradi vidno temeljitih priprav uradne osebe. Bolj očitna je tolmačeva samoiniciativa pri koordiniranju in izpolnjevanju pričakovanj vloge s strani uradne osebe, kar vodi v vlogo pomožne uradne osebe (Pöllabauer 2005). Uradna oseba s preseganjem svoje vloge s prevajanjem vprašanj za prosilca in odgovorov za zapisnik zmanjšuje tolmačevo strokovno integriteto, hkrati pa predstavlja nevarnost za pravilnost zapisnika, za kar končno branje na pogled ne more predstavljati zadostnega nadzora (Pöchhacker in Kolb 2009).

Razmerja moči smo prikazali na različne načine: v asimetriji jezikovnega znanja dominira uradna oseba, ki zaradi vajenosti na tuje naglase najpogosteje pomaga pri težavah z razbiranjem prosilčevega sporočila, čeprav se sporazumevalne motnje načeloma rešujejo sodelovalno. Interne menjave kažejo na vodenje razgovora in izbiro vsebine, v glavnem s strani uradne osebe, medtem ko koordinacijo pogosto obvladuje tolmač. Od njega je uradna oseba tudi odvisna, ker lahko v daljših pasusih povzroči netransparentno tolmačenje (Martinsen in Dubslaff 2010: 56) in jo postavi v nemoč. Solidarnost do prosilca smo prikazali v opaženem obsegu: uradna prek nje izraža željo po vzdrževanju tekočega postopka, tolmač pa je empatičen do te mere, da z ohranjanjem integritete prosilca varuje integriteto vseh udeležencev, torej tudi svojo.

6 PREGLED STANJA SKUPNOSTNEGA TOLMAČENJA V SLOVENIJI

Postopki mednarodne zaščite predstavljajo le manjši in zelo poseben del skupnostnega tolmačenja, zato je drugi del naše raziskave usmerjen na analizo širšega področja in osvetlitev trenutne situacije skupnostnega tolmačenja v Sloveniji. V tem primeru se v skladu s triangulacijo metod poslužujemo različnih pristopov: pogovorov, vprašalnikov in poizvedb (gl. poglavje 4.3).

Še vedno nas zanimajo iste teme kot pri kritični analizi diskurza (KAD): porazdelitev vlog in morebitne težave pri njihovi razmejitvi; pojavljanje solidarnosti do tujegovoreče osebe in ravnovesje moči: kako se možnosti tujegovorečih oseb v postopku primerjajo s tistimi, kjer medjezikovnega stika ni.

Glede na raznolikost okolij, v katerih se skupnostno tolmačenje pojavlja, predpostavljamo določene razlike, še posebej glede na obstoječo zakonsko podlago in formalno ureditev tolmaških storitev. V skladu z raziskovalnimi vprašanji pričakujemo bolj enakomerno porazdelitev moči in s tem zagotavljanje enakih možnosti v sodnih postopkih, kjer je tolmačenje zakonsko določeno in so tolmači³⁴ akreditirani, medtem ko v zakonsko nereguliranih okoljih prevladujejo priložnostni tolmači, ki pa z več solidarnosti in empatije poskrbijo za izravnavo sicer večje asimetrije moči na strani institucije. S tem tujegovorečim osebam omogočijo boljše možnosti za uspešen izid.

Razprava je sestavljena in razdeljena po smiselnih ugotovitvah in rezultatih. Na začetku so predstavljena področja in udeleženci medjezikovnega stika. Sledi ugotavljanje uspešnosti medjezikovnega stika in razmislek o sporazumevalnem stiku med primarnima udeležencema razgovora. Kot osrednjo temo se znova lotimo razmejitve vlog in odgovornosti, končamo pa z navedbami primerov neželenih praks v tolmačeni interakciji.

---

³⁴ Znova naj omenimo, da v celotnem besedilu zaradi jedrnatosti generično uporabljamo moško slovnično obliko, ki zajema tako moške kot ženske predstavnice.

6.1 Področja s tolmačeno interakcijo

V vprašalniku za tujce nas je zanimalo, v katerih uradnih okoljih so se znašli najpogosteje, kje je torej medjezikovni stik najbolj prisoten. Možnih je bilo več odgovorov, rezultati, razvrščeni po pogostosti, so predstavljeni v Tabeli 8.

Nimam takih izkušenj. Vse so zame uredili drugi, mene ni bilo zraven.	11	9 %
Upravna enota (npr. Tobačna, Ljubljana)	102	80 %
Zdravnik – zdravstveni dom, bolnišnica	31	62 %
Davčna uprava RS (DURS)	64	50 %
Šola ali univerza	60	47 %
Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije (ZZZS)	48	38 %
Policija	29	23 %
Zavod za zaposlovanje RS	22	17 %
Info točka za tujce (Bavarski dvor)	12	9 %
Banka	9	7 %
Sodišče	2	2 %
Drugo	22	17 %

Tabela 8: Institucije, ki so jih obiskale tujegovoreče osebe (N = 128).

Po predvidevanjih večina tujcev stopi v stik z Uradom za tujce na lokalni upravni enoti, kjer morajo prijaviti svoje bivališče, urediti dokumente ipd. To področje smo zato tudi izbrali kot raziskovalno področje za drugi zorni kot uradnih oseb. Zdravstvena oskrba je prav tako med pomembnimi institucijami, tako z obiskom zdravnika kot z urejanjem pravic na Zavodu za zdravstveno zavarovanje. V pričujočem delu jo kljub temu omenjamo le delno, zaradi že prej omenjenih razlogov težjega dostopa in prejšnjih študij (poglavji 4.2.1 in 4.3). Na kratko bomo omenili tudi izobraževalne institucije, predvidevamo pa lahko, da je v povezavi s tem precejšen delež odgovorov predvsem v višješolskem okolju shajal z uporabo angleščine kot skupnega tujega jezika. Velik delež tujcev poroča o stiku na Davčnem uradu, medtem ko je število srečanj s sodiščem pričakovano nizko. Kljub temu to področje obravnavamo nekoliko bolj podrobno, saj je eno redkih strukturiranih in zakonsko urejenih področij skupnostnega tolmačenja v Sloveniji (poglavje 2.6).

6.1.1 Upravni organi in javne službe

Poleg beguncev, ki jih po pridobitvi novega statusa čaka urejanje vrste administracijskih zadev, se z jezikovnimi preprekami pri raznih uradnih službah srečujejo vsi tujci, ki morajo urediti potrdilo o bivališču, dobiti davčno številko, urediti svoje zdravstveno varstvo, najti zdravstveni dom in osebne zdravnika ali odpreti bančni račun.

Čeprav je tolmačenje v postopkih splošnih javnih služb pravica po ZUP, se z njim skladno s prevladujočim negativnim odnosom uradnikov do priseljencev najpogosteje ukvarjajo le spremljevalci tistih, ki ne znajo jezika, in sicer sorodniki, prijatelji ali predstavniki nevladnih organizacij (NVO), ki posameznikom, predvsem beguncem, nudijo psihosocialno pomoč in spremstvo ob integraciji v družbo. Prav s področja integracijskih oz. migracijskih študij prihajajo tudi doslej redke omembe jezikovne problematike na tem področju (npr. Kejžar in Medved 2010), nadaljnje raziskovanje pa potrjuje precejšnjo ignoranco zaposlenih v javnih službah, npr. na oddelkih za tujce, v centrih za socialno delo idr., slabo znanje tujih jezikov in izgovarjanje na slovenščino kot uradni jezik (prav tam), kar še zmanjšuje možnosti za morebitno vsaj delno uspešno komunikacijo za doseg birokratskega cilja.

V Slovenski filantropiji poudarjajo, da je pri nujenju psihosocialne pomoči obravnava slabša v primerih, ko ne najdejo skupnega jezika (P-11). Takrat je pogovor omejen na uradne postopke, čeprav bi morali biti skrbniki stalno v stiku s prosilci. Pri vseh je izziv tudi razumevanje postopkov samih. Prav Filantropija je pogosto tista, na katero se glede kontaktov za (jezikovno) pomoč obrnejo nekatere institucije, npr. centri za socialno delo (prav tam).

Eden od prvih stikov tujcev je bila lahko Info točka za tujce (P-10), ki je kot del Zavoda za zaposlovanje delovala od maja 2010 do konca septembra 2015.³⁵ Spletni portal je bil postavljen v angleščini, ki je bil tudi delovni jezik Info točke, v njej je potekala večina elektronske in telefonske komunikacije, pri tem pa tudi z BHS ni bilo težav. Njihove publikacije so (bile) na voljo v sedmih jezikih. Po potrebi so se za pomoč pri posredovanju tolmačev dogovorili z nevladnimi organizacijami, npr. z MISSS, oz. omenili dobro tolmaško mrežo – sodelovanje s tolmači, študenti Filozofske fakultete in drugimi prostovoljci. Šlo je za brezplačno pomoč, do katere je Info točka bolj povezava. Zanimivo dejstvo ostaja, da državljani EU, ki izkoriščajo mobilnost znotraj evropskega trga dela, na njem niso zabeleženi kot tujci, zato niso upravičeni do brezplačnega tečaja slovenščine (prav tam).

---

³⁵ Info točka za tujce, <http://www.ess.gov.si/tujci>, je bila del projekta Spodbujanje zaposljivosti in socialne integracije migrantskih delavcev in njihovih družin v okviru Zavoda za zaposlovanje RS. Spletne informacije so bile na voljo v petih najpogostejših jezikih. Informacije za tujce v različnih jezikih so na voljo tudi na posebni spletni strani Ministrstva za notranje zadeve na <http://www.infotujci.si> (20. 5. 2015).

6.1.2 Zdravstvo

Varovanje jezikovnih pravic pacienta je predpogoj za dostop do enakih standardov zdravstvene oskrbe za vse ne glede na jezikovno ozadje. Le uspešna komunikacija zdravniku omogoča, da izpolni svojo pojasnilno dolžnost. Kljub temu tolmačenje v zdravstvu (z izjemo znakovnega jezika) ni organizirano zaradi domnevno previsokih stroškov. Jezikovne prepreke zlahka vodijo najmanj v neenako oskrbo, čeprav je to težko dokazati zaradi pomanjkanja evidenc in pritožb pristojnim oblastem, pregled stanja pa temelji na ocenah, mnenjih in pogledih vseh vpletenih (Pokorn et al. 2009; Morel 2009).

Na splošno težav ne povzročajo niti angleščina niti jeziki nekdanje Jugoslavije, zato pa se v večji stiski pri sporazumevanju znajdejo drugi tujci, ki jih je manj in prihajajo iz težje razumljivih okolij. Zdravstveno osebje na splošno ni deležno nobenega usposabljanja ali smernic za soočanje z jezikovnimi preprekami (Morel 2009). Včasih na pomoč res lahko priskoči dvojezični član osebja, sicer pa so zaposleni veseli vsakega spremljevalca tujegovorečega pacienta, ki jim bo pomagal pri sporazumevanju (Morel 2013b: 140), še posebej, če ta prihaja iz dežele s kakšnim eksotičnim jezikom, čeprav se večinoma zavedajo možnega tveganja. Amaterski tolmači se namreč bolj kot ne borijo s strokovno terminologijo, tolmaškimi spretnostmi in z novo vlogo. Le izjemoma so osebe večkrat v vlogi tolmača v zdravstvu, npr. tolmači za prosilce za azil ali drugi posamezniki z redko jezikovno kombinacijo, ki so pripravljeni pomagati in si s temi izkušnjami sproti nabirajo potrebno znanje. Pri tem moramo pozornost usmeriti na opozorilo, ki smo ga prejeli iz Komisije za medicinsko etiko (P-14):

Ob prisotnosti pri (ne)tolmačenem pogovoru se pojavi moralno in zakonsko vprašanje zakonske odgovornosti priče, ki je priča, če pride do kazenskega dejanja. (P-14)

Prisoten tolmač je tako lahko soodgovoren za zdravstveno oskrbo, četudi nima za to nobenih pooblastil (prav tam). Ali to pomeni, da je bolje, da tolmač sploh ne prevaja v medicinskem postopku? Ostajamo brez odgovora, a ne glede na to si zdravstveno osebje v primerih nezadostne komunikacije že tako pomaga z dodatnimi testi in daljšo hospitalizacijo.

Na Psihiatrični kliniki v Ljubljani poročajo o zelo majhnem številu pacientov, ki ne razumejo ali govorijo slovensko, v grobem okoli deset na leto, več je moških kot žensk, a število narašča (P-8). Če pacienti znajo angleško, ni težav, saj zaposleni govorijo angleško. Tudi

sorodni jeziki nekdanje Jugoslavije, predvsem BHS, ne predstavljajo preprek oz. se teh jezikov v prvi fazi niti ne smatra kot tuje, v smislu neznane (prim. zg. poglavje 2.3.4.2). V Ambulanti ProBono (P-09) zdravnik ravno tako govori angleško, tako da ima manj problemov s sporazumevanjem. V praksi potem dostikrat uporablja mešano slovenščino in angleščino, toda pravi, da nizko izobraženi ljudje običajno govorijo samo svoj jezik.

Odzivi zastopnikov pacientovih pravic kažejo, da se pacienti še vse premalo zavedajo tveganj, povezanih s slabim sporazumevanjem. Dva sta izpostavila drug morebiten problem oz. drugačno razumevanje vprašanja: zdravnike iz tujine, ki preslabo znajo slovensko in težko razumejo domače paciente. Čeprav je posledica takega razmerja prav tako medjezikovni stik, pa gre pri vzrokih za drugi vidik, ki ni v naši domeni in ga zato prepuščamo drugim raziskovalcem.

6.1.3 Šolstvo

Integracija tujcev pride najbolj do izraza pri priseljenih mladih in otrocih, ki so v okviru šole lahko del institucionalizirane oblike integracije. Mladinsko informativno svetovalno središče Slovenije (MISSS) je v letu 2010 v okviru programa POMP (Psihosocialna pomoč družinam priseljencev) izvedlo obsežno raziskavo o integraciji priseljenih otrok in mladostnikov, in sicer v sodelovanju z osnovnimi šolami v Mestni občini Ljubljana (P-12). Namen je bil pridobiti podatke, informacije in deskriptivna mnenja o vključevanju priseljenih otrok v osnovnošolsko izobraževanje, cilj pa izboljšati sodelovanje in strokovno pomoč pri načrtovanju dela s priseljenimi otroki in njihovimi družinami (MISSS 2010). Iz rezultatov izpolnjenih vprašalnikov lahko zasledimo, da si šole in starši želijo poudarjeno podporo tudi na področju uresničevanja jezikovnih pravic, ki omogočajo normalno delovanje in sodelovanje v izobraževalnem sistemu.

Pravnoformalno jezik v osnovnih šolah ureja Zakon o osnovni šoli (ZOSn, 6. člen), ki v 8. členu otrokom, ki prebivajo v Sloveniji, a slovenščina ni njihov materni jezik, ob vključitvi v osnovno šolo zagotavlja organiziran pouk slovenskega jezika in kulture, v skladu z mednarodnimi pogodbami in s sodelovanjem z državami izvora pa tudi pouk njihovega maternega jezika in kulture.

Rezultati vprašalnikov (MISSS 2010) kažejo realnost situacije v šolah. Pri vsakdanjem sporazumevanju z otroki v času pouka kar 74 % odgovorov navaja nekaj težav, 21 % pa

veliko težav, medtem ko o nekaj težavah pri sodelovanju s starši poročajo v 55 % odgovorov. Jezikovne razlike kot vrsta problematike večkrat pridejo na dan v deskriptivnih odgovorih, in sicer v različnih segmentih: pri pouku slovenskega jezika, v medosebni komunikaciji, pri razumevanju učne snovi in pri urejanju dokumentacije (prav tam). Poleg tega šole oz. učitelji vidijo primanjkljaj v slovenskem šolskem sistemu v poučevanju slovenskega jezika, »še posebej za tiste, ki prihajajo iz popolnoma drugačnih kulturno-jezikovnih območij« (prav tam: 11), saj je otrokom na voljo premalo časa, učitelji pa so prepuščeni lastnim izkušnjam in znanju, manjka pa tudi usmerjanje in vključevanje staršev v programe učenja slovenskega jezika oziroma celostna kulturno-socialna integracija v slovenski prostor (prav tam). Poročilo navaja tudi konkretne izjave učiteljev, ki lepo ponazorijo njihov vsakdan s priseljenimi otroki, zato naj navedemo nekaj primerov, povezanih s sporazumevanjem:

Starši ne znajo jezika in je zato sodelovanje šole z njimi onemogočeno oz. otežkočeno.

Ni dodatnih ur za učenje in komunikacijo v slovenskem jeziku.

Najprej potrebujemo prevajalca (da se staršem razloži kaj in kako ter otrokom). Sprva je otrokom res težko in če jim ne moreš nič razložiti (ker ne razume)!, še težje. (MISSS 2010: 12)

Organiziran pouk slovenskega jezika in kulture je sicer uresničen na papirju, a odgovori kažejo na to, da je tu potrebna boljša sistemska ureditev za obvezen tečaj slovenščine. Poleg tega učitelji predlagajo pomoč priseljeni družini, znotraj katere naj bi bili predvideni tudi prevajalci, ki bi priseljencem »nudili pomoč pri premagovanju medjezikovnih in kulturnih razlik in ovir pri sporazumevanju« (prav tam). Jezik je osnova, ki jo priseljenci potrebujejo za delovanje v novem okolju, kjer pa vsaj na začetku potrebujejo pomoč, kar lahko razberemo iz nekaj izjav s predlogi, kaj bi bilo treba storiti:

Jim omogočiti brezplačno učenje slovenskega jezika. Ponuditi človeka (lahko tudi prostovoljca), ki bi jim vsaj na začetku nudil pomoč pri premagovanju med jezikovnih ovir, pri izpolnjevanju obrazcev...- a to težko priskrbi šola; zato bi morale poskrbeti druge institucije, ki imajo pregled nad priseljenci.

Menim, da bi bilo dobro organizirati jezikovne delavnice (za celo družino) /.../ Menim pa, da je pri integraciji družin priseljenih največja ovira znanje jezika. (prav tam: 13)

Navedeni primeri iz šolske prakse jasno prikazujejo okolje, kjer skupnostno tolmačenje ni strukturirano ali kakorkoli urejeno, čeprav bi bilo to ravno v šolskem okolju močno potrebno in zaželeno, koristi pa bi lahko prineslo v najširše kroge priseljencev ne glede na njihovo izvorno državo.

6.1.4 Sodstvo

Sodno tolmačenje je poleg višjih državnih aktov (gl. poglavje 2.6) utemeljeno v Zakonu o sodiščih (ZS) in vseh ostalih aktih glede procesnopравnih zahtev, ne glede na to, za katero vejo prava gre. Tolmačenje namreč predstavlja procesno zahtevo, ki je potrebna tako obdolžencu, da se ga seznanijo z lokalnimi zakoni, ki jih kot tujec predvidoma ne pozna, in sodišču, da lahko pridobi nujne podatke in spelje ustrezni postopek (P-04). Sodni postopek se zato lahko razveljavi, če pride do bistvene kršitve določb postopka, med drugim:

(3) [...] če je bil obdolženec, zagovornik, oškodovanec kot tožilec ali zasebni tožilec kljub svoji zahtevi prikrajšan za pravico uporabljati na glavni obravnavi svoj jezik in v svojem jeziku spremljati njen potek. (ZKP, 371. člen)

Zaradi odgovornosti, ki jo nosi tolmač v sodnem postopku, to delo lahko opravljajo samo uradno akreditirani sodni tolmači:

Sodni tolmači so osebe, imenovane za neomejen čas s pravico in dolžnostjo, da na zahtevo sodišča tolmačijo na narokih oziroma prevajajo listine. (ZS, 84. člen)

O njihovem delu, predvsem pa o administrativnih zadevah govorita ZS in njegova priloga, Pravilnik o sodnih tolmačih.

Plačilo sodnim tolmačem je izplačano v obliki nagrade in sodi med fiksne stroške sodnega postopka, za katere plačilo veljajo običajna pravila:³⁶ v kazenskih postopkih zanje poskrbi sodišče (ker so v javnem interesu), in če obdolženec ne razume jezika postopka, se stroški ne zaračunajo; v civilnem postopku mora stroške najprej založiti stranka, zaradi katere je bil postopek začet, na koncu pa se razdelijo na podlagi načela uspeha in načela krivde. Stranka sicer lahko zaprosi za brezplačno pravno pomoč v obliki oprostitev plačila stroškov za npr. tolmača, in sicer na podlagi Zakona o brezplačni pravni pomoči, ki ureja dohodkovni prag za pravno pomoč. Posebna okoliščina je jezik manjšin: za stroške prevajanja in tolmačenja v italijanski in madžarski jezik po ustavnih pravicah poskrbi država, četudi mora morebitne druge sodne stroške poravnati oseba v postopku.

6.1.4.1 Sodni tolmači

Kot primer reguliranega področja v Sloveniji na tem mestu kritično izpostavljamo predvsem posebnosti pravnega okolja in akreditacij, več o tej temi pa je na voljo na spletnih

---

³⁶ Podatki so na enem mestu zbrani na Evropskem portalu za pravosodje: https://e-justice.europa.eu/content_costs_of_proceedings-37-si-maximizeMS-sl.do?member=1 (12. 3. 2015).

straneh Centra za izobraževanje v pravosodju (CIP)³⁷ pri Ministrstvu za pravosodje in javno upravo (MPJU), ki vodi vse postopke v zvezi s prijavi, testiranjem in imenovanjem oz. akreditiranjem sodnih tolmačev ter upravlja z njihovim registrom.³⁸

CIP običajno za pripravo na preizkus znanja organizira pripravljalne seminarje. Priporočljiv splošni seminar poteka združeno za sodne tolmače in izvedence in obsega temeljna znanja o delovanju pravosodja in sodstva. Ponudba krajših jezikovnih delavnic je odvisna od jezika, predvsem za manj pogoste tuje jezike običajno ni posebnih priprav, sicer pa od štiri- do osemurne delavnice predstavljajo bolj orientacijo za samostojne priprave na izpit.

Akreditacijski izpit za sodnega tolmača je sestavljen iz pisnega dela – prevoda iz tujega jezika in v njega, in ustnega dela, katerega predmet so zagovor prevoda in dodatna vprašanja glede pravosodnega ureditve v RS. Po besedah obvestila o Programu pravnega in jezikovnega dela preizkusa znanja za kandidate za sodne tolmače in seznam priporočenih pravnih virov in literature (prav tam) naj bi kandidat poleg tega tolmačil na pogled dve krajši besedili (iz in v tuji jezik) ter konsektivno tolmačil dve besedili, ki ju prebere član komisije, in sicer eno v tujem, drugo v slovenskem jeziku. Ta del izpita je bil dolgo poljuben oz. se ni izvajal, morda pa je na večjo konsistentnost prav tako vplivalo sprejetje Direktive Evropske unije 2010/64 o pravici do tolmačenja in prevajanja v kazenskih postopkih.³⁹ Ob uspešno opravljenih obveznostih je kandidat imenovan za sodnega tolmača, dobi svoj žig in je vpisan v register sodnih tolmačev.

Pri tem bi radi poudarili, da se skladno z izpitom, kjer je večji poudarek vendarle na prevodu, mnogo sodnih tolmačev predvsem bolj zastopanih jezikov dejansko ukvarja predvsem s prevajanjem in pogosto zavračajo tolmačenje na sodišču. V nasprotju z njimi pa si tolmači za manj razširjene jezike tega ne morejo privoščiti in so lahko pogosto udeleženci v sodnih postopkih.

Z uvedbo Direktive 2010/64/EU je prišlo do dobrodošliih sprememb predvsem glede nadaljnega usposabljanja sodnih tolmačev. Spremembe ZS (84. in 87. člen) in Pravilnika o sodnih tolmačih (29. člen) tako zahtevajo stalno strokovno izpopolnjevanje in na vsakih pet

---

³⁷ Center za izobraževanje v pravosodju (CIP), http://www.mp.gov.si/si/izobrazevanje_v_pravosodju_cip/sodni_tolmaci/ (12. 2. 2015).

³⁸ <http://spvt.mp.gov.si/tolmaci.html> (12. 2. 2015)

³⁹ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32010L0064:SL:HTML> (15. 3. 2015)

let predložitve potrdil o le-teh pristojnemu ministru. Še vedno pa v zakonodaji ali pravilniku manjkajo standardi kakovosti, smernice in primeri dobre prakse.

Pri spodbujanju izboljševanja kakovosti tolmačenja v sodstvu naj omenimo še evropski projekt EULITA/TRAFUT,⁴⁰ ki je prav zaradi aktivnega sodelovanja slovenskih deležnikov, Oddelka za prevajalstvo FF UL in nekaterih posameznikov, pripomogel k napredku sodnega tolmačenja v Sloveniji.

Januarja oz. februarja 2012 sta bili ustanovljeni dve strokovni združenji, in sicer Sekcija sodnih tolmačev pri Društvu znanstvenih in tehniških prevajalcev Slovenije (DZTPS)⁴¹ in Združenje stalnih sodnih tolmačev in pravnih prevajalcev Slovenije,⁴² leta 2014 pa še Sekcija sodnih tolmačev v okviru Društva prevajalcev in tolmačev Slovenije (DTPS).⁴³ Vse tri strokovne skupine delujejo v smislu združevanja, skrbijo za nadaljnje usposabljanje in zastopajo interese sodnih tolmačev v Sloveniji. Z ustanovitvijo omenjenih združenj se je občutno povečala oz. sedaj v Sloveniji vsaj obstaja tudi ponudba za nadaljnje usposabljanje, pa tudi delovanje v interesu sodnih tolmačev.

6.2 Udeleženci večjezične komunikacije

Ne glede na okolje so v sporazumevanju najpomembnejši njegovi akterji. Poleg običajnih splošnih pritožb o zapletenih postopkih, neskončni papirologiji, dolgih zamudah in neprijaznih uradnikih je jezik tisti, ki lahko predstavlja pomembno oviro pri izpolnjevanju opravka v uradnih službah javne uprave: medjezikovni in medkulturni stik v vsakdanji družbeni sporazumevalni dogodek vnese novo dimenzijo, še posebej ko za omogočanje sporazumevanja vključuje še tretjo osebo, npr. tolmača (Wadensjö 1998). Privzemimo, da sta glavna primarna udeleženca v teh situacijah v javnih uradih uradna oseba in tuje govoreča oseba – običajno priseljenc. Včasih zadnjega spremlja sorodnik ali prijatelj, redkeje, a tudi kdaj se za vzpostavitev komunikacije pokliče profesionalnega tolmača. Kaj in kako vsak od njih prispeva v sporazumevalnem procesu?

---

⁴⁰ <http://eulita.eu/training-future> (25. 2. 2015)

⁴¹ <http://www.dztps.si/slo/> (25. 2. 2015)

⁴² <http://www.sodni-tolmaci.si/> (25. 2. 2015)

⁴³ <http://www.dpts.si/index.php?expandable=0> (25. 2. 2015)

Najprej nas zanima, kdo so tujgovoreče stranke v postopku oz. kako se sporazumevajo? Priseljenci, ki so se odzvali na povabilo k sodelovanju, izvirajo iz zelo različnih držav. Kot prevladujoče lahko izpostavimo le nekaj jezikovnih skupin, npr. angleščino s 17 %, makedonščino z 12 % in tri jezike nekdanje Jugoslavije: hrvaško, bosansko in srbsko s skupnimi 11 %. Kljub temu pa so skoraj vsi anketiranci odgovorili, da se lahko sporazumevajo v angleščini (97 %), med drugimi pogosto navedenimi tujimi jeziki pa so še francoščina, nemščina in hrvaščina s po 27 %, srbščina s 23 %, španščina (19 %), bosanščina (18 %), makedonščina, italijanščina (po 14 % vsaka) in ruščina (13 %) (N = 124).

Čeprav pogosto znajo tuje jezike, priseljenci običajno prispejo v Slovenijo, ne da bi dobro razumeli ali govorili slovensko, kar potrjuje rezultate študije Balažic Bulc in Požgaj Hadži (2013: 192): 74 % jih pravi, da ob prihodu v Slovenijo niso razumeli ničesar, 19 % naj bi jih imelo osnovno znanje jezika, le 7 % pa je svoje znanje ocenilo kot srednje dobro ali napredno (N = 127). Vendarle se s časom njihove jezikovne spretnosti izboljšajo, saj jih le 17 % trdi, da so še vedno popolni začetniki, 31 % uporablja slovenščino na osnovni, 32 % na srednji in 19 % na višji ravni.

Predstavniki uradnih služb se strinjajo, da jim tujgovoreče osebe kar pogosto ali vsaj občasno trkajo na vrata: rezultati naše ankete kažejo, da se jih skoraj tri četrtine vsaj enkrat mesečno sreča s tujgovorečo osebo (Tabela 9).

Vsak dan	38 %
Najmanj enkrat tedensko	13 %
Najmanj enkrat mesečno	20 %
Nekajkrat letno, zelo redko	29 %

Tabela 9: Pogostost medjezikovnega stika v uradnih službah (UE in CSD) (N = 41).

Glede na to frekvenco bi torej morali tovrstni stiki postati že nekaj običajnega. A v prejšnjih raziskavah o uradnih osebah v razmerju do tujcev Kejžar in Medved (2010: 101) poročata o ignorantskem odnosu do težav s slovenščino, o pomanjkanju znanja tujih jezikov in o prekomernem izgovarjanju na slovenščino kot uradni jezik v Sloveniji. Predvidoma vse to zmanjša možnosti za vsaj delno uspešno sporazumevalno izmenjavo in doseg temeljnega cilja upravnega postopka.

Zanimalo nas je njihovo mnenje o tem, na kakšni ravni se zmorejo uradne osebe s strankami pogovarjati v tujem jeziku. Opozarjamo, da rezultati predstavljajo le ocene vodij oddelkov, ne glede na to pa nam lahko povedo neke osnovne vrednosti. Zaposleni so z

redkimi izjemami materni govorci slovenščine, ki imajo še vedno zelo pogosto (med 85 % in 100 %) vsaj osnovno znanje BHS, kar je mnogokrat v veliko pomoč pri sporazumevanju z vsemi predstavniki južnoslovanskih narodov (gl. nadaljevanje), a lahko pričakujemo, da se bo stopnja znanja nižala sorazmerno z nižanjem starosti zaposlenih. Po drugi strani je obratno z angleščino: očitno še vedno dela precej oseb, ki ne razumejo ali govorijo angleško – ocene vsaj osnovnega znanja angleščine nihajo vse od 20 % do 100 % zaposlenih.

Ti podatki se povezujejo z vprašanjem tujegovorečim osebam, v katerem jeziku se je sporazumevala uradna oseba, da bi omogočila uspešnejšo komunikacijo. Možnih je bilo več odgovorov. Respondenti so označili, da je 67 % uradnih oseb govorilo le slovensko, po drugi strani pa je 50 % uporabilo tudi angleščino, 10 % enega od južnoslovanskih jezikov (BHS) ali drug jezik (3 %).

Če se vrnemo k prihodu in slabšemu znanju, pa se je kljub temu večina tujcev, 52 %, odpravila na opravke v uradno službo sama, preostalih 48 % pa je imelo spremstvo, večinoma slovensko govorečega ali pa tujegovorečega sorodnika ali prijatelja, ki slovensko govori bolje od njih (Tabela 10).

Da, šel/šla sem sam(a).	52 %
S seboj sem v pomoč pripeljal(a) slovenskega sorodnika/prijatelja.	37 %
S seboj sem v pomoč pripeljal(a) sorodnika/prijatelja, ki slovensko govori bolje.	8 %
S seboj sem v pomoč pripeljal(a) sorodnika/prijatelja, ki govori angleško/drug jezik.	1,5 %
S seboj sem v pomoč pripeljal(a) tolmača/prevajalca.	0 %
Tolmača sem dobil(a) na uradu.	1,5 %

Tabela 10: Spremljevalci tujegovoreče osebe pri opravi v uradnih službah (N = 116).

Njihovo iskanje (ali neiskanje) pomoči lahko razložimo z spoznanjem, da so v upravnih postopkih na zahtevo in v interes stranke oni tisti, ki se odločijo in plačajo za tolmačenje, razen če je postopek v javnem interesu (prim. plačilo stroškov prevajanja in tolmačenja v sodnih postopkih, poglavje 6.1.1).

Kot pričajo navedeni podatki, v takih primerih navadno pomagajo sorodniki in prijatelji, včasih pa tudi prostovoljci iz nevladnih organizacij (NVO), ki posameznikom, predvsem beguncem, nudijo psihosocialno pomoč in jim pomagajo pri integraciji v družbo.

Le 19 % anketirancev je potrdilo, da so že uporabili storitve tolmača, vendar pa so podatki zavajajoči, saj po ugnezenih odgovorih lahko sklepamo, da mnogi ne razločujejo profesionalnih tolmačev od priložnostnih – kot tolmače so namreč navajali tako sorodnike

in prijatelje kot službene kolege (najmanj 25 % tistih, ki so navedli, da so uporabili tolmaške storitve).

6.3 Uspešnost medjezikovnega stika

Pokazali smo torej, kdo vstopa v komunikacijo in s kakšnim jezikovnim znanjem. V primeru, da osebi najdeta skupen jezik, kot se pogosto zdi z znanjem angleščine ali BHS, je zadeva (včasih le na prvi pogled) rešena. Če pa je potreben tolmač, je prva stvar, ki nas zanima pri potrebi po tolmačenju, jezik – razlog, da se sploh poišče nekoga za medjezikovno posredovanje.

V prejšnjih poglavjih smo si ogledali bolj številčne podatke, na tem mestu pa pogledimo še primere iz prakse, ki smo jih dobili s triangulacijo raziskovanja v opazovanjih v drugih okoljih, iz pogovorov in vprašalnikov (gl. seznam v poglavju 4.3.1). Zanima nas predvsem, kaj vprašanje jezika pomeni za uspešnost vzpostavitve komunikacije, posledično pa, kako to v kombinaciji s tolmačenjem vpliva na sporazumevalni proces ter kako uspešno se ta konča.

Priseljenci, ki so se na naš vprašalnik odzvali tudi s komentarji in svojimi vtisi, so imeli v 20 % dobre izkušnje z uradnimi osebami, ki so bile pripravljene pomagati, tako da je znanje angleščine zadostovalo za uspešen zaključek opravka, kar 43 % pa jih je poročalo, da so uradne osebe preslabo znale angleško ali pa so pokazale negativen odnos, v nekaterih primerih celo do tujcev, ki so se trudili uporabljati slovenščino (6 %). Največjo težavo po besedah anketirancev povzroča pomanjkanje informacij. Do določene mere se priseljenci skušajo takim situacijam izogniti s skrbno pripravo in pomočjo sorodnikov ali prijateljev s podobnimi izkušnjami, tako da se pozanimajo o administrativnih zahtevah, ki jih čakajo, in potem učinkoviteje uredijo svoj opravek:

Before going to any of these institutions I asked my native Slovenian colleagues what I would have to do there and what to expect (1ka22672-1363598641-Imm-48-an).

You need to know exactly what questions to ask, in what order, and then like magic, the doors open wide and you can finally complete your errand (1ka22672-1363441661-Imm-47-an).

Iz tega lahko razberemo, da so informacije o postopkih razpršene po različnih mestih oziroma uradih, na voljo samo v slovenščini ali pa jih imajo domačini za tako samoumevne,

da niso nikjer zapisane ali se ljudem ne zdijo vredne posebne omembe ali opozorila. Do njih je najlaže priti prek posameznikov s podobnimi izkušnjami, kar z oteževalno okoliščino tujega jezika povzroča še večjo nedostopnost in bi moralo sprožiti odziv v obliki večje transparentnosti postopkov.

Vendarle pa so si odgovori vodij uradov in tujegovorečih oseb o vplivu tujega jezika na uspešen zaključek postopka precej podobni in v večini pozitivni. 35 % uradnih oseb in 36 % priseljencev je zatrdilo, da so opravke brez kakršnihkoli težav zaključili uspešno, 65 % uradnih oseb in 57 % imigrantov pa, da je jezik sicer povzročal nekaj težav, a so z dobro voljo vse rešili in se uspešno dogovorili do konca (Tabela 11). Pomembna razlika se pojavi pri dojetanju neuspešnosti postopka: uradne osebe so zagotovile, da so zadevo vedno rešili ne glede na jezikovne prepreke, vendar pa 5 % priseljencev pravi, da je bilo neznanje slovenščine prevelika ovira in so morali priti znova. To si lahko razložimo tudi s precej bolj osebnim spominom strank, torej tujegovorečih oseb, ki so si zapomnile uspešnost svojega primera, medtem ko so uradne osebe odgovarjale za vse svoje primere in torej podale bolj splošen vtis situacije. Celokupno pa lahko razberemo, da večina uradnih oseb in imigrantov verjame, da jezik ne vpliva na postopek v večji meri oz. da lahko dobra volja in pripravljenost pomagati presežeta morebitne jezikovne težave.

Dojemanje uspešnosti sporazumevanja	Uradne osebe	Priseljenci
Brez težav, opravke se je končal uspešno.	35 %	36 %
Jezik je predstavljal manjšo oviro, vendar smo z dobro voljo vse uspešno rešili.	65 %	57 %
Jezik je bil prevelika ovira, ničesar nisem mogel/mogla opraviti in moral(a) sem priti še enkrat.	0 %	5 %
Drugo	0 %	2 %

Tabela 11: Dojemanje uspešnosti medjezikovnega sporazumevanja v javnih službah (N/UO = 15; N/TJ = 44).

O pomembnosti dobre volje pišejo že Kocijančič-Pokorn et al. (2009: 177), pogosto pa se pojavi tudi v komentarjih tujegovorečih anketirancev:

It would help if staff didn't try to send you away or seek assistance without first trying very hard to understand what you were asking for (1ka20517-1353497320-Imm-23-an).

On rare occasions, however, communication with Slovenians proved to be quite a challenge, but in my opinion, this is mostly related to lack of kindness or goodwill (1ka22672-1363346729-Imm-38-an).

Pripravljenost na sodelovanje je še posebej pomembna, ko sporazumevanje vključuje medjezikovni stik brez posredovanja (priložnostnega) tolmača, in razumemo slabo voljo

anketirancev, ko se strokovna oseba stiku izmakne že takoj ob znaku komunikacije v tujem jeziku. V tem primeru je pomembnejši udeleženec, torej uradna oseba kot nosilec družbene moči (Garber 2000: 16), tisti, čigar dobra volja bo odločila in vplivala na nadaljnji razvoj komunikacije. Včasih se uradne osebe odločijo za bolj ali manj naglo prekinitvev pogovora. Pajnik (2010: 32) poroča o zdravniku, ki je od pacienta zahteval, da se nauči slovensko, preden se znova oglasi v ambulanti, kar je še posebej problematično v zdravstvu, saj postavlja pod vprašanje zdravniško etiko. Drugič pa uradna oseba preprosto ne govori tujega jezika, kot v naslednjem primeru:

In the [hospital] I asked at the information desk for directions and the response I received was "I don't speak English" and then the person turned away. I also had the same experience in the [administrative office], I was trying to complete my residency papers and the worker refused to deal with me as I didn't speak Slovenian. I had to go back with a friend to translate. (1ka22672-1363598310-Imm-41-an)

Vendar pa lahko tudi obratna situacija povzroči podoben učinek: začetnik slovenščine se lahko potruzi po svojih najboljših močeh, da bi se sporazumeval v slovenščini, a lahko kmalu naleti na nepotrpežljivost in nestrpnost:

Na upravni enoti sem govorila slovensko, in problem je bilo v tem, da ni hotela uradnica govoriti počasi in razločno v svojem jeziku. Sporazumevanje na upravni enoti (oddelku za tujce) na tobačni je težko predvsem zaradi negativnega odnosa uradnikov do tujcev. Od začetka sem pri njih govorila samo slovensko, ampak kljub temu se bojim vsakega obiska. (1ka22672-1363165859-Imm-34-sl)

I've had some experience of trying to communicate in basic Slovenian by myself. /.../ This I found virtually impossible. In one telephone conversation the person in question hung up the phone while I was mid-sentence. Asking them (in Slovenian) to please repeat what they said but slowly so I would understand better (1ka20517-1353505669-Imm-22-an).

Odzivi uradnih oseb o uporabi tujega jezika v postopku se razlikujejo, saj na splošno razumejo slovenščino kot uradni jezik, ki je nujni pogoj za uspešno opravljanje dela, posluževanje kateregakoli tujega jezika pa zanje predstavlja nestandardni postopek in z izražanjem dobre volje predvsem način za podajanje osnovnih informacij. Potem pa večinoma zahtevajo prisotnost tolmača.

Sporazumevanje v tujem jeziku je predvsem dobra volja uradnikov, v kolikor imajo dovolj znanja tujega jezika v stroki oz. za področje, ki ga pokrivajo. (1ka20557-1362726207-UE)

ZUP zahteva, da se vsi postopki vodijo v slovenskem jeziku. Tujcem nudimo v tujem jeziku le osnovne informacije, ker si mora zagotoviti tolmača. (1ka20557-1353412924-UE)

Uradniki se v veliki meri zavedajo, da so medjezikovni stiki lahko težavni, tako za njih kot za stranke, ko zahteva po tolmaču prispeva k občutku nejevolje, kot pravi naslednji odziv:

Uradovalni jezik je slovenščina. Na oddelku za tujce (in matičnem uradu) je zakonsko dikcijo o uporabi uradnega jezika skoraj vedno potrebno zaobiti. Če stranko odslovimo, da ne razumemo jezika in naj naslednjič pride s tolmačem, smo takoj ožigosani kot neprijazna uprava. Znanje jezikov je pri uradnikih zgolj t.i. dodana vrednost, ki pri nadrejenih ni nikjer upoštevana (beri: plačana). (1ka20557-1363953034-UE)

Vendar pa podajanja informacij v tujem jeziku ne bi smeli kar tako preprosto označiti za dodano vrednost, saj je zakonska dolžnost uradne osebe (gl. zg.), da stranko pouči o njeni pravici do uporabe tolmača, to pa mora storiti v jeziku, ki ga stranka razume. Tako bi veljalo resno vzeti tudi njihovo željo o dodatnem izpopolnjevanju tujih jezikov. Ob tem se zlahka pridružimo misli Prunča, ki ugotavlja, da ljudje le izjemoma sprejemajo, da tekoče sporazumevanje z javnimi službami ni le v interesu tujegovoreče stranke, pač pa v interesu institucije, saj nezadostna komunikacija primarno škodi njeni učinkovitosti (2012: 3).

Neenako jezikovno znanje namreč vpliva na sporazumevanje. Priseljenci in uradne osebe so pogosto v negotovosti, ali je bilo sporočilo na eni ali drugi strani sploh pravilno razumljeno:

We've been twice to handle registering addresses and both times, the official who helped didn't speak any English (this is quite funny because this is supposed to be the section that handles foreigners!). Even though we managed to achieve what was needed, it was difficult not knowing exactly what the official was saying, especially since this was quite an important part of the residence process (1ka22672-1363938253-Imm-49-an).

At the administrative unit, we could get by with poor Slovenian/English, but we were unsure if we got the "correct" answer (1ka22672-1363948627-Imm-42-an).

S podobno težavo se srečujejo uradne osebe v primerih, ko kot pomočniki in priložnostni tolmači nastopijo osebe, ki komaj razumejo slovenščino (Kejžar in Medved 2010: 103) ali celo otroci, pri tem pa gre za posredovanje pomembnih pravnih podatkov, ki so lahko zanje prezahtevni:

[...] Pogosto se zgodi, da v takih primerih npr. pri oddaji vlog ali ko stranka želi kakšno informacijo, v vlogi tolmačev nastopijo njihovi otroci, ki dosti boljše obvladajo slovenski jezik. Se pa vedno pojavlja dilema oz. vprašanje ali so pravilno razumeli zadevo. (1ka20557-1358840730-CSD)

Navedeni primer je že ena od dilem uporabe priložnostnih tolmačev, bolj podrobno pa se bomo s to temo ukvarjali v nadaljevanju ob raziskovanju stika med primarnima udeležencema (poglavje 6.4).

6.3.1 Celovitost tolmačene vsebine

O uspešnosti komunikacije lahko vzbudijo sume tudi vse spremembe na jezikovni ravni, na kar nas opozorijo metakomentarji. Interne menjave o izrečenem ali tolmačenem besedilu (gl. zg. poglavje 5.5.1) usmerjajo našo pozornost na popolnost prevoda. Primer razločevanja vprašanj smo že omenili in znova smo ga opazili na sodišču, ko je tolmač ob zapletenem sodnikovem vprašanju želel to razjasniti, da ga ne bi prevedel napačno (S-01) (prim. Zgled 64). Sodni tolmač svoje mnenje glede podobnih zadev izraža takole:

Če je treba zaradi enostavnosti/razumevanja, vprašam sodnika za dovoljenje spremembe vprašanja, če smem poenostaviti. (P-02)

V opazovanih sodnih postopkih smo spremljali dva postopka z jezikovno manjšo asimetrijo zaradi znanega jezika tolmačenja (BHS v S-03) ali obdolženčevega znanja uradnega jezika (S-01). To je v Zgledu 87 sprožilo vprašanja glede potrebe po prevajanju besedila:

Zgled 87: S-01 (OkraLj-Iran)

S: *Ali ste mu prevedli?*

T: *Ni želel, da se mu prevede.*

[...]

T: *Pravi, da glede prevajanja me bo prosil, ko ne bo razumel, mi bo rekel, da mu prevedem.*

V situaciji, kjer je razumevanje ključnega pomena, je torej stranka sama izbrala neprevajanje izjav. Tolmač iz drugega postopka ta pojav komentira s podobnim odzivom:

Običajno vprašam obdolženca, ali mu tolmačim vse, ali le delno, ali me bo sam vprašal, ko česa ne bo vedel. Sam pa vedno pretolmačim tisto, kar je ključno ali morda pričakovano manj razumljivo. (P-02)

Verjetno je to razlog, da tudi v opazovanem postopku S-03 opazujemo tolmača, ki govore sodnika in zagovornika obdolžencu tolmači le delno. Res pa je, da gre v obeh primerih za primere, kjer sta obdolženca razumela uradni jezik.

Vzrok za necelovitost razgovora lahko tiči tudi popolnoma drugje. V zdravstveni ambulanti za osebe brez urejenega zavarovanja so nam povedali še drugo, nekoliko nepričakovano stran zgodbe:

Če pacienta prisotnost tolmača moti, se postavi vprašanje, ali pove vse? Gre za intimne probleme, a če se ne pove vsega, to predstavlja problem. (P-09)

Izbor posredovane vsebine tako sploh ni vprašanje tolmačenja, ampak je stranska posledica zaradi vrste sporazumevanja prek tolmača, kar pa je že docela druga, a zanimiva tematika, ki jo puščamo odprto za morebitna nadaljnja raziskovanja.

6.3.2 Tujegovoreči v pravnem postopku

Ravnokar smo ugotovili, da včasih jezik v postopu vpliva na sam potek in sploh odločitev o tolmačenju (Zgled 87). Kako torej jezik kot dejavnik vpliva na pravni postopek?

Za postopke mednarodne zaščite v Azilnem domu smo že zapisali, da ne poznajo posebnih postopkov za ugotavljanje jezika prosilca. Prosilec sam pove, kateri jezik razume, in čeprav se lahko pojavi vprašanje, ali nekega jezika zares ne govori, ali tako samo trdi, se nikogar ne da prisiliti, da govori drug jezik, se pa še ni zgodilo, da bi kasneje med postopkom ugotovili, da bi bil potreben drug jezik (P-06). Le včasih se zgodi, da angleščina, ki jo tujci govorijo, ni dovolj dobra za sporazumevanje (P-07).

Od sodnega tolmača (P-02) pa smo slišali o primerih jezikovne zmede, predvsem s kombinacijo jezikov nekdanje Jugoslavije: predvsem ko gre za bosanski, hrvaški ali srbski jezik (BHS). V začetni fazi se tako npr. lahko poda zahteva za tolmačenje v bosanski jezik, potem na obravnavi za hrvaški in na koncu stranka trdi, da ne razume. Pri BHS je zadaj vedno vprašanje, iz katerega območja prihaja posameznik, kar se potem kaže v dialektu in specifičnih regijskih besedah.

Med tremi opazovanji na sodišču smo bili priča dvema tipoma okoliščin: v postopku S-03 je bila zagovornica (Z) dvojezična, v sodnih postopkih S-01 in S-02 pa sta obdolženca (O) delno razumela slovensko. Slednje je ugotovil tudi sodnik (S) in tekom postopka kar neposredno vprašal:

Zgled 88: S-01 (OkraLj-Iran)

S: Kako dobro vi govorite slovensko?

O: Pogovarjam se.

Obdolženec je govoril mešanico slovenščine in BHS, kar je po našem mnenju precej vplivalo na potek postopka. Na trenutke se nam je zdelo, da je tolmač prisoten le zaradi formalnosti in mu ni treba tolmačiti stalno (gl. nad.), po drugi strani pa je ne le koristen, ampak tudi nujen predvsem takrat, ko obdolženec želi povedati nekaj v afektu in hitreje – pod pritiskom je težje uporabljati tuji jezik.

Prav tako je obdolženi delno razumel slovensko v postopku S-03, tako da mu je tolmač prevajal samo delno (predvsem šepetano), obdolženi pa je na trenutke tudi kar sam neposredno odgovarjal na vprašanja primarnega udeleženca (npr. sodnika) v srbohrvaščini, na kar se je ogovorjeni tudi odzval. Omenjeni postopek je bil resda kratek, saj je šlo za predobravnavni narok, ki so ga še prestavili, vendar pa je bilo tolmačenja vseeno zelo malo. Morda je razlog prav v nekdanjem skupnem uradnem jeziku.

V postopku z madžarščino (S-02) smo opazovali primer dvojezičnega zagovornika, kar je verjetno pomenilo, da ga je angažiral obdolženec. To je bolj izjema kot pravilo, saj se pri postopkih s tujci zagovornike večinoma določi s strani države in so tam po uradni dolžnosti (P-04). Tokrat (S-02) pa je bila zanimiva glasna ugotovitev sodnika, da pravzaprav le uradna stran ne razume jezika tolmačenja, sicer pa je postopek potekal tekoče. Vsaj delno verjetno tudi s podporo sodnika, ki se je tolmačenju slišno prilagajal s tempom govora, uporabljal premore in govoril jasno in glasno.

6.3.3 Kratek stik v komunikaciji

Navajanje skupin tujegovorečih oseb, s katerimi je največ težav pri sporazumevanju, se ponavlja med različnimi sogovorniki. V Psihiatrični kliniki (P-08) so opozorili na paciente iz Romunije, Bolgarije in Irana, ki večinoma ne govorijo tujih jezikov. V postopkih mednarodne zaščite smo že omenili posebno situacijo romskega jezika, kjer ima glavno vlogo država izvora, saj pomeni drug jezik (P-06), v Slovenski filantropiji k temu dodajo še podatek, da za romski jezik v Sloveniji ni uradnih tolmačev (P-11). Poleg tega naštejejo še druge za sporazumevanje težavne jezike: romunski, arabski (manj pogosto), kurdski (v tranzitu), afganistanski jeziki dari oz. farsi in urdu ter mongolski (čeprav zadnji pogosto znajo vsaj malo rusko). Kadar se zgodi, da skupnega jezika ne najdejo, je obravnava slabša, bolj približna in popačena, in pogovor je tako omejen na uradne postopke, kjer je (ker mora biti) prisoten tolmač.

V zdravstvu je situacija lahko bolj kočljiva kot to, da tudi angleško govoreči pacient ne more imeti zdravnika, ki ne govori angleško, če ga hoče kdaj obiskati sam (P-01). V nujni zadevi se namreč lahko ugotovi in zapiše, da »komunikacija ni možna« (P-14). Vendar je relativno, kdaj je stvar nujna in kdaj ne, kar lahko vodi v vprašanje naklepne telesne poškodbe (P-14).

6.4 Stik med primarnima udeležencema tolmačene interakcije

Za začetek izpostavimo besede, s katerimi je svoj pogovor zaključil eden od naših sogovornikov:

Z uporabo prevajalca/tolmača je moten osebni kontakt, kar je ključno. (P-09)

Izjava je zanimiva, saj naj bi ravno tolmač omogočil stik med dvema udeležencema, ki sicer ne najdeta skupnega jezika. A o podobni izkušnji pri zagovoru angleško govorečega tujca nam je povedala odvetnica (P-04), ki se je med posvetovanjem pred obravnavo s svojo stranko, torej z obdolžencem, sporazumevala neposredno v angleščini. A prisoten je bil tudi tolmač, ki pa je kljub uspešno vzpostavljeni komunikaciji vse skupaj tolmačil, in sicer v slovenščino. Odvetnico je to motilo, saj ji je jemalo pozornost in ni točno vedela, za kaj pri prevedenem sploh gre. Kasneje se je sicer izkazalo, da je omenjeni primer za tolmača prva obravnava in je še brez izkušenj s sodnim tolmačenjem, zaradi česar je imel tudi med obravnavo kar nekaj težav s prepoznavanjem faz postopka, s terminologijo ipd.

Vendarle pa lahko tako prvo izjavo kot zgodbo verjetno razumemo bolj kot pomanjkanje neposrednosti oz. prisotnost vmesnega člana, ki ga predstavlja tolmač. Ugotovili smo že, da tolmač ni neviden udeleženec interakcije, ampak prav tako igra svojo vlogo v razgovoru (gl. zg. poglavje 5.1.4), s katero koordinira in prek prevodov vanjo hote ali nehote vnaša tudi svoje interpretacije (npr. Wadensjö 1998: 107).

V analiziranih primerih smo naleteli na več primerov, kjer lahko izpostavimo vprašanje stika med primarnima udeležencema interakcije oz. problematiko razmejitev vlog. Najvidnejši znak je naslavljanje (gl. zg. poglavji 5.1.2 in 5.3.4), s čimer govoreči izraža svojo perspektivo: bodisi vključenost v obliki direktnega nagovora ali izključevanje naslovnika z uporabo tretjeosebne slovnične oblike in sporazumevanjem prek posrednika.

V opazovanih sodnih postopkih večkrat zaznamo preskok. Tako npr. sodnik (S-01) najprej nagovarja obdolženca v 2. osebi, nato pa začne uporabljati tretjeosebno obliko in za podatke sprašuje tolmača, kar je nenavadno, ker se še vedno dogaja znotraj uvodnega dela med standardnimi vprašanji o osebnih podatkih, kot so zakonski status, zaposlitev ipd., iz česar takoj sledi narek zapisnikarju. Nato pa je pri pravnem poduku spet možno zaslediti preskok v direktno naslavljanje. Sodnik v prvem delu išče manjkajoče podatke in kot v azilnem postopku (Zgled 36 zg.) lahko tudi tu ugibamo, da gre pri temi, vezani na konkretno

situacijo posameznika, le za izpolnjevanje formularja. Ker sodniku ali uradni osebi podatke kot vmesna oseba sporoča tolmač, uradna oseba pri tem pozabi, da tolmač ni tisti, ki podatke ima oz. priskrbi, ampak jih le prevede, medtem ko bi morala biti kot ključna oseba nagovorjena stranka v postopku. Pri pravnem poduku pa bi naslavljanje lahko razložili z avtomatizmom naučenega zelo formalnega besedila. Za razliko od ugotavljanja osebnih podatkov se to med obravnavami ne razlikuje in sodniku predstavlja popolnoma neosebni del postopka, ki ga zna na pamet in ne prilagaja situaciji. Vendar pa hipotezo o povezavi med stopnjami sodnega postopka in uporabo direktnega ali poročanega govora s podrobno analizo sodniškega naslavljanja ovrže Paulsen Christensen (2008: 121), ki ugotavlja, da je raba izključno stvar posameznikove odločitve (prav tam: 123). Tako tudi lažje (ne) pojasnimo naključno menjavanje perspektive v naslednjih izjavah Zgleda 89, vzetih iz sodnega postopka:

Zgled 89: S-02 (OkraLj-Hu)

S: *Se boste zagovarjali? Povejte mu ... če ne želi, mu ni treba, pove tist, kar želi bo povedal? No, pol pa kar–*

Z: *Je reku, da ne bo, da ne bo odgovarjal na vprašanja*

S: *Povejte mu, da bom prebrala [...]*

[...]

S: *Še to mu prosim povejte ...*

[...]

S: *Sam je povedal [...] Ko je [...] Ste pristopili ... Zagovor ste spreminjali [...] ste [...] takoj ko ste [...] tudi vaš pretreslo [...] vam lahko zaželim, da ne boste utrujeni hodili [...]*

T: *Zahvaljuje se vam za ...*

S: *[...] mu prosim še povejte, [...]*

Sodnik nenehno spreminja direktno nagovarjanje (začetno vprašanje) s posrednim (prim. Zgled 35 v KAD). Slednje na nek način predstavlja prenašanje odgovornosti spraševanja na drugo osebo, tj. na tolmača (Wadensjö 2004: 116). Zaradi nam tujega madžarskega jezika sicer ne moremo vedeti, kako je tolmač izjave prenesel obdolžencu, a če apliciramo primere iz postopka mednarodne zaščite in tuje raziskave, je verjetno znova zamenjal perspektivo in uporabil direktni, drugoosebni nagovor.

Najbolj zanimiv je stik med primarnima udeležencema v sodnem postopku S-03. Obdolženec se namreč nekajkrat vključi v razpravo sam, brez tolmača, z uporabo svojega, torej za postopek tujega jezika. Sodnik izjave razume (gre za BHS) in se nanje odzove. Sprejme jih kot polnopravni del odgovora oz. postopka. Na vprašanje, kako to, da se za sporazumevanje uporablja jezik tolmačenja, odgovorimo z več vidikov. Omenili smo že, da

gre pri BHS za posebnost, ne le v tej ponazoritvi. Delno jo lahko primerjamo z angleščino kot jezikom tolmačenja, vendar pa jezikovno znanje pri BHS običajno ne vpliva dodatno na razmerje moči: tako kot uradna oseba razume BHS, obdolženec razume slovenščino, in s tem sta izenačena pri možnosti sodelovanja brez pomoči posrednika. S sodnikove strani je mnenje verjetno tako, da jezik razume in zato ne vidi potrebe, da bi razumljivo izjavo prevajali, če to ni nujno, saj bi s tem pridobili še eno (tolmačevo) interpretacijo besedila (gl. zg.). Za obdolženca bi lahko sklepali, da se ob tolmaču počuti ogrožen kot primarna stranka v postopku in morda želi zaščititi svojo vlogo, zaradi česar sodnika naslovi neposredno in vzpostavi direkten stik.

Neposrednemu ali vsaj delnemu stiku in vključenosti v razgovor iz prejšnjih zgledov lahko v nasprotje predstavimo zmanjšan stik ali celo njegovo umanjkanje. Nejasna razmejitev vlog je vodila v naslednjo zgodbo: šolarka pred kratkim prispele tujegovoreče družine je morala obiskati Stomatološko kliniko. Starši niso znali slovensko, zato jo je spremljala prostovoljka, socialna delavka. Njena vloga v tej situaciji je bila nejasna. Prisotna ni bila toliko zaradi jezika, saj je osnove slovenščine deklica razumela, pač pa bolj zaradi psihične opore, namesto starša. Toda tudi te vloge ni mogla uresničiti popolnoma, saj se je pri izpolnjevanju vprašalnika, kar običajno počnejo starši, pojavil problem: ni poznala vseh podatkov in to se je izrazilo v njeni nemoči.

Nemoč je pogosta spremljevalka medjezikovnega stika zaradi postopkovnega znanja (gl. zg. poglavje 2.2): tujegovoreče osebe pogosto ne razumejo, zakaj in kako potekajo postopki (P-11). Uslužbenci nevladnih organizacij, ki nudijo pomoč pri urejanju administrativnih zadev, še posebej beguncem v postopku imigracije, poleg izenačevanja tega neravnovesja trdijo, da jezikovna pomoč zmanjša negativni odnos uradnih oseb, saj jih opozori na enake pravice in dolžnosti vseh. Zagotavljanje sporazumevanja s tem namenom je konec koncev tudi smisel skupnostnega tolmačenja: je eden od načinov, kako v pogovoru opolnomočiti šibkejši člane družbe in jim omogočiti, da v vsej meri izkoristijo svoje pravice.

Po drugi strani pa je tudi jezikovna pomoč lahko vir povzročanja nemoči. O tem pripoveduje visoko izobražena, dobro situirana tujegovoreča priseljenka, poročena s Slovencem:

If my husband is with me, people always speak Slovenian, so I told to him, you don't speak, I want to know, this is my problems, I want to know directly, but I never had a chance. Because people deal with him, not with me. People doesn't want to deal with me. Sometimes, I need to talk, I need to know, but I never had a chance. Even if the doctor can speak English, he

would speak Slovenian. My husband told me briefly then, it make me angry all the time. (P-01)

Njeno vlogo v pogovoru ji je zaradi skupnega maternega jezika s strokovnjakom prevzela vmesna oseba (Kejžar in Medved 2010: 100) in jo v že tako neenakem srečanju z uradno osebo, ki ima večjo družbeno in pristopno (*gate-keeping*) moč (Fairclough 2001: 40) postavila v še večjo nemoč. Pojav, da so ob prisotnosti slovensko-govorečega sorodnika ali prijatelja uradniki nagnjeni k uporabi slovenščine ne glede na to, kdo je stranka, je pogosta pripoved tudi v odgovorih iz vprašalnikov, npr.:

Even if you want to try to speak or understand, they just want to speak Slovenian so they all the time ask my girlfriend instead of trying to speak with me, even if I was able to understand (1ka20517-1353496214-Imm-6-an).

Čeprav prisotnost osebnega jezikovnega posrednika torej pripomore k izenačevanju razmerja moči, lahko s seboj prinese tudi neželene učinke. Priložnostni tolmač se namreč ne zaveda, da v taki situaciji igra več vlog (npr. skrbnega sorodnika in nepristranskega tolmača), zato se pojavi resno tveganje, da pozabi, kaj je njegova naloga – tolmačenje – in na koncu sam prevzame tudi vlogi ostalih dveh udeležencev v razgovoru. Kot že Valero-Garcés (2010: 244) tudi mi ugotavljamo, da dvojezični udeleženec pogosto ne prevede posameznih izjav primarnima udeležencema, temveč kot zdravnik npr. sam sprašuje in svetuje, kot pacient pa sam podaja informacije (prav tam). Čeprav je po poklicnih standardih to slabo opravljeno tolmačenje, pa ga zdravstveno osebje večinoma sprejema, saj medjezikovnega posrednika sploh ne dojemajo kot tolmača, pač pa kot pacientovega spremljevalca in svetovalca, kar zanje pomeni prihranek časa pri prevajanju (prav tam). Kljub navidezno uspešnejši komunikaciji in navsezadnje boljši informiranosti pa izjave tujegovorečih posameznikov kažejo, da se jim njihova vloga zdi obrobna in se morda počutijo še bolj izrinjeni iz pogovora.

6.5 Razmejitve vlog in moč institucionalnega udeleženca

Tako kot premikanje mej med vlogami udeležencev vpliva na osebni stik, hkrati spreminja razmerje moči.

Za potrebe trenutnega dogajanja se tako kot v postopkih mednarodne zaščite tudi na sodišču lahko zabriše meja med tolmačem kot samostojnim udeležencem in kot sodelavcem ter soustvarjalcem zapisnika, kot kaže Zgled 90:

Zgled 90: S-02 (OkraLj-Hu)

S: Kar izvolite, a boste morda lahko kar narekovali?

T: ((narekuje neposredno zapisnikarju))

Sodnik prosi tolmača, da besede obdolženca pove v obliki, primerni za zapisnik, s čimer mu dodeli vlogo pomožnega sodnega uslužbenca in soodgovornost za pisanje zapisnika (npr. Zgled 26 v poglavju 5.3.1), s čimer vzpostavi dodatno neravnovesje moči.

6.5.1 Kdo usmerja razgovor?

Za razliko od postopka mednarodne zaščite je v sodnem postopku tolmač bolj nagnjen k ravnanju po načelih nevidnosti, zato pride kot vodja veliko bolj do izraza uradna oseba, v tem primeru sodnik. On je tisti, ki usmerja razgovor in udeležencem tudi dodeljuje naloge, kot npr. v Zgledu 91:

Zgled 91: S-02 (OkraLj-Hu)

S: Počakajte, ker morate bit formalno tle, ko jim bom sklep izročila. Ga boste prevedli al kako?

[...]

((vročitev sklepa o varščini))

S: Tolmačka naj mu pač pove da ne rabijo prevoda ... naj jim to ustno zdaj prevede

Sodnikova prva izjava je namenjena tolmaču, čigar prisotnost je še vedno zahtevana, kljub morebitnim prejšnjim znakom, da se ga lahko razreši. S svojim končnim vprašanjem pa sodnik manj sprašuje, kot nalaga nadaljnje delo. Malce kasneje, ko sodnik napiše sklep in ga izroči obdolžencu, sodnik znova posreduje delo tolmaču. Pri tem pa je zanimivo, da svojo zadnjo izjavo ne naslovi tolmača, ampak ostale strokovne osebe v postopku – zagovornika, tožilca in zapisnikarja, pri čemer pa prek posredne razlage pravzaprav določa, kako naj postopa tolmač.

Pri drugem opazovanju (S-01) smo v posameznih trenutkih naleteli na dokaj izredno stanje. Okoliščine postopka so po našem mnenju pomembno vplivale na potek, zato omenimo, da je postopek potekal na veliki petek popoldne in se je pričel z zamudo, v vlogi zagovornika (po uradni dolžnosti) pa je nastopil substitut, ki se mu je mudilo in je že vse od začetka kazal znake živčnosti. Na splošno je tolmač v obravnavi veliko uporabljal simultani, šepetani

način in tako obdolženemu posređoval vse dogajanje v sodni dvorani. Po uvodnem delu s pravnim podukom in branjem obtožnice se je začel zagovor s pričanjem obdolženca. Tekle so kratke dialoške izmenjave, ki jih je tolmač obvladoval na pamet brez pomoči zapiskov in vse je potekalo zelo hitro. Očesni stik je bil videti dobro vzpostavljen, pravne osebe so gledale obdolženca, ta je med poslušanjem s pogledom spremljal predvsem tolmača. Vmes se je zgodilo tudi vprašanje glede jezikovnega znanja obdolženca (gl. zg. Zgled 88). Pri dodatnih vprašanjih na nek zelo dolg obdolženčev odgovor pa teh vprašanj tolmač ni pretolmačil, ker ga je prekinil zagovornik:

Zgled 92a: S-01 (OkraLj-Iran)

Z: *Kar naj on [O] pove.*

[...]

Z: *Saj razume.*

Zagovornik kaže vidne znake nestrpnosti, postopek se še pospeši, saj tolmač kar trikrat sploh ne uspe pretolmačiti vprašanj zagovornika, ki ga obdolženec razume in mu odgovarja takoj, neposredno (tudi v Martinsen in Dubslaff 2010: 31). Sprva sicer začne slovensko, a se nato popravi in odgovarja v iranskem jeziku. Zagovornik skoraj prepove tolmaču, da bi prevajal in obdolženec hoče odgovarjati v slovenščini – vse poteka izjemno hitro. Nato pa ob ponovnem poskusu izpustitve tolmačenja izmenjavo besed prekine sodnik:

Zgled 92b: S-01 (OkraLj-Iran)

S: *Sam mejčken, vi kar povejte v iranščini.*

Sodnikova izjava je nekoliko ublažila ihto, vendar pa smo se ob njej vprašali: bi sodnik tako reagiral v vsakem primeru že samo zaradi pomiritve napetosti v dvorani ali se je zavedel, da je v sodni dvorani prisotna raziskovalka, ki jo zanima prav tolmačenje v postopku? Pravega odgovora ne bomo izvedeli, vsekakor pa je Zgled 92 lep prikaz, kako na postopek in s tem na tolmačenje vpliva vrsta okoliščin, od tistih ključnih, kot je jezikovno znanje, do navidezno nepomembnih zunanjih dejavnikov, kot sta čas in morebitno nadomeščanje. Kasneje je sodnik še enkrat opozoril na vzhičenost, do izpustitve tolmačenja pa je prišlo le še enkrat, ko je zagovornik prehitel vprašanje, medtem ko je tolmač uspel prevesti vsa nadaljnja in se je spet vzpostavil običajni tolmaški red.

Ta red pa mora biti drugačen pri videokonferencah, na kar v intervjuju opozori sodni tolmač (P-02). Videokonference kot oblika sporazumevanja na daljavo zahtevajo specifična navodila, ki jih mora prisotnim dati sodnik, na kar ga lahko vnaprej opozori tudi tolmač:

Pomembno je navodilo sodniku, kako se bo prevajalo: da pride do zamika, da ni preveč količinsko, ne sme biti skakanja v besedo in prekinitev. (P-02)

O vlogi tolmača pri poteku postopka, še posebej v Centru za tujce, se sprašujejo tudi pri Slovenski filantropiji, kjer občasno naletijo na težavne situacije, »saj bi tolmači želeli postopek peljati v neko smer, nanj vplivati ali ga spodbujati« (P-11). Čeprav tega v ozkem smislu nismo zasledili, pa tovrstno delovanje lahko vzporedimo tako s primeri samoiniciativnega ravnanja v razgovorih mednarodne zaščite (poglavje 5.4.2.1) kot z zgornjimi primeri o priložnostnem tolmaču, ki primarnima udeležencema v preveliki želji pomagati »ukrade« njuni vlogi in pogovor vodi po svoje.

6.5.2 Solidarnost s tujgovorečo osebo

Že v poglavju s kritično analizo diskurza tolmačenih razgovorov v postopkih mednarodne zaščite smo opazovali različne izraze empatije do prosilca tako s strani tolmača kot uradne osebe, ki na ta način včasih izraža tudi svojo vodstveno pozicijo. V ostalih okoljih se empatija ravno tako pojavlja na različne načine, ponekod pa lahko govorimo tudi o njenem pomanjkanju.

V sodnih postopkih je odnos med tolmačem in obdolžencem občutljive narave. Po besedah stalnega sodnega tolmača (P-02) bi nekateri to kar znali izkoristiti in celo zlorabiti, zato se drži svojega pravila, da samo pozdravi in dela brez komentarjev. Ob osebnem vprašanju pa tolmač obdolžencu le da pojasnilo o postopku in ga napoti na drugega sogovornika (prav tam). Zanimivo je, da tolmač zaznava razliko med strankami v civilnih in kazenskih postopkih. Prve se ne znajdejo toliko in pogosteje iščejo oporo v tolmaču, vendar pa jim je ne vrača in dela le prek sodnika. V pravnem okolju se torej tolmač trudi ugoditi splošni normi o tolmačevi nevtralnosti (npr. Wadensjö 1998: 74; Pöllabauer 2005: 181).

V zdravstvu smo spoznali nasprotno stališče, perspektivo tujgovorečega pacienta in njegovega spremljevalca, ki potrjuje opaženo ignoranco v dosedanjih raziskavah (gl. zg., npr. Pajnik 2010: 32; Kejžar in Medved 2010: 101). Socialna delavka na spremstvu v Stomatološko kliniko (P-13) je poročala o preteklih izkušnjah s pomanjkanjem empatije zdravstvenega osebja do pacientov, namesto tega pa imajo ti neprijazen, celo nesramen odnos in ne razumejo situacije, v kateri so se znašli priseljenci. Podobno poročajo v Slovenski filantropiji (P-11):

Zdravstveni delavci so pogosto nerazumevajoči in ne poznajo pravic tujcev ter se z njimi sploh ne ukvarjajo, temveč paciente tudi preprosto zavrnejo. (P-11)

Prostovoljci take neprijetne situacije rešujejo z neformalnimi potmi in si medsebojno pomagajo z informacijami o tem, v katerih ustanovah je osebje bolj prijazno in razumevajoče (prav tam), predvsem pa ugotavljajo:

Že ob spremstvu skrbnikov je odnos takoj boljši, pogosto pa je potrebno razlaganje pacientovih pravic. (P-11)

Čeprav smo o dilemi dvojezične spremljevalne osebe že razpravljali v poglavju 6.4, lahko iz povedanega vendarle razberemo, da v danih situacijah težave v sporazumevanju in vzpostavitvi komunikacije zaradi jezikovnega primanjkljaja presega izrazito neravnovesje družbene moči zaradi osebnega odnosa strokovnjaka, ki ga posledično tolmač hote ali nehote privzeto izravnava že s svojo prisotnostjo. Pojav solidarnosti, ki je še bolj prisoten v opisanih primerih, tako vedno bolj briše mejo med vlogo tolmača, zagovornika ali mediatorja, o katerih smo govorili zgoraj.

Povsem drug vidik tolmačevega sočustvovanja s stranko nam pokaže zgodba sodne izvedenke (P-03):

Tretja oseba, to je prevajalec, je vnesla v pregled posebnosti. Sprva je ob prihodu skušala vzpostaviti komunikacijo z obdolženim. [...] Ker [svojih del] ni mogel [pokazati] izvedencu, je komuniciral s prevajalcem, ki se sprva komunikaciji ni želel izogniti, kasneje pa ni več mogel. Prehajal je tudi na prevajalčev osebni del, [...] tako da je bilo potrebno postaviti mejo. Prevajalca sem zato povabila v posebni prostor, kjer ga obdolženi ni več mogel ogovarjati. (P-03)

V tem primeru je tolmač že pred pričetkom postopka vzpostavil stik in odnos z eno od strank, z obdolžencem, potem pa se je emocionalno vključil v postopek. Izvedenka je opazila opozorilo v obliki tolmačeve stiske, ki se je stopnjevala skupaj z obdolženčev, saj se je z njim identificiral in vedno bolj tudi odgovarjal namesto njega (prav tam). V nadaljevanju se je zgodilo to, da mu je prevod ušel in je tolmač uporabil vedno več besed kot v izvorniku. Tolmač je prevzel prevajanje notranjega sveta stranke, ne pa prevajanja besed oz. sporočil. Na ta način tolmač želi reševati psihološko situacijo obdolženca in hkrati ureja odnos med obdolžencem in izvedencem. To pa ne le presega njegove naloge, temveč je popolnoma »napačno« (prav tam). Izvedenka zato opozarja, da je ključno prevajanje brez sugestij, »četudi se zdi butasto, npr. kakšna vprašanja ipd.« (P-03). Na opisani položaj brez dvoma dodatno vpliva osebni stik med odmorom, ko izvedenec nima kontrole, ampak

je tolmač tisti, ki odgovarja. Gre torej za situacijo, ki je ravno nasprotna siceršnji deklarativni moči uradne osebe – izvedenec je popolnoma nemočen – in odločno izpodbija pozitivno vrednost empatije s stranko: tolmačeva sposobnost sočustvovanja preseže normalne okvire in škodi postopku.

6.6 Etični pomisleki v tolmačeni interakciji

Za konec odprimo še eno temo o preseženih normalnih okvirih. Nekateri primeri tolmačenih interakcij, o katerih so nam pripovedovali sogovorniki v različnih okoljih, zbujejo tehtne etične pomisleke.

Znova omenjamo, da je komunikacija med zdravnikom in pacientom v zdravstvu ključnega pomena. Le kako se počuti pacient iz naslednje zgodbe?

Trenutno je v oskrbi tujec, za katerega je na začetku prišel tolmačit nekdo z veleposlaništva, sedaj pa skrbijo zanj z odmerjanjem zdravil in splošno nego. (P-08)

Čeprav si v primerih nezadostne komunikacije zdravstveno osebje večkrat pomaga z dodatnimi testi in daljšo hospitalizacijo, pa je nesprejemljivo, da se psihiatrična oskrba omeji zgolj na zdravila in nemo nego z izgovorom, da psihiatrična pomoč v tujem jeziku ali s posredovanjem tolmača ni mogoča. Navsezadnje smo raziskovalce tolmačenja v tujini, npr. Bot (2005), navajali tudi že ravno s tega področja.

Izvedeli smo, da v kazenski zadevi v zdravstvu tolmač predstavlja pomemben »pufer« (P-14) v sicer zasebnem razgovoru med zdravnikom in pacientom. Kot vmesna oseba lahko zaradi svoje nevtralnosti pomaga pri težkem dokazovanju pravne verodostojnosti. Na primer, pri neposrednem sporazumevanju slovenskega zdravnika s tujim pacientom v tujem jeziku je edina priča zdravnik, ki pa je npr. kot obdolženi neverodostojen. Morebitna druga prisotna oseba, ki je institucionalno vezana na zdravstvo, je kot priča ravno tako problematična, saj zaradi vpetosti v isto okolje obstaja večja možnost prikrojevanje resnice. Tolmač naj bi bil zato nujno prisoten zaradi nevtralnosti (P-14). Če je to pravni razlog, pa bi morali tolmačenje vendarle zagotavljati iz želje po omogočanju sporazumevanja in ne le zaradi eventualne priče, kar je ob njegovi že tako kompleksni vlogi lahko precejšnja obremenitev za tolmača.

Pri opisu postopka mednarodne zaščite smo razložili delovanje v Azilnem domu in trud za omogočanje komunikacije tudi v primerih manj razširjenih jezikov, za katere ni tolmačev. Na Slovenski filantropiji opozarjajo na primere, ko so v takih primerih za tolmačenje angažirali druge prosilce, kar je »nedvomno sporno« (P-11). Slednje se je izkazalo tudi ob prijavi prosilca na Varuha človekovih pravic RS (Varuh) glede poteka postopka mednarodne zaščite, ki jo je Varuh sprejel za utemeljeno. Po poročilu Varuha (2012a) Sektor za mednarodno zaščito pri MNZ prosilcu ob vlogi prošnje (tj. ob prvem stiku z Azilnim domom, gl. opis postopka v poglavju 4.2.3) ni mogel zagotoviti uradnega tolmača za paštunski jezik, zato je kot prevajalec sodeloval drugi prosilec z mednarodno zaščito, in sicer tako, da je prevajanje za potrebe pridobivanja osnovnih informacij potekalo iz paštunskega jezika v farsi in potem prek uradnega tolmača v slovenščino. Nato naj bi prosilec podrobnejšo utemeljitev lastnoročno zapisal (sami lahko dodamo verjetni razlog uradnega organa: za pisno besedilo je lažje priskrbeti prevod, npr. prek angleščine, gl. tudi zg.). Na tolmačenje prek drugega prosilca prijavitelj in njegov pooblaščenec sicer nista imela pripomb, vendar lahko to razumemo tudi kot izkaz primanjkljaja v neravnovesju moči v postopku, medtem ko se je MNZ skliceval na to, da se s prvo prijavo postopek za mednarodno zaščito sploh lahko zažene in so zato zaradi nerazpoložljivosti ustreznega tolmača uporabili izjemo pri izvajanju postopka. Poročilo Varuha (prav tam) na podlagi ZMZ natančno razlaga možne izjeme, predvsem pa tudi druge možnosti za ureditev tolmačenja, npr. mednarodno pomoč v okviru Evropskega azilnega podpornega urada (EASO) in skupnosti držav članic EU, česar pa se v Azilnem domu redko poslužijo (P-06) in tega niso storili tudi v tem primeru (Varuh 2012a). Varuh je ugotovil, da je šlo za nezakonito postopanje, zato na ta način prejeti podatki ne bi smeli imeti vpliva na odločitev v zadevi, predvsem pa, da lahko tako postopanje vodi v »kršitev pravice do enakosti pred zakonom ter pravice do enakega varstva pravic« (prav tam).

Med opazovanjem razgovora z jezikom farsi (R-05) smo slišali še za eno težavo etične narave: prosilec je povedal (med uradnim delom, tako da je tolmačil uradni tolmač), da je slišal in se boji, da nekateri tolmači (a poudaril, da ne ta, ki je prisoten trenutno) sodelujejo z veleposlaništvu, zaradi česar pride do odtekanja zaupnih in občutljivih informacij prek tolmača na veleposlaništvo države prosilca. Ta skrb zbujujoča vest se je kasneje potrdila v še enem poročilu o prijavi pri Varuhu človekovih pravic (2012b). V navedenem primeru je

zopet prišlo do izjeme pri izbiri tolmača zaradi nerazpoložljivosti izbranega tolmača prek Sektorja MNZ, zato ga je priskrbela Služba za prevajanje in lektoriranje prek izbrane prevajalske agencije. Zaradi posebnega primera izbire se tolmača v takem primeru skladno z določili ZMZ zaprosi za izjavo, da ne tolmači za diplomatska predstavništva države, katere jezik tolmači (prav tam), in opozori na zaupnost podatkov. V tem primeru je tolmač za veleposlaništvo pogodbeno prevajal v preteklosti, zanj pa je izjavo podpisala prevajalska agencija, tako da je izbira načeloma potekala v skladu z določili ZMZ. Kljub temu je Varuh »štel pobudo za utemeljeno« (prav tam), saj je ugotovil, da »trenutno veljavna ureditev določitve pogojev za izbiro tolmača v postopkih mednarodne zaščite ni ustrezna« (prav tam), saj je premalo natančna in zelo lahko pride do zlorab. Tudi predlagane spremembe in dopolnitve ZMZ razen poenostavitve postopka ne izboljšujejo varnostnih mehanizmov, pravic prosilca itd. Na prav te pomanjkljive in nedorečene kriterije pri izbiri tolmačev v postopku mednarodne zaščite je ob raziskovanju stanja skupnostnega tolmačenja v Sloveniji že leta 2009 opozorila Pokorn et al. (2009: 173–175), podobno so kasneje ugotavljali tudi drugi raziskovalci (npr. Morel 2009: 32–33).

V šestem poglavju smo izpeljali cilj dela o podaji pregleda trenutnega stanja skupnostnega tolmačenja v Sloveniji in razširili rezultate kritične analize diskurza s perspektivami udeležencev. Predstavili smo glavna področja tolmačenega diskurza za potrebe skupnosti z njihovimi posebnostmi in udeleženci v luči jezikovnega znanja ter na podlagi tega prikazali uspešnost medjezikovnega stika v obeh primerih: direktni govorni izmenjavi in taki prek posrednika, tj. tolmača ali dvojezičnega spremljevalca. Glede zadnjega se pridružujemo ugotovitvam preteklih študij o nevarnih posledicah sodelovanja neusposobljenega priložnostnega tolmača, npr. odvzemu sporazumevalne moči primarnima udeležencema (Hale 2008; Valero-Garcés 2010), ki ostaneta brez stika. Tudi v tem delu raziskave smo se vprašali o solidarnosti s tujgovorečo osebo, jo redko našli pri uradnih osebah in večkrat pri spremljevalnih priložnostnih tolmačih, o pasteh katerih pa smo že govorili. Na koncu smo posredovali tudi primere etično vprašljive prakse tolmačene interakcije, ki so bile že predmet prijave kršitev človekovih pravic, kar bi radi preprečili ravno z zagotovitvijo strokovnega skupnostnega tolmačenja.

7 SKLEP: ZAGOTAVLJANJE ENAKIH MOŽNOSTI V DRUŽBI

Zaradi vedno pogostejšega pojava tolmačenja v uradnih okoljih v luči povečanih globalnih migracijskih tokov smo se odločili za raziskavo o trenutnem stanju in ureditvi skupnostnega tolmačenja v Sloveniji ter s kritično analizo diskurza prikazati posebnosti take interakcije, predvsem glede na razmejitve vlog in razmerja moči njenih udeležencev.

Za delo smo si postavili naslednje hipoteze: 1) institucionalna narava postopka vpliva na tolmačenje in obratno, tj. tolmačenje vpliva na jezikovno raven; 2) tolmačena interakcija spreminja ustavljeno razmejitev vlog in delitev odgovornosti; in 3) prisotnost tolmača vpliva na potek postopka in na ravnovesje moči med primarnima udeležencema.

V pristopu mešanih metod smo glavni empirični del raziskave opravili s kritično analizo diskurza v tolmačenih razgovorih postopkov mednarodne zaščite, ki smo jo s perspektivami udeležencev razširili za vpogled na druga področja skupnostnega tolmačenja. Predstavljeni rezultati v največji meri potrjujejo pretekle študije, dodali pa smo tudi nekaj lastnih opažanj.

V odgovoru na prvo hipotezo o vplivu postopka na tolmačenje in obratno smo s KAD potrdili medsebojno vplivanje in ga prikazali z zgledi. Najprej so se pokazale značilnosti institucionalnega diskurza, npr. pomembnost natančnosti podatkov, ki se je kasneje izkazala za velik dejavnik pri tolmačevem prepoznavanju želja uradne osebe in samoiniciativnem spraševanju prosilca po dodatnih podatkih, s tem pa privzemanju vloge pomožne uradne osebe (Pöllabauer 2005: 212). Med posebnimi vplivi jezika na tolmačenje oz. postopek smo v pravnem okolju zaznali, da v primeru, ko je obdolžencu znan uradni jezik, lahko pride do soglasnega izpuščanja tolmačenja. V mentalnem zdravstvu smo odkrili, da prisotnost medjezikovnega stika lahko vodi v odsotnost stika (in s tem tolmačenja) nasploh in v nemo oskrbo samo na podlagi zdravil, kar se nam zdi nedoumljivo in v zdravstvu gotovo neetično. Pri pisanju zapisnika kot še eni karakteristiki institucionalnega pravnega postopka smo zaznali problematiko, ki je zbudila našo posebno pozornost: kljub veliki časovni obremenitvi uradne osebe v postopku mednarodne zaščite s tipkanjem se zdi ta rešitev boljša kot pomoč zapisnikarja, saj dodatna oseba predstavlja le še dodatno interpretacijo povedanega (Wadensjö 1998: 107) brez občutne razlike v količini dela (prim. Tivadar in Tivadar 2015).

Obratni vpliv postopka na jezik oz. tolmačenje smo tudi mi našli v tolmačevem prilagajanju svojega izražanja pisnim konvencijam (Pöchhacker in Kolb 2009), razširjanju primarnih izjav (Wadensjö 1998), kar deluje varovalno na integriteto v interakciji (Hale 2008) in spreminjanju jezikovnega registra, kar mestoma vodi tudi v težave v sporazumevanju (Pöllabauer 2005). Ugotavljamo, da se te dejansko rešujejo v obliki Griceovega splošnega načela sodelovanja pri sporazumevanju, ko morebiten kratek stik v komunikaciji vodi v sodelovalno ravnanje vseh udeležencev, da skupaj poiščejo pomen izjave (Martinsen in Dubslaff 2010: 24). Glede obratnega vpliva tolmačenja na jezik smo prikazali, da se v postopkih mednarodne zaščite in tudi v sodnih postopkih spreminjata direktno in posredno nagovarjanje (Bot 2005). Vzrok je lahko naključne narave (Paulsen Christensen 2008: 123) ali pa distanciranje od izvirnika in ohranjanje tolmačeve integritete (Mason in Stewart 2001).

V iskanju potrditve druge hipoteze osrednjega dela smo raziskali vloge in ugotovili, da te kljub statusnim predispozicijam niso popolnoma nespremenljive, kar kaže že obstoječa literatura, pač pa se njihove meje konstantno premikajo glede na trenutne sporazumevalne potrebe. S tem se premika tudi odgovornost za izrečeno. Če se v reguliranih postopkih tolmač redko čuti dolžnega nastopiti kot kulturni mediator, pa v postopku mednarodne zaščite večkrat privzame vlogo izpraševalca in postane pomožna uradna oseba (gl. zg., Pöllabauer 2005: 249). Po drugi strani se tolmač drugič želi zavestno oddaljiti od diskurza uradne osebe (Pöllabauer 2005: 337) in s tem zaščititi integriteto sebe in prosilca (gl. zg.). Našli smo tudi več primerov, ko uradna oseba vstopi v vlogo prevajalca, sploh za potrebe zapisa v uradni jezik postopka. Tudi ob tem smo zaznali, da tolmač lahko čuti, da je ogrožena njegova strokovna integriteta, in dodaja lastne menjave, ne da bi zanje obstajala sporazumevalna potreba. To kaže, da tolmač nikakor ni neviden in njegova vloga ni omejena na prevodni aparat (Roy 2000: 106), pač pa je resnično aktivni tretji udeleženec v tolmačeni interakciji (Wadensjö 1998: 12; Roy 2000: 6).

Kljub manjšemu premikanju mej v igranju vlog v postopkih z urejenim tolmačenjem nismo zaznali večjih posebnosti, kar opaža tudi Burjan (2012: 142). Resno vprašanje glede razmejitve vlog smo odkrili pri sodelovanju priložnostnih tolmačev v drugih okoljih. Prednosti in pasti njihovega sodelovanja so dvorezen meč. Po eni strani izravnavajo asimetrije družbene moči v korist šibkejšega udeleženca, torej tujgovoreče osebe, s tem

da ji omogočijo dostop do storitve in boljšo informiranost. Po drugi strani dvojezični udeleženec interakcije pogosto ne loči med mnogimi vlogami, v katerih nastopa, in začne prevzemati vlogo tako strokovnjaku kot tujgovoreči osebi (Hale 2008; Valero-Garcés 2010: 244), ki ji lahko daje nestrokovne nasvete in s svojim podajanjem njenih informacij izključi iz pogovora in pahne v nemoč.

Hipotezo o razmerjih moči smo preverjali in odgovore iskali v različnih zgledih. Na splošno je imela uradna oseba dober pregled nad razgovorom in vsebino, tako da tolmač ni imel veliko manevrskega prostora pri izbiri posredovane vsebine. Kljub temu se strinjamo, da je popolnost prevoda včasih preprosto odvisna od jezika, ki uradni osebi omogoča preverjanje (npr. Lozar 2010) ali pač ne, in se sicer s tolmačenjem del informacij lahko tudi izgubi (Pöllabauer 2004: 160). Uradna oseba je takrat odvisna od zaupanja, sicer lahko pri njej zaradi netransparentnosti postopka tolmačenja (Martinsen in Dubslaff 2010: 56) kaj hitro pride do občutka nemoči in izrazov nestrpnosti (Wadensjö 1998: 173). Prek internih menjav smo opazovali vodenje razgovora, ki je prevladujoče v rokah uradne osebe. V postopkih z angleščino smo zaznali prav posebno asimetrijo v jezikovnem znanju: uradna oseba je imela popoln nadzor nad situacijo (Lozar 2010) in jezikovni dostop do vseh udeležencev, tako da je lahko tvorila partnerstvo tako s prosilcem kot s tolmačem in pri tem iz pogovora izključila tretjo osebo. Podobna situacija se je pokazala v sodnem postopku s skupnim jezikom tolmačenja, kar je mestoma vodilo tudi v neposreden stik med primarnima udeležencema. Za konec smo s KAD pokazali še primere izrazov empatije do prosilca, tako s strani tolmača, ki se v trenutkih izrazite premoči uradne osebe oddalji od njenega govora, kot s strani uradne osebe, a bolj v obliki sredstva za doseg cilja – izpeljave postopka. Na splošno pa se strinjamo in dopolnjujemo ugotovitev Lana Masona in Mirande Stewart (2001: 66), da uradna oseba in tolmač prevladujoče delujeta nevtrarno do blago solidarno.

Našo tretjo hipotezo torej v njenem prvem delu ovržemo: tolmači izenačujejo ravnovesje moči in zagotavljajo enake možnosti v družbi le v tej meri, da v urejenih, pravnih okoljih 'enake možnosti' pomenijo enake kot za druge državljane pred istimi organi in še vedno obstaja privzeto neravnovesje moči med strokovnim in laičnim udeležencem. V manj urejenih okoljih pa prisotnost tolmača oz. spremljevalca lahko dejansko spremeni razmerje

moči v korist tujegovoreče osebe, saj se do nje pokaže več solidarnosti, s čimer lahko pritrdimo svoji drugi domnevi.

Glavnim temam smo dodali razčlenitev področij pri pregledu stanja skupnostnega tolmačenja v Sloveniji in opisali udeležence le-tega z vidika jezikovnega znanja. Med ureditvami zaradi legalističnega pristopa (Ozolins 2010) izstopa pravo z urejeno pravnoformalno podlago in akreditiranimi tolmači, medtem ko je drugod tolmačenje še vedno bolj ali manj stvar improvizacije (Morel 2009). Če angleščina in jeziki nekdanje skupne države (BHS) večinoma ne predstavljajo težav, pa je v ostalih primerih komunikacija zelo odvisna od dobre volje uradne osebe za sodelovanje v neuradnem jeziku postopka (Kocijančič-Pokorn et al. 2009: 177), saj to smatra za dodano vrednost. Po pripovedih se postopek lahko tako celo prekine, pogosteje pa je tujegovoreči osebi preprosto naročeno, naj v vlogo tolmača (prihodnjič) vstopi njen dvojezični spremljevalec. Dodali smo še primera neustreznega tolmačenja, ki sta se znašla v obravnavi pri Varuhu človekovih pravic RS in škodita podobi tolmača kot strokovne integritete. Namesto strokovne in zaupanja vredne osebe je v vlogi nastopil drug prosilec za mednarodno zaščito oz. tolmač, čigar delo je bilo zaradi sodelovanja z veleposlaništvom določene države lahko vprašljivo glede izdajanja zaupnih informacij. Oba primera sta posledica nejasnih kriterijev izbire tolmačev v postopku mednarodne zaščite, na katere so v preteklosti raziskovalci že opozorili (Pokorn et al. 2009).

Rezultati predstavljene raziskave poleg potrditve prejšnjih podobnih raziskav v tujini prinašajo dodaten vpogled v značilnosti tolmačene interakcije v slovenski prostor, kjer je, z izjemo strokovnih prevodoslovnih krogov, skupnostno tolmačenje kot pojem še vedno neznanka. Verjamemo, da bi bili rezultati lahko zanimivi za širši krog uporabnikov skupnostnega tolmačenja. Uradne osebe, strokovnjake in vse druge predstavnike javnih služb bi ozavestili o posebnostih medjezikovnega stika in sporazumevanja prek tolmača, to pa bi lahko odprlo pot njihovemu usposabljanju za tovrstno komunikacijo. Na drugi strani bi si s poznavanjem institucije skupnostnega tolmača lahko pomagale tudi tujegovoreče osebe, ki bi lahko bolje načrtovale svoje stike z uradniki in bile bolj pozorne na svoje dvojezične spremljevalce. Zanje pa bi védenje o pasteh vloge priložnostnega tolmača lahko pomenilo vsaj ozaveščanje tega procesa.

Iz opisane situacije se kot odziv na naraščajoče potrebe trga na dolgi rok kaže nujnost celostne sistematične ureditve področja na državni ravni (Morel 2013a) in priznavanja jezikovnih pravic kot temeljnih človekovih pravic, četudi popolna profesionalizacija ni nikoli možna. Že Pöchhacker namreč ugotavlja, da raznolikost situacij, v katerih se pojavi potreba po medjezikovnem posredovanju, pomeni, da je »praktično neizogibno, da 'naravno tolmačenje' sorodnikov ali prijateljev ne bi vztrajalo vsaj v nekaterih manj uradnih okoliščinah« (1999: 135). Čeprav bi med tukajšnje predloge za izboljšanje stanja lahko dodali smernice za lažje delo ob prisotnosti priložnostnega tolmača (gl. Morel 2013a: 65), se ob dobljenih rezultatih vedno bolj nagibamo k strinjanju s Kejžar in Medved (2010), ki verjameta, da »tolmačenje spremljevalcev /.../ ne bi smelo biti niti dovoljeno, kaj šele ustaljena praksa« (prav tam: 135–136), saj ima neuspešna ali napačna komunikacija med drugim lahko hude neželene pravne posledice. Kot smiselno postopno izpeljavo za razvoj skupnostnega tolmačenja tako vidimo predvsem splošno ozaveščanje in usposabljanje vseh udeleženi, torej uporabnikov in tolmačev. Kljub temu da pravi način ostaja vprašanje, bomo ponudili nekaj idej in predlogov za posamezne korake, ki bi to podprli in smo jih dobili tekom raziskave, našli v literaturi in slišali od naših sogovornikov.

Na splošno je veliko strank tožilo o pomanjkanju informacij, kar bi bilo treba in bi se dalo dokaj enostavno popraviti. Uradne osebe, strokovni delavci, delodajalci in drugi izvajalci javnih storitev bi potrebovali več ozaveščanja o medkulturnem dialogu in človekovih pravicah (P-07), kar je že praksa v nekaterih drugih evropskih državah, npr. v obliki medkulturnih vodičev (prav tam), poleg tega pa tudi o delu tolmačev, ki bi ga tako bolje razumeli in lažje vodili postopke z njimi. Povedali smo, da mora uradna oseba stranko v postopku obvestiti o pravici do spremljanja postopka prek tolmača v njej razumljivem jeziku. Torej bi morali znanje tujih jezikov pri uradnih osebah prepoznati ne le kot dodano vrednost kot sedaj, temveč kot nujo, in s tem v mislih podpirati in spodbujati (vseživljenjsko) učenje tujih jezikov. Večinsko prebivalstvo od priseljencev pričakuje učenje in uporabo slovenščine, a strinjamo se z Bešter (2003: 84), ki pravi, »da je (oziroma bi morala biti) integracija vedno dvostranski proces, ki zahteva prilagajanje tako priseljencev kakor večinske družbe«.

Ko govorimo o učenju slovenščine, se pojavi kar nekaj zadreg. Tečajji so dragi in brezplačni tečajji slovenščine pripadajo le proslcem za azil in beguncem. Njim za učenje slovenščine

pripada 300 oz. največ 400 učnih ur, ki pa imajo lahko zelo različen potencial glede na tujčevo poreklo: za osebe iz nekdanje Jugoslavije je to popolnoma dovolj, za osebe brez izobrazbe, ki najprej potrebujejo opismenjevanje ali prihajajo iz popolnoma drugačnega jezikovnega okolja, je to veliko premalo (P-07). Podobno so dovoljene kvote ur za učenje slovenščine pri šoloobveznih otrocih-tujcih smešno majhne: šole lahko učiteljem plačajo 30 ur za učenje slovenščine in uvajanje k pouku. Državljanom Evropske unije brezplačni tečaji ne pripadajo.

Tujcem najpogosteje manjkajo informacije o postopkih in potrebnih dokumentih. Postavlja se vprašanje, ki bi bilo vredno nadaljnjega raziskovanja, in sicer zakaj ne zadostujejo te, ki so trenutno na voljo v obliki zloženk in objavljene v zelo različnih jezikih na spletu.

Poklicnim oz. akreditiranim tolmačem bi po besedah sodne izvedenke koristilo dodatno izobraževanje o njihovi vlogi v razgovoru. Z vnaprej pripravljenimi igrami vlog z različnimi možnimi scenariji, tudi brez teorije in kognitivnega razumevanja procesov v ozadju, bi bili boljše pripravljene na prakso, kjer je zaradi čustvenega odziva, s tem pa pomanjkanja razmišljanja, premisleka in refleksije, odziv lahko popolnoma drugačen. Prav zato »bi bil trening te veščine za vsakega tolmača nujen« (P-03). Poleg tega bi se morali zavedati, da je sploh v nekaterih okoljih zelo pomembna natančna opredelitev termina, kar upravičuje celo uporabo slovarja na licu mesta (prav tam).

Celovite rešitve lahko dosežemo le z interdisciplinarnem sodelovanjem med raziskovalci, trenerji in praktiki, kar ugotavlja Prunč (2012) in kar že kažejo nekateri primeri dobre prakse iz tujine, ki se nam zdijo vredni omembe in posnemanja.

Začetki in ideje za ureditev področja iz bližnjega Gradca se nam zaradi podobnih razmer zdijo dobro vodilo tudi za slovensko situacijo. Za začetek so najprej izvedli dejavnosti za ozaveščanje javnosti, nato pa za izboljšanje kakovosti v sodelovanju z nevladnimi organizacijami za kar najbolj relevantne vsebine izpeljali poseben program za delujoče tolmače s praktičnim treningom v njihovi matični instituciji (Prunč 2012: 6). Prunč predlaga serijo korakov k profesionalizaciji in ureditvi skupnostnega tolmačenja, in sicer: sestavljanje profila kvalifikacij, med katerimi bo nujno tudi kompetenca o konsistentnem sprejemanju odločitev o razmejitvi med tolmačevo nevtralnostjo in zagovorništvo, krepitev sodelovanja med vsemi tolmači (tudi konferenčnimi, ki se imajo pogosto za boljše), vzpostavitev standardov delovanja, usposabljanje na podlagi akcijskega

raziskovanja in morda tudi akreditacijskih testov, ki že obstajajo za sodne tolmače (prav tam: 9), vseskozi pa stalno prisotnost raziskovalcev, da odkrivajo »razhajanja med sistemi vrednot in družbeno prakso« (prav tam).

Perez in Wilson (2011) s škotske univerze Herriot-Watt v Edinburghu sta učenje tolmačev o okolju njihovega dela povezali z vzajemnim učenjem policistov, tako da so prvim nudili tolmaško prakso v realnem okolju, drugim pa dali vpogled v tolmaško delo in jih s tem ozavestili o vlogah udeležencev v tolmačeni interakciji.

Norveški primer smo delno že omenili: po rezultatih vladne raziskave o pomanjkanju znanja o sodelovanju s tolmači v javnih službah so po celotni državi za javne uslužbenke organizirali delavnice na to temo (Radanović Felberg 2013: 57). Sočasno usposabljanje tolmačev (Skaaden in Wattne 2009) jim je omogočilo usklajenost ciljev, tako da si funkcije enih in drugih ne bi nasprotovale, ampak bi vodile v skupno razumevanje odgovornosti, s tem pa pripomoglo k večjemu zadovoljstvu vseh strank z opravljenim delom (prav tam).

Navedeni zgledi kažejo, da je v vseh primerih privzeto sodelovanje usposobljenih skupnostnih tolmačev tudi v okoljih javnih služb. To bi moral biti cilj tudi v Sloveniji, saj bodo le tako vsem članom družbe omogočene enake možnosti za pravično sporazumevanje.

Ob rezultatih in podanih zamislih bi radi jasno izrazili tudi omejitve naše raziskave, sočasno z njimi pa ob že omenjenih odpiramo tudi prostor za nova vprašanja in nadaljnje študije. Pričujoča študija ni reprezentativna in to ne želi biti, saj je omejena na več načinov in posledično zajema premajhen del prakse. Vendarle verjamemo, da kot oris enega koščka celote odpira vpogled v ene in sproža razmisleke o drugih delih. Pri kritični analizi diskurza glavnino raziskave predstavlja tolmačenje z angleščino, kar smo predstavili kot specifično situacijo, zato bi bilo dobrodošlo, če bi podobno analizo lahko dobili tudi iz kakšne druge jezikovne kombinacije. Področje skupnostnega tolmačenja smo pregledali toliko celostno, kolikor so nam to dopuščale trenutne možnosti. Verjamemo, da bi vključitev dodatnih okolij ponudila bogat material za analizo, predvsem imamo v okviru procesne zahteve po tolmačenju v mislih policijske postopke. Kljub zaprtosti zunanjim opazovalcem ravno zaradi že prisotnih raziskav (Virjent 2002) upamo, da se bo eksperimentalno raziskovanje medjezikovnega stika (prav tam) nadaljevalo tudi z opredelitvijo ureditve in z razkrivanjem tolmačene interakcije v policijskih postopkih. Nekaterim v raziskavo zajetim področjem

skupnostnega tolmačenja smo namenili manj pozornosti, kot bi si jo zaslužila, in tega se zavedamo. Ne le zdravstvo in duševno zdravstvo, kjer gre včasih lahko tudi za vprašanje človekovega življenja, tudi šolstvo je primer okolja, kjer je uspešno sporazumevanje bistveno. Poleg običajnih vprašanj o razmejitvi vlog bi bilo na primer zanimivo izvedeti, ali v vlogo tolmača za vzpostavitev komunikacije med šolskimi delavci in svojimi starši kdaj vstopijo tudi šolarji in kaj to zanje pomeni. Nenazadnje bi situacijo še bolje osvetlil tudi natančnejši vpogled v misli in občutja vseh drugih priložnostnih tolmačev.

Vprašanj je gotovo toliko, kolikor je raziskovalcev, za nas pa ta trenutek ob zaključevanju pričujoče raziskave najpomembnejše vprašanje predstavlja možnost uporabe odkritega v praksi. S sprožanjem pozitivnih reakcij na trenutna neravnovesja želimo v prihodnosti spremljati skupnostno tolmačenje kot urejeno področje, ki bo uresničevalo jezikovne pravice in vsem zagotavljalo enake možnosti za sporazumevanje v družbi.

8 SUMMARY

Increased linguistic diversity of the Slovenian population leads to a growing number of interlingual contacts where an interpreter is needed to establish communication. In order to guarantee equal opportunities for all, interpreting should present a way of exercising linguistic rights, which should be understood as fundamental human rights (Phillipson et al. 1995: 1–2). In Slovenia, it is a constitutional right to use one's language in official procedures. Present work is based on three hypotheses about interpreting in formal procedures, namely: 1) that institutional discourse and interpreting mutually affect one another; 2) that interpreter-mediated interaction changes standard role boundaries; and 3) that the interpreter's presence affects the power balance and the course of the procedure.

Researchers in community interpreting pay special attention to the interpreter's role and power. As an active third participant (Roy 2000), the interpreter performs a double function, simultaneously acting as both translator and talk coordinator (Wadensjö 1998). Rather than an invisible participant (Angelelli 2004), as is a frequent impression, especially in court, the interpreter plays various roles.

Founded on previous studies, predominantly Wadensjö (1998) and Pöllabauer (2005), we wanted to assess the specifics of interpreter-mediated interaction also on a Slovenian sample and show the significance of the interpreter's work and professionalism, thus raising awareness among all interested parties about the need to regulate the field.

Critical discourse analysis (CDA) was chosen as the main method, applying a critical stance towards existing power imbalances. CDA was used with genuine data from the observation of international protection interviews. To gain insight into other settings and participants' perspectives, triangulation was achieved through interviews and questionnaires.

Principally, our work supports the initial hypotheses and adds some further insights. Results confirm the first hypothesis about the reciprocal influence of institutional setting on discourse and its interpreting (Wadensjö 2004: 107), such as changing the language register into a more formal expression while translating for the record (cf. Pöchhacker in Kolb 2009), which is how the interpreter adapts to established patterns. Results also show the importance of the official's good-will for successfully establishing communication (cf.

Kocijančič-Pokorn et al. 2009: 177), and the application of cooperation principle by all participants in case of comprehension difficulties (cf. Martinsen in Dubsclaff 2010: 24). A surprising and thought-provoking issue was revealed to be record writing, either by the official leading the procedure, or by the recording clerk. The official's multitasking, despite its visible load, seems a better alternative to the help of a recording clerk, who, as an additional intermediary, complicates the already complex interaction.

In approval of the second hypothesis, data shows that interpreting makes role boundaries more negotiable and open to constant adjustments. The official, even though formally the interaction leader, allows the interpreter to take the initiative, continue with questioning – except in court – and become an assisting official (cf. Pöllabauer 2005: 212). On the other hand, the interpreter sometimes deliberately discards responsibility for the official's statement by changing perspective and using reported speech (Bot 2005). Nevertheless, we agree with Paulsen Christensen (2008) that a change in address typically occurs by random choice. Role boundaries seem to be the most challenging in in what are often improvised, less regulated settings, when a bilingual accompanies the foreign-speaker as an interlingual helper. With our outcomes, we share the conclusions of Valero-Garcés (2010) that the ad-hoc interpreter in such cases rarely recognises their role limitations and might accept the roles of both primary participants, relaying information as a customer and dispensing advice as a professional, depriving them both of the power to participate in interaction.

Power balance normally benefits the official as procedure leader, but partly also the interpreter as the only one with direct access to the whole communication (Roy 2000), who is thus able to form a partnership with either primary participant and adapt to momentary communicative needs. Yet overall, the interpreter still seems to keep their own position. Drawing special attention to the official's mastery of the interpreted language, this considerably reinforces their social power by allowing constant control over communication. Our third hypothesis on the interpreter's impact on the course of the procedure in terms of power balance and ensuring equal possibilities to weaker participants can be supported, although this is dependent on the setting. In regulated settings, interpreters (merely) guarantee the legal right to equality before the law; in other words: due to formally organised interpreting, power relations are more comparable to

situations without interlingual contact. In contrast, interpreters in unregulated areas, especially ad-hoc, show more solidarity to foreign clients, enabling the establishment of successful communication and enhancing the outcome of interlingual contact. At this point, caution must be paid to treacherous role distribution; by taking their right to speak for themselves, it can push the foreign-speaker into an even bigger disempowerment.

Supporting the results of similar research abroad, the thesis offers an insight into the Slovenian reality of interpreter-mediated talk. The situation described pleads for a necessary response in the form of a comprehensive organisation of community interpreting based on long-term measures implemented at the national level. Conscious of its limitations, the research proposes basic steps to enhance interlingual communication, primarily awareness raising activities and training for all parties involved, which should ultimately help to advance the field.

Keywords: community interpreting, interlingual contact, interpreter-mediated interaction, critical discourse analysis, power balance.

9 POVZETEK

Naraščajoča jezikovna pestrost prebivalstva v Sloveniji vodi v vse več medjezikovnih stikov, kjer je za sporazumevanje potreben tolmač. Za zagotavljanje enakih možnosti za vse bi morali tolmačenje upoštevati v sklopu jezikovnih pravic, te pa v temeljne človekove pravice (Phillipson et al. 1995: 1–2). Slovenska ustavna pravica je uporaba razumljivega jezika v postopku pred uradnimi organi. Postavili smo tri hipoteze o tolmačenju v uradnih postopkih, in sicer smo predpostavili naslednje: 1) institucionalna narava postopka vpliva na tolmačenje, to pa vpliva na jezikovno raven postopka; 2) tolmačena interakcija spreminja ustaljeno razmejitev vlog; in 3) prisotnost tolmača vpliva na potek postopka in na ravnovesje moči.

Raziskovalci skupnostnega tolmačenja se intenzivno ukvarjajo s tolmačevo vlogo in močjo. Kot aktivni tretji udeleženec (Roy 2000) nosi dvojno funkcijo v svojevrstni obliki tolmačene interakcije: dela kot prevajalec in koordinator pogovora hkrati (Wadensjö 1998). Torej ni neviden člen (Angelelli 2004), kar je pogosto predpostavka zlasti v sodnem tolmačenju, ampak igra razne vloge. Različna razumevanja tolmačeve vloge v interakcijo vnašajo (neželene) posledice (Hale 2008).

Na podlagi že izvedenih študij, predvsem Wadensjö (1998) in Pöllabauer (2005), smo želeli posebnosti tolmačene interakcije preveriti tudi na slovenskem primeru in prikazati, kako pomembno je tolmačevo delo in njegova strokovnost, s tem pa ozavestiti udeleženo javnost o nujnosti ureditve področja.

Za glavno metodo smo izbrali kritično analizo diskurza (KAD), s čimer smo privzeli kritično pozicijo do obstoječih družbenih nesorazmerij moči. Za uporabo KAD so se kot najbolj primerni in dostopni izkazali postopki mednarodne zaščite. S triangulacijo smo z intervjuji in vprašalniki pridobili še perspektive udeležencev in vpogled v druga okolja.

V skladu z že opravljenimi študijami rezultati potrjujejo prvo hipotezo in kažejo vpliv institucionalnega okolja na diskurz in njegovo tolmačenje (Wadensjö 2004: 107). Primer tega je spreminjanje jezikovnega registra v bolj formalno obliko pri beleženju za zapisnik, s čimer se tolmač kar med prevajanjem samodejno prilagaja obstoječim vzorcem (Pöchhacker in Kolb 2009). Težave zaradi medjezikovnega stika udeleženci rešujejo s splošnim načelom sodelovanja (Martinsen in Dubslaff 2010: 24), vendar je to sploh v

nereguliranih okoljih močno odvisno od dobre volje uradne osebe (Kocijančič-Pokorn et al. 2009: 177). Nadvse zanimiva glede institucionalnega vpliva je primerjava med postopki z zapisnikarjem in brez. Čeprav je bila v slednjih uradna oseba vidno obremenjena z večopravnostjo, se nam to vseeno zdi boljša rešitev kot prav tako naporna situacija s prenosom podatkov zapisnikarju, ki je bil le še en filter v že tako zapleteni interakciji.

Raziskava potrjuje tudi drugo hipotezo: tolmačenje spreminja razmejitve vlog. Te so v institucionalnem diskurzu določene s statusom udeležencev, v tolmačeni interakciji pa se meje med vlogami premikajo in so predmet sprotne prilagajanja. Čeprav je formalni vodja razgovora uradna oseba, ponekod tolmač samoiniciativno nadaljuje z izpraševanjem – a ne na sodišču, s čimer začasno sprejme vlogo pomočnika uradne osebe (Pöllabauer 2005: 212). Po drugi strani se od te vloge in njene odgovornosti včasih namerno loči z menjavo perspektive, za kar uporabi poročani govor (Bot 2005). Vseeno se strinjamo s Paulsen Christensen (2008), da je spreminjanje naslavljanja navadno posledica naključne izbire. Problematika razmejitve vlog se nam zdi najbolj pereča ob prisotnosti dvojezičnega spremljevalca v vlogi medjezikovnega posrednika, kar je zelo pogosto (improvizirano) v tolmaško manj urejenih okoljih. Z izsledki pritrjujemo sklepom Valero-Garcés (2010), da se priložnostni tolmač v tem primeru običajno ne zaveda svojih omejitev in lahko sprejme obe dodatni vlogi: je stranka in daje podatke ter strokovnjak, ki izprašuje in svetuje, tako pa obema odvzame možnost sodelovanja v interakciji.

Razmerje moči je praviloma v korist uradne osebe kot vodje postopka, delno pa tudi tolmača kot edinega z dostopom do celotne komunikacije (Roy 2000), ki zato lahko vstopi v partnerstvo z obema primarnima udeležencema in se prilagaja trenutnim sporazumevalnim potrebam. Vendar rezultati izražajo tolmačevo ohranjanje lastne pozicije. Ob tem smo zaznali posebnost situacij, kjer uradna oseba obvlada jezik tolmačenja, kar dodatno okrepi njeno družbeno moč, saj vzdržuje nadzor nad komunikacijo. Našo tretjo hipotezo o tolmačevem vplivu na potek postopka v smislu izenačevanja ravnovesja moči in zagotavljanja enakih možnosti šibkejšim udeležencem lahko podpremo, a v soodvisnosti od okolja tolmačene interakcije. V reguliranih, tj. legalistično izbranih (Ozolins 2010) pravnih postopkih tolmači (le) uresničujejo zakonsko pravico do enakosti pred zakonom; z drugimi besedami: pozicije moči so zaradi zakonsko urejenega in formalno zagotovljenega tolmačenja bolj enakovredne tistim brez

medjezikovnega stika oz. tolmačenja in nič več. Po drugi strani lahko pritrdimo, da v nereguliranih okoljih tolmači, zlasti priložnostni, pokažejo več solidarnosti do tujih govorcev. S tem jim poleg uspešne vzpostavitve komunikacije načeloma omogočijo tudi boljši izid medjezikovnega stika. Ob tem bi radi opozorili na nevarnost razmejitev vlog, saj lahko predvsem tujegovorečega udeleženca potisnejo v še večjo nemoč, ker so mu vzeli pravico do lastne besede.

Rezultati predstavljene raziskave potrjujejo ugotovitve sorodnih študij v tujini in ponujajo vpogled v slovensko realnost posebnosti tolmačene interakcije. Opisana situacija kaže na nujen odziv v obliki celostne ureditve skupnostnega tolmačenja na podlagi dolgoročnih ukrepov na državni ravni. Ob zavedanju svojih omejitev raziskava predlaga osnovne korake za izboljšanje medjezikovnega sporazumevanja, to je predvsem splošno ozaveščanje javnosti in usposabljanje vseh udeleženih strank, kar bo postopoma pripomoglo tudi k razvoju področja.

Ključne besede: skupnostno tolmačenje, medjezikovni stik, tolmačena interakcija, kritična analiza diskurza, razmerja moči.

10 LITERATURA IN VIRI

10.1 Literatura

- Andres, Dörte in Sonja Pöllabauer (ur.), 2009: *Spürst Du, wie der Bauch rauf-runter?: Fachdolmetschen im Gesundheitsbereich./Is everything all topsy turvy in your tummy?: health care interpreting*. München: M. Meidenbauer.
- Angelelli, Claudia, 2004a: *Revisiting the interpreter's role. A study of conference, court, and medical interpreters in Canada, Mexico, and the United States*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Angelelli, Claudia V., 2004b: *Medical Interpreting and Cross-cultural Communication*. Cambridge: CUP.
- Angermeyer, Philipp Sebastian, 2005: Who is 'you'? Polite forms of address and ambiguous participant roles in court interpreting. *Target* 17(2). 203–226.
- Balažic Bulc, Tatjana, 2009: Odnos do tujih jezikov in njihova prepoznavnost v slovenski družbi. Požgaj Hadži, Vesna, Tatjana Balažic Bulc in Vojko Gorjanc (ur.): *Med politiko in stvarnostjo: jezikovna situacija v novonastalih državah bivše Jugoslavije*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 181–194.
- Balažic Bulc, Tatjana in Vesna Požgaj Hadži, 2013: Potrebe po tolmačenju za skupnost pri južnoslovanskih jezikih v Sloveniji. Gorjanc, Vojko (ur.): *Slovensko tolmačeslovje*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 184–199.
- Baraldi, Claudio in Laura Gavioli (ur.), 2012: *Coordinating participation in dialogue interpreting*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Barsky, Robert, 1996: The interpreter as intercultural agent in Convention Refugee Hearings. *The Translator* 2(1). 45–63.
- Beaugrand, Robert Alain de in Wolfgang Ulrich Dressler, 1992: *Uvod v besediloslovje*. Ljubljana: Park.
- Berk-Seligson, Susan, 1988/2002: The impact of politeness in witness testimony: the influence of the court interpreter. Pöchhacker, Franz in Miriam Shlesinger (ur.): *The interpreting studies reader*. London/New York: Routledge. 279–292.
- Bešter, Romana, 2003: Politike vključevanje priseljencev v večinsko družbo. Drolc, Aleš in Bogomir Kovač (ur.): *Migracije, globalizacija, Evropska unija*. Ljubljana: Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije. 83–124.
- Blommaert, Jan in Stef Slembrouck, 2000: Data formulation as text and context: The (aest)hetics of analysing asylum seekers' narratives. *Working papers on Language, power and identity* 2. Gent: Stad Gent, Department of education. <http://hdl.handle.net/1854/LU-606771> (25. 8. 2015)
- Bot, Hanneke, 2005: Dialogue interpreting as a specific case of reported speech. *Interpreting* 7(2): 237–261.
- Brown, Penelope in Stephen C. Levinson, 1987: *Politeness. Some universals in language usage*. Cambridge: CUP.
- Brunette, Louise, Georges L. Bastin, Isabelle Hemlin in Heather Clarke, 2003: *Critical Link 3: Interpreters in the Community. International Conference on Interpreting in Legal, Health and Social Service Settings*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

- Burjan, Lea, 2012: Empirische Analyse einer verdolmetschen Gerichtsverhandlung aus dem Slovenischen ins Deutsche. *Linguistica* 52. 129–150.
- Cambridge, Jan, 1999: Information Loss in Bilingual Medical Interviews through an Untrained Interpreter. Mason, Ian (ur.): *Dialogue Interpreting*, special issue of *The Translator* 5(2). 201–219.
- Carr, Silvana E. et al. (ur.), 1997: *The Critical Link: Interpreters in the Community*. Amsterdam: John Benjamins.
- Chitrakar, Rok, 2011: *Tolmačenje na kriznih območjih*. Magistrsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za prevajalstvo.
- Corsellis, Ann, 2008: *Public Service interpreting: The first steps*. Palgrave Macmillan.
- Čater, Katja, 2009: *Sodni tolmač v kazenskem postopku*. Magistrsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za prevajalstvo.
- De Pedro Ricoy, Raquel, Isabelle A. Perez in Christine W. L. Wilson (ur.), 2009: *Interpreting and translating in public service settings: policy, practice, pedagogy*. Manchester (UK)/Kinderhook (NY): St. Jerome.
- Drew, Paul in John Heritage (ur.), 1995: *Talk at work: interaction in institutional settings*. Cambridge: CUP.
- Erbežnik, Anže, 2010: Prevajanja in tolmačenja v kazenskih postopkih. *Pravna praksa*, let. 29, št. 43 (4. 11. 2010). 12–13. Portret.
- Ertl, Anita in Sonja Pöllabauer, 2010: Training (Medical) Interpreters—the Key to Good Practice. MedInt: A Joint European Training Perspective. *JoSTrans* 14. 165–193. http://www.jostrans.org/issue14/art_ertl.php#backto_note_1 (30. 9. 2014).
- Fairclough, Norman, 1992: *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity.
- Fairclough, Norman, 1995: *Critical discourse analysis: the critical study of language*. London/New York: Longman.
- Fairclough, Norman, 2001: *Language and power*. 2. izdaja. London/New York: Longman.
- Flere, Sergej, 2000: *Sociološka metodologija: temelji družboslovnega raziskovanja*. Maribor: Pedagoška fakulteta.
- Galič, Aleš, 2008: Right to interpreter. *Fundamental Rights in Europe and North America. Vol. Slovenia*. 25–26.
- Garber, Nathan, 2000: Community Interpretation: A Personal View. Roberts, Roda P. et al. (ur.): *The Critical Link 2: Interpreters in the Community*. Amsterdam: John Benjamins. 9–20.
- Garzone, Giuliana in Maurizio Viezzi (ur.), 2002: *Interpreting in the 21st century*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Gentile, Adolfo, 1997: Community Interpreting or Not? Practice, Standards and Accreditation. Carr, Silvana E. et al. (ur.): *The Critical Link: Interpreters in the Community*. Amsterdam: John Benjamins. 109–118.
- Gile, Daniel, et al. (ur.), 2001: *Getting started in interpreting research: methodological reflections, personal accounts and advice for beginners*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Goffman, Erving, 1981: *Forms of talk*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Goffman, Erving, 2014: *Predstavljanje sebe v vsakdanjem življenju*. Ljubljana: Studia humanitatis.

- Gorjanc, Vojko, 2009: Terminology resources and terminological data management for medical interpreters. Andres, Dörte in Sonja Pöllabauer (ur.): *Spürst Du, wie der Bauch rauf-runter? Fachdolmetschen im Gesundheitsbereich*. München: Meidenbauer. 85–95.
- Gorjanc, Vojko, 2010: Prevajanje in tolmačenje kot človekova pravica ter slovenska jezikovna situacija. Gorjanc, Vojko in Andreja Žele (ur.): *Izzivi sodobnega jezikoslovja*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 137–148.
- Gorjanc, Vojko, 2011: Language resources and corpus-driven community interpreter training. Kainz, Claudia, Erich Prunč in Rafael Schögler (ur.): *Modelling the Field of Community Interpreting: Questions of Methodology in Research and Training*. Berlin: Lit. 280–297.
- Gorjanc, Vojko (ur.), 2013: *Slovensko tolmačeslovje*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Gorjanc, Vojko, 2014: Slovenščina kot jezik tolmačenja: od mednarodnega okolja do skupnostnega tolmačenja. *Teorija in praksa* 51 (4). 620–635. Dostopno tudi na: http://www.fdv.uni-lj.si/docs/default-source/tip/tip_4_2014_gorjanc.pdf?sfvrsn=2 (5. 7. 2015)
- Gorjanc, Vojko in Alenka Morel, 2012a: Linguistic human rights and the role of interpreting: the Slovenian situation. *Vertimo studijos* 5. 101–112.
- Gorjanc, Vojko in Alenka Morel, 2012b: Zagotavljanje jezikovnih pravic v sodobni družbi. Stankovska, Petra, Maria Wtorkowska in Jozef Pallay (ur.). *Individualna in kolektivna dvojezičnost*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 51–61.
- Gorjanc, Vojko in Alenka Morel, 2013: V zagovor kritične analiza diskurza. Žele, Andreja: *Družbena funkcijskost jezika*. (Obdobja 32) Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 141–147. Dostopno tudi na: <http://www.centerslo.net/files/file/simpozij/simp32/zbornik/Gorjanc.pdf>.
- Grbić, Nadja in Sonja Pöllabauer (ur.), 2008: *Kommunaldolmetschen/Community interpreting. Probleme – Perspektive – Potenziale. Forschungsbeiträge aus Österreich*. Berlin: Frank & Time.
- Hale, Sandra Beatriz, 2004: *The discourse of court interpreting: discourse practices of the law, the witness and the interpreter*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Hale, Sandra, 2007: *Community Interpreting*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Hale, Sandra Beatriz, 2008: Controversies over the role of the court interpreter. Valero-Garcés, Carmen in Anne Martin (ur.): *Crossing Borders in Community Interpreting: Definitions and Dilemmas*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 99–121.
- Hale, Sandra in Jemina Napier, 2013: *Interpreting Research Methods: A Practical Resource*. London: Bloomsbury.
- Hale, Sandra, Uldis Ozolins in Ludmila Stern (ur.), 2009: *The critical link 5: quality in interpreting – a shared responsibility*. International Conference on Interpreting in Legal, Health and Social Service Settings (5; 2007; Paramatta). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Hermann, Alfred, 1956/2002: *Interpreting in antiquity*. Pöchhacker, Franz in Miriam Shlesinger (ur.): *The interpreting studies reader*. London/New York: Routledge. 15–22.
- Hertog, Erik in Bart van der Veer (ur.), 2006: *Taking stock: Research and methodology in community interpreting (Linguistica Antverpiensia, New Series, 5/2006)*. Antwerp: Hoger Instituut voor Vertalers & Tolken, Hogeschool Antwerpen.
- Horváth, Ildikó, 2012: *Interpreter Behaviour. A psychological approach*. Budapest: Hang Nyelviskola.

- Jacobsen, Bente, 2008: Interactional pragmatics and court interpreting. An analysis of face. *Interpreting* 10(1). 128–158.
- Jurko, Primož 2009: Medical interpreter: the quest for words. Andres, Dörte in Pöllabauer, Sonja (ur.): *Spürst Du, wie der Bauch rauf-runter? Fachdolmetschen im Gesundheitsbereich*. München: Meidenbauer. 97–113.
- Kadrić, Mira, 2006: *Dolmetschen bei Gericht: Erwartungen, Anforderungen, Kompetenzen* [2., popolnoma prenovljena izdaja]. Dunaj: WUV.
- Kainz, Claudia, Erich Prunč in Rafael Schögler (ur.), 2011: *Modelling the Field of Community Interpreting: Questions of Methodology in Research and Training*. Berlin: Lit.
- Kaufert, Joseph in Robert Putsch, 1997: Communication through Interpreters in Healthcare: Ethical Dilemmas Arising from Difference in Class, Culture, Language, and Power. *The Journal of Clinical Ethics* 8(1). 71-87.
- Kejžar, Barbara in Felicita Medved, 2010: Smo res dobrodošli? Stiki in komunikacija med imigranti in pristojnimi državnimi institucijami. Medvešek, Mojca in Romana Bešter (ur.): *Državljeni tretjih držav ali tretjerazredni državljani?: integracija državljanov tretjih držav v Sloveniji*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja. 92–142.
- Krajnc Ivič, Mira, 2009: *Razgovor kot vrsta komunikacijskega stika*. Maribor: Filozofska fakulteta, Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti.
- Kunst-Gnamuš, Olga, 1984: Govorno dejanje – družbeno dejanje. Komunikacijski model jezikovne vzgoje. Ljubljana: Pedagoški inštitut pri Univerzi Edvarda Kardelja Ljubljana.
- Lipičar, Tinka, 2007: Pravica do uporabe lastnega jezika v pravnem postopku: diplomska naloga. Mentor: Lojze Ude. Pravna fakulteta, Univerza v Ljubljani.
- Lozar, Barbara, 2010: *Profil tolmačev za skupnost v azilnem postopku*: diplomsko delo. Mentorica: Nike Kocijančič Pokorn. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za prevajalstvo.
- Maček, Amalija, 2014: Tolmačenje v evropski uniji: Slovenske izkušnje deset let pozneje. *Teorija in praksa* 51(4). 654–669. Dostopno tudi na: http://www.fdv.uni-lj.si/docs/default-source/tip/tip_4_2014_macek.pdf?sfvrsn=2 (5. 7. 2015)
- Marc, Darinka in Katarina Torkar-Papež, 2006: *Kultura govornice in zapisane besede ali Retorika za današnjo rabo*. Ljubljana: DZS.
- Markič, Jasmina, 1998: Konferenčno tolmačenje. Štrukelj, Inka (ur.): *Jezik za danes in jutri: Zbornik referatov*. Ljubljana: Društvo za uporabno jezikoslovje. 322–327.
- Markič, Jasmina, 2009: Vloga tolmačenja v sodobnem svetu. Stabej, Marko (ur.): *Infrastruktura slovenščine in slovenistike* (Obdobja 28). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 239–244. <http://www.centerslo.net/files/file/simpozij/simp28/-Markic.pdf> (12. 7. 2013).
- Martinsen, Bodil in Friedel Dubsloff, 2010: The cooperative courtroom. A case study of interpreting gone wrong. *Interpreting* 12 (1). 21–59.
- Maryns, Katrijn, 2006: *The Asylum Speaker: Language in the Belgian Asylum Procedure*. Manchester: St. Jerome.
- Mason, Ian, 2006: Ostension, inference and response: analysing participant moves in Community Interpreting dialogues. Hertog, Erik in Bart van der Veer (ur.): *Taking stock: Research and methodology in community interpreting (Linguistica Antverpiensia, New Series, 5/2006)*. Antwerp: Hoger Instituut voor Vertalers & Tolken, Hogeschool Antwerpen. 103–120.

- Mason, Ian, 2009: Role, Positioning and Discourse in Face-to-Face Interpreting. De Pedro, Ricoy et al. (ur.): *Interpreting and Translating in Public Service Settings: Policy, Practice, Pedagogy*. Manchester: St. Jerome. 52–73.
- Mason, Ian in Miranda Stewart, 2001: Interactional pragmatics, face and the dialogue interpreter. Mason, Ian (ur.): *Triadic exchanges: Studies in dialogue interpreting*. Manchester: St. Jerome. 51–70.
- Medica, Karmen, Goran Lukič in Milan Bufon (ur.), 2010: *Migranti v Sloveniji – med integracijo in alienacijo*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Univerzitetna založba Annales: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.
- Medvešek, Mojca in Romana Bešter (ur.), 2010: *Državljeni tretjih držav ali tretjerazredni državljani?: integracija državljanov tretjih držav v Sloveniji*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Merlini, Raffaella 2009: Seeking asylum and seeking identity in a mediated encounter. The projection of selves through discursive practices. *Interpreting* 11(1).
- Merlini, Raffaella, 2013: Changing perspectives. Politeness in cooperative multi-party interpreted talk. Schäffner, Christina, Kriszof Kredens in Yvonne Fowler (ur.): *Interpreting in a changing landscape: Selected papers from Critical Link 6*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 267–283.
- Mikkelson, Holly, 1996: The Professionalization of Community Interpreting. Jérôme-O’Keeffe M. (ur.): *Global Vision: Proceedings of the 37th Annual Conference of the American Translators Association*. Alexandria, Virginia: American Translators Association. <http://www.aicc.net/ViewPage.cfm/page1546>. (14. 10. 2008)
- Mikolič, Vesna G., 2003: *Jezik kot odraz etnične ozaveščenosti v narodnostno mešanem prostoru slovenske Istre*: doktorska disertacija. Ljubljana: [V. G. Mikolič].
- Mladinsko informativno svetovno središče Slovenije, 2010: *Poročilo in evalvacija raziskave o integraciji priseljencev in mladostnikov*. Ljubljana: Zavod MISSS – Program POMP.
- Morel, Alenka, 2009: *Komunikacija s pacientom v večjezični družbi: tolmačenje v zdravstvu v Sloveniji*: magistrsko delo. Mentor: Vojko Gorjanc. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za prevajalstvo.
- Morel, Alenka, 2013a: Interaction of foreign-speaking persons with the public services: community interpreting in Slovenia. *Razprave in gradivo* 71/2013. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja. 53–68.
- Morel, Alenka, 2013b: Tolmačenje za skupnost v Sloveniji s kritično analizo diskurza. Gorjanc, Vojko (ur.): *Slovensko tolmačeslovje*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 134–153.
- Morel, Alenka, Vojko Gorjanc in Nike Kocijančič Pokorn, 2012: Health care interpreting in Slovenia. *The Interpreters’ Newsletter* 17. *Public service Interpreting*. Trst: Edizioni Università di Trieste. 103–116.
- Niska, Helge, 2004: *Community interpreting in Sweden. A short presentation*. TÖI, Tolk- och översättarinstitutet. <http://www.docstoc.com/docs/50666212/COMMUNITYINTERPRETING-IN-SWEDEN> (21. 8. 2012).
- Novak Lukanovič, Sonja, 2011: Jezik in ekonomija na narodno mešanih območjih v Sloveniji. *Annales* 21(2). 327–336.

- Novak Lukanovič, Sonja in Breda Mulec, 2014: Izvajanje dvojezičnosti v javni upravi v Sloveniji. *Mednarodna revija za javno upravo* XII(1). 95–108.
- Ozolins, Uldis, 2000: Communication Need and Interpreting in Multilingual Settings: The International Spectrum of Response. Roberts, Roda P. et. Al. (ur.): *The Critical Link 2: Interpreters in the Community*. Amsterdam: John Benjamins. 21–33.
- Ozolins, Uldis, 2010. Factors That Determine the Provision of Public Service Interpreting: Comparative Perspectives on Government Motivation and Language Service Implementation. *JoSTrans* 14. 194–215.
- Pajnik, Mojca, 2010: Socialno državljanstvo, migracije in trg dela. Medica, Karmen, Goran Lukič in Milan Bufon (ur.): *Migranti v Sloveniji – med integracijo in alienacijo*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Univerzitetna založba Annales: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko. 13–36.
- Pajnik, Mojca in Simona Zavratnik Zimic (ur.), 2003: *Migracije, globalizacija, Evropska unija*. Ljubljana: Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije.
- Paltridge, Brian, 2008: *Discourse analysis: an introduction*. London/New York: Continuum.
- Paulsen Christensen, Tina, 2008: Judges' deviations from norm-based direct speech in court. *Interpreting* 10(1). 99–127.
- Perez, Isabelle in Christine Wilson, 2011: The interlinked approach to training for interpreter mediated police settings. Kainz, Claudia, Erich Prunč in Rafael Schögler (ur.): *Modelling the Field of Community Interpreting: Questions of Methodology in Research and Training*. Berlin: Lit. 242–262.
- Phillipson, Robert et al., 1995: Introduction. Skutnabb-Kangas, Tove in Robert Phillipson (ur.): *Linguistic Human Rights: Overcoming Linguistic Discrimination*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter. 1–22.
- Pittarello, Sara, 2009: Interpreter Mediated Medical Encounters in North Italy: Expectations, Perceptions and Practice. *The Interpreters' Newsletter* 14. 59–90. Trst: Edizioni Università di Trieste.
- Pöchhacker, Franz, 1999: 'Getting Organized': The Evolution of Community Interpreting. *Interpreting* 4(1). 125–140.
- Pöchhacker, Franz, 2002: Researching interpreting quality: Models and methods. Garzone, Guilia in Maurizio Viezzi (ur.): *Interpreting in the 21st century*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 95–106.
- Pöchhacker, Franz, 2004: *Introducing interpreting Studies*. London/New York: Routledge.
- Pöchhacker, Franz in Miriam Shlesinger (ur.), 2002: *The interpreting studies reader*. London/New York: Routledge.
- Pöchhacker, Franz, 2008: Interpreting as mediation. Valero-Garcés, Carmen in Anne Martin (ur.): *Crossing Borders in Community Interpreting: Definitions and Dilemmas*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 9–26.
- Pöchhacker, Franz in Miriam Shlesinger (ur.), 2007: *Healthcare interpreting: discourse and interaction*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Pöchhacker, Franz in Waltraub Kolb, 2009: Interpreting for the record: A case study of asylum review hearings. Hale, Sandra, Uldis Ozolins in Ludmila Stern (ur.): *The critical link 5: quality in interpreting – a shared responsibility. International Conference on Interpreting in Legal, Health and Social Service Settings*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 119–134.

- Pokorn, Nike K., Mojca Matičič in Marko Pokorn, 2009: Medical Interpreting in a New Member State. Andres, Dörte in Sonja Pöllabauer (ur.): *Spürst Du, wie der Bauch rauf runter? Fachdolmetschen im Gesundheitsbereich*. München: Meidenbauer. 171–180.
- Pöllabauer, Sonja, 2004: Interpreting in asylum hearings. *Interpreting: International Journal of Research & Practice in Interpreting* 6(2). 143–180. EBSCOhost (23. 5. 2011).
- Pöllabauer, Sonja, 2005: *I don't understand your English, Miss*. Tübingen: Gunter Narr.
- Pöllabauer, Sonja, 2008: Summary Report: Workpackage 3. State-of-the-art: Interpreting provision/training situation. MedInt: Development of a Curriculum for Medical Interpreters. www.uni-graz.at/wp3_final_report_210508.pdf (30. 6. 2010)
- Požgaj Hadži, Vesna in Tatjana Balažic Bulc, 2005: Meje (ne)tolerantnosti do govorcev slovenščine kot tujega jezika. Mikolič, Vesna in Karin Marc Bratina (ur.): *Slovenščina in njeni uporabniki v luči evropske integracije*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales. 245–253.
- Požgaj Hadži, Vesna, Tatjana Balažic Bulc in Vlado Miheljak, 2009: Srbohrvaščina v Sloveniji nekoč in danes. Požgaj Hadži, Vesna, Tatjana Balažic Bulc in Vojko Gorjanc (ur.): *Med politiko in stvarnostjo: jezikovna situacija v novonastalih državah bivše Jugoslavije*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 27–40.
- Prunč, Erich, 2011: Rights, Realities and Responsibilities in Community Interpreting. *The Interpreters' Newsletter 17. Public service Interpreting*. Trst: Edizioni Università di Trieste. 1–12.
- Prunč, Erich, 2011: Differenzierungs- und Leistungsparameter im Konferenz- und Kommundolmetschen. Kainz, Claudia, Erich Prunč in Rafael Schögler (ur.): *Modelling the Field of Community Interpreting: Questions of Methodology in Research and Training*. Berlin: Lit. 21–44.
- Prunč, Erich, 2013: Auf der Suche nach Aschenbrödels Schuh – Ethische Perspektiven des Kommundolmetschens. Plenarno predavanje na konferenci ISCED Maribor, 25.–26. oktober 2013.
- Pym, Anthony, Miriam Shlesinger in Zuzana Jettmarová (ur.), 2006: *Sociocultural aspects of translating and interpreting*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Radanović Felberg, Tatjana, 2013: Training Course Facilitators for an Introductory Course in Communication via Interpreters for Public Service Employees. Wadensjö, Cecilia (ur.): *Training the Trainers: Nordic Seminar on Interpreter Education. Utbildningen av utbildare: Nordiskt möte om tolkutbildning*. Stockholm University, Tolk- och översättarinstitutet. 56–66. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:643719/FULLTEXT01.pdf> (3. 11. 2013)
- Roberts, Roda P., 1997: Community Interpreting Today and Tomorrow. Carr, Silvana E. et al. (ur.): *The Critical Link: Interpreters in the Community*. Amsterdam: John Benjamins. 7–26.
- Roberts, Roda P. et al. (ur.), 2000: *The critical link 2: Interpreters in the community*. Selected papers from the Second International Conference on Interpreting in Legal, Health and Social Service Settings. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Roy, Cynthia, 2000: *Interpreting as a Discourse Process*. New York & Oxford: OUP.
- Russel, Debra in Sandra Hale (ur.), 2008: *Interpreting in legal settings*. Washington, D.C.: Gallaudet University Press.
- Saville-Troike, Muriel, 1997: The ethnographic analysis of communicative events. Coupland, Nikolas in Adam Jaworski (ur.): *Sociolinguistics. A reader and coursebook*. London: Routledge. 126–144.

- Schäffner, Christina (ur.), 2004: *Translation research and interpreting research. Traditions, gaps and synergies*. Clevedon/Buffalo/Toronto: Multilingual Matters.
- Schäffner, Christina, Krzysztof Kredens in Yvonne Fowler (ur.), 2013: *Interpreting in a changing landscape: Selected papers from Critical Link 6*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Searle, John, 1969: *Speech acts: an essay in the philosophy of language*. London: CUP.
- Skaaden, Hanne in Maria Wattne, 2009: Teaching Interpreting in Cyber Space – The answer to all our prayers? De Pedro, Ricoy et al. (ur.): *Interpreting and Translating in Public Service Settings: Policy, Practice, Pedagogy*. Manchester: St. Jerome. 74–88.
- Skubic, Andrej E., 2005: *Obrazi jezika*. Ljubljana: Študentska založba.
- Special Interest Group on Translation and Interpreting for Public Services, 2010: Final report. EU: DG Interpretation. http://ec.europa.eu/dgs/scic/docs/sigtips_en_final_2011.pdf (3. 10. 2011)
- Stabej, Marko, 2010: *V družbi z jezikom*. Ljubljana: Trojina, zavod za uporabno slovenistiko.
- Škiljan, Dubravko, 1999: *Javni jezik: k lingvistiki javne komunikacije*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- Tivadar, Gorazd in Hotimir Tivadar, 2015: Problematika snemanja in zapisovanja govornih besedil na slovenskih sodiščih (na primeru sojenja na okrajnem sodišču v severovzhodni Sloveniji). Tivadar, Hotimir in David Limon (ur.), 2015: *Država in narod v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 43–50. Dostopno tudi na: http://www.centerslo.net/files/file/ssjlk/51_SSJLK/Tivadar_Tivadar.pdf.
- Urlep, Živa, 2010: *Sodno tolmačenje v slovenskem in angleškem pravnem sistemu: magistrsko delo*. Mentor: David Limon. Oddelek za prevajalstvo.
- Valero-Garcés, Carmen, 2005: Doctor-Patient Consultations in Dyadic and Triadic Exchanges. *Interpreting* 7(2). 193-210.
- Valero-Garcés, Carmen, 2010: Challenging communication in doctor/non-native patient encounters. Two perspectives, three types of interaction and some proposals. *JoSTrans* 14.
- Valero-Garcés, Carmen in Anne Martin (ur.), 2008: *Crossing Borders in Community Interpreting: Definitions and Dilemmas*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Van Dijk, Teun A., 2001: Critical discourse analysis. Schiffrin, Deborah, Deborah Tannen in Heidi E. Hamilton (ur.): *Handbook of Discourse Analysis*. Oxford: Blackwell. 352–371. <http://www.discourses.org/OldArticles/Critical%20discourse%20analysis.pdf> (21. 11. 2013)
- Verdonik, Darinka, 2007: *Jezikovni elementi spontanosti v pogovoru: diskurzni označevalci in popravljanja*. Maribor: Slavistično društvo.
- Verschueren, Jef, 2000: *Razumeti pragmatiko*. Ljubljana: Založba /*cf.
- Virjent, Bojana, 2002: *Sociolingvistični dejavniki v policijskih postopkih z nemško govorečimi tujci*: doktorska disertacija. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za germanistiko.
- Wadensjö, Cecilia, 1998: *Interpreting as interaction*. London/New York: Longman.
- Wadensjö, Cecilia, 2004: Dialogue interpreting: A monologising practice in a dialogically organised world. *Target: International journal on translation studies* 16(1). 105-124. EBSCOhost (23. 5. 2011).

- Wadensjö, Cecilia, Birgitta Englund Dimitrova in Anna-Lena Nilsson, 2007: *The Critical Link 4: Professionalisation of interpreting in the community. International Conference on Interpreting in Legal, Health and Social Service Settings*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Wooffitt, Robin, 2005: *Conversation analysis and discourse analysis: a comparative and critical introduction*. London/Thousand Oaks (CA)/New Delhi: SAGE.
- Zemljarič Miklavčič, Jana, 2008: *Govorni korpusi*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Žagar, Mitja, 2000: Slovenska terminologija na področju etničnih študij. Štrukelj, Inka: *Kultura, identiteta in jezik v procesih evropske integracije*. Ljubljana: Društvo za uporabno jezikoslovje Slovenije. 78–98.

10.2 Pravni viri⁴⁴

- Direktiva 2010/64/EU Evropskega parlamenta in Sveta z dne 20. oktobra 2010 o pravici do tolmačenja in prevajanja v kazenskih postopkih. Uradni list Evropske unije L 280. 26. 10. 2010, str. 1–7. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32010L0064:SL:HTML> (15. 3. 2015)
- Pravilnik o sodnih tolmačih. Uradni list RS, št. [88/10](#), [1/12](#) in [35/13](#) (neuradno prečiščeno besedilo št. 2).
- Sodni red. Uradni list RS, št. [17/95](#), [35/98](#), [91/98](#), [22/00](#), [113/00](#), [62/01](#), [88/01](#), [102/01](#), [22/02](#), [15/03](#), [75/04](#), [138/04](#), [74/05](#), [5/07](#), [82/07](#), [16/08](#), [93/08](#), [110/08](#), [117/08](#), [22/10](#), [48/11](#) in [15/15](#) (neuradno prečiščeno besedilo št. 21).
- Ustava Republike Slovenije, 1991. <http://www.dz-rs.si/?id=150&docid=28&showdoc=1>.
- Zakon o kazenskem postopku (uradno prečiščeno besedilo) (ZKP-UPB8). Uradni list RS, št. [32/12](#). 4. 5. 2012 – uradno prečiščeno besedilo, [47/13](#) in [87/14](#) (neuradno prečiščeno besedilo št. 29).
- Zakon o mednarodni zaščiti (ZMZ-UPB2). Uradni list RS, št. [11/11](#) – uradno prečiščeno besedilo – 21. 2. 2011, [98/11](#) – odl. US, [83/12](#), [111/13](#) in [114/13](#) – odl. US (neuradno prečiščeno besedilo št. 8)
- Zakon o osnovni šoli (Zosn). Uradni list RS, št. [81/06](#) – uradno prečiščeno besedilo, [102/07](#), [107/10](#), [87/11](#), [40/12](#) – ZUJF in [63/13](#) (neuradno prečiščeno besedilo št. 13).
- Zakon o pravnem postopku (ZPP). Uradni list RS, št. [73/07](#) – uradno prečiščeno besedilo, [45/08](#) – Zarbit, [45/08](#), [111/08](#) – odl. US, [57/09](#) – odl. US, [12/10](#) – odl. US, [50/10](#) – odl. US, [107/10](#) – odl. US, [75/12](#) – odl. US, [40/13](#) – odl. US, [92/13](#) – odl. US in [10/14](#) – odl. US (neuradno prečiščeno besedilo št. 22).
- Zakon o prekrških (ZP-1). Uradni list RS, št. [29/11](#) – uradno prečiščeno besedilo, [21/13](#), [111/13](#), [74/14](#) – odl. US in [92/14](#) – odl. US (neuradno prečiščeno besedilo št. 20).
- Zakon o ratifikaciji Okvirne konvencije za varstvo narodnih manjšin (MKUNM). Uradni list RS, št. [20/1998](#).

⁴⁴ Slovenska zakonodaja je pridobljena na naslovu <http://www.pisrs.si/Pis.web/>.

Zakon o sodiščih (ZS). Uradni list RS, št. [94/07](#) – uradno prečiščeno besedilo, [45/08](#), [96/09](#), [86/10](#) – ZINepS, [33/11](#), [75/12](#) – ZSPDSLS-A in [63/13](#) (neuradno prečiščeno besedilo št. 22).

Zakon o splošnem upravnem postopku (uradno prečiščeno besedilo) (ZUP-UPB2). Uradni list RS, št. [24/06](#) – uradno prečiščeno besedilo, [105/06](#) – ZUS-1, [126/07](#), [65/08](#), [8/10](#) in [82/13](#) (neuradno prečiščeno besedilo št. 11).

Zakon o tujcih (Ztuj-2). Uradni list RS, št. 45/14. UPB in 90/14 (neuradno prečiščeno besedilo št. 3).

Zakon o uporabi slovenskega znakovnega jezika (ZUSZJ). Uradni list RS, št. [96/02](#).

Zakon o varstvu osebnih podatkov (uradno prečiščeno besedilo) (ZVOP-1-UPB1). Uradni list RS, št. 94/07 (neuradno prečiščeno besedilo št. 4).

10.3 Sekundarne reference

Gentile, Adolfo, 1993 (v Roberts 1997): Community interpreting and languages of limited diffusion. Picken, Catriona (ur.): *Translation – the vital link. Proceedings of the 13th World Congress of FIT, 6–13 August 1993, Brighton. Volume 2*. London: Institute of Translation and Interpreting. 253–262.

Haarhuis, Janneke, 2003 (v Bot 2005): Perspectiefgebruik van tolken tijdens psychotherapie. Neobjavljeno magistrsko delo. Filozofska fakulteta, Univerza v Utrechtu.

10.4 Uradna in statistična poročila

Brenk, Erika, 2010: *InfO-mozaik 35. Statistični podatki: Znanje tujih jezikov odraslih (25-64 let)*. Ljubljana: Andragoški center Slovenije. <http://arhiv.acs.si/InfO-mozaik/2010/35.pdf> (8. 6. 2011)

Čuk, Jerneja, 2015: Mednarodni dan materne jezika 2015. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije. http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=6816 (17. 2. 2015)

Dolenc, Danilo et al., 2003: *Statistične informacije/Rapid reports 92/2003*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije. <https://www.stat.si/popis2002/gradivo/si-92.pdf> (8. 11. 2014)

Eurostat 2015a: Population on 1 January by age, sex and broad group of citizenship [migr_pop2ctz]. Posodobljeno 5. 6. 2015. <http://ec.europa.eu/eurostat/web/population-demography-migration-projections/population-data/database#> (22. 8. 2015)

Eurostat 2015b: Population on 1 January by five year age group, sex and country of birth [migr_pop3ctb]. Posodobljeno 5. 6. 2015. <http://ec.europa.eu/eurostat/web/population-demography-migration-projections/population-data/database#> (22. 8. 2015)

Povhe, Janja, 2010: Mednarodni dan migrantov 2010. Posebna objava. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije. http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=3632 (11. 1. 2011)

Razpotnik, Barica, 2014a: Socioekonomske značilnosti meddržavnih selivcev, Slovenija, 2013 – končni podatki. Prva objava. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije. http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=6705 (14. 2. 2015)

- Razpotnik, Barica, 2014b: Prebivalstvo po državi državljanstva, petletnih starostnih skupinah in spolu, Slovenija, letno. Podatkovni portal. Posodobljeno 19.12.2014. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije. http://pxweb.stat.si/pxweb/Database/Dem_soc/05_prebivalstvo/15_sestava_preb/05_05E10_drzavljanstvo/05_05E10_drzavljanstvo.asp (4. 8. 2015)
- Razpotnik, Barica, 2015a: Meddržavne selitve po spolu, Slovenija, letno. Posodobljeno 23. 7. 2015. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije. http://pxweb.stat.si/pxweb/Dialog/varval.asp?Ma=05N1002S&ti=&path=../Database/Dem_soc/05_prebivalstvo/40_selitve/05_05N10_meddrzavne/&lang=2 (4. 8. 2015)
- Razpotnik, Barica, 2015b: Osnovne skupine prebivalstva po starosti in spolu, Slovenija, polletno. Podatkovni portal. Posodobljeno 18. 5. 2015. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije. http://pxweb.stat.si/pxweb/Database/Dem_soc/05_prebivalstvo/15_sestava_preb/05_05E10_drzavljanstvo/05_05E10_drzavljanstvo.asp (4. 8. 2015)
- Razpotnik, Barica, 2015c: Prebivalstvo, Slovenija, 1. april 2015. Prva objava. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije. <http://www.stat.si/StatWeb/prikazi-novico?id=5350> (4. 8. 2015)
- Razpotnik, Barica, 2015d: Selitveno gibanje, Slovenija, 2014. Prva objava. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije. <http://www.stat.si/StatWeb/prikazi-novico?id=5318> (4. 8. 2015)
- Šircelj, Milivoja, 2003: *Verska, jezikovna in narodna sestava prebivalstva Slovenije. Popisi 1921–2002*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije. <http://www.stat.si/popis2002/gradivo/2-169.pdf> (23. 2. 2015)
- Tuš, Jadranka, 2012: Evropski dan jezikov 2012. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije. http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?ID=4998 (12. 7. 2013)
- Varuh človekovih pravic RS, 2012a: Poročilo 5.2-38/2012. Ljubljana: Urad Varuha človekovih pravic RS. <http://www.varuh-rs.si/medijsko-sredisce/aktualni-primeri/novice/detajl/nezakonito-prevajanje-v-postopku-mednarodne-zascite/?cHash=2740991473284d6a7a0480130d636b55> (30. 9. 2014)
- Varuh človekovih pravic RS, 2012b: Poročilo 5.2-47/2012. Ljubljana: Urad Varuha človekovih pravic RS. <http://www.varuh-rs.si/medijsko-sredisce/aktualni-primeri/novice/detajl/prevajanje-v-turski-jezik-v-postopkih-mednarodne-zascite/?cHash=377599d44f49c03cfc24502f785bb0b2> (30. 9. 2014)
- Vertot, Nelka, 2009: *Medkulturni dialog v Sloveniji*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije. Dostopno tudi na https://www.stat.si/doc/pub/medkulturni_dialog-SLO.pdf (8. 11. 2014)

11 PRILOGE

Priloga 1: Dvojezični angleško-slovenski glosar uporabljene terminologije

Dvojezični angleško-slovenski glosar terminov s področja skupnostnega tolmačenja, analize diskurza in sociolingvistike (osebni izbor).

ANGLEŠKO	SLOVENSKO
<i>accreditation</i>	akreditacija
<i>activity role</i>	vloga dejavnosti
<i>addressing</i>	naslavljanje
<i>ad-hoc interpreter</i>	priložnostni tolmač
<i>adjacency pairs</i>	sosledni pari
<i>advocacy</i>	zagovorništvo
<i>advocate</i>	zagovornik
<i>animator</i>	animator
<i>asylum review hearings</i>	osebni razgovor v postopku mednarodne zaščite
<i>asylum seeker</i>	prosilec za mednarodno zaščito; prosilec za azil
<i>asymmetric power balance</i>	asimetrija moči; asimetrična porazdelitev moči
<i>author</i>	avtor
<i>bilingual participant</i>	dvojezični udeleženeec
<i>case study</i>	študija primera
<i>census</i>	popis
<i>change of perspective of person</i>	menjava perspektive
<i>clarification</i>	razjasnitev
<i>closed rendition</i>	zaprti prevod
<i>code of ethics</i>	etični kodeks, kodeks poklicne etike
<i>code switching</i>	preklapljanje koda, jezikovnega koda
<i>common foreign language</i>	skupni tuji jezik
<i>communicative competence</i>	sporazumevalna kompetenca
<i>community interpreting</i>	skupnostno tolmačenje
<i>community interpreter</i>	skupnostni tolmač
<i>conduit metaphor</i>	metafora prevodnika
<i>confidentiality</i>	zaupnost
<i>conflict of interests</i>	konflikt interesov
<i>contextualisation</i>	kontekstualizacija
<i>convenience sampling</i>	priložnostno vzorčenje
<i>co-operative/co-operation principle</i>	načelo sodelovanja
<i>coordinating talk</i>	koordinirajoči govor
<i>coordination</i>	koordiniranje
<i>coordinator</i>	koordinator
<i>co-producer</i>	soustvarjalec
<i>court interpreting</i>	sodno tolmačenje
<i>critical discourse analysis (CDA)</i>	kritična analiza diskurza (KAD)
<i>dialogical interactionistic model</i>	dialoški interakcijski model
<i>dialogism</i>	dialogizem
<i>dialogue interpreting</i>	dialoško tolmačenje
<i>direct address</i>	neposredno naslavljanje

<i>direct representation</i>	neposredna predstavitev
<i>direct speech</i>	premi govor
<i>direct translation</i>	neposreden prevod
<i>discourse analysis</i>	analiza diskurza
<i>dyad</i>	diada
<i>empathy</i>	empatija
<i>ethical principles</i>	etična načela
<i>ethnographic approach</i>	etnografski pristop
<i>exchange</i>	izmenjava
<i>expanded rendition</i>	razširjeni prevod
<i>face</i>	integriteta
<i>face keeping</i>	ohranjanje integritete
<i>face-enhancing act</i>	dejanje, ki krepi integriteto (gl. sprotno opombo 29)
<i>face-threatening act</i>	dejanje, ki ogroža integriteto
<i>facilitator</i>	posrednik
<i>footing</i>	podlaga
<i>foreign-speaking</i>	tujegovoreči
<i>frame</i>	okvir
<i>framing</i>	uokvirjanje
<i>gatekeeper</i>	vratar
<i>hedge</i>	ograditev
<i>imbalance of power</i>	neravnovesje moči
<i>impartiality</i>	nepristranskost
<i>indirect address</i>	posredno naslavljanje
<i>indirect representation</i>	posredna predstavitev
<i>indirect speech</i>	poročani govor
<i>indirect translation</i>	posreden prevod
<i>institutional discourse</i>	institucionalni diskurz
<i>interaction</i>	interakcija
<i>interactional sociolinguistics</i>	sociolingvistika interakcije
<i>intercultural</i>	medkulturni
<i>interlingual</i>	medjezikovni
<i>interpreter-mediated encounter</i>	tolmačeno srečanje
<i>interpreter-mediated interaction</i>	tolmačena interakcija
<i>interview</i>	intervju; pogovor; razgovor
<i>interviewee</i>	intervjuvanec, izpraševanec
<i>interviewer</i>	izpraševalec
<i>invisible participant</i>	nevidni udeležene
<i>language barrier</i>	jezikovna ovira
<i>legal liability</i>	pravna odgovornost
<i>linguistic rights</i>	jezikovne pravice
<i>majority language</i>	jezik večine
<i>maxims of conversation</i>	načela sodelovanja; konverzacijska načela
<i>mediator</i>	mediator; posrednik
<i>medical interpreting</i>	tolmačenje v zdravstvu
<i>minority language</i>	jezik manjšine
<i>miscommunication</i>	napačna komunikacija
<i>mixed methods</i>	mešane metode
<i>modes of listening</i>	tipi poslušanja in reagiranja

<i>modes of speaking</i>	načini govora
<i>monolingual participant</i>	enojezični udeleženeec
<i>monological conduit model</i>	monološki model prevodnika
<i>monologism</i>	monologizem
<i>multilingual</i>	večjezičen, večjezična
<i>naturalness</i>	naravnost
<i>negative face</i>	negativna integriteta
<i>network sampling</i>	verižno vzorčenje
<i>neutrality</i>	nevtralnost
<i>non-attachment</i>	nevpletenost
<i>non-probability sampling</i>	neverjetnostni vzorec
<i>non-rendition</i>	ne-prevod
<i>observation</i>	opazovanje
<i>observer</i>	opazovalec
<i>official</i>	uradna oseba
<i>outcome</i>	izid
<i>overlap</i>	prekrivanje
<i>overlapping speech</i>	prekrivajoč govor
<i>participant</i>	udeleženeec
<i>participation framework</i>	sodelovalni okvir
<i>participation status</i>	sodelovalni status
<i>partnership</i>	partnerstvo
<i>perspective</i>	perspektiva
<i>politeness</i>	vljudnost
<i>position, positioning</i>	položaj
<i>positive face</i>	pozitivna integriteta
<i>power relations</i>	razmerja moči
<i>power asymmetry</i>	asimetrija moči
<i>presupposition</i>	predpostavka
<i>primary participant</i>	primarni udeleženeec
<i>principal</i>	lastnik izgovorjenega
<i>procedure</i>	postopek
<i>production format, roles</i>	oblike, vloge produkcije
<i>professional competence</i>	strokovna kompetenca
<i>professional development</i>	strokovno izpopolnjevanje
<i>professionalisation</i>	profesionalizacija
<i>proposition</i>	propozicija
<i>public service interpreting</i>	tolmačenje v javnem sektorju, → skupnostno tolmačenje
<i>questionnaire</i>	vprašalnik
<i>recapitulator</i>	povzemalec
<i>reception format, roles</i>	oblike, vloge sprejemanja
<i>recording clerk</i>	zapisnikar
<i>reduced rendition</i>	skrčeni prevod
<i>reliability</i>	zanesljivost
<i>rendition</i>	prevod
<i>reported speech</i>	poročani govor
<i>reporter</i>	poročevalec
<i>responder</i>	odzivnik

<i>responsibility</i>	odgovornost
<i>role</i>	vloga
<i>sight translation</i>	tolmačenje na pogled
<i>sign language interpreting (SLI)</i>	tolmačenje za znakovni jezik
<i>social power</i>	družbena moč
<i>solidarity</i>	solidarnost
<i>speech act</i>	govorno dejanje
<i>summarised rendition</i>	povzeti prevod
<i>substituted rendition</i>	nadomestni prevod
<i>survey</i>	anketa
<i>talk as activity</i>	govor kot dejavnost
<i>talk as text</i>	govor kot besedilo
<i>transcription</i>	transkripcija
<i>triad</i>	triada
<i>triangulation</i>	triangulacija
<i>turn</i>	menjava; menjava besede/govorca
<i>turn-taking</i>	izmenjavanje besede
<i>utterance</i>	izjava
<i>validity</i>	veljavnost
<i>working conditions</i>	delovni pogoji
<i>written record</i>	zapisnik
<i>zero rendition</i>	nični prevod

Priloga 2: Vprašalnik za uradne službe 1ka20557

<https://www.1ka.si/a/20557>

www.1ka.si

Tolmačenje za skupnost v Sloveniji – Znanje tujih jezikov v javnih službah

---

Kratko ime ankete: Znanje tujih jezikov v uradnih organih

Dolgo ime ankete: Tolmačenje za skupnost v Sloveniji – Znanje tujih jezikov v javnih službah

Število vprašanj: 16

Anketa je aktivna

Aktivna od: 20. 11. 2012

Avtor: Alenka M

Dne: 20. 11. 2012

Aktivna do: 01. 01. 2099

Spreminjal: Alenka M

Dne: 12. 04. 2013

UO - **Za kakšen upravni organ** izpolnjujete anketo?

Npr. upravna enota, center za socialno delo itd.

Pristojno - **V čigavi pristojnosti** je vaša služba?

- Državni.   Občinski.   Drugo:

ImeSluzbe - **Kako se imenuje vaš oddelek ali služba** znotraj upravnega organa?

KajDelajo - **Za kakšne storitve za stranke skrbi vaša služba, po kaj stranke pridejo?**

Npr. Izdajanje dokumentov/potrdil, svetovanje itd.

PogostTuji - **Kako pogosto vaš urad obišejo stranke, ki imajo težave pri sporazumevanju v slovenščini?**

- Vsak dan
 Najmanj enkrat tedensko
 Najmanj enkrat mesečno
 Nekajkrat letno, zelo redko
 Nikoli
 Ne vem

KAKOvpliva - **Kako medjezikovno sporazumevanje ponavadi vpliva na uspešnost opravljanja stranke?**

- Ne vpliva, stvar uspešno uredimo brez težav.
 Jezik predstavlja manjšo oviro, vendar se jo z dobro voljo uspešno reši.
 Jezik je prevelika ovira in stranka mora priti še enkrat.
 Drugo:
 Ne vem.

STzaposl - **Koliko zaposlenih v vaši službi dela s strankami?** _____

MJslo - **Koliko zaposlenih ima za materni jezik slovenščino?** _____

MJdrugo - **Koliko zaposlenih ima drug materni jezik?** _____ Ne vem

ANrazume - **Koliko zaposlenih razume angleško:**

Vsota je skupno število zaposlenih.

odlično?	<input type="text"/>
dobro?	<input type="text"/>
osnovno?	<input type="text"/>
ne razume angleško?	<input type="text"/>
Ne vem.	<input type="text"/>

Priloga 3: Vprašalnik za tujgovoreče osebe 1ka22672

<https://www.1ka.si/a/22672>

www.1ka.si

Tolmačenje za skupnost v Slo:
izkušnje tujgovorečih oseb s sporazumevanjem v javnih službah

---

Kratko ime ankete: Tolmačenje za skupnost: izkušnje tujih 2

Dolgo ime ankete: Tolmačenje za skupnost v Slo: izkušnje tujgovorečih oseb s sporazumevanjem v javnih službah

Število vprašanj: 19

Anketa je aktivna

Aktivna od: 14. 01. 2013

Aktivna do: 01. 01. 2099

Avtor: Alenka M

Spreminjal: Alenka M

Dne: 14. 01. 2013

Dne: 24. 11. 2014

---

stikKJE - **S katerimi službami ste prišli v stik po prihodu v Slovenijo, ob pridobivanju dokumentov in podobnim urejanjem? Upon coming to Slovenia, obtaining documents and managing other arrangements, which offices did you come in contact with?** Možnih je več odgovorov/Several answers are possible.

- Nimam takih izkušenj. Vse so zame uredili drugi, mene ni bilo zraven./
I do not have such experience. Others arranged everything for me and I was not present.
- Upravna enota (npr. Tobačna, Ljubljana)/City Administrative Unit (e.g. Tobačna, Ljubljana)
- pri zdravniku - zdravstveni dom, bolnišnica/ at the doctor's - Community Health Centre; hospital
- Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije (ZZZS)/ Health Insurance Institute of Slovenia
- Zavod za zaposlovanje RS/ Employment Service of Slovenia
- Info točka za tujce (Bavarski dvor)/ Information Point for Foreigners
- Davčna uprava RS (DURS)/Tax Administration of the Republic of Slovenia
- Sodišče/Court
- Policija/The Police
- Šola ali univerza/School or university
- Drugo:/Other:
- Drugo:/Other:

SloObPrih - **Kakšno je bilo vaše znanje slovenščine ob prihodu v Slovenijo? What was your level of Slovenian upon coming to Slovenia?**

- Ničesar nisem razumel/a./I did not understand anything.
- Osnovno/Basic
- Srednje dobro/Intermediate
- Na visoki ravni/Advanced

IF (2) stikKJE = [stikKJEb] or stikKJE = [stikKJEc] or stikKJE = [stikKJEd] or stikKJE = [stikKJEE] or stikKJE = [stikKJEf] or stikKJE = [stikKJEg] or stikKJE = [stikKJEh] or stikKJE = [stikKJEi] or stikKJE = [stikKJEj] or stikKJE = [stikKJEk] or stikKJE = [stikKJEI] (So izkusnje - Stik z javnimi službami)

stikKDO - **Ali ste bili ob urejanju teh stvari sami?**

When you went to arrange things at these offices, were you alone?

- Da, šel/šla sem sam(a).Yes, I was alone.
- S seboj sem v pomoč pripeljal(a) slovenskega sorodnika/prijatelja./I brought a Slovenian native-speaking relative/friend to help.
- S seboj sem v pomoč pripeljal(a) sorodnika/prijatelja, ki slovensko govori bolje./I brought a foreign-speaking relative/friend who speaks Slovenian better than me to help.
- S seboj sem v pomoč pripeljal(a) sorodnika/prijatelja, ki govori angleško/drug jezik./I brought a foreign-speaking relative/friend who speaks English/another language better to help.
- S seboj sem v pomoč pripeljal(a) tolmača/prevajalca./I brought an interpreter/translator to help me.
- Tolmača sem dobil(a) na uradu./I got an interpreter/translator at the office.

IF (2) stikKJE = [stikKJEb] or stikKJE = [stikKJEc] or stikKJE = [stikKJEd] or stikKJE = [stikKJEE] or stikKJE = [stikKJEf] or stikKJE = [stikKJEg] or stikKJE = [stikKJEh] or stikKJE = [stikKJEi] or stikKJE = [stikKJEj] or stikKJE = [stikKJEk] or stikKJE = [stikKJEI] (So izkusnje - Stik z javnimi službami)

stikJEZIK - **Kateri jezik(e) je uslužbenec govoril ali ponudil za sporazumevanje, da bi vam pomagal?/ What language(s) did the officer speak or offer to speak to help you?**

Možnih je več odgovorov./More answers possible.

- Samo slovensko./Only Slovenian.
- Hrvaško/srbsko/bosansko./Croatian/Serbian/Bosnian.
- Angleško./English.
- Drug(e) jezik(e):/Another language(s):

Nagovor - Zdaj vas prosim le še za nekaj odgovorov demografskega tipa.
In the end, let me ask you a few demographic questions.

MJ - Kateri je vaš prvi/materni jezik? *What is your mother tongue (or your first language)?*

SloZdaj - Kakšno je vaše znanje slovenščine danes? *What is your level of Slovenian today?*

- Sem popoln začetnik./I am a complete beginner.
- Osnovno/*Basic*
- Srednje dobro/*Intermediate*
- Na visoki ravni/*Advanced*

TJ - V katerih drugih jezikih se še lahko sporazumevate? *What other languages can you communicate in?*

Možnih je več odgovorov/Several answers are possible.

☐ Angleško/ <i>English</i>	☐ Srbsko/ <i>Serbian</i>	☐ Arabsko/ <i>Arabic</i>
☐ Nemško/ <i>German</i>	☐ Bosansko/ <i>Bosnian</i>	☐ Kitajsko/ <i>Chinese</i>
☐ Madžarsko/ <i>Hungarian</i>	☐ Makedonsko/ <i>Macedonian</i>	☐ Japonsko/ <i>Japanese</i>
☐ Italijansko/ <i>Italian</i>	☐ Albansko/ <i>Albanian</i>	☐ Korejsko/ <i>Korean</i>
☐ Francosko/ <i>French</i>	☐ Poljsko/ <i>Polish</i>	☐ Drugo:/ <i>Other:</i>
☐ Špansko/ <i>Spanish</i>	☐ Češko/ <i>Czech</i>	☐ Drugo:/ <i>Other:</i>
☐ Potrugalsko/ <i>Portuguese</i>	☐ Slovaško/ <i>Slovak</i>	
☐ Hrvaško/ <i>Croatian</i>	☐ Rusko/ <i>Russian</i>	

XI22surs3 - Kakšna je vaša najvišja dosežena izobrazba? *What is your highest educational degree?*

- Osnovnošolska ali manj/*Primary school or less*
- Srednješolska/*High school*
- Višješolska, visokošolska/*College degree*
- univerzitetna ali več/*University degree or higher*

XSTAR3b5 - V katero starostno skupino sodite?/*What is your age group?*

- do 25 / *up to 25*
- 26 – 35
- 36 – 45
- 46 – 60
- 61 let ali več / *61 or more*

Zaključek

Priloga 4: Seznam pogovorov

Podrobnejše podatke in zapise s pogovorov hrani avtorica dela.

- 1) Tujegovoreča prebivalka Slovenije, poročena s Slovencem, marec 2013;
- 2) Sodni tolmač, april 2013;
- 3) Sodni izvedenec, november 2012;
- 4) Odvetnica, julij 2015;
- 5) Takratna predstavnica Okrožnega sodišča v Ljubljani za stike z javnostmi, gospa Tanja Glogovčan, april 2011;
- 6) Predstavnica Sektorja za mednarodno zaščito pri MNZ-ju, gospa Nataša Potočnik, januar 2012;
- 7) Predstavnica Sektorja za migracijo in integracijo, gospa Sonja Gole Ašanin, junij 2011;
- 8) Strokovna direktorica Psihiatrične klinike Ljubljana, prof. dr. Blanka Kores Korenčan, april 2011;
- 9) Medicinska sestra in zdravnik dr. Andrej Doplihar v Ambulanti za osebe brez zdravstvenega zavarovanja ProBono, maj 2011;
- 10) Vodja Info točka za tujce, gospa Majda Hostnik, april 2011;
- 11) Predsednik Slovenske filantropije, gospod Franci Zlatar, april 2011;
- 12) Zaposlena v Mladinskem informativnem svetovalnem središču Slovenije (MISSS), gospa Marija Vrhovnik, maj 2011;
- 13) Prostovoljka MISSS, socialna delavka na spremstvu v Stomatološko kliniko, maj 2011;
- 14) Član Komisije za medicinsko etiko in profesor na Pravni fakulteti v Ljubljani, prof. dr. Damjan Korošec, april 2011.

**IZJAVA O AVTORSTVU
DOKTORSKE DISERTACIJE**

Podpisana **ALENKA MOREL**, z vpisno številko **1810******, rojena ****.** ****.** **1982** v kraju **Ljubljana**, sem avtorica doktorske disertacije z naslovom: ***Kritična analiza diskurza pri tolmačenju za skupnost v Sloveniji.***

S svojim podpisom zagotavljam, da:

- je predložena doktorska disertacija izključno rezultat mojega lastnega raziskovalnega dela;
- sem poskrbela, da so dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric, ki jih uporabljam v predloženem delu, navedena v seznamu virov in so v delu citirana v skladu z mednarodnimi standardi in veljavno zakonodajo v RS na področju avtorskih in sorodnih pravic;
- je elektronska oblika identična s tiskano obliko doktorske disertacije;
- **soglašam** z objavo doktorske disertacije na spletnih straneh Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

V Ljubljani, dne **6. aprila 2016**

Podpis avtorice: *Alenka Morel*